

HALOTTI BESZÉD

ynnä sen johdosta

Wertailevia Tutkimuksia

Unkarin, Suomen ja Lapin Kielissä.

Yli-opistollinen väitös-kirja,

jonka

Suomen Aleksanterin-Yliopiston Filosofiallisen

Tiedekunnan suosiollisella suostumuksella,

julkisesti tarkastettavaksi esittää

Oskar Aukusti Frithiof Blomstedt,

Hist.-filol. Maisteri,

Roomalaisen Kirjallisuuden Lehtori

Oulun Alkeis-opistossa.

Filosofiallisessa oppi-salissa, Toukokuun 29 p:nä 1869.

t. a. e. p. p.

Helsingissä, v. 1869.

J. Kr. Frenckell'in ja Pojan kirja-painossa.

LC Control Number
tmp96 031286

Unkarin Akatemian Varsinaisille Jäsenille,

Kuuluisille Kielten-tutkioille,

Herroille

PAAVO HUNFALVY'lle

ja

JOOSEPPI BUDENZ'ille

omistaa

tämän kieli-tutkimustensa esikoisen

syvällä kunnioituksella ja ystävyydellä

Kirjan-tekiä.

I.

Johdatus.

Se kirjallinen muistomerkki, jonka tässä olen ottanut kieleltään tutkittavaksi ja nykyiseen unkariin sekä suomen ja lapin kieliin vertailtavaksi, kantaa nykyisemmillä tutkioilla nimitystä: *Halotti beszéd és könyörgés* (hautauspuhe ja rukous) eli lyhyemmästi vain: *Halotti beszéd.* Nyt se ei suinkaan ensi kertaa ole tutkimuksen alaisena. Jo v. 1770 julkaisi unkarilainen oppinut *Juhana Sajnovits* sen edellisen osan (hautaus-puheen) mainiossa teoksessaan: *Demonstratio, idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*, liittäin siihen toisen, *Faludi* nimisen oppineen tekemän luku-osoituksen, muutamia lyhyitä muistutuksia ja latinankielisen käännöksen. Vähän jälkeen, v. 1782, julkaisi *Jooseppi Koller* sekä hautauspuheen että rukouksen teoksessaan: *Historia episcopatus Qvinqveecclesiensium;* ja sittemmin ovat useammat muut ulos-antaneet ja selitelleet tätä kirjallisuuden muistomerkkiä. Mainittavimmat näistä ulos-antajista ovat unkarilaiset kielten-tutkiat *Juhana Niilo Révai* sekä *Kaapriel Döbrentei*, joista edellinen mainion kirjansa: *Antiqvitates literaturae hungaricæ* v. 1803 ulos-annetussa ensimäisessä vihkossa julkaisi puheena olevan muistomerkin tekstin, huolellisesti läpikatsottuna ja käsikirjoitukseen verrattuna, ynnä *Faludi*'n sekä itsensä tekemän luku-osoituksen, sanasta sanaan tehdyn latinankielisen käännöksen ja samalla kielellä kirjoitettuin laveain, arvokkaiden selitysten kanssa. *Döbrentei* taasen on viimeksi julkaissut kädenmukauksen tästä samaisesta teoksesta ynnä siihen tekemänsä muistutukset Unkarin aka-

temian ulos-antaman *Régi magyar nyelvemlékek* kirjan ensimäisessä vihkossa [1]).

Mutta vaikka tämä muistomerkki näin ennen on ollut monen miehen tutkittavana ja monta kertaa on julkaistu, niin ei liene haitaksi nykyinenkään yritys, semminkin kun *Halotti beszéd* tieteni ei nimeksikään ole ollut tunnettu maassamme, vaikka on melkein yhtä tärkeä tutkimuksille suomen kuin unkarinkin kielessä, kuten toivon tämän kirjan osoittavan. Paitsi sitä se kanta, jolta mainittua muistomerkkiä tässä tullaan tarkastelemaan, ylipäänsä on peräti toinen kuin se, jolta useimmat vasta-viitatuista tutkioista ovat sitä katselleet. On näet näillä, varsinkin Révai'lla, itse unkarin kielen tutkimisen ohella ollut silmämääränä osoittaa tämän kielen sukulaisuutta maailman mainioimpien kansojen kielten kanssa, kun sitä vastaan minun aikomukseni, kuten edellä jo on viitattu, on vain tämän iki-vanhan kieli-muistomerkin välityksellä verrata Magyarien kieltä halpaisten Suomen ja Lapin kansojen kieliin. Nykyään tosin jo onkin se mieli hyvin yleinen itse Unkarinmaallakin, [2]) että Magyarit eivät voi juontaa sukuperäänsä ylempää kuin Suomen ja Lapin kansatkaan, vaan että kaikki ovat samaa halpaa heimoa, koska heidän kielensä näyttää lähteneen yhdestä juuresta; mutta tässä sukulaisuudessa on vielä monta hämärää seikkaa, joiden valaistukseksi toivon yhden ja toisen valon

---

[1]) Ks. Révai Ant. liter. hung., vol. I, sivv. 7, 35—39; Frans Toldy Geschichte der Ungrischen Literatur im Mittelalter, übers. von Kolbenheyer, Pesth 1865, siv. 92; sekä samainen Toldy, A magyar nemzeti irodalom története, rövid elöadásban, Pesten 1864—1865, siv. 12.

[2]) Menneen-vuotisen Kirjallisen Kuukauslehden 2:ssa numerossa (siv. 55) annetun tiedon mukaan on Aasiassa tehdyistä matkustuksistaan mainio Vámbery'kin hiljakkoin luopunut niiden puolelle, jotka pitävät unkarin kieltä lähisenä sukulaisena suomen kielelle; ja tämä mielen muutos on sitä merkittävämpi, kun hän kauan ankarasti on taistellut Hunfalvy'n ja Budenz'in ynnä muiden maansa kielten-tutkiain kanssa, väittäin Unkarin kielen olevan likemmässä sukulaisuudessa turkin ja tatarin kielten kuin suomen kanssa.

kipinän lähtevän niistä tutkimuksista ja vertailuista, joita mielin tehdä jo usein mainitun muistomerkin pohjalla.

Halotti beszéd'in käsikirjoituksen löysi Pyhän Martin seurakunnan kirjastosta Pozsony'ssa (Pressburg) unkarilainen historioitsia *Yrjö Pray*[1]). Hän puhui siitä ensi kerran v. 1770 teoksessaan: *Vita S. Elisabethae*, ja painattikin siitä muutamia riviä tähän kirjaan. Hänen kauttansa sai myöskin *Sajnovits* tilaisuuden samana vuonna painattaa siitä hautaus-puheen edellä-mainittuun teokseensa. Nyt enään ei säilytetä tätä kallis-arvoista kirjoitusta Pozsony'issa, vaan on se muutettu Pest'iin Unkarin kansallismuseon kirjastossa tallitettavaksi. Siellä se on nähtävänä *Pray-codex* nimellisen kirjan 154:nnellä lehdellä. Tämä kirja, joka on saanut nimensä käsikirjoituksen löytäjän kunniaksi, sisältää ilman sitä messun, lyhyen aikakirjan, ennen vuotta 1192 tehdyn kalenterin sekä useampia nuotille pantuja virsiä, kaikki latinan kielellä kirjoitettuja, paitsi kysymyksessä oleva hautauspuhe rukouksinensa[2]).

Tämän käsikirjoituksen ikää eivät tutkiat ole voineet oikein tarkkaan määrätä. Muutamat ovat päättäneet sen tehdyksi v. 1171, toiset v. 1182 tai 1183[3]). Myöhemmin kuin 13:nnen vuosisadan alkukymmenillä kirjoitetuksi se ei laisinkaan sovi. Siitä on todistuksena muutama mainitussa *Pray-codex* kirjassa olevasta kalenterista saatu ajanmääräys sekä itse kirjoituksen ulkomuoto, joita seikkoja en ota tässä laveammin puhuakseni, vaan osqitan lukiaa *Révai*'n edellä-mainittuun teokseen: *Antiqvitates literaturae hungaricae* (siv. 9 seurr.). Mutta käsikirjoituksen ulkomuodosta näkee myös varsin selvästi, että se ei saata olla alkuperäinen teos, vaan on kopia. Siinä on näet oikeinkirjoitus niin vaihette-

---

1) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 7. — Tulen vasta vain näin lyhyesti osoittamaan tätä teosta, vihkoa mainitsematta; sillä toinen vihko jäi Révai'lta painattamatta.

2) Ks. Toldy, Gesch. d. Ungr. Liter. im Mittelalter, siv. 91.

3) Ks. samaa paikkaa viimeksi mainitussa teoksessa.

leva, ett'ei semmoista epämukaisuutta voi ajatella muuten kuin monenkertaisesta kopioimisesta syntyneeksi [1]). Alkuperäinen teos onkin epäilemättä ollut paljon vanhempi tätä käsikirjoitusta. Vast'ikään viitattu unkarilainen kirjallishistorioitsia *Frans Toldy* lausuu tästä asiasta seuraavalla tavalla: [2]) "De, ha tekintetbe veszszük, hogy hangtani viszonyai és helyesirása a legrégibb krónikákban és oklevelekben előfordúló magyar nevek és szók helyesirásával szorosan egyezik, hogy benne némely nyelvtani ősi formák vannak fenn, melyek már a XIV század emlékeiben s azon túl többé elő nem fordúlnak: e kettős darabot bátran, sőt szükségképen a keresztyén magyar irodalom első zsengei közzé sorozhatjuk, s azt egyenesen az Istvánkori első magyar szerkönyv maradványának tarthatjuk". — Näin on meillä siis tutkittavanamme kirjallinen muistomerkki, jonka ikä ulottuu enemmän kuin kahdeksansataa ajast-aikaa takaperin, ja jota vanhempaa ei ole unkarinkielisessä kirjallisuudessa.

Käsikirjoituksen ulkomuodosta olkoon vielä vain sanottu, että se on kirjoitettu latinaisilla kirjaimilla. Tämä muistutus on sitä tarpeellisempi, kun historiassa jälkiä tavataan siitä, että Muinois-unkarilaisille jo 5:nnellä vuosisadalla kirjoitustaito oli tuttu, ja kun ainakin sangen todennäköistä on, että heillä oli omituinen kirjaimistonsa, joka

---

[1]) Vrt. Toldy, A magy. nemz. irod. tört., siv. 12.

[2]) Ks. Sama teos, siv. 11.

[3]) S. o. suomeksi: Mutta jos otamme lukuun, että sen (Halotti beszéd'in) ääni-opilliset seikat ja oikeinkirjoitus ovat aivan yhtäläiset kuin vanhemmissa aika- ja perustus-kirjoissa tavattavain nimien ja sanain, että siinä on muutamia vanhoja kieli-opillisia muotoja, joita 14:nnen ja senjälkeisten vuosisatojen kirjallisissa muistomerkeissä enään ei tavata; niin on tämä kaksinainen kappale varmaan, jopa välttämättömästikin luettava Unkarin kristillisen kirjallisuuden esikoisten joukkoon ja suorastaan pidettävä jäännöksenä Tapanin aikaisesta, ensimäisestä unkarinkielisestä kirkko-käsikirjasta.

kristin-uskon vastaan-ottamisen jälkeen vähitellen joutui unohduksiin, koska papit karttivat sen käyttämistä ensimäisissä uskon-opillisissa kirjoissa, toivoen siten paremmin voivansa vieroittaa kansaa hänen entisestä pakanallisesta sivistyksestänsä. Laveamman selityksen tästä kirjaimistosta löytää suosiollinen lukia Toldy'n jo ennen viitatuista teoksista: *A magyar nemzeti irodalom története* (siv. 7) ja *Geschichte der Ungrischen Literatur im Mittelalter* (siv. 27 seurr.) sekä *Anselm Mansvet Riedl'*in kieli-opista: *Magyarische Grammatik, Wien 1858* (siv. 21). — Muusta ulkomuotoon kuuluvasta muistutetaan paikallansa.

Mitä muistomerkin kieleen tulee, on siitäkin tutkioilla ollut kaikenmoista erimielisyyttä. Niinpä ovat muutamat väitäneet, että se ei olekkaan puhdasta unkarin kieltä, vaan jonkin-moista taitamattoman tekiän sekoittamaa kielen solkkua. Tätä säistettä aavistaen, lausuu *Sajnovits* ennen mainitussa teoksessaan: *Demonstratio, idioma Ungarorum et Lapponum idem esse* sanoja, jotka jokseenkin osaavasti kumoovat semmoisilta väitöksiltä kaiken arvon. Hän sanoo näet:[1]) "Ne qvis autem arbitretur locum Ungaricum, qvem supra e manuscripto attuli, a qvodam lingvae ungaricae imperito erronee conceptum et literis consignatum esse, meminisse lectorem volo, sermonem hunc ex instituto ecclesiae supra tumulos defunctorum haberi solitum atqve adeo auctoritate et usu publico comprobatum fuisse, ut scilicet fideles, funeri adstantes, ad pietatem et preces pro defuncto dicendas animarentur, qvod fieri neqvivisset, nisi dialectus haec a pluribus recepta, imo a tota communitate usurpata fuisset." Tälle kielen puhtaudelle saamme paitsi sitä vahviketta jälempänä tehtävistä tutkimuksista ja sana-vertailuista. — Mutta mihinkä unkarin kielen murteesen kuuluu lähite *Halotti beszéd'*in kieli?

---

[1]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 18.

Toldy eroittaa nykyisessä unkarin kielessä kolmetoista eri murretta, jotka kuitenkin käypi yhdistää kahteen päälahkoon. Ne ovat: 1) *Ala-unkarin* eli *Tiszan* (Theiss) murre, joka käsittää *Erdély*'n (Siebenbürgen), *Debreczen*'in, *Szeged*'in sekä *Borsod*'in puheenparret ja on nykyisellä kirjakielellä perustuksena; ja 2) *Yli-unkarin* eli *Palócz*'in murre, johon paitsi ylisen Unkarin puheenparsia kuuluu *Székely*'ien kieli *Erdély*'ssä sekä *Csangó-magyarien Moldovassa*. *Palóczin* murteen nimitys tavataan kuitenkin usein myös ahtaammassa merkityksessä käytettynä, ja silloin sillä tarkoitetaan alkuperäisimmässä puhtaudessa säilynyttä puheenpartta *Borsod*'in, *Gömör*'in, *Nógrad*'in ja *Heves*'in läänien yhteen sattuvilla kulmilla [1]). Tämän Yli-unkarin murteen kanssa käypi, kuten nähdä saamme, tutkittavamme muistomerkin kieli paremmin yhteen kuin kirjakielen kanssa; ja siinä murteessa näkyy myös lähiseempi sukulaisuus suomen kielen kanssa kuin nykyisessä kirjakielessä.

Onpa näiden kahden päämurteen jälkiä myös saatettu seurata takaisin-päin ajassa aina kymmenennen vuosisadan keskipaikoille, siis tuolle puolen puheena olevan muistomerkin syntyä. Byzantion keisari Konstantino Porfyrogenito sanoo näet selvästi [2]) Katsaria, sisällisen sodan noustua, paenneen Magyarien luo ja asettuneen näiden seitsemän heimokunnan (Hetumoger) keskelle kahdeksantena asumaan. Heitä kutsuttiin muka Kabariksi, — unkarin *kóbor* sana merkitsee pakolaista, — ja he opettivat Magyareille katsarin kieltä, jota murretta he (Kabarit) silloin vielä puhuivat, vaan sen ohella myöskin Unkarin kieltä [3]). Tämä teko-asia on vetänyt Unkarin uusimpain historioitsiain huomiota puoleensa ja kiihoittanut heitä tutkimaan näiden kahden kielen suhdetta nykyiseen unkarin kieleen. Jos nyt

---

[1]) Ks. Riedl, Magyarische Grammatik, siv. 11.

[2]) Ks. De admin. imp. luku 39.

[3]) Vrt. Toldy, Gesch. d. Ungr. Liter. im Mittelalter, sivv. 21—22; ja Yrjö Koskinen, Tiedot Suomen-suvun Muinoisuudesta, siv. 205.

tohdimme luottaa näiden, olletikkin *Tapani Horvát*'in tutkimusten tuotteisin, niin on melkein epäilemätöntä, että tuo katsarin kieli tai, oikeimmin sanoen, murre on pidettävä nykyisen palóczin murteen äitinä, ja siis samalla sinä kielenä, josta meille *Halotti beszéd*'issä on säilynyt näyte, kun sitä vastoin noiden seitsemän mainitun heimokunnan eli Hetumogerien murre on pidettävä nykyisen kirjakielen perustuksena [1]).

Näin ovat siis nämä kaksi murretta aikain kuluessa kohtaa vaihettaneet: toinen on astunut alas kirjakielen kunniasta, toinen sen sialle noussut. Epäilemätöntä on näet, että *Halotti beszéd*'in kieli aikoinaan oli yleisenä kirjakielenä, s. o., että muutkin uskonnolliset kirjat kuin se, josta tämä on kappale, kristin-opin ensi vuosisadoilla olivat kirjoitetut sillä murteella. Siitä ovat todisteena kaikki ne kirjalliset muistomerkit, jotka ovat näistä ajoista säilyneet; ja semmoisia ei suinkaan puutu unkarinkieliseltä kirjallisuudelta. Vanhin *Halotti beszéd*'in jälkeen on niinkutsuttu *Königsbergi töredék* (Königsberg'in katkelma), seitsemänkymmenen sanan pituinen pätkä Neitsy Maariasta olevan kirjoituksen lopusta, joka viisi kuusi vuotta sitten löydettiin Königsberg'in yli-opiston kirjastosta ja *Toldy*'n arvelun mukaan on luettava 12:nnen vuosisadan loppu- tai 13:nnen vuosisadan alku-kymmenien kirjallisuuteen [2]). Wanhoja ovat myöskin *Szent Margitlegenda* (Pyhän Markreetan legenda), jonka ikä Toldy'n mukaan ulottuu 14:nnen vuosisadan alkupäähän [3]), sekä vanhimmasta raamatun-käännöksestä säilyneet kappaleet: niinkutsutut *Bécsi-* (Wien'in) eli *Révai-codex*, sisältävä vähemmät profeetat ynnä pikkusen muutakin Vanhasta testamentista, ja *Müncheni-* eli *Jászay-codex*, sisältävä evankelistat Uudesta testamentista, jotka molemmat muisto-

---

[1]) Ks. Toldy'n viimeksi-mainittu teos, sivv. 22—23.

[2]) Ks. Toldy, A magy. irod. tört., siv. 12; ja Gesch. d. Ungr. Liter. im Mittelalter, sivv. 93—94.

[3]) Ks. viimeksi-viitattu teos, siv. 140.

merkit samainen *Toldy* myös arvelee 14:nnen vuosisadan alkupuoleen kuuluviksi [1]). Näissä samoin kuin muissakin keski-aikaan kuuluvissa muistomerkeissä, joista tässä en pidä tarpeellisena mainita nuorempia, koska niihin en tule tässä kirjassani osoittamaan, vallitsee mainittu yli-unkarin eli palóczin murre [2]).

Ennenkun ryhdyn tutkimustyöhöni, on minun vielä mainitseminen, että olen tarkkuudella kopioinut tutkittavani muistomerkin tekstin edellä-mainitusta *Döbrentei*'n teoksesta: *A régi magyar emlékek* kirjassa. Luku-osoituksen sekä käännöksen nykyiseen unkarin kieleen on minulle hyväntahtoisesti tehnyt nerokas altailais-kielten tutkia *Jooseppi Budenz*, jota minun myös samaten kuin mainiota tutkiaa samalla alalla *Paavo Hunfalvy*'a tulee suuresti kiittää monesta heidän suosiollisesti antamastaan neuvosta ja osviitasta, joita tutkimuksissani tulen hyväkseni käyttämään, vaan joita on mahdoton jok' ainoa kerta käyttäissäni erittäin mainita, koska tietysti aina en saata muistaakkaan, mistä minkin pienen valistuksen olen saanut. Mahdollisuuden mukaan tahdon kuitenkin koettaa tähänkin nähden tarkkaa tehdä. Käännös lapin kieleen taasen on syntynyt tunnetun Lappalaisen *Aslak Laitin* avulla, siten, että *Laiti* on toimittanut käännöksen *Utsjoen* puheenparrella, josta kirjantekiä *J. A. Friis'in* kieli-opin ja lukukirjan johdolla on muuttanut sen *Ruijan* murteesen, jonka oikein-kirjoitus jo on vakaantuneemmalla kannalla. Siinä mahdollisesti tavattavat virheet ovat siis suurimmaksi osaksi luettavat kirjantekiän viaksi, joka tietysti yksin vastaa sanasta sanaan tehdystä suomennoksesta.

---

[1]) Ks. Toldy'n vasta-viitattu teos: Gesch. d. Ungr. Liter in Mittelalter, siv. 151.

[2]) Ks. sama kirja, siv. 97.

II.

Hautauspuhe (*Halotti Beszéd*).

Latiatuc feleym zumtuchel mic vogmuc. ýsa pur es chomuv uogmuc. Menýi milostben terumteve eleve miv isemucut adamut. es odutta vola neki paradisumut hazóá. Es mend paradisumben uolov gimilcictul munda nekí elnie. Heon tilutoa wt ig fa gimilce tvl. Ge mundoa nekí meret

Luku-osoitus.

Látjátuk feleim szömtökhel, mik vogymuk. isa pur és chomuv vogymuk. Mennyi milosztben terömteve eleve miv isemüköt adamut. és odutta vola neki paradisumut hazóá [1]). És mend paradisumben volov gyimilcsiktűl munda neki élnie. Héon tilutoa űt igy fa gyimilcsétűl. Gye mundoa neki, mérett

Unkarinnos (nykyiseen kieleen).

Látjátok atyámfiai szemetekkel, mik vagyunk. Bizony por és hamu vagyunk! Menynyi malasztban teremté eleinte a mi ősünket Ádámot és adta vala neki a Paradicsomot házává! És mind a Paradicsomban való gyümölcsöktől monda neki élnie. Csak megtiltá őt egy fa gyümölcsétől. De mondá neki, mért nem

Lapinnos.

Oajdnebættet vielljačidam čalminædek, mak læp. Vissa gavja ja gudna læp! Man stuorra armost son sivnedi algost min oudemus' aččamek Adama ja læi addam sudnji Paradisi (su) assam-sagjenës! Ja buok

Suomennos.

Näette veljeni silmällänne, mitkä olemme. Vissisti poro (tomu) ja tuhka olemme! Millisessä (miten suuressa) armossa (hän) loi alussa meidän esi-isämme Aatamin ja oli antanut hänelle Paratiisin (hänen) kodoksensa! Ja kaikista

[1]) Tämän sanan luku-osoituksesta vastaa kirjantekiä. Budenz'in käsikirjoituksessa luetaan: *házoa.*

nū eneyc. ẏssa kí nopun emdul oz gimilstwl. halalnec halaláál holz. Hadlaua choltat terumteve istentvl. ge feledeve. Engede urdung intetvinec. es evec oz tiluvt gimilstvvl. es oz gimilsben halalut evec. Es oz gimilsnec vvl keseruv uola vize: hug turchucat mige zocoztia vola. Num heon muga

Luku-osoitus.

nöm ennéjik. isa ki nopun êmdöl oz gyimilcstűl. halálnek haláláal holsz. Hallava choltát terömteve istentűl. gye feledeve. Engede ördöng intetvinec. és evék oz tiluvt gyimilcstűl. és oz gyimilcsben halálut evék. És oz gyimilcsnek úl keserűv vola vize: hugy turkukat migé szokosztja vola. Nöm héon mugánek.

Unkarinnos.

ennék: ugyancsak, a mely napon attól a gyümölcstől eszel, halálnak halálával halsz meg. Hallá a teremtő istentől, hogy meg fog halni; de elfeledé. Engede az ördög intetének (csábításának) s evék a tiltott gyümölcstől, s abban a gyümölcsben halált evék. És annak a gyümölcsnek oly keserű vala a nedve, hogy a torkokat megszakasztja vala. Nem csak ma-

Lapinnos.

Paradisi ŝadoin goĉoi su ællet. Ajvestës gildi su ovta muora ŝadost. Mutto celki sudnji, manditti i boraŝi: vissa, man bæjve dam ŝadost borak, jabmim jabmimin jamak. Gulai jabmimës sivnedægje ibmelist; mutto vajaldatti dam. Mieđeti bærgalaga fillitussi ja borai dam gieldujuvvum ŝadost, ja dam ŝadost jabmima borai. Ja dam ŝado nu baĉĉa læi ĉacce, atte ĉoddag sagga bilidi.

Suomennos.

Paratiisissa olevista hedelmistä käski hänen elää. Vain kielsi häntä yhden puun hedelmästä (hedelmää syömästä). Mutta sanoi hänelle, mintähden ei söisi: tosiaan, kuna päivänä syöt siitä hedelmästä, kuoleman kuolemalla kuolet. Kuuli kuolemansa luovalta jumalalta; mutta unhotti sen. Antoi perään perkeleen viettelemiselle ja söi sitä kiellettyä hedelmää, ja siinä hedelmässä kuoleman söi. Ja sen hedelmän niin katkera oli vesi (neste), että kurkut kokonaan

nec. ge mend w foianec halalut evec. Horogu vec isten. es veteve wt ez munkas vilagbele. es levn halalnec es puculnec feze. es mend w nemenec. Kic ozvc. miv vogmuc. Hug es tiv latiatuc szumtuchel. isa es num igg ember mulchotia ez vermut. ysa mend ozchuz iarov vogmuc. Vímagguc uromc isten kegilmet ez lelic ert. hug iorgossun

---

Luku-osoitus.

gye mend ű fojának halálut evék. Horoguvék isten. és veteve űt ez munkás világbelé. es lőn halálnek és pukulnek fésze. és mend ű nemének. Kik ozuk. miv vogymuk. **Hugy és tiv látjátuk szömtöchel. isa és nöm igy ember múlchotja ez vermöt. isa mend ozchuz járov vogymyk. ** [1]) Vimádjuk uromk isten kegyilmét ez lélikért. hugy jorgossun

Unkarinnos.

gának, hanem az egész fajának halált evék. Megharaguvék isten és veté őt e nyomoruságos világba, és lőn a halálnak és pokolnak fészkévé, még pedig az ő egész neménak, a kik mi vagyunk, **hogy ti is látjátok szemetekkel. Bizony egy ember sem múlhatja ezt a vermet. Bizony minden ahoz járók vagyunk ** [1]). Imádkozzunk urunk isten kegylméhez ez lélekért, hogy irgalmazzon

Lapinnos.

I ajvestës aldsis, fal buok su sokkasës jabmima borai. Moarastuvai ibmel ja suppi su dam vajvalaŝ majlbmai, ja son ŝadai jabmim ja helvet bæssen, ja buok su sokkasës, godek (dak) mi læp, nugo digis oajdnebættet ĉalbmedædek gujm. Vissa majda i oktage olmus' matte mannat dam havde mædda. Vissa buok dasa

Suomennos.

pilasi. Ei ainoastaan itsellensä, vaan kaikélle suvullensa kuoleman söi. Vihastui jumala ja heitti hänen tähän vaivaloisehen maailmahan, ja (hän) tuli kuoleman ja helvetin pesäksi, ja (vieläpä) kaikelle (hänen) suvullensa, jotka (ne) me olemme, niinkuin tekin näette silmällänne. Vissiin myös ei yksikään ihminen voi käydä tämän haudan ohitse. Vissiin kaikki siihen

---

[1]) Sekä luku-osoituksesta että unkarinnoksesta on hra Budenz huomaamatta jättänyt pois nuot tähtien välillä olevat sanat, jonka vuoksi kirjantekiä yksin on niistä edesvastauksessa.

vv neki. es kegiggen. es bulscassa mend w bunet. Es vimagguc szen achscin mariat. es bovdug michael archangelt. es mend angelcut. hug uimaggonoc erette. Es uimagguc szent peter urot. kinec odut hotolm ovdonia. es ketnie. hug ovga mend w bunet. Es vimagguc mend szentucut. hug legenec nekí seged uromc scine eleut. hug isten ív uimad-

Luku-osoitus.

ű neki. és kegyidjen. és bulcsássa mend ű bűnét. És vimádjuk szen(t) achszin máriát. és bódug michael archangelt. és mend angelkut. hugy vimádjonok érette. És vimádjuk szent péter urot. kinek odutt hotolm ódonia. és ketnie hugy ódja mend ű bűnét. És vimádjuk mend szentököt. hugy legyenek neki segéd uromk színe előtt. hugy isten iv vi-

Unkarinnos.

meg neki és legyen (neki) kegyes és bocsássa meg mind az ő bűnét. S imádkozzunk szent asszony Máriához és boldog Mihály arkangyalhoz s mind az angyalokhoz, hogy imádkozzanak érette. És imádkozzunk szent Péter úrhoz, kinek adatott hatalom oldania és kötnie, hogy oldja meg mind az ő bűnét. S imádkozzunk mind a szentekhez, hogy legyenek neki segítségűl urunk színe előtt, hogy isten az ő imádságok miatt

Lapinnos.

mannek læp. Rokkadallop hærramek ibmel armo dam sielu oudast, vaj armedifĉi su ja lifĉi armolaŝ ja andagassi addaŝi buok su sudoidës. Ja rokkadallop basse nisson Maria ja avdogas Mikaeli oajvve-engela ja buok engelid, vaj rokkadalaŝegje (su) oudastës. Ja rokkadallop, basse hæra

Suomennos.

käyvät (meneväiset) olemme. Rukoilkaamme herramme jumalan armoa tämän sielun edestä, että armahtakoon häntä ja olkoon (hänelle) armollinen ja anteeksi antakoon kaikki hänen syntinsä. Ja rukoilkaamme pyhää vaimoa Maariaa ja autuasta Mikaeli pääenkeliä ja kaikkia enkeliä, että rukoilkoot (hänen) edestänsä. Ja rukoilkaamme py-

sagu̇c mia bulsassa w bunet. Es zoboducha wt urdung ildetuitvl. es pucul kinzotviatwl. es vezesse wt paradisū nugulmabeli. es oggun neki munhí uruzagbele utot. es mend iovben rezet. Es keassatuc uromchuz charmul. kirł. —

Luku-osoitus.	*Unkarinnos.*
mádságuk miá bulcsássa ű bűnét. És szoboduhha űt ördöng ildetvitűl. és pukul kinzotvjátúl. és vezesse űt paradisum nugulmábelé. és odjun neki mönnyi uruszágbelé utot. és mend jovben részet. És kéássatuk uromkhuz chármúl. Kyrie eleison. —	bocsássa meg az ő bűnét, s szabadítsa meg őt az ördög üldözésétől és a pokol kínzatjától, s vezesse őt a Paradicsom nyugalmába s adjon neki a mennyei országba utat és minden jóban részt. S kiáltsatok urunkhoz háromszor: Kyrie eleison! —
Lapinnos.	*Suomennos.*
Petrus, gæsa læ addujuvvum valdde luöjtet ja ĉadnat, atte luöjtet buok su sudoidës. Ja rokkadallop buok basid, vaj lifĉi sudnji vækken hærramek muođoj oudast, vaj ibmel sin rokkadusasek ditti andagassi addaŝi su sudoidës ja bæstaŝi su bærgalaga doarredallamest ja helvet duskest, ja dolvoŝi su Paradisi muössai ja addaŝi sudnji alma valddegoddai gæjno ja buok buörest oase. Ja ĉuorvot hærrasæmek golbmi (golma gærde): Kyrie eleison! —	hää Pietari herraa, jolle on annettu valta päästää ja sitoa, että päästäköön kaikki hänen syntinsä (hänen kaikista hänen synnistänsä). Ja rukoilkaamme kaikkia pyhiä, että olkoot hänelle apuna herramme kasvoin edessä, että jumala heidän rukouksensa tähden anteeksi antakoon hänen syntinsä ja vapahtakoon hänen perkeleen vainoamisesta ja helvetin tuskasta, ja johdattakoon hänen Paratiisin rauhaan ja antakoon hänelle taivahan valtakuntaan tien ja kaikessa hyvässä (kaikesta hyvästä) osan. Ja huutakaatte herrallemme kolmasti: Kyrie eleison! —

Rukous *(Könyörgés)*.

Scerelmes bratým uimaggomuc ez scegin ember lilki ert. kit vr ez‸ nopun ez homus vilag timnucebelevl mente: kinec ez nopun testet tumetivc. hug ur uvt kegilmehel abraam. ýsaak. iacob. kebeleben helhezie: hug birsagnop

Luku-osoitus.

Szerelmes brátim vimádjomuk ez szegín ember lilkiért. kit úr ez nopun ez homus világ timnöczébelől mente: kinek ez nopun testét tömetjük. hugy úr űt kegyilméhel abraam. isák. jákob. kebelében helhezje: hugy bírság nop

Unkarinnos.

Szeretett atyámfiai, imádkozzunk ez szegény ember lelkéért, a kit az úr e napon e hamis világ tömlöczéből megmente, kinek e napon testét temetjük; hugy az úr őt kegyelmével Ábrahám, Iszák, Jakob kebelébe helyezze; hogy bírság nap (itéletnap) elérkez

Lapinnos.

Rakkës ustebidam, rokkadallop dam vaivaŝ olbmu sielu oudast, gæn hærra odnabæjve dam viekkës majlbme fangavuodast bæsti, gæn odnabæjve rubmaŝ havdadæp; vaj hærra su armojnës Abraham, Isaak, Jakob salli bijaŝi; vaj duobmobæjve joavdamest, buok su basi ja audogasai gaskast ol-

Suomennos.

Rakkaat ystäväni, rukoilkaamme tämän vaivaisen ihmisen sielun edestä, jonka herra tänä päivänä tämän viekkaan maailman vankeudesta päästi, jonka tänä päivänä ruumiin hautaamme; että herra hänen armollansa Aaprahamin, Iisakin, Jaakopin sylihin asettakoon; että tuomiopäivän joutuessa, kaikkien hänen pyhäinsä ja onnellistensa

ivtva mend vv scentű es unuttei cuzicun iov felevl iochtotnia ilezie vvt. Es tiv bennetuc. clamate ııı. ꝶ.

Luku-osoitus.	*Unkarinnos.*
jutva mend ű szentii és önöttei közikön jov felől jochtotnia ileszje űt. És tiv bennetök. Clamate ter K.	tével, arra hogy mind az ő szentjei s boldogjai között jobb felől állítsa, eleszsze (támaszsza) föl őt és ti benneteket. Clamate ter: Kyrie eleison!
Lapinnos.	*Suomennos.*
giŝ bællest doalvvum varas, ællatifĉi su ja din jieĉaidædek. Clamate ter: Kyrie eleison!	keskellä (keskelle) oikealta puolelta (oikealle puolelle) johdattaaksensa, eläväksi tekisi hänen ja teidät itsenne [1]. Clamate ter: Kyrie eleison!

[1] Révai kääntää tämän kohdan sanojen muodoista huolimatta seuraavalla tavalla: *ut, judicii die adveniente, inter omnes sanctos suos, et electos suos, dexteram versus illocandum reviviscere-faciat eum. Et vos ipsos.* K. Ant. liter. hung., sivv. 40—41.

III.

Sanakirjallisia ja kieli-opillisia selityksiä sekä vertailevia tutkimuksia.

Latiatuc, lue *látjátuk* [1]), nyk. *látjátok.*

Jo tästä, mutta vielä enemmän tekstissä lähinnä seuraavista sanoista näkyy, kuinka vaillinaisesti kielen äänet merkittiin siihen aikaan, johon tämä nyt tutkittava kirjallisuuden muistomerkki kuuluu. Syynä siihen epäkohtaan oli ylipäänsä se, että unkarin kielessä jo silloin oli ääniä, joita osoittamaan latinaiset kirjaimet eivät riittäneet [2]). Siksipä ryhdyttiinkin ensi aluksi siihen keinoon, että käytettiin samaa merkkiä useammille äänille. Niin merkittiin esm. *u* kirjaimella *u*, ű, *ō* ja *v* äänet, kuten sanoista: *hug*, *bunet*, *zumtuchel* ja *uimadsaguc* (lue: *hugy*, *bűnét*, *szömtökhel*, *vimádságuk)* näkyy. Sitten keksittiin parempi neuvo: yhdistettiin pari latinaista puustavia yksinäistä ääntä merkitsemään, niin että kirjoitettiin esm. *eo* eli *ev (ew)*, kun *ö:* ääntä piti osoitettaman. Mutta vieläkin sopivampana on se keino pidettävä, joka myöhemmin, jo 14:nneltä vuosisadalta alkaen, tavataan käytettynä unkarinkielisissä kirjoissa, se näet, että latinan kielen äänistä poikkeevia ääniä merkittiin niihin lähimmin vastaavilla puustavilla, mutta ne siinä tapauksessa varustettiin pilkuilla yli- tai ali-puolelta, niin että esm. *ty:* ääntä osoitettiin *t':*llä, pitkää *a:* ääntä *á:*lla j. n. e. Sittemmin hämmentyivät nämä

---

[1]) Olen katsonut soveliaimmaksi unkarin kielen sanoissa merkitä luku-osoituksetkin sen kielen omilla kirjaimilla, siitä syystä, että Budenz ylempänä on niin tehnyt.

[2]) Ks. Révai, Ant. liter. hung. siv. 43 seurr.

kaksi viimeistä kirjoitustapaa toisiinsa, ja se hämmennys on pysynyt unkarinkielisessä kirjoituksessa meidän päiviimme asti. Vielä nyt tavataan nimittäin siinä se epämukaisuus, että vokaalien ääniä lähemmin määräämässä käytetään mainittuja pilkkuja, mutta konsonanttia yhdistetään yksinäistä ääntä osoittamaan. Niinpä on nykyisessä unkarinkielessä esm. *á* = suomen *aa*, *é* = *ee*, mutta *sz* = *s* [1]).

Látjátuk sanassa *lát* on vartalo ja *játuk* pääte. Tätä sananjuurta ei tieteni tavata suomen eikä lapinkaan kielistä, jos ei juuri tahtoisi panna sitä yhteyteen *katsoa* ja *gæččat* sanain kanssa, joka olisi jokseenkin rohkeata tekoa, kun ei muita esimerkkiä voitane tuoda esiin, jotka osoittaisivat *k* *(g)* ja *l* äänien vastaavaisuutta näissä kielissä. Mutta erinomaistapa tuo olisi, jos ei niin alkuperäinen käsite kuin *nähdä* näin lähisissä sukulais-kielissä olisi pysynyt missään yhteisessä sananjuuressa. Lähemmin tutkien näiden kielten sanavaroja havaitsemmekin semmoisia yhteisiä juuria niissä olevan. Niinpä juuri tuo *nähdä* sanan vartalo *näke* tavataan unkarinkielisestä *nézni*, joka merkitykseltänsä ei enempää eroa siitä, kuin että vastaa suomen sanaa *katsoa*. *Nézni* sanassa on nimittäin *ni* infinitivin (= suomen subst. I) pääte ja *néz* vartalo, jossa taasen *né* on juuri ja *z* myöhempää lisäystä. Että vokaali tässä juuressa on pitkä, se ei mitään vastusta tee tälle selitykselle, vaan on päinvastoin tueksi sille. Pituus siinä sopii näet pitää kadonneen konsonantin korvauksena, samoin kuin sanoissa: *sérni* = *särkeä*, *félni* = *pelätä* (vart. *pelkä'ä*), *méreg* = *myrkky*, *lápa* = *lampi*, *tél* = *talvi*, *vén* = *vanha* ynnä muissa, vaikka tämä pituus tosin käypi toisinkin selitettäväksi, kuten alempana tulemme näkemään. Puustavi *z* taas on tavallinen verbien johtopääte, joka verbi-vartalohon liitettynä antaa sanalle freqventativimerkityksen [2]). Tästä sopiikin selittää sanan merkityksen vähäinen eroaminen unkarin kielessä. Usein näkeminen,

---

[1]) Ks. Riedl, Magyar. Grammatik, sivv. 21—22.

[2]) Ks. Riedl, Magyar. Grammat., siv. 143.

onhan se jokseenkin samaa kuin katsominen. Lapin kielestä ei tavata tätä sananvartta. *Oajdnet* (infinitivi), jota lapinnoksessa on käytetty, on toista sukuperää [1]). Mutta *katsoa* sanan juuri löytyy sekä lapin että unkarin kielistä. Kuten vast'ikään näimme, on edellisessä kielessä sana *gæĉĉat*, joka sekä aineksiltaan että merkityseltään tarkoin vastaa mainittuun suomen sanaan; ja unkarin kielessä taasen on tähän juureen kuuluva *kacsontani* l. *kacsintani*, joka paitsi muuta merkitsee *tirkistellä*.

Pääte *játuk* jakautuu kahteen ainekseen: *já* + *tuk*. Näistä edellinen osoittaa objektia, jälkimäinen subjektia. On näet unkarissa niinkuin samaiseen kielikuntaan kuuluvissa mordvan, ostjakin ja vogulin kielissäkin tavallisen konjugationin ohella toinen niinkutsuttu objektivinen eli määrätty konjugationi, jossa näin verbon vartaloon paitsi persoona-päätettä liitetään objektia osoittava tavu tahi kirjain, joka välistä yksinkin toimittaa objektin virkaa [2]). Kuten alempana *terumteve* sanan selityksessä tulen osoittamaan, on tuo *já* aines muodostunut 3:nnen persoonan pronominista sekä vokaali siinä pidennyt syystä, jonka alempana *hazóá* sanasta tulemme tietämään; ja *tuk* pääte niin-ikään tietysti on 2:sen persoonan pronominin yksiköstä johdettava.

Tämä pronomini on unkarin kielessä *te*, monikossa *tik*, joka jälkimäinen muoto edellisestä on tekeytynyt siten, että monikkoa osoittava *k* ynnä tarpeellisen sidevokaalin kanssa on liitetty sen peri-olennolliseen ainekseen, joka on vain *t* [3]). Lopusta on sitten *k* kulunut pois, niin että nykyisessä kielessä tavallisemmasti käytetään muotoa *ti* [4]).

---

1) En ole suomiheimoisista kielistä löytänyt tämän sanan juurta. Kenties onkin se pantava yhteyteen skandinavilaisten *ögna* ja *øjne* sanain kanssa.

2) Ks. Ahlqvist, Versuch einer Mokscha-Mordwinischen Grammatik, siv. 60; sekä Riedl, Magyar. Grammat., siv. 175.

3) Ks. M. A. Castrén, Nordiska resor och forskningar, V., sivv. 288—289.

4) Ks. Vastaviitattu Riedl'in teos, siv. 122.

Possessivi-liitteenä ja persoona-päätteenä se sitä vastoin on säilyttänyt *k*:n kulumattomana. Molempina on sillä nykyisessä kielessä samat muodot, nimittäin: *tok* kovien (kovavokaalisten) ja *tök* l. *tĕk* pehmeitten vartaloiden yhteydessä.

Näistä viimeksi-mainituista päätteistä näkyy, että unkarissa kielen omituisuuksiin kuuluu jyrkkä-määräinen vokaalien sointu (vokaali-harmonia), jota yhtä täydellisesti kehittyneenä ei tavata muista kuin suomen ja turkin kielistä [1]. Mutta huomattava on, että muinois-unkarissa asian laita on toisin. Siinä ei enempää kuin nykyään palóczin murteessakaan tuo vokaali-harmonia ole täyteen voimaansa päässyt, niinkuin sen jälempänä saamme nähdä.

Luonnollisesti vastaa selitettävänä oleva *tuk* vastamainittua *tok* (ei *tĕk* l. *tök*) päätettä. Vokaalien eroituksessa näkyy sama ilmauma kuin se, joka tulee meidän silmiämme kohtaamaan sanoissa: *pur*, *mundoa*, *hugy*, *odutta* j. n. e., jotka nykyisessä kirjakielessä ovat: *por*, *mondá*, *hogy*, *adotta*. Mutta siitä alempana enemmän.

Todenmukaista on, että suomenkin kielessä 2:sen persoonan pronomini monikon nominativissa alkuaan on ollut *tek*, koska jokseenkin varmaan *k* on pidettävä suomen samoin kuin muutamien muidenkin suomisukuisten kielten yhteisenä alkuperäisenä monikon-merkkinä [2], josta sekä monikon *t* että *i* sittemmin ovat muodustuneet, ja koska *t*:ääni suomessakin epäilemättä on 2:sen persoonan pronominin peri-olennollinen aines, vaikka se yksikössä näyttäytyy *s*:nä *sinä* sanassa [3]. *Tek* muodosta sitten on *k*:n *t*:ksi muuttumalla — koska jälkimäinen on paremmin suvaittu sanan lo-

---

[1]) Ks. Ahlqvist, Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, Suomi 1863, siv. 17.

[2]) Ks. Ahlqvist, Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, Suomi 1863, sivv. 20—21; sekä myös alempana seuraavan *feleym* sanan selitys tässä teoksessa.

[3]) Ks. Ahlqvist'in vastamainittu teos, siv. 44; ynnä M. A. Castrén, Nordiska resor och forskningar, V., sivv. 288—289.

pussa — voinut syntyä *tet*, joka samoin kuin 1:sen ja 2:sen persoonankin monikko-muodot *met* ja *het* vielä tavataan kansan kielestä, ainakin Pohjanmaan pohjoisessa osassa,[1]) mutta luultavasti muuallakin. Tavataanpa tuo loppu-puustavi *t* näissä sanoissa *k*:ksikin muuttuneena *k*:lla alkavain liitesanain edessä, niin että joissakuissa seuduin kuulee sanottavan esm. *mekkin, tekkin, hekkin*, vaikka samainen loppu-ääni toisissa paikoin on niin tyhjiin haihtunut, että sitä ei vähääkään kuulu puheessa, jota puhuntaa noudattaen kirjakielessä aina kirjoitetaan: *mekin, tekin, hekin*, ei koskaan: *mekkin* j. n. e. Semmoinen *k*:n tai siitä heikenneen aspirationin eli muun sitä korvaavan äänen häviäminen sanan lopusta ei muuten olekkaan mikään tavaton ilmauma suomen kielessä. Se kohtaa meitä myös esm. 3:nnen persoonan possessivi-suffixissa. Jos tämän liitämme esm. *talo* sanaan ja vastamainitun enklitikan *kin* sen perään, saamme: *talonsakin*, joka enimmästään puheessa kuuluu: *talonsakkin*, mutta aina kirjoitetaan ja toisin paikoin, jos en väärin ole vaariin saanut, myös puhutaan: *talonsakin*[2]).

Mutta jos nyt varmaa on, että persoonallisten pronominien *me, te, he* lopusta monikkoa osoittava ääni on kadonnut, ja todenmukaista on, että se ääni alkuaan on ollut *k*, niin eipä liene epäilemistä siitäkään, että semmoinen loppu-ääni myös on ollut verbien persoona-päätteissä. Eikä olekkaan se niistä typö-tyhjiin hävinnyt. Tosin ei sanota esm. *näettekkin*, eikä myöskään tieteni *näettetkin*, mutta kuuleepa muutamissa murteissa *näettenkin*, ja ilman liitesanatta *näetten*, joka minusta ei ainoastaan näytä osoittavan, että siinä ylipäänsä jokin ääni sanan lopusta on haihtunut, vaan myöskin, että se on voinut olla *k*, eikä välttämättömästi ole tarvinnut olla *t*. Tavataanhan myös suomen

---

[1]) Ks. Fabian Collan, Finsk Språklära, siv. 74.

[2]) Tässä en ole lukuun ottanut Gottlund'in kirjoituksia, joissa kyllä tavataan *talonsak* ja *talonsakkin* samoin kuin monta muutakin omituisuutta.

allativin päätteestä, joka aivan varmaan alkuansa on päättynyt *k*:hon,[1]) tätä puustavia korvaavien äänten joukossa tuo *n*:kin, niin että esm. *talollek* muodon siasta sanotaan: *talolleh, talolle'* ja *talollen*. Samaten tavataan prolativinkin päätteen lopusta *n*, jossa alkuaan näyttää olleen *k*, esm. *talotek* (*taloteh, talote'*) = *taloten*[2]).

Tuon nykyään hävinneen *k:* äänen vaikuttamaksi koetan alempana selittää *t* :n kertomista suomennoksen *näette* sanassa ja sen yhteydessä tietysti myös *m*:n kertomista 1:sen persoonan päätteessä monikossa sekä samankaltaista seikkaa persoonallisten possessivi-suffixien vastaavissa muodoissa, koska nämätkin luonnollisesti ovat persoonallisista pronominista johtuneet. Mutta ennenkuin ryhdyn tähän selitykseen, on tarpeellista osoittaa, miten muut ovat selitelleet tätä merkillistä ilmaumaa. Se on näet kääntänyt monen kieltentutkian huomiota puoleensa.

Castrén arvelee tämän konsonanttien kertomisen siitä syntyneen, että *me* ja *te* pronominit eivät ole suorastaan liittyneet verbin vartaloon, vaan väliin on tullut yksikön 1:sen persoonan suffixi *n*. Siis olisi *näemme* tekeytynyt aineksista: *näen* + *me*, *näette* aineksista: *näen* + *te*, siten, että *n* olisi muuttunut seuraavaksi konsonantiksi[3]). Edellinen assimilationi onkin varsin tavallinen suomessa, ja myös

---

[1]) Ks. Ahlqvist'in äskenviitattu teos, Suomi 1863, siv. 27, ja vrt. alemp. *nemenec* sanan selitys.

[2]) Tässä prolativin päätteessä on sitä alkava *t* aluttain ollut kerrottu. Ks. Collan, Finsk Språklära, siv. 60.

[3]) Castrén'in omat sanat ovat seuraavat: "*Incipientium vero consonarum m atqve t geminatio inde profecta videtur, qvod hisce affixis primae pers. sing. n (prim. m) praemissum est. Ex m (n) + me sponte oritur mme in prima pers. plur., et in secunda persona plur. affixum praedicativum tte ex n + te deduci potest, qvoniam literae n et t in finnica qvoqve lingva sunt inter se cognatae. In affixo secundæ pers. plur. possessivo n + te non tte, sed nne generavit, qvod sine dubio notionis horum affixorum distingvendæ caussa factum est*". Ks. Castrén, Nord. res. o. forskn., V, siv. 284.

*nt:*n muuttuminen *tt:*ksi tavataan kielessä, vaikka tieteni ei muualla kuin *nen*-päätteisissä verbissä [1]). Sitä vastoin *nt:*n muutos *nn:*ksi, joka tämän arvelun mukaan tapahtuisi 2:sen persoonan possessivi-suffixin monikossa (*talon* + *te* = *talonne*), ei ole tavallinen kielessä muuten kuin pehmennyssääntojen vaikuttamana. Arveluttavampi seikka tässä hypothesissä on kuitenkin juuri se, että kysymyksessä olevat muodot näin eivät johtuisi suorastaan vartalosta, vaan semmoisen välittävän muodon kautta, joka käsitteeltänsä sotii niitä vastaan.

Fabian Collan on myös ottanut tämän asian selittääksensä kieli-opissaan [2]). Minä en osaa lyhyemmin hänen ajatustaan esiin tuoda kuin hänen omilla sanoillansa: "*Det dubbla m, t i 1 och 2 person pl. af de fyra första modi tyckes hafva uppkommit sålunda, att dessa former bildats ur 3:e pers. sing. medelst tillägg af me, te, hvarvid 3:e personens h assimilerats af m, te. Så skulle af (sanoheme, -te) sanohme, sanohte bildats sanomme, sanotte*". Tämmöisen muodostus-tavan otaksumiseen antavat tosin imperativi ja optativi johtoa; mutta ensiksikin kohtaisi tässä se seikka, että *hm* muuttuisi *mm:*ksi, vaikka tunnettu asia on, että se konsonantti-yhdistys joko jääpi muuttomattomaksi, kuten näkyy sanoista: *ihminen, lehmä, rihma, ryhmä, tuhma* j. n. e., tai muuttuu siten, että *h* joko vaihtuu *s:*ksi, niinkuin sanoissa: *salahma* = *salasma, ahma* = *osma*, tai kokonaan katoo, niinkuin mainitussa *salahma* = *salama* [3]); toiseksi jäisi tässä tapauksessa syy selittämättä, miksi vastaavissa possessivi-suffixissa tuo konsonanttien kerronta tapahtuisi, miksi sanotaan esm. *talomme, talonne*, eikä *talome, talone;* ja kolmanneksi haittaa tätä arvelua sama vika, kuin vastamainit-

---

[1]) Esimerkkinä tästä olkoon *pakenen* sanan subst. I:n muodostus: *pakene* + *ta* = *pakenta* = *paenta* = *paetta*, ja siis *paetta* + ' = *paeta'*.

[2]) Ks. Finsk språklära, sivv. 88—89.

[3]) Sitä vastoin on *ht:*n ja tt:n vaihteleminen suomen kielessä varsin tavallista, esm. *mehtä* = *mettä, einehtä* = *einettä*.

tua Castrén'inkin hypothesiä, se näet, että puheena olevat suffixit liittyisivät vartaloon merkityseltään niitä vastaan sotivan päätteen välityksellä.

Viimeksi on tieteni *Ahlqvist* tätä asiaa selittänyt. Hän arvelee kysymyksessä olevan puustavien kertomisen suorastaan olevan monikon merkin [1]). Tämä olisi tosin hyvin luonnikas ja otaksuttava tapa osoittaa monikkoa, mutta siinä on se seikka haittana, ett'ei ole vähintäkään todistetta saatavana sukukielistä, että niissä sitä monikon merkintä-tapaa käytettäisiin. Olen koettanut niistä etsiä tälle arvelulle tukea, vaan se on turhaa vaivaa ollut; enkä ole etäisemmistäkään kielistä osaantunut löytämään juuri mitään, joka voisi tälle väitteelle olla vahvikkeeksi. Mainitseminen on kuitenkin, että lasten puheessa ja lapsellisella kannalla olevissa kielissä, semmoisissa kuin esm. meksikon ja dajakin kielet ovat, moneutta ynnä muita sille lähisiä käsitteitä osoittamassa tavataan reduplikationi ja muunlaatuinen kirjainten kerronta [2]). Vaan kunnes tukevampia todisteita muista kielistä ei ole ilmi saatettu, ei tämäkään selitys voi tyydyttää tutkiaa, enempää kuin jos esm. ken vastamainittuin teko-asiain nojassa tahtoisi väittää, että ruotsalaisissa sanoissa: *fötter* ja *rötter* *t*:n kertominen osoittaa monikkoa.

Mutta samaisessa kirjoituksessa: *Om ungerska språkets förvandtskap med finskan*, jossa Ahlqvist suorittaa vastamainitun selityksen, lausuu hän mietteitä, jotka näyttävät antavan osviittaa kysymyksessä olevan kieli-ilmauman todellisen syyn keksimiseen. Hän sanoo näet: [3]) *Äfven i finskan synes denna ändelse* (dativin pääte unkarin kielessä) *ursprungligen hafva hetat nek, ty dels uttalar man*

---

1) Ks. Suomi 1863, siv. 45.

2) Ks. H. Steinthal, Charakteristik der hauptsächlichsten Typen des Sprachbaues, Berlin 1860, sivv. 156—163 ja 212; sekä O. Donner, Das Personalpronomen in den Altaischen Sprachen, Berlin 1865, siv. 29.

3) Ks. Suomi 1863, sivv. 25—26.

ännu i östra Finland de ofvananförda adverbierna med ett tydligen hörbart k: minnek, sinnek, tuonnek, dels hafva dessa adverbier äfven i de vestra dialekterna och i skriftspråket i utljudet en stark aspiration, hvilken vid tillkomsten af ett anhangsord förtätnar till samma konsonant, som anhangsordets anljud är, t. ex. minnekkä, kunnekkaan, tänneppä, sinnekkin, tuonnehhan o. s. v. Tillvaron af ett k *i utljudet bevisas dock bäst af konsonantfördubblingen i inljudet (-nn-), som skedde till upprätthållande af jemnvigten mellan stafvelserna, då utan en sådan förstärkning den föregående stafvelsen t. ex. uti minek, kunek hotade att blifva uppvägd af den tunga sednare stafvelsen, hvaremot uti minnek, kunnek den trocheiska ordningen, som finskan framför allt älskar, är fullkomligt återställd. Sednare deremot afskaffade språket äfven i detta fall* k *ur utljudet, men dess verkan qvarblef likväl uti inljudets dunkla (nn).*"

Jos nyt totena pidämme, mitä ylempänä olen kokenut siksi näyttää, nimittäin että selitettävinä olevien suffixien lopusta *k* on hävinnyt, [1]) niin meillä niissä, kun ne liitetään yksitavuisiin vartaloihin, tuo konsonanttien kertominen näyttäisi olevan sepo-selvillään. Sanat *tuomme, saitte, suunne* esm. kirjoitetaan ja puhutaan niin, eikä: *tuome, saite, suune,* siksi että ne alkuaan päättyivät *k:* äänellä, joka saattoi painon niin sanan loppuun, että kielen "trokaialainen" luonne vaati ensimäisen tavun arvon kannatukseksi konsonantin kerronnan, niin että puhuttiin: *tuommek,* ei *tuomek* j. n. e.; ja tuo noin kerrottu konsonantti jäi *k:*n lopusta kadottuakin jäljille. Samoin olisi asian laita, kun

[1]) Tämän suhteen on tähdelle pantava sekin seikka, että mordvan kielen ersa-murteessa tuota vasta-mainittua unkarin *nek* päätettä vastaa *nen* (Ks. Ahlqvist, Versuch einer Mokscha-mordw. Grammat., siv. 17). Niin on siis siinäkin *n k:*n korvauksena samoin kuin ylempänä (sivv. 20, 21) esimerkkinä käytetyissä suomen muodoissa: *näetten, talollen* ja *taloten,* joka asia ei suinkaan heikennä perää väitteeltäni kysymyksessä olleen *k* äänen katoomisesta.

nämä suffixit liitetään kolmi-, viisi- ja seitsen-tavuisiin vartaloihin. Niissä tietysti myöskin tuo kielen "trokoialainen" luonne vaatii suffixien alkukirjainten kertomista, niin että esimerkiksi sanotaan: *odotatte, tavaramme, kelvottomuutenne, pärähyttelette, ymmärtämättömyytemme*, eikä *odotate* j. n. e. Mutta kun, toisin sanoen, aksentti on se, joka ynnä raskaan popputavun kanssa tämän arvelun mukaan näyttää vaikuttavan tuon konsonanttien kertomisen, [1]) ja kun samainen aksentti myös saattaa olla sanan neljännellä ja kuudennella tavulla, [2]) niin olisi meillä selvänä sekin, miksi sanotaan esm. *jumaluutenne, rauhattomuudellamme* eikä *jumaluutene, rauhattomuudellame*.

Mutta jäljillä on vielä lukuisin joukko vartaloita, nimittäin kaksitavuiset, joiden yhteydessä samoin myöskin tuo suffixien alkupuustavien kertominen tapahtuu. Kun aksentti suomen kielessä ei koskaan voi olla toisella tavulla, ei taida sitä seikkaa siis mitenkään selittää aksentin vaikuttamaksi. Varma vakuutukseni onkin, että kysymyksessä olevaan puustavien kertomiseen näiden niinkuin kaikkien edellä-mainittujenkin vartaloiden yhteydessä tuo *k* ääni lopussa yksin on syynä; ja minä olen suosiollista lukiaa kuljettanut tämän pikku mutkan kautta, osittain näyttääkseni, kuinka lavealta Ahlqvist'in vasta-mainittu osviitta ylipäänsä käypi käytettäväksi sekä erittäinkin tutkittavanamme olevaan kieli-opilliseen kohtaan nähden, ja kuinka se oikeimmittain on ymmärrettävä, osittain myös saattaakseni selville, missä määrässä selitettävänä oleva kieli-ilmauma voidaan panna sen rinnalle, joka meitä kohtaa monikon genitivin *iten* päätteessä. Siinähän myöskin *t* kerrotaan, mutta se ei tapahdu muuten, kuin koska aksentti kannattaa kertomista. Kaksitavuisiin vartaloihin liitettynä

---

[1]) Vrt. Castrén, Om accentens inflytande i lappska språket, Suomi 1844, siv. 26; sekä Collan, Finsk. språkl., siv. 32.

[2]) Ks. Collan, viimeksi-main. teos, sivv. 40—41.

ei *t*:tä koskaan kerrota. Siis sanotaan: *maitten*, *auringoitten*, vaan ei milloinkaan *taloitten*. [1]) Mutta se sikseen; nyt palatkaamme suoralle tielle.

Abessivin pääte suomen nykyisessä kirjakielessä on *tta (ttä)*; mutta puhekielestä tavataan se vain Pohjanmaan pohjoisessa osassa sekä Venäjän Karjalassa. [2]) Kansa käyttää yleisemmästi päätteitä: *ta'*, *tah*, *tak*, joista, kuten tunnettu, kaksi edellistä ovat olleet tavallisia kirjakielessäkin aina viimeisiin aikoihin asti. Onpa parissa murteessa tällä sialla päätteenä myöskin *ti'* l. *tih*. Siis voipi esm. *ääni* sanan abessivi olla: *äänettä*, *äänetä'*, *äänetäh*, *äänetäk*, *ääneti'*, *äänetih*. [3]) Mikä näistä päätteistä nyt on alkuperäisin? Epäilemättä *tak*. Sen osoittaa paitsi muuta lapin kieli, jonka muutamissa murteissa se tavataan siinä muodossa siapäätteenä, mutta toisissa postpositionina, jona sillä on täydellisempi muoto *taga* ja se suomen kielessä vastaa *ilman* sanaa. [4]) Samaa osoittaa myöskin syrjänin kieli, jolla on *täg* l. *tägja* päätteenä abessivi- (karitivi-) siassa. Mutta jos tämän ohella tarkastamme suomen abessiviä esm. *kukatta*, *navetatta* ja *kukata'*, *navetata'*, havait-

---

[1]) Huomattava on, että semmoiset genitivit kuin *rakkaitten*, *harmaitten* ovat supistumalla syntyneet, oltuaan alkuansa: *rakkahitten*, *harma'itten*. Että *maitten* ja *auringoitten* muotojen ohella käytetään: *maiden auringoiden*, on tunnettu asia.

[2]) Ks. Collan, Finsk Språkl., siv. 59.

[3]) Kuten tunnettu, käytetään *ääneti* muotoa kirjakielessäkin yleisesti, mutta aina adverbinä.

[4]) Tämä sopii hyvin yhteen sen kanssa, mitä J. A. Lindström lausuu teoksessaan: Försök att visa grammatikaliska formers uppkomst i finska språken (siv. 10). Hän sanoo nimittäin abessivin päätteen suomessa olevan sukua *tyhjä* sanalle, tullen tähän arveluun siitä, että mainitulla sialla muutamissa murteissa on päätteenä *tih*. *Tyhjä* ja *taga* sanat ovat epäilemättäkin samaa sukua. Konsonantti-äänet niissä ovat varsin samat tai hyvin likiset toisilleen, ja vokaalien vaihe taasen on tavallisimpia. Lapin kielessä vastaa näet *a* hyvin tavallisesti suomen *y*:tä, esm. sanoissa: *basse* = *pyhä*, *salla* = *syli*, *ala* = *ylä*, *galle* = *kyllä*, *bastet* = *pystyä*.

semme peri-olennollisena päätteen tekiänä tässä siassa vielä olevan *t*:n kertomisen. On näet mahdoton muuten selittää, miksi tuo konsonantin pehmennys olisi tapahtunut muodoissa: *kukata'*, *navetata'* (vart. *kukka, navetta* [1]). Minun arvatakseni nämä muodot siis alkuaan ovat olleet *kukattak, navetattak*, joissa *t* on kerrottu vastapainoksi sille raskaudelle, jonka viimeinen tavu on saanut lopussa olevan *k*:äänen kautta. [2]) Ett'ei tämä puustavin kertominen

[1]) Castrén huomauttaa lapin kielen karitivissa (abessivissa) konsonantin pehmennyksen siitä syntyneen, että se sia johtuu genitivistä. Tämä muistutus sopii hyvin siihen karitivi-muotoon, jota hän käyttää siinä kirjoituksessa, jossa tämän sanoo. Taivutus-esimerkkinä on hänellä siinä *jokka*, joki; karit. *joga-taga*. (Ks. Om accentens inflytande i lappska språket, Suomi 1844, sivv. 41 ja 43). Mutta tässä ei ole *taga* pidettävä siapäätteenä, vaan sia-sanana (postpositio), joka on järjestetty genitivin kanssa, kuten ainakin siasanat lapin kielessä (Ks. Friis, Lp. Grammat., sivv. 28 ja 103). Ett'ei tämä sovi selitykseksi konsonantin pehmennykselle suomen abessivissä, voipi jo siitä päättää, kun mainittu sia on vanhimpia suomen kielessä ja sen pääte siis tietysti on omistanut itselleen todellisen päätteen luonnon, joten tämä ei saata olla sillä tavalla liitetty vartaloon kuin tuo äsken-mainittu *taga* lapin kielessä. Abessivisian vanhuus näkyy siitä, että se tavataan sukukielistä, esm. virosta, vatjasta, mordvasta, tscheremissistä. Viimeksi-mainitussa kielessä on sillä, samoin kuin suomessakin, päätteenä kovempi ja pehmeämpi muoto (*te* ja *de*), joiden päätteiden vaihetta ei myöskään tieteni vielä ole tyydyttäväisesti selitetty. (Ks. F. J. Wiedemann, Versuch einer Grammatik der tscherem. Sprache, Reval 1847, siv. 33).

[2]) Suomen kieli ei ylipäänsä rakasta semmoista peräpainoa sanoissa. Sen näkee siitäkin, että pitkät vokaalit lopputavussa ovat verraten harvinaiset ja vain supistumalla syntyneet, — joiden supistuneiden muotojen siasta paitsi sitä kansa monessa seudussa hyvin mielellään käyttää supistumattomia —, ja että suomen kieli ylimalkaan kammoo konsonantti-ääniä sanain lopussa, sitä enemmin, jota kovempia ovat. Että taasen mainittu vastapainon keino ei ole vieras suomen kielelle, sitä todistanevat semmoiset muodot Turun seudun murteessa kuin esm. *juominkkiin, paremppaan, kolmantteen* = *juominkiin, parempaan, kolmanteen*. (Ks. N. Järvinen, Om några dialektegenheter i Satakunta: Suomi 1853, siv. 306). Vertaa tähän myös, mitä Ahlqvist vatjalaisessa kieliopissaan sanoo infinitivin ja illativin päätteistä. (Ks. Acta Societ. Scient. fennicæ, tom. V, fascic. I, sivv. 25—27).

aksentin vaikuttamaksi sovi, näkyy sanasta *kukatta*, jossa se tapahtuu korottoman tavun perästä. Mainituista *kukattak* ja *navetattak* muodoista sopii nykyiset *kukata'* ja *navetata'* ajatella niin syntyneiksi, että sitä mukaa, kun *k*:ääni lopussa heikkeni aspirationiksi (tai *h*:ksi), edellisessä tavussa ei myöskään tarvittu vastapainoa, vaan *tt* muuttui *t*:ksi, mutta sen vaikuttama konsonantin pehmennys jäi jäljille. [1]) Kirjakielen *kukatta* ja *navetatta* sopivat taasen niin tekeytyneiksi, että *k* lopusta on ikäänkuin kerrassaan hävinnyt ja tuo vahvistunut *t*:ääni jäänyt seisomaan. Näin on meillä tässä aivan samanlainen kieli-ilmauma edessämme kuin edellämainituissa persoona-päätteissä ja persoonallisissa possessivi-suffixissa. Mutta onpa toinenkin samanluontoinen teko-asia tarjona väitteelleni vahvikkeeksi.

Lapin kielessä on johtopääte *tak*, [2]) joka liittyy verbien vartaloihin ja merkitsee tekemisen paikkaa. Niinpä on esm. *oajnatak* paikka, josta näkee kauas (*oajdnet,* nähdä), *gorritak* nousupaikka (*gorrit,* nousta), *jođatak* lavea tie lumessa (kulkupaikka; *jottet* kulkea, muuttaa porolauman kanssa), *ruokatak,* rupi (raapittu paikka; *ruokkat,* raappia). Sama pääte tavataan myös unkarin kielestä, jopa kahdessa varsin selvässä muodossa, nimittäin: *da (de)* ja *tt,* jotka sidevokaalilla liitetään vartaloon. Molemmista on tuo vastamainitussa lapin kielen päätteessä oleva *k* ääni lopusta kulunut pois, vieläpä ulkovokaalikin jälkimäisestä; [3]) ja merkillistä on, että toisessa *t* ääni on pehmenneenä, toisessa vahvistuneena, aivan samaan tapaan kuin suomen ja tscheremissin kielien abessivi-päätteissä. [4]) Edel-

---

[1]) Vrt. Ahlqvist'in viimeksi-main. teos, Acta Societ. scient. fennicæ, tom. V, fascic. I, sivv. 27—28.

[2]) Ks. Friis, Lp. Grammat., siv. 110.

[3]) Myöskin suomen kielen länsimurteissa tavataan abessivin päätteessä samanlainen lyhennys, esm. *lakkaamat* = *lakkaamata* (*-matta*); samoin lapinkin kielessä. (Ks. Friis, Lp. Grammat., siv. 28).

[4]) Ks. Ylemp. siv. 27, muist. 1.

listä päätettä käytetään uudemmissa, yksitavuisista vartaloista johtuvissa sanoissa, niinkuin: *ir-o-da*, kirjoituspaikka, kanslia (*irni*, kirjoittaa), *usz-o-da*, uimapaikka (*uszni* l. *úszni*, uida), *tan-o-da*, oppila, koulu (*tan*, oppi), *kór-o-da*, sairashuone (*kór*, tauti); [1]) jälkimäinen tavataan adverbissä ja postpositioneissa sekä muutamissa perimagyarilaisissa paikannimissä, esm. *ott*, siellä (*az*, se), *itt*, täällä (*ez*, tämä), [2]) *más-u-tt*, muualla (*más*, muu), *minden-ü-tt*, kaikkiaalla (*minden*, kaikki), *köz-ö-tt*, keskellä, joukossa (*köz*, keski), *mell-e-tt*, rinnalla, vieressä (*mell*, rinta), *Székesfejérvár-o-tt*, Székesfejérvár'assa (Stuhlweissenburg), *Pecs-e-tt*, Pécs'issä (Fünfkirchen). [3]) Suomen kielessä taasen on sanoja, semmoisia kuin: *navetta*, *ometta* (*ometto*, *omatto*), *karjetta*, *pihatto*, *uuvetta*, ja paitsi näitä koko joukko uudempia sananmuodostuksia, niinkuin *pyhättö*, *säilyttö*, [4]) jotka kaikki merkitsevät paikkaa. Tosin nyt kaikissa näissä esimerkeissä ainekset eivät ole aivan selvät; mutta esm. sanois-

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 92.

[2]) Hunfalvy päättää *ott* ja *itt* sanain assimilationin kautta syntyneen aineksista: *az* + *t* ja *ez* + *t* (*itt* sanan muoto on vanhemmassa kielessä ollut *ett*; ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 173) ja kielettären tämän näin tekeytyneen muodon johdosta eksyneen kertomaan *t*:tä tässä johtopäätteessä (ks. kirjoitus: *Ahlqvist nyomozásai* aikakaus-kirjassa: Nyelvtudományi közlemények, siv. 34). Tämä selitys ei ole oikein otollinen. Minusta näyttää luonnollisemmalta pitää *tt* alkuperäisenä päätteenä ja *ott* sekä *itt* sanoja supistuneina muodostuksina aineksista: *az* + *o* + *tt* ja *ez* + *e* + *tt*, semminkin kun *t* unkarin kielessä tieteni merkitsee vain liikuntoa paikasta, ei oloa paikassa, esm. sanassa: *honnét* l. *honnat* (= *honnan*), mistä?

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 162. Tätä siaa kutsutaan lokativiksi. Tavallisemmasti käytetään paikannimiä superessivissä, kun vastaavat kysymykseen: missä? esm. *Pesten*, Pest'issa, *Budán*, Buda'ssa; jopa inessivissäkin, esm. *Prágában*, Prag'issa.

[4]) Loppuvokaalin eroitus näissä kahdessa jälkimäisessä esimerkissä ei enempää kuin ylempänä mainitussa *pihatto* sanassakaan tee mitään asiaan. Käytetäänhän, kuten näimme, *ometta* ja *ometto* muotoja rinnatusten, ja samoin on myös esm. *otanto* = *otanta*, *käytäntö* = *käytäntä*, *kuutamo* = *kuutama*.

sa: *karjetta* = *karja* + *tta* (paikka, jossa karjaa pidetään), *uuvetta* = *uupu* + *tia* (paikka, johon uuvutaan, levolle lasketaan), *säilyttö* = *säily* + *ttö* (paikka, jossa jokin säilyy) ne heti astuvat silmiin. Varsin epäilemätöntä on, että näissäkin tuo johto-pääte on se, jonka vast'ikään tapasimme lapin kielestä *tak* muodossa sekä sitten niinikään näimme unkarin kielessä; ja siis on meillä tässä edessämme aivan sama ilmauma kuin suomen abessivissäkin, että näet *k* on hävinnyt pois päätteen lopusta ja alkupuustavi kerrottu. *Uuvetta* sanassa näkyy myös tuon kerrotun *t*:n vaikuttama konsonantin pehmennys viimeisen-edellisessä tavussa.

Näiden teko-asiain nojassa sopinee meidän siis jokseenkin varmaan päättää, mikä tuon konsonantin kertomisen on vaikuttanut suomennoksen *näette* sanan päätteessä sekä muissa sen yhteydessä ylempänä mainituissa suffixissa. Mutta huomattava on sen ohella, että verbien 1:sen ja 2:sen persoonan päätteillä monikossa vielä on sekin yhtäläistä vastamainittuin abessivin ja paikkaa merkitseväin johtosanain päätteiden kanssa, että niissäkin päätteen alkukonsonantti tavataan kertomattomana. Niinpä sanotaan karjalan murteessa: *ottakame* = *ottakaamme (ottakamme)*, *ottakate* = *ottakaatte (ottakatte)*, *heittäöme* = *heittäköömme (heittäkömme)*, *heittäöte* = *heittäköötte (heittäkötte)*,[1] joiden viimeksi-mainittuin sanain penultimassa konsonantin pehmennyskin tavataan pysytettynä, vaikka sen syytä ei enää ole näkyvissä, aivan samalla lailla kuin edellä-mainituissa abessivi-muodoissa: *kukata'*, *navetata'*. Eikä siinä kyllä. Muutamissa murteissa, esm. Etelä-pohjanmaalla, heitetään imperfektin monikon 2:sta persoonasta *t* kokonaan pois, niin että sanotaan: *(sai'a (saija)* = *saitte (saitta)*,[2])

---

[1]) Ks. Kalevala, toinen painos, siv. VII.

[2]) Tunnettu on, että muutamissa seuduin, esm. Savossa, Karjalassa ja Pohjanmaalla, tavataan *-mme* ja *-tte* päätteiden siasta *-mma* ja *-tta*.

meni'ä (menijä) = menitte (menittä), odotti'a (odottija) = odotitte (odotitta) [1]) j. n. e.

Lapinnoksen *oajdnebættet* on kokoonpantu aineksista: *oajdne* + *bættet,* joista jälkimäinen vielä on muodostunut kahdesta: *b* + *tet.* Castrén arvelee tämän *b*:n olevan monikon 1:sen persoonan päätteen, [2]) johon lisäksi muka on tullut 2:sen persoonan pääte *tet.* Sen mukaan, mitä ylempänä [3]) olen lausunut muista verbi-muodoista, tämä arvelu minusta ei ole oikein otollinen; ja tässä onkin toinen selityksen mahdollisuus tarjona, niinkauan kuin kysymys suomen verbien *vi* l. *pi* ja *vat (vät)* päätteiden luonnosta on ratkaisematta. Mutta jos tämä *b* aines on hämäräperäinen, on toinen *tet* sitä selvempi johtoperältään. Se on epäilemättä johdettava monikon 2:sen persoonan pronominista. Tämän nominativi on tosin nykyään ruijan murteessa *di,* mutta sen lopusta on epäilemättä kulunut pois *k,* joka lapin kielessä, murteittain *h*:n ja *t*:n kanssa vaihetellen, on monikon nominativin pääte, [4]) niin että se alkuaan on ollut *dik* l. *dek,* tai vielä alkuperäisemmin *tek.* [5]) Tämä *k* onkin säilynyt persoonallisten possessivi-suffixien monikon 2:sessa samoin kuin muissakin persoonissa, jotka ruijan murteessa [6]) ovat: *mek, dek,* [7]) *sek,* jopa verbien

---

[1]) Se muistutus Collan'in ja Eurén'in kieli-opeissa, jossa mainitaan, että tämä kielen ominaisuus tavataan vain korottomain tavujen perästä, ei siis ole oikea. Ainakin poikkee siitä Etelä-pohjanmaan murre, jossa yllä-mainitut esimerkit olen omin korvini kuullut. Vrt. Collan, Finsk Språkl., siv. 89, ja Eurén, Finsk Språkl., siv. 80.

[2]) Tietysti tämä *b* on *m*:stä kovennut.

[3]) Ks. sivv. 22—23.

[4]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 29.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 19.

[6]) Vasta puhun aina ruijan murteesta, kun en erittäin muuta murretta mainitse.

[7]) Huomattava on, että tämä suffixi muutamasta murteesta tavataan myöskin muodossa *tet.* Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 64.

persoona-päätteissäkin imperfektissä ja optativissa. [1]) Alkupuustavin *t*:n kertominen on aksentin vaikuttama; korottoman tavun perästä ei kerrota sitä ensinkään, vaan koko *tet* pääte lyhenee, niin että vain *t* jääpi jäljille. Aksentin vaikutusta samoin on *b* ja *tet* aineksia yhdistävän sidevokaalin muutos alkuperäisestä *e*:stä *æ*:ksi. [2])

feleym, lue *feleim*.

Tässä on meillä suomi-heimoinen sana, joka Pyhän Tapanin aikakaudella vielä oli kielessä, [3]) vaan nyt on käytettävistä niin kadonnut, ett'ei sitä ollenkaan tavata itsenäisenä sanana. Ainoastaan sia-päätteestä löytyy se vielä sekä yhdistyksestä slavilais-kielistä unkariin tulleen ja sen äännös-lakien mukaan muodostuneen *barát* sanan kanssa, [4]) jota nykyään tavallisesti käytetään ystävän merkityksessä; vaan tässäkään yhdistyksessä ei se tieteni ole tavallinen muualla kuin Raamatussa, jossa *fele-barát* merkitsee lähimäistä. Nykyisessä kielessä vastaa *feleim* sanaa *atyámfiai*, joka tarkoin käännettynä olisi: *isäni pojat (atyafi = isän poika, veli)*. Veljen yleistä käsitettä ei saata Unkarilainen muulla lailla nykyään sanoa; mutta sitä vastoin on hä-

---

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., sivv. 63 ja 86.

[2]) Ks. Castrén, Om accentens inflytande i lappska språket, sivv. 52—53; sekä Friis, Lp. Gr., siv. 87.

[3]) Silloinkin vaihetteli se slavilais-kielistä lainatun *brat* sanan kanssa, kuten Rukouksen alkusanoista: *Scerelmes bratým* näemme.

[4]) Riedl (ks. Mgy. Gr., siv. 121) väittää tosin tämän sanan vielä kolmannessakin muodossa olevan unkarin kielessä, nimittäin johtopäätteenä sanoissa: *egy-féle*, yhdenlainen, *két-féle*, kahdenlainen, *tiz-féle*, kymmenenlainen j. n. e., mutta epäilemättä hän tässä on erehtynyt. Pääte *féle* on varmaankin johdettava sanasta *fél* = suomen *puoli*, joka jälkimäinen sana, kuten tunnettu, muun ohella merkitsee *sukua (lajia)*, esm. yhdistyksissä: *vaimon-puoli, miehen-puoli*. Näin siis *egyféle* varsin tarkoin vastaa suomen sanaa *yhdenlainen (lainen = lajinen*, johdettu *laji* sanasta), *kétféle* sanaa *kahdenlainen* j. n. e.

nellä kaksikin veljen erityis-nimitystä, nimittäin: *bátya*, vanhempi ja *öcs*, nuorempi veli.

Feleim sanassa on *fel* vartalo ja *eim* yhdistys suffixista. [1]) Jo Révai päättää tämän vartalon olevan samaa juurta kuin lapin sana *viellja (vellja)*, [2]) ja Hunfalvy panee sen yhteyteen suomen *veli* sanan kanssa. [3]) Epäilemättä ovatkin nämä sanat samaa sukua. Tosin unkarin kielen *f*:ää suomessa tavallisesti vastaa *p*, niinkuin esm. sanoissa: *fa* = *puu*, *falat* = *pala*, *fő* = *pää*, *far* = *perä*, *fos* = *paska*, *fazék* = *pata*, *félni* = *pelätä*; mutta *f* ja *v* ovat niin lähiset äänet, ett'ei niiden vaihetus toisiinsa tälle arvelulle ole minään haittana pidettävä.

Se sia, jonka päätteessä puheena oleva sanan-juuri on säilynyt, on komitativi. On näet sillä päätteenä *val* tai *vel*, joissa, konsonantilla päättyviin vartaloihin liitettäissä, *v* muuttuu vartalon loppu-konsonantiksi, niin että esm. sanotaan *atyá-val* isän kanssa, mutta *szem-mel*, silmällä. [4]) Näistä päätteen muodoista on *vel* alkuperäisempi kuin *val*. Sitä todistavat kielen vanhimmat muistomerkit, sekä myöskin palóczin murre, jossa tämän sian pääte on yksinään *vel* ja paitsi sitä sen alkupuustavi aina pysyy

---

[1]) Sanassa *feleym* samaten kuin alempana seuraavassa *ysa (ýsa, ÿsa)* ynnä muissa luetaan *y* *i*:ksi. Selityksissä on tietysti paras kirjoittaa sanat, niinkuin ne luetaan.

[2]) Ks. Ant. liter. hung., sivv. 60 ja 64.

[3]) Ks. Finn és magyar szók egybehasonlítása, Pesten 1853, siv. 22. — Sivumennen olkoon mainittuun teokseen nähden muistutettu, että *velipuoli* ei suinkaan ole *édes testvér*, armas veli (sisar), kuten siinä Renvall'in sanakirjan tässä kohdassa vähän eksyttävän selityksen mukaan sanotaan, vaan merkitsee samaa, kuin jos sen siassa käytettäisiin *puoliveli* eli *puoleksi-veli*.

[4]) Tarvinnee huomauttaa, että unkarin kielessä komitativilla osoitetaan sekä seuraa että välikappaletta. Mutta samassa kielessä on toinenkin sia, nimeltä konjunktivi, jolla yksin-omaisesti ilmoitetaan seuraa, niin että esm. *szem-estöl* aina on suomeksi *silmän kanssa*, ei *silmällä*. Tämä sia kuitenkin häviämistään häviää kielestä, ja sen asemaan astuu komitativi. Ks. Riedl, Mgy. Gr. sivv. 251 ja 253—254.

muuttumatonna. [1]) Mutta *vel* päätteen alkuperäisyyttä todistaa eräs toinenkin seikka. Unkarin kielessä on näet se omituisuus, että sia-päätteitä, persoonallisten possessivisuffixien kanssa yhdistettyinä, käytetään itsenäisinä sanoina, aivan samalla lailla kuin suomen kielessä sia-sanoja. Niinpä sanotaan esm. *vel-em*, kanssani, *vel-ed*, kanssasi, *vel-etëk*, kanssanne; [2]) ja kun tässä yhdistyksessä *vel* (ei *val*) muotoa käytetään, on edellinen pidettävä alkuperäisempänä. Näin tämä pääte on lähempänä suomen *veli* ja lapin *viellja* sanoja, kun tuo selitettävänämme olevan sanan vartalo.

Edellä-mainittu suffixi-yhdistys *eim* jakautuu niin moneen ainekseen kuin kirjaimeenkin, nimittäin: *e* + *i* + *m*. Näistä *e* on yksikön 3:nnen persoonan possessivi-suffixi eli liite, *i* monikon omakirjain ja *m* yksikön 1:sen persoonan possessivi-liite. Näiden possessivi-suffixien liittäminen nominiin tapahtuu suomen ja unkarin kielissä eri lailla. Suomessa ne pannaan siapäätteiden jälkeen, unkarissa sitä vastoin niiden eteen; ja jos omistettua esinettä on monta, jälkimäisessä kielessä monikon omakirjain, joka tässä asemassa aina on *i*, pannaan possessivi-liitteen eteen, edellisessä se pitää tavallisen paikkansa vartalon ja siapäätteen välissä. [3]) Paitsi sitä on vielä huomattava, että unkarin kielessä, kumma kyllä, yksikön 3:nnen persoonan possessivi-liite *ja*, *(je)* l. *a*, *(e)* aina pannaan monikon *i*:n eteen, niinkuin kysymyksessä olevassa sanassa *feleim*; [4]) mutta kun omistaja on yksikön 3:s persoona, ei panna siinä tapauk-

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 161.

[2]) Ks. laveampaa selitystä tästä asiasta Ahlqvist'in ennen-mainitussa teoksessa, Suomi 1863, sivv. 22, 23.

[3]) Unkarin sanoissa tavataan kuitenkin tästä vähän poikkeusta, josta sopii katsoa Ahlqvist'in jo monasti mainittua kirjoitusta, Suomi 1863, siv. 46; sekä tätä teosta ylemp., tällä sivulla.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 153.

sessa enää persoonallista possessivi-liitettä *i*:n jälkeen, joten *hänen veljensä* (monta) siis unkariksi on: *fel-e-i*.

Mitä tuohon yksikön 3:nnen persoonan possessiviliitteesen tulee, otan sen alempana *terumteve* sanan selityksessä tutkittavakseni. Monikon omakirjaimesta taasen on jo edellisen sanan selityksessä sivumennen puhuttu. Siitä nyt vähän enemmän.

Monikkoa osoitetaan monilla monituisilla merkeillä suomalais-unkarilaisissa kielissä. Muutamissa käytetään useampia kieli-ääniä tähän tarpeesen, niinkuin tscheremissin kielessä, jossa monikon merkki on *v'la* l. *vyla*, ja syrjänin sekä votjakin kielissä, joissa se on *jas*, *(jos)*. Toisissa taas sitä virkaa tekee yksinäinen kirjain, esm. ostjakin kielessä *t (at, ot, et)*, vogulin ja mordvan kielissä *t*, lapissa *k*, *h*, *t* ja *i*, unkarissa *k* ja *i*, suomessa *t* ja *i*. Niiden tietojen nojassa, jotka minulla ovat varalla, on mahdoton keksiä yhteyttä kaikkien näiden monikko-merkkien välillä ja päästä niiden yhteisten alku-ainesten perille, jos he tottakin kaikki lienevät yhtä johtoperää; mutta jos otamme lukuun vain ne kielet, joista tässä oikeimmittain on kysymys, nimittäin unkarin, lapin ja suomen, näyttää niissä olevan yhteinen puustavi, johon monikon käsite on liittynyt. Tämä on *k*. Ainakin voidaan siitä johtaa melkein kaikki muut näissä kielissä käytettävät monikon omakirjaimet. [1])

Unkarin kielessä on tämä *k* säilynyt sanain lopussa (nominativissa), ja samoin myös siapäätteiden edessä, koska sen kautta ei mikään kielen säännöistä tule rikotuksi; mutta persoonallisten possessivi-suffixien edessä syntyisi, jos *k* sinään pysytettäisiin, joko semmoisia konsonanttiyhdistyksiä, joita unkarin kieli ei kärsi sanan lopussa, [2]) niinkuin esm. *felekm* (= *feleim*), tai joutuisi kaksi *k*:ta sa-

---

[1]) Poikkeusta tästä on esm. suomen monikon genetivi, josta sopii alempana katsoa *isemucut* sanan selitystä.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 63—65.

maan päätteesen monikkoa osoittamaan, esm. sanassa *felektĕk (= feleitĕk)*, veljenne (monta), jonka vuoksi tässä asemassa edellinen *k* on pehmennyt *i*:ksi. Semmoinen *k*:n pehmennys ei olekkaan mitään tavatonta unkarin kielessä. Se tavataan myöskin verbien imperativin päätteessä, kuten alempana saamme nähdä. [1]) Lapissa taasen on *k* lopussa osaksi pysynyt muuttumatonna, osaksi pehmennyt *h*:ksi tai suomen kielen mukaan muuttunut *t*:ksi. [2]) Muutamien siapäätteiden edessä on se pehmennyt *i*:ksikin, samoin kuin vast'ikään näimme käyvän unkarissa persoonallisten possessivi-liitteiden edessä. Suomessa niinikään semmoinen pehmennys *i*:ksi tapahtuu aina siapäätteiden edessä; ja tämänkin voipi selittää siitä syntyneeksi, että kieletär ei suvaitse semmoisia puustavi-yhdistyksiä kuin esm. *talo-k-lla, talo-k-ssa, talo-k-n (= talokl-la, taloks-sa, talokn = taloilla, taloissa, taloin)*, vaan vaatii *k*:n vokaalintumaan, joka tässä tapahtuu sangen luonnollisella tavalla *(k = g = j = i*, siis muutoksia vain saman ääntimen piirissä). Sanan lopussa semmoinen konsonantti-yhdistys kuin *ks* vasta-mainitussa muodossa *taloks-sa* (= *taloissa)* muuttuu niin, että *k* katoo pois, esm. *kaua-kse = kauaks = kauas,* mutta sanan sisästä tapaamme verbien konditionalissa aivan samanlaisen puustavi-muutoksen, kuin meillä tässä on edessämme. Kuten lapin kielestä ja viron kielen räävelin murteesta näkyy, on näet siinä modi-lisä *isi* tekeytynyt alkuperäisemmästä *ksi,* siis esm. *antaisi antaksi* muodosta. [3]) Tavataanpa niin-ikään senluontoisia puustavi-muutoksia kuin edellä-mainituissa esimerkeissä: *taloklla (= taloilla)* ja *talokn (= taloin)* esm. sanoissa: *peili, leili, seili, leiri, teini,* jotka tietysti ovat muodostuneet ruotsalaisista: *spegel,*

---

[1]) Ks. *Wimagguc* sanan selitys, sekä Riedl, Mgy. Gr., siv. 67.

[2]) Tämä muutos on tapahtunut juuri niissä senduin, missä kieli muutenkin enemmän vivahtaa suomeen. Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 29.

[3]) Ks. Lönnrot, Ueber den Enare-lappischen Dialekt, Acta Soc. scient. fenn., tom. IV, fascic. I, sivv. 158, 159; ja Friis, Lp. Gr., siv. 84.

tegel, segel, läger, djekne. Sitä vastoin ei voitane esiintuoda esimerkkiä, joissa *i* tämmoisessä asemassa olisi *t*:stä tekeytynyt; ja niin ei näytä tämä viimeksi-mainittu puustavi sopivan monikon alkuperäiseksi omakirjaimeksi suomessa.

Että *k* monikon nominativissa on *t*:ksi muuttunut, ei ole mikään oudostuttava ilmauma suomen kielessä. Jo ylempänä [1]) mainitsin, että kieli ylipäänsä ei suvaitse kovia konsonantti-ääniä sanan lopussa. Itä-suomen muutamista murteista tosin tavataan *k*:lla päättyviä sanoja, mutta länsi-suomi muodostaa sen loppu-äänen joko *h*:ksi tai aspirationiksi tai *s*:ksi tai (lienteäksi) *t*:ksi. Niin on esm. itä-suomen *annak* = *anna'* l. *annah, ottaak* = *ottaa'* l. *ottaah; venek* = *vene', veneh, venes, venet; puhek* = *puhe', puheh, puhet.* Samoin on *kin* enklitikalla monenmoisten muiden muotojen ohella jossakussa itä-suomen murteessa muoto *ik*, jota länsi-suomessa muutamin seuduin vastaa *it*, esm. *minullaik* = *minullait (minullakin).* Ja muutenkin näyttää suomen kieli lienteätä *t*:tä lopussa rakastavan. Onpa suomessa sillä päättyvä akkusativi *(minut, sinut* j. n. e.) [2]) ja paitsi semmoisia (yksikön) nominativia, kuin vast'ikään mainittiin, koko joukko muitakin, esm. *kuuhut, tiehyt, olut, lyhyt,* vieläpä verbien *adjectivus II:n* nominativi aktivissa, ja persoonallisiakin muotoja, niinkuin monikon 3:s ja imperativissa myös 2:nen persoona; mutta erittäinkin on yksikön 2:nen persoona tämän suhteen mainittava, kun siinä kaikkein enimmästään päätteenä on *t,* vaikka vastaava aines *sinä* sanassa on *s*:ksi muuttuneena. [3])

Se seikka, että suomen kielessä ylipäänsä *k* ja *t* ää-

---

[1]) Ks. siv. 27, muist. 2.

[2]) Ks. alemp. *isemucut* sanan selitys.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 19. Huomauttamista ansainnee, että lapissa verbien 2:sella persoonalla on päätteenä *k,* ja että unkarissa siinä vaihtelevat *d, l* ja *sz* äänet.

net vaihtelevat,[1]) on tosin myös tässä tähdelle pantava, mutta erinomattain on juuri tuo suomen kielen rakkaus *t*:päätteesen vahvikkeeksi väitteelleni, että monikon *t* edustaa alkuperäisempää *k*:ta.

Viimeinen aines *feleim* sanassa *m* johtuu luonnollisesti yksikön 1:sen persoonan pronominista, samoin kuin suomen ja lapin kielissä vastaavat suffixit *ni* ja *m*. Tämä pronomini on unkarin kielessä *én*, suomessa *minä* ja lapissa *mon*. Unkarissa näyttää siis *m* kadonneen *én* sanan alusta, ja sen havaitsee varsin varmaksi asiaksi, jos ottaa vielä useampain heimokielten vastaavan pronominin verrattavaksi. Mutta tätä *m*:n katoomista on kahdella lailla selitetty. Ahlqvist arvelee, ett'ei se ole tyhjin hävinnyt, vaan ainoastansa siaa vaihettanut *e*:n kanssa ja muuttunut *n*:ksi. Samaten on muka *m* vaihettanut siaa seuraavan vokaalin kanssa vogulin kielessä, jossa se pronomini on *am*.[2]) Lieneekö tarpeellinen viimeksi-mainitun sanan muodostusta näin selittää, sitä en nyt ota päättääkseni; mutta mitä unkarin *én* pronominiin tulee, niin se ei sopine siten tykeytyneeksi. Ensinnäkin semmoinen puustavien paikan-vaihto ylipäänsä tässä on kaikkea syytä vailla, ja toisekseen tulisi, jos sen totena teko-asiana pitäisimme, siinä eteemme kysymyksiä, joihin olisi vaikea tyydyttäväisesti vastata. Mikä olisi esm. vaikuttanut *m*:n muutoksen *n*:ksi? Miks'ei se näin muuttunut muoto olisi semmoisenaan pysynyt monikon päätteen edessä? — Otollisemmalta näyttää se selitys, jonka Riedl antaa asiasta.[3]) Hän sanoo näet *m*:n heitetyn pois alusta, jommoinen mainitun kirjaimen poisheitto ei ole mitään tavatonta unkarin kielessä. Niinpä sanotaan muuttamassa murteessa esm. *egmondta* = *megmondta*, *egette* = *megette*, *árt* = *márt*.

---

[1]) Ks. tästä asiasta Ahlqvist'in usein-mainittua teosta, Suomi 1863, sivv. 20, 21. Siinä luetelluihin sanoihin sopii lisätä nuo tavalliset: *kerttu* = *terttu*, *täky* = *täty*, *tyyskä* = *tyystä*.

[2]) Ks. Suomi 1864, siv. 14.

[3]) Ks. Mgy. Gr., sivv. 57, 73 ja 122, 123.

Tuo *én* pronominin lopussa oleva *n* ei myöskään ole haitaksi tälle selitykselle. Se kuuluu sanan vartaloon samaten kuin *n* suomen pronominissa: *minä, sinä, hän* ja lapin kielen näitä vastaavissa: *mon, don, son*. Unkarin kielessä tätä *n*:ää tavallisesti ei ole yksikön 2:sen eikä 3:nnenkaan pers. pronominissa, jotka ovat *te* ja *ö*. Mutta *mag* sanaan yhdistettäissä saavat ne alkuperäisemmät muotonsa: *ten* ja *ön*. Unkarilainen sanoo nimittäin: *en magam*, minä itse, *ten magad*, sinä itse, *ön maga*, hän itse [1]). Kuuluuko tämä *n* mainittuin sanain juuriin, vai onko se jäljestäpäin niihin liittynyttä lisää, sitä nyt en ota näin sivumennen ratkaistakseni. Se onkin niin vaikea kysymys, että on monelle kielten-tutkialle paljon päänvaivaa antanut [2]). Mutta varsin luonnollisena on se seikka pidettävä, ett'ei tämä *n* ole possessivi-liitteissä säilynyt eikä juuri verbien persoona-päätteissäkään, koska missä tapauksessa tahansa alkupuustavi on alkuperäisin aines mainituissa pronominissa ja se siis on sopivin niitä edustamaan mainituissa kohdissa.

Lapinnoksen *vielljačidam* sana jakautuu aineksiin: *viellja* + č + *id* + *am*. *Wiellja* on vartalo, č diminutivipääte, jonka Lappalainen mielellään liittää sanaan puhutellessaan jotakin, *id* monikon infinitivin pääte [3]) ja *m* 1:sen

---

[1]) *Mag* merkitsee itsessän siementä (sydäntä, ydintä). Budenz panee sen yhteyteen votjakin *mugor* ja tscheremissin *mogur* sanain kanssa, jotka molemmat merkitsevät ruumista. (Ks. A. magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezések, siv. 104). Tässä on *mag* sanaan liitetty possessivisufixit ja eteen pantu pers. pronominit suffixille vahvikkeeksi, joten *én magam* siis tarkoin käännettynä on *minun siemeneni, ten magad sinun siemenesi* j. n. e. (Ks. Riedl. Mgy. Gr., siv. 123.)

[2]) Viimeksi on tieteni O. Donner tutkinut tätä asiaa teoksessaan: Das Personalpronomen in den Altaischen Sprachen.

[3]) Tämä pääte jakautuu tietysti vielä kahteen ainekseen: *i* + *d*, joista *i* on monikon osoittaja ja *d* siapääte. Kuten tästä näkyy liittää siis lapin kieli monikon omakirjaimen siapäätteen ja persoonaallisen possessivi-liitteen vartaloon samassa järjestyksessä kuin suomen kieli (vrt. ylemp. siv. 34). Infinitivi-sian käytännöstä tässä asemassa ks. Friis'in kielioppi, siv. 64.

pers. possessivi-suffixi, joka sidevokaalilla on liitetty edelliseen ainekseen. Tässä siis samoin kuin unkarin kielessäkin 1:sen pers. pronomini on lyhentynyt niin, että vain alkupuustavi on jäljille jäänyt. Vähän toisin on asian laita suomessa, kuten näemme suomennoksen *veljeni* sanasta. Siinä on näet *velje*, jonka lopusta monikon *t* on jäänyt pois, vartalo sekä *ni* possessivi-liite; ja tämä jälkimäinen on siten muodostunut *minä* pronominista, että vain alkupuustavi siitäkin on jäljillä ja sekin yleisen kielisäännön mukaan *n*:ksi muuttuneena, johon sitten lisäksi on tullut ulkovokaali, jota suomen kieli rakastaa, niinkuin ylempänä jo viitattiin. [1])

Zumtuchel, lue *szömtökhel*, nyk. *szemetekkel.*

Tässä samaten kuin jälempänä sanoissa: *feze, rezet* ynnä muissa on *z* käytetty merkitsemässä kovaa *s*:ääntä, joka nykyisessä kielessä toimitetaan *sz*:llä. Alempana tekstissä kirjoitetaan kuitenkin sama ääni tässä samassa sanassakin *sz*:llä, kuten tulemme näkemään, jopa *sc*:lläkin sanoissa *scegin, scine* ynnä muissa, jotka epämukaisuudet luultavasti ovat kopioitsian syyksi luettavat. Toisaalta taas käytetään *z* kirjainta, kuten nykyisessäkin kielessä, lienteätä *s*:ääntä merkitsemässä, esm. sanoissa: *oz, ez, vize.*

Ö puustavia ei ollut latinan kirjaimistossa, mutta se ääni oli unkarin kielessä, jonka vuoksi sitä oli muilla puustavilla osoittaminen [2]). Tutkittavana olevassa sanassa sekä muutamissa muissa, niinkuin esm. *urdung, cuzicun,* merkitään tämä *ö*:ääni *u*:lla, toisissa, esm. *gimilstvvl* sanassa, *i*:llä, vielä toisissa *e*:llä, joista esimerkkinä manittakoon

---

[1]) Vrt. siv. 27, muist. 2. — Verbien 1:sen persoonan päätteissä muuttuu samoin *m* *n*:ksi, mutta niissä ei liitetä mitään ulkovokaalia lisäksi. Sanotaan siis esm. *sanon,* ei *sanoni*

[2]) Vrt. ylemp. siv. 16.

ketnie. [1]) Viimeisen merkintä-tavan suhteen kuitenkin on muistettava, että nykyisessä unkarin kielessä *e*:llä usein on *ö*:tä hyyin likelle käyvä ääni, jonka vuoksi sama sana tavataankin kirjoitettuna milloin *e*:llä, milloin *ö*:llä, niinkuin esm. *veres* = *vörös*. Paitsi *ö*:ääntä merkitään selitettävässä tekstissä *u*:lla sekin ääni, jota suomen kielessä osoitetaan tällä kirjaimella, ja sen ohella myös *v* ja *ü* ääniä y. m., kuten alempana tulemme näkemään.

Puustavi-yhditys *ch* osoittaa tässä *zumtuchel* sanassa eri tavuihin kuuluvia ääniä. Mutta sitä käytetään tekstissämme myöskin yksinäistä, *k*:n ja *h*:n välistä ääntä merkitsemässä, esm. sanoissa: *chomuv*, *choltat*, jota ääntä myös osoitetaan *h*:lla yksin, esm. *holz* sanassa. Muuten käytetään *ch*:ta osoittamassa muutamia muitakin vastamainituista enemmin tai vähemmin eroavia ääniä, joista paikallaan muistutetaan. [2])

Szömtökhel jakaupi kolmeen aineekseen: *szöm* + *tök* + *hel*. Ensimäinen *szöm* eli *szem*, kuten se nykyisessä kielessä kirjoitetaan, on sanan vartalo ja merkitsee *silmää*; mutta sillä on monta muutakin merkitystä, niiden joukossa *siemen*. Epäilemättömästi nyt *szöm* on sukua jommallekummalle näistä sanoista, mutta kummallenka? Ensi näkemältä tahtoisi kernaammin *szöm* ja *siemen* sanain välillä ruveta sukulaisuutta rakentamaan. Kun *siemen* sanan lopusta karsii pois juureen kuulumattoman lisän *en*, niin näissä sanoissa ei ole muuta eroittavaa kuin vokaali. Ja päälle päätteeksi vielä unkarin kielessä on sanoja, joissa *ö* vastaa

---

[1]) Tässä puhun vain lyhyestä *ö:* äänestä. Miten sama ääni pitkäksi merkitään, tulen vasta huomauttamaan.

[2]) Joka haluaa saapi tähän kuuluvista asioista täydellisemmän tolkun Révai'n jo monasti ennen mainitusta teoksesta: Antiqvitates literaturæ hungaricæ. Sen, minkä yllä olen esittänyt, toivon riittävän tässä tehtävän sanan-selityksen tarpeeksi, jopa olevan kylliksi ylipäänsäkin osoittamaan, kuinka vaillinainen, vakaumaton ja epämukainen ortografia on tekstissämme.

ie:tä suomen-kielisissä, esm. *gördülni* = *kieriä*, *öröm* = *riemu*, *örvény* = *vierre*. Mutta kun noita *szöm* sanan merkityksiä tarkemmin katselee, tulee pian havaitsemaan, että niistä *silmä* on alkuperäinen, vaan semmoiset kuin *marja*, *siemen* (jyvä) johdetuita samanlaisen metaforan kautta, kuin tavataan esm. latinan *gemma* sanassa, joka tavallisesti merkitsee *kallista kiveä*, mutta jonka peri-merkitys on *silmikkö* (kasvin silmä). Sukulaisuuden määräämisessä tämä tietysti on ratkaiseva seikka. Eikä tee *silmä* sanassa kohtaava *l*:kään mitään vaikeutta tämän suhteen. Se kirjain tavataan monen muunkin suomen sanan sisässä liikana, vastaavaan unkarin-kieliseen sanaan verraten, niinkuin esm. seuraavissa: *solmu* = *csomó*, *sulkea* = *csukni*,[1]) *silta* = *híd*,[2]) *selkä* (perä) = *seg* l. *segg*, *sälkö* = *csikó*, *jälki* (merkki) = *jegy*. Samaan juureen kuin *szem* ja *silmä* kuuluu myöskin lapinnoksen *čalminædek*,[3]) jonka ainekset ovat: *čalm* + *in* + *æ* + *dek*[4]). Vartalo *čalm* on nähtävästi sangen lähinen *silmä* sanalle. Se, mikä niissä on eroittavaa, kohtaa useassa muussakin, epäilemättömättömästi yhteen juureen kuuluvassa sanassa. Niinpä vastaa lapin *č* suomen *s*:ää esm. sanoissa: *čafča* = *syksy*, *čielge* = *selkä*, *čoalle* = *suoli*, *čilgit* = *selittää*, *čokkot* = *sukia*; la-

---

[1]) Unkarin kielessä vastaa *cs* suomen *s*:ää muissakin sanoissa, esm. *csata* = *sota*, *csatolni* = *sitoa*, *csillogni* = *seljetä* (välkkyä); tavallisemmasti se kuitenkin vastaa *t*:tä, esm. sanoissa: *csap* = *tappi*, *csep* (*csöp*, *csöpp*) = *tippa*, *csöpü* = *töppy* (*tappura*); jopa välistä *k*:takin esm. sanoissa: *csont* = *kontti*, *csipő* = *koipi*.

[2]) Samoin vastaa *h* *s*:ää sanassa *hét* = *seitsemän*. Useammassa sanassa olen kuitenkin havainnut päinvastoin unkarin kielen *sz*:n vastaavan suomen *h* :ta, esm. seuraavissa: *széna* = *heinä*, *szarka* = *harakka*, *büszke* = *pöyhkeä*, *beszélni* = *puhua*.

[3]) Tämä sananjuuri tavataan muistakin suomalais-unkarilaisista kielistä aivan samassa merkityksessä. Ks. Budenz, A. magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezések., sivv. 50—51.

[4]) Persoonallinen possessivi-suffixi *dek* tietysti vielä jakautuu kahteen ainekseen: *d* + *k*, jotka sidevokaali *e* yhdistää. Vrt. ylemp. sivv. 31—32.

pin *a* suomen *i*:tä esm. seuraavissa: *akke* = *ikä*, *albme* = *ilma*, *balva* = *pilvi*, *lasse* = *lisä*, *sagje* = *sia*, *vakko* = *viikko*. Huomattavaa on muuten, että *čalbme*[1]) sanaa käytetään aivan samanlaisessa metaforillisessa *jyvän* l. *siemenen* merkityksessä, kuin edellä näimme *szem* sanalla olevan unkarin kielessä. Lappalainen sanoo näet: *saddo-čalbme* = *santajyvä*.[2])

Possessivi-liitteet *tök* ja *dek* sanoissa: *szömtökhel* ja *čalminædek* ovat synnylleen jo ylempänä selitetyt.[3]) Tässä lisäksi vain on huomauttaminen, että jälkimäisessä sanassa possessivi-litteen edellinen *æ* on sidevokali,[4]) kun edellisessä sitä vastoin suffixi sidevokaalitta on vartaloon liittynyt.[5]) Mutta vastaavassa suomennoksen sanassa *silmä* + *llä* + *nne* possessivi-suffixi *nne* vaatii vähän enemmän selitystä. Se poikkee paljon suomen kielen 2:sen pers. pronominista ja verbin 2:sen pers. päätteestä monikossa *tte*, joista edellä on puhuttu.[6]) Tämä poikkeus on pantava yhteyteen ostjakin ja vogulin kielten 2:sen pers. pronominien kanssa, joissa alkukonsonantti on *n*[7]) ja se tietysti *t*:stä muodostunut, koska nämä kaksi kieltä tähän nähden seisovat yksin kaikkia muita suomalais-unkarilaisia kieliä vastoin, joissa mainitun pronominin alkukirjain on *t* (*d*, *s*). Merkillistä on muuten, että suomen kielessä samoin *t* ja *s* vaihtuvat *n*:ksi sen kolmen demonstrativi-pronominin monikossa, jotka ovat: *tämä*, *tuo*, *se*, mon. *nämä*(t), *nuo*(t), *ne* (*net*).

---

[1]) Nominativi-muodossa *čalbme* on *b* tullut vahvikkeksi *m*:lle, kuten tavallista on lapin kielessä.

[2]) Ks. Friis, Lappiske Sprogprøver, siv. 152.

[3]) Ks. sivv. 18—19 ja 31.

[4]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 66.

[5]) Sanan nykyisessä muodossa *szemetekkel* yhdistää sidevokaali *e* possessivi-liitteen vartaloon. Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 153.

[6]) Ks. siv. 19 seurr.

[7]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegy., siv. 40.

Viimeinen aines *szömtökhel* sanassa *hel* on komitativin pääte. Sen mukaan, mitä ylempänä[1]) lausuin tästä siapäätteestä, odottaisi tässä muotoa *szömtökvel* tai *szömtökkel*. Mutta tekstissä luetaan auttamattomasti *szömtökhel*; eikä se suinkaan sovi kirjoitusvirheeksi, sillä alempana kohtaa meitä tämä siapääte samanmuotoisena *kegilmehel* sanassa. Tämän selitykseksi ei ole minulla muuta neuvoa tarjona kuin kokonaan heittäytyä Révai'n turvihin, joka sanoo *j*, *v*, ja *h* puustavien muinoisessa unkarin kielessä vaihetelleen keskenänsä ja sen todistukseksi tuopi esiin esimerkkiä vanhoista raamatun-käännöksistä.[2]) Myöskin tapaamme alempana *haladál* sanassa tällä sialla toisen tavallisesta poikeevan päätteen *ál*, jossa *v* kokonaan on jäänyt pois alusta. Tästä enemmän paikallansa.

Silmällänne sanassa on aines *llä* adessivin pääte. Tämä tavallisesti selitetään assimilationin kautta syntyneeksi kahdesta aineksesta, nimittäin: *l* + *nä*[3]). Oikeimmittain on tässä niitä kolmekkin eli niin monta kuin puustavia; sillä *ä* (*a*) on ulkovokaalina pidettävä. Ensimäinen aines *l*, joka merkitsee ulkonaista suhdetta[4]), on epäilemättäkin lyhennys *ala* sanasta,[5]) toinen *n* osoittaa oloa paikassa eli pai-

---

[1]) Ks. sivv. 33—34.

[2]) Ks. Ant. liter. hung., sivv. 144—146. Révai lausuu tästä paitsi muuta: "Qvae qvidem tres consonae *j*, *v*, *h*, propter sonum leniorem olim confusæ et fere promiscue sumtae, satis delicatum habent et hodie discrimen."

[3]) Toinen päätteen-muoto *lla* on luonnollisesti yhdistys aineksista: *l* + *na*.

[4]) Samoin kuin allativin ja ablativin päätteissä: *lle* ja *lta* (*ltä*).

[5]) Ahlqvist ei uskalla tätä aivan epäilemättömäksi sanoa.' (Ks. Suomi 1863, siv. 26, 27). Minusta on tämä asia niin varma, kuin mikään tän-luontoisten tutkimusten alalla olla saattaa, samaten kuin sekin, että inessivin päätteessä *ssa* l. *ssä* (= *sna*, *snä*) *s* on *sisä* sanasta tekeytynyt, jos nimittäin todellakin nämä siapäätteet ovat yhdistetyt aineksista: *l* + *n* ja *s* + *n*; ja siihen päätökseen taas paitsi muuta sekin seikka antaa aihetta, että kansan puheessa, esm. Etelä-pohjanmaalla, kuulee semmoisia

kalla ja on samaa perää kuin se *n*, joka on suomen essivin päätteessä *na (nä)*. Kuten tunnettu, on näet suomen essivillä alkuaan ollut paikallinen merkitys, joka on säilynyt muutamissa, adverbissä ja postpositionissa, niinkuin esm. *ulkona*, *alempana*, *kaukana*, *tykönä*, *luona*. Samaa johtoperää näyttää myös *n* suomen instruktivi ja komitativi sioissa olevan [1]), joista jälkimäinen luultavasti on kehittynyt edellisestä ulkovokaalin lisäksi tulemalla, jopa myöskin *n* unkarin kielen superessivin ynnä muiden siihen sukulaisuu-

inessivi-muotoja kuin: *päähnä*, *mihnä*, *kuhna* = *pääsnä*, *misnä*, *kusna* = *päässä*, *missä*, *kussa*, ja että sama pääte tavataan muutamista lapin murteista muodossa *sne*. (Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 29). Inessivin päätteen johdosta taas tietysti sopii päättää, että adessivinkin pääte on assimilationin kautta tekeytynyt.

[1]) Adessivi ja instruktivi siain sukulaisuus havaitaan muun ohella siitä, että niitä kumpaakin paljon käytetään saman suhteen osoittamiseksi. Niinpä käytetään molempia osoittamassa paikkaa, esm. *toisilla tienoilla* = *toisin tienoin;* aikaa, esm. *yöllä päivällä* = *öin päivin*; välikappaletta, esm. *käsillä* = *käsin;* keinoa (tapaa), esm. *paljaalla päällä* = *paljain päin*. Alkuperäinen merkitys näilläkin molemmilla sioilla on tietysti ollut paikallinen, josta kaikki muut ovat kehittyneet, samaten kuin esm. latinan kielessä *ablativus loci*:sta ovat johtuneet *ablativus temporis, ablativus instrumenti, ablativus modi* j. n. e. Tuon paikallisen merkityksen johdolla sopii myöskin komitativin seuran-käsitteen selittää. *Isä poikine(nsa)* = *isä pojan paikalla*, onhan se jokseenkin samaa kuin: *isä pojan yhteydessä* (seurassa, kanssa). Kuinka lähiset tämä ja instruktivi ovat toisilleen, sen osoittaa kansan puhe, jossa niitä vielä välistä käytetään aivan samaa suhdetta toimittamassa. Niinpä sanotaan esm. *saan työn tehdyksi omin väkineni*, mutta myös: *saan työn tehdyksi omin väkini*. Paitsi sitä kansa tieteni aina käyttää komitativi-siassa olevan substantivin attributia instruktivissa, sanoen. esm. *omin väkinensä* ei koskaan: *omine väkinensä*. — Kuten esimerkistä näkyy, käytetään komitativia monikossa — ei koskaan yksikössä — vaikka vain yksi esine on kysymyksessä. Tämän voipi siten selittää, että mainitun sian seuran-merkitys käsitetään keinoksi eli tavaksi, jolla tekeminen tapahtuu. Tässäkin siis instruktivi ja komitativi siain sukulaisuus näyttäytyy.

den suhteessa olevain muotoin suffixissa [1]) sekä lapin inessivi, praedikativi ja instruktivi siain päätteissä [2]).

Lapinnoksen *čalminædek* sanassa on *in* yksikön komitativi-pääte [3]). Tässä on siis yksikköä käytetty samoin kuin suomennoksessakin, vaikka tavallinen puheen-parsi vaatii monikkoa. Se on tapahtunut tarkan käännöksen saavuttamiseksi, että sen kautta tulisi huomattavaksi tuo unkarin kielessä ylipäänsä erittäin suosittu tapa käyttää yksikköä, vaikka monikollinen käsite on toimitettavana. [4])

mic, lue *mik*, nyk. *mik*.

Mik sanassa on kaksi ainesta: vartalo *mi* ja monikon *k*. Tämä vartalo tavataan myös suomesta ja lapista samassa muodossa. [5]) Kaikissa kolmessa kielessä käytetään sitä sekä interrogativi että relativi pronominina, kun asi-

[1]) Unkarin superessivin *n*:llä on myöskin paikallinen merkitys. (Tästä päätteestä enemmän alempana, *mend* sanan selityksessä). — Huomattava on tämän ohella, että viron kielen tarton muurteesa *n* samoin on päätteenä eräällä lokali-sialla, nimittäin inessivillä, ja samannimisella sialla muutamissa lapin murteissa. (Ks. Lönnrot'in kirjoitus: Ueber den Enare-lappischen Dialekt, Acta socient. scient. fenn., tom. IV, fasc. I, siv. 146; sekä Friis, Lp. Gr., siv. 29.)

[2]) Ks. Fris, Lp. Gr., siv. 29. — Lapin praedikativi vastaa essiviä ja translativia suomen kielessä, jossa jälkimäisessä tapauksessa *n*:llä siis on alkuperäisestä sangen etäälle poikkeeva merkitys.

[3]) Merkillistä on, että lapin kielessä ei olekkaan komitativia monikossa, vaan sen siasta käytetään *gujm* postpositionia. (Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 29). Tämä *gujm* tulee sanasta *guojbme* (vart. *guojme*) = suom. *kaima*. Onpa paljon muitakin sanoja lapissa, joissa *uo* vastaa *a*:ta suomen kielessä, esm. *suolo* = *salo*, *vuoppa* = *appi*, *suovva* (vart. *suova*) = *savu*, *suokkad* = *sokea*, *buollat* = *palaa*, *vuogjot* (*vuojot*) = *vajota*, *vuosta* = *vasta*.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 225—226.

[5]) Enemmin tai vähemmin muuttuneena käypi tämä sananjuuri myös läpi koko suomalais-unkarilaisen kielikunnan. Ks. Budenz, A. magy. es finn-ugor nyelv. szóegy, sivv. 107—108.

oista puhutaan. Henkiöistä puhuttaissa käytetään unkarissa *ki*, lapissa *gi* ja *gutte*, suomessa *ku(ka)* ja *ken* sanoja, ja viimeksi-mainitussa kielessä paitsi sitä tavallisimpana relativi pronominina *joka* sanaa, olipahan kysymys henkiöistä taikka asioista. Selitettävänä oleva *mik* tosin tarkoittaa henkiöitä, mutta muinois-unkarissa käytettiinkin sitä sanaa vielä sekä henkiöistä että asioista. [1]) Sen suomalainen käännös *mitkä* ei myöskään ole väärä; sillä kun *mi* sanaa käytetään adjektivina ja se siis merkitsee melkein samaa kuin *minlainen*, soveltuu se sekä henkiöihin että asioihin. [2]) Ja semmoinen merkityshän sillä tässä on. Samoin käytetään lapinkielessäkin *mi* sanaa, [3]) joten siis ei myöskään lapinnoksessa luettava *mak* ole kielivirhe. Viimeksi-mainitun sanan deklinationista on muuten muistutet-

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 124. — Että *ki* sanaakin muinoisessa kielessä käytettiin asioista, näemme alempana tekstissä kohtaavasta lauseesta: *ysa ki nopun emdul oz gimilstwl.*

[2]) Tähän kuuluvia seikkoja kieli-opeissamme ei ole tarkoin määrätty, jonka vuoksi ei liiallista liene, että tässä muutamilla esimerkeillä sivu-mennen vähän laveammin selitän *ku(ka)* ja *mi(kä)* sanain käytäntää suomen kielessä. Kun Suomalainen kysyy: *Kuka tulee? mikä menee?* niin se on varsin varmaa, että hän edellisellä kysymyksellä tarkoittaa *henkiötä*, jälkimäisellä *asiata;* sillä sanaa *kuka* hän ei koskaan käytä asioista eikä *mikä* sanaa henkiöistä, kun ne nimittäin ovat substantivin asemassa. Sitä vastoin hän sanoo: *Mikä (= minlainen) mies tulee? mikä hevonen juoksee? mikä seikka selvenee?* Samoin kuulee välistä myös: *kuka (= kunlainen) mies tulee?* mutta ei: *kuka seikka selvenee?* Kuitenkin tavataan *kuka* attributina asiaa merkitsevälle sanallekkin, jos tämä ei ole yksikön nominativi. Niinpä sanotaan esm.: *Kuna päivänä tulet? kuhun kirkkoon menet?* mutta ei: *Kuka päivä nyt on? kuka kirkko tuo on?* Tämä epämukaisuus näyttää viittaavan siihen, että suomessakin näitä pronominia alkuaan on käytetty sekä henkiöistä että asioista kysymyksen ollessa, ja että niiden yllä-mainittu käytäntä vähitellen aikain kuluessa on järjestynyt nykyiselle kannalle. Edellä käytetyissä esimerkeissä ovat nämät sanat olleet interrogativi pronominia; mutta niiden käytäntä on samanlainen, kun ovat relativi-pronominia. — *Ken* sana on aina substantivi ja sillä osoitetaan ainoastansa henkiöitä.

[3]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 72.

tava, että *i* vokaali pysyy muuttumattomana vain yksikön nominativissa. Kaikissa muissa sekä yksikön että monikon sioissa se muuttuu *a*:ksi.

vogmuc [1]) lue *vogymuk*, nyk. *vagyunk*.

Jos vertaamme *vogymuk* sanaa suomalaiseen *olemme*, emme niissä tarkimmallakaan etsimisellä havaitse paljon yhtäläisyyttä; vaan sekin vähä, mikä niissä on yhteistä, häviää typö-tyhjiin, jos otamme verrattavaksi sanan nykyisen muodon *vagyunk*. Ja kuitenkin ne ovat samoista aineksista muodostuneet. Katsokaammepa!

Alempana tekstissä luemme pari muuta tämän verbin muotoa, nimittäin: *vola* ja *volov (uolov)*. Jos näiden lopusta karsimme pois päätteet, jääpi jäljille *vol*, jonka sekä vastaavan suomalaisen *ole* vartalon välillä ei ole muuta eroitusta kuin *v* edellisen [2]) alussa; ja sehän ei suurempi ole kuin tuo arjalais-kielten tutkimuksissa niin kuuluisa *digamma*, joka eroittaa esm. latinan sanat: *videre* ja *vetus* kreikkalaisista *ἰδεῖν* ja *ἔτος* j. n. e. Tämmöinen digamman tapainen alku-ääni muuten ei ole mikään outo ilmauma altailais-kieltenkään alalla. Sen tapaamme itse suomen kielen murteistakin. Sanotaanpa Itä-suomessa *vuottaa (uottaa, oottaa, o'ottaa)*, joka vastaa länsi-suomalaista *odottaa*. Mutta varsinkin on meillä tähän kuuluvia esimerkkiä viljalta tarjona, jos otamme kaikkien kolmen vertailtavanamme olevan kielen sanavarat tarkastettaviksi. Niinpä, jos vertaamme seuraavia unkarin ja suomen kielten sanoja: *venni* = *ottaa*, *váll* = *olka*, *vékony* = *ohut*, *völg* = *orko*, *velő* = *ydin*, *verő* = *aurinko*, [3]) *víg* = *iha*; [4]) lapin ja suo-

---

[1]) Kuten tunnettu, ei ole *gy (dj)*:ääntä latinaisessa kirjaimistossa, jonka vuoksi se tässä on *g*:llä merkitty.

[2]) Tietysti ei *ole* vartalossa ulkovokaali ole lukuun otettava.

[3]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., sivv. 102—103.

[4]) Viimeksi-viitatussa teoksessaan Budenz panee unkarilaisen *víg*

men sanoja: *vuoppa* = *appi*, *vuogga* = *onki*, *vuolas* = *alas*, *vuogjat* = *uida*, *vuögjet* = *ajaa*, *vuoksed* = *oksentaa*. Näistä sanoista puuttuu suomalaisilta tuo alkava *v*. Mutta vastapäisestä suhteesta löytyy esimerkkiä yhtä viljalta, jos ei vielä viljemmältäkin, kuten näkyy seuraavista rinnatusten asetetuista unkarin ja suomen sanoista: *öt* = *viisi* (vart. *viite*), *ölni* = *viillä*, *or* l. *orv* = *varas* (vart. *varkaha*), *ágy* = *vuode*, *olló* = *vohla*, *üsző* = *vasa* (*vasikka*). Paitsi sitä on huomattava, että kysymyksessä oleva sananjuuri *vol* on muissakin suomalais-unkarilaisissa kielissä alusta *v*:llä varustettuna. [1]) Liivin kielessä on se *vol* l. *vuol*, ostjakin surgutin murteessa *val*, votjakin kielessä myöskin *val* ja syrjänissä *völ*. [2])

Mutta meilläpä olikin selitettävänä *vogymuk*. Tässä on *vogy* vartalo ja *muk* pääte. Mitenkä nyt *vogy* on tekeytynyt tuosta alkuperäisestä *vol*? — Jälkimäisessä vartalossa sopii ajatella *l*:äänen pehmenneen *ly*:ksi, joka on hyvin tavallista unkarin kielessä, kuten näkyy esm. seuraavista ominais-nimistä: *Orsolya* = *Ursula*, *Mihály* = *Michael*, *Kordolya* = *Cordula*, *Ápolya* = *Apollonia*. Tämä *ly* ulos-puhutaan muutamissa murteissa niinkuin *j*, [3]) ja se on nykyään siistimmässä puhekielessä, arvattavasti jostakin turhamaisesta halusta apinoida Ranskalaisia, tavaksi tullut,

---

yhteyteen suomen *viekas* sanan kanssa, joka minusta paremmin olisi johdettava *viedä* verbistä, joten sen alku-merkitys olisi: *viehättävä*, *kavala*, eikä *iloinen*. Onhan suomen kielessä muitakin samalla lailla johtuneita *substantiva verbalia*, jotka metkitsevät tekiää (actor) esm. *asukas* (= *asuja*).

[1]) Ylipäänsä on tämmöinen konsonantin liitäntä sanan alkuun, tai, jos niin tahdomme, häviäminen siitä sangen tavallinen suomiheimoisissa kielissä. Tavallisimmat näistä konsonantista ovat juuri *v* sekä *j*, mutta *s*, *h* ja *k* eivät myöskään ole harvinaisia. Vrt. Castrén'in kirjoitus: Anteckningar om Samojediskans förvandtskap med de finska språken, Suomi 1845, siv. 178, muist. 2.

[2]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegy., siv. 103.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 29.

niin että esm. *folyni, király* siinä kuuluvat: *fojni, kiráj.* Äänet *j* ja *gy* taasen vaihettelevat monessa unkarin sanassa, joista esimerkkinä mainittakoon: *jön* = *gyön*, tulee, *jer* = *gyer*, tule, *hajma* = *hagyma*, laukka.[1]) Tavataanpa *gy* unkarissa *j*:tä (*i*:tä) vastaamassa suomalaisissakin sanoissa, esm. seuraavissa: *gyalog* = *jalkaisin*, *gyökér* = *juuri*, *vagy* = *vai*. [2]) Tämmöisestä *l*:n muuttumisesta *gy*:ksi on paitsi sitä selvä näyte *négy* [3]) sanassa, joka epäilemättä on muodostunut juuresta *nel.* [4])

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 68—69.

[2]) Kuulunee kenties jokseenkin rohkealta panna suomen *vai* yhteyteen unkarin *vagy* sanan kanssa; mutta kun molemmilla on sama merkitys, vaikka *vai* (= latinan konjunktioni *an*) sanan käytäntö on ahtaammalle rajoitettu, ja kun viimeksi-mainitun samoin kuin sitä tarkoin vastaavan lapin kielen *vaj* sanan johtoperä on tuntematon, unkarin *vagy* sanan sitä vastoin selvä, niin ei tämä suinkaan liene peräti ponnettomana tekona pidettävä. *Vagy* (suomeksi: *tahi, eli, vai*) tulee näet juuri siitä verbistä, joka meillä nyt on tutkittavana, ja lähemmin määräten sen imperativista. Tätä muotoa ei kuitenkaan enää käytetä kielessä, vaan on sen siaan tullut *légy*, joka on samaa juurta kuin kysymyksessä olevan verbin infinitivi *lenni*. — Sukulaisuuden suhteessa sanoihin: *vagy, vaj* ja *vai* on nähtävästi myös viron kielen *või*, joka vastaa latinan *aut* konjunktionia (ks. Ahrens, Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes, siv. 117), ja siis merkitykseltään myös on supistunut ahtaampain rajain sisälle kuin unkarin *vagy* konjunktioni. Tähän juureen näyttävät samoin kuuluvan suomen ja lapin konjunktionit: *vaikka* ja *vajge*.

[3]) Vielä toinenkin sana sopii tässä vetää asian vahvikkeeksi, vaikka siinä on se pieni eroitus, että *n* *l*:n siassa on vartalon loppukonsonanttina. Suomen *mennä* on unkariksi *menni*, jonka jälkimäisen vartalosta *men* saadaan indikativin præsens: *megyek* (= *megy* + *ek*), *megyesz* (= *megy* + *esz*) j. n. e. Tässä on siis *n* muuttunut *gy*:ksi, ja se on siten käynyt, että mainittu *n* ensin on pehmennyt *ny*:ksi, joka on varsin unkarin kielen luonteen mukaan, niinkuin sen näkee esm. sanoista: *köny, mony, pogány, torony, nyil, nyers, nyugszani*, jotka järjestään vastaavat seuraavia suomen sanoja: *kyyny (kyynel), muna, pakana, torni, nuoli, nuori, nukkua.* Tämä *ny* on sitten vaihtunut *j*:ksi, joka äänien vaihto tavataan muissakin unkarin sanoissa, kuten näkyy esm. seuraavista: *borju*, vasikka, *kéj* tahto, jotka myöskin kirjoitetaan: *bornyu, kény* (ks. Riedl, Mgy. Gr,. siv. 69). Lopuksi on *j*:stä syntynyt *gy*, niinkuin ylempänä vast'ikään näimme. Meillä on tässä siis seuraava muutoksien sarja: *men* = *meny* = *mej* = *megy*.

[4]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 65.

— Pääte *muk* taasen on tekeytynyt 1:sen persoonan pronominin perus-äänestä *m* [1]) ynnä monikon k:sta, aivan samalla lailla, kuin yllä selitetyssä *látjátuk* sanassa pääte *tuk* 2:sen persoonan pronominista sekä monikon *k*:sta; ja varsin samaten, kuin suomennoksessa *látjátuk* sanaa vastaavan *näette* sanan pääte on syntynyt suomen 2:sen persoonan pronominin perus-äänestä ynnä monikon omakirjaimesta, on myöskin *vogmuc* sanaa vastaavan *olemme* (= *ole* + *mme*) sanan pääte muodostunut 1:sen persoonan pronominista ynnä mainitusta monikon *k*:sta. [2])

Sanan nykyisessä muodossa *vagyunk* ovat peri-ainekset vielä enemmän muuttuneet kuin muinoisessa *vogymuk*, ja se seikka myöskin vaatii selityksensä.

Mitä ensiksikin tulee *a* vokaalin muodostumiseen *o*:sta sanan edellisessä tavussa, on se aksentin vaikuttama. Unkarissa näyttää nimittäin, samoin kuin lapin ja suomenkin kielissä [3]), aksentti pyrkivän venyttämään korollisten ja lyhentämään korottomain tavujen ääntä, että tavun korko ja pituus senkautta sattuisi yhteen niinkuin germanilais-kielissä, esm. saksassa ja ruotsissa. Tämä pyrintö ilmaupi unkarin kielessä kolmella eri lailla: 1:ksi vokaali muuttuu heikommasta väkevämmäksi korollisessa ja päin-vastoin väkevämmästä heikommaksi korottomassa tavussa; 2:ksi vokaali pitenee korollisessa ja lyhenee korottomassa tavussa; ja 3:ksi sanan juuritavun loppukonsonantti kerrotaan [4]). Kun vanhoissa kielen muistomerkeissä luettavia sanoja vertaa niitten uudempiin muodostuksiin, astuu tämä omaisuus kielessä selvästi silmiin. Niinpä näemme tässä *vogymuk* ja *vagyunk* sanoja toisiinsa vertaellessamme edellisen sanan alkuta-

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 38—39.

[2]) Ks. ylemp. siv. 19 seurr.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 32; sekä Castrén, Om accentens inflytande i lappska språket, Suomi 1844, siv. 23 seurr.

[4]) Ks. näistä asioista Riedl, Mgy. Gr., siv. 43 seurr.

vussa, jolla on korko, *o*:n muuttuneen väkevä-äänisemmäksi *a*:ksi [1]). Samaten on myös tämän verbin edellä-mainituissa muodoissa: *vola* ja *volov* *o* muuttunut *a*:ksi, niin että niiden nykyiset muodot ovat: *vala* ja *való;* mutta sitä vastoin on esm. muodossa *volt* *o* säilynyt sinänsä sitä seuraavain kahden konsonantin turvissa, jotka ovat antaneet tavulle tarvittavan jäykkyyden. Alempana tekstissä tulemme tästä kieli-ilmaumasta näkemään monta esimerkkiä, jotka tahdon paikallansa huomauttaa [2]).

Toinen muutos, jonka kautta *vagyunk* on muodostunut alkuperäisestä *vogymuk*, on päätteessä. Se on siten tekeytynyt, että sidevokaali *m*:n ja *k*:n välistä on hävinnyt ja edellinen puustavi yleisen säännön mukaan muuttunut *n*:ksi [3]), joka sitten on *u* vokaalilla liitetty vartaloon.

Lapin kielessä vastaa selitettyjä *vogymuk* ja *olemme* sanoja *læp*, kuten sen käännöksestä näemme. Tässä on *læ* vartalo ja *p* pääte. Nähtävästi on tämä vartalo peräti toista sukua kuin kaksi vasta-mainittua sanaa, nimittäin samaa kuin suomen kielen *lien,* jota käytetään tavallisempana ohi-muotona *olla* verbin konsessiville *ollen.* Tätä samaa juurta on myös selitettävänä olevan unkarilaisen verbin ennen mainittu infinitivi *lenni* [4]) ynnä pari muuta sen muotoa [5]), joita *vol* vartalosta ei käytetä. Sivu-mennen olkoon tästä *lenni* sanasta huomautettuna, että sitä myöskin käytetään itsenäisenä verbinä, ja että se semmoisena merkitsee: *tul-*

---

[1]) Unkarin kielen vokaalista on *a*:lla väkevämpi ääni kuin *o*:lla, tällä väkevämpi kuin *u*:lla; samaten *e*:llä väkevämpi kuin *i*:llä, *ö*:llä väkevämpi kuin *ü*:llä. Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 25.

[2]) Kaikkiin vastamainittuihin momenttiin kuuluvia esimerkkiä löytää aivoisa lukia viljalta myöskin Riedl'in usein viitatusta kieli-opista, sivv. 45—47.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 30.

[4]) Nähtävästi on se "lapsus calami", kun Ahlqvist edellä-mainitussa teoksessaan (Suomi, 1863, siv. 13) sanoo tämän infinitivin olevan *vanni.*

[5]) Vrt. ylemp. siv. 50, muist. 2.

la (joksikin), jossa merkityksessä tämä sananjuuri niin-ikään tavataan muistakin suomalais-unkarilaisista kielista, esm. tscheremissistä [1]). Pääte *p* taasen on lyhentymällä syntynyt tuosta alkuperäisestä *mek* [2]), siten, että *k* sekä *e* lopusta ovat kadonneet, niinkuin muutamissa suomen kielen murteissakin [3]), ja *m* on *p*:ksi kovennut.

ýsa, lue *isa*, nyk. *biz*.

Tässä on meillä edessämme sana, joka näyttää kuuluvan ihmiskunnan yhteisiin kielivaroihin. Révai panee sen yhteyteen lapin *vissast* sekä viron *vissist* sanain kanssa [4]), ja jos hän olisi osannut suomen kieltä, olisi hän luonnollisesti lukenut *vissisti* adverbin tähän samaan sana-sukuun, johon nähtävästi myös kuuluu tunnettu sanskritin sanan-juuri *vid* vesoineen: latinan *videre*, kreikan *οἶδα* (*ἰδεῖν*), saksan *wissen* ja *gewiss*, ruotsin *veta* ja *viss* y. m. Kun mainittujen *vissast*, *vissist* ja *vissisti* sanain lopusta karsii pois päätteet ja näin saadusta vartalosta *viss* vielä heittää pois toisen *s*:n, joka tietysti kertomisen kautta on syntynyt, jääpi jäljille *vis;* ja tämä selitettävästä muinois-unkarilaisesta *isa* ei eroa enempää kuin mainitun latinan *videre* ja kreikan *ἰδεῖν* sanain vartalot, s. t. s. ainoastaan alussa olevalla *v*:llä. [5]) Sekä merkitykseltään [6]) että aineksiltaan sopii siis tämä muinois-unkarilainen sana hyvin yhteen edellä-mainit-

---

1) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 117.

2) Vrt. ylemp siv. 31.

3) Sanotaanhan paikoin: *liem* = *liemme, olem* = *olemme* j. n. e.

4) Ks. Ant. liter. hung., siv. 82.

5) Huomattava on kuitenkin, että unkarin kielessä *s*:llä merkitään *sch*:ääntä; mutta se vastaa hyvin usein *s*:ääntä suomessa ja sen lähisimmissä sukukielissä. Olemme ylempänä tästä jo nähneet esimerkkiä sanassa: *sérni* = *särkeä*. (Ks. siv. 17).

6) Ks. Suomennos siv. 9.

tuin suomen, viron ja lapin sanain samaten kuin vasta-osoitetun arjalaisen sana-heimon kanssa.

Mutta toinen kysymys on, onko tämä *isa* sana heimoineen pidettävä alkuperäisenä suomalais-unkarilaisten kielten alalla, vai ovatko siihen kuuluvat sanat lainatut arjalais-kielistä, sekä tuolla etelässä Tisza virran rannoilla että myöskin täällä pohjosessa Suomen- ja Pohjanlahden seuduilla. Mahdollinen tämä laina kyllä voisi olla molemmin seuduin. Ennen Pyhän Tapanin aikakautta olivat Magyarit jo kauan olleet keskeydessä Saksalaisten kanssa, josko se enimmästään olikin ollut sotaisaa laatua, joka ei ole juuri edullista sen-luontoisille asioille, kuin tässä on kysymyksessä; mutta sitä paitsi olisi tämä sanan-lainaus muinais-unkariin voinut tapahtua myös niin, että Gotilaiset, jotka aikoinaan oleskelivat niilläkin seuduin, missä nykyään Magyarit asuvat, jättivät tämän sanan peräänsä, ja jälkimäiset siitä korjasivat sen kielivaroillensa lisäykseksi [1]). Suomalaisilla, Virolaisilla ja Lappalaisilla on tähän sana-lainaan ollut vieläkin suurempi mahdollisuus, ja tästä mahdollisuudesta on ainakin Suomessa kirjan-oppineen yleisön mielissä vähitellen tekeytynyt todellinen teko-asia, jota tuskin kukaan lienee epäillyt. Jokainen, joka vähänkin puheessa tai kirjoituksessa on pitänyt lukua kielen puhtaudesta, onkin sentähden karttanut *vissi (vissisti)* sanaa kuin syntiä [2]) ja turvautunut *varma (= verma)* sanaan, siten todeksi osoittain tunnetun lauseen: "*Incidit in Scyllam, qvi vult vitare Charybdin*", sillä *varma* sanalla on myöskin heimolaisia arjalaiskielissä, esm. latinan *firmus*, ranskan *ferme*, ruotsin *ferm* [3]).

---

[1]) Edellä-mainittu sanskritin sanan-juuri löytyy gotin kielestäkin muodossa: *vait*, præter. *vissa*. tiesin. Ks. Franz Bopp. Vergl. Grammat., II, siv. 508.

[2]) Sitä vastoin *yhteinen kansa* Suomen sisimmäisissäkin maakunnissa halukkaasti käyttää sanoja: *vissi, vissiin, vissisti* j. n. e.

[3]) Merkillistä kyllä, tahtoi edellä-mainittu Aslak Laiti'kin lapinnosta tehdessämme (ks. ylemp. siv. 8) mieluisammin käyttää *duodai* kuin *vissa* sanaa, koska jälkimäinen muka oli ruotsia.

Toista on Unkarissa ollut. Siellä Révai aikanaan kiven kovaan väitti *isa* sanan olevan peri-magyarilaisena pidettävän [1]); ja havaitsemmepa sen olleen oikein mielisanoja Muinois-unkarilaisella, koska se tässä selitettävänä olevassa tekstissä, niin lyhyt kuin onkin, tavataan neljästä kohden. Molemmat nämä asiat, nimittäin: niin suuren kielten-tutkian vakuutus, kuin Révai on, sekä sanan tavallisuus muinois-unkarissa, voinevat nekin puolestaan jo johonkin määrään riittää todistukseksi sen alkuperäisyydestä kielessä; mutta vielä tukevamman vahvikkeen kysymyksessä olevan sanan juuren kotiperäisyydelle ei ainoastaan unkarin kielessä, vaan myöskin suomessa, lapissa j. n. e. antaa mielestäni se seikka, että samainen sananjuuri *isse* muodossa löytyy myös turkin kielestä, jossa sillä niin-ikään on vahvistava merkitys. [2])

Nykyisessä unkarin kielessä ei ole enää *isa* sanaa olemassa, vaan korvaa sitä siinä *biz* eli tavallisemmin tästä johtunut muoto *bizony*. Todennäköistä on, että tämäkin vain on muodostus samasta juuresta. Sen käypi niin selittäminen, että *isa* sanan ohella myöskin *visa* eli *vissa* on ollut käytettävänä jossakin murteessa ja siitä sittemmin joutunut kirjakieleen. *V*:n kovennus *b*:ksi ei ole mikään tavaton ilmauma altailais-kielten alalla, kuten alempana *bovdug* sanan selityksessä tulemme näkemään, eikä ole myöskään *s*:n muutos *z*:ksi minään haittana pidettävä tämän arvelun todennäköisyydelle, koska ne ovat toisilleen niin lähiset äänet. Tähän suuntaan selittää Révai'kin tämän asian, vaikka hän, isoisten kanssa sukulaisuutta etsien kuin ainakin, panee sanan yhteyteen kaldaialaisen יַצִּיב (jatzib) verbin kanssa, kammomatta sitä puustavi-järjestyk-

---

[1]) Hänen tähän kuuluvat sanansa ovat: "Qvia tamen nulla occurrit in hoc manuscripto pura vox hungarica, in qva litera *s* acuto sibilo esset pronuncianda, vocem *isa*, olim *certe hungaricam*, hic cum litera sibili asperi toties recurrentem, ipse etiam in lectione mea potius aspere enunciandam scripsi". Ks. Ant. liter. hung. siv. 82.

[2]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 82.

sen muuttoa, joka siinä johdossa näyttäytyy. Hän sanoo muun ohella: "*Puto autem, me non conjectura falli, in alia nostrae gentis dialecto, latius sese extendente et ad nos usqve propagata, eandem radicem simpliciorem, et retenta* b *litera et sibilo leni, in usu fuisse,* biz, *eadem affirmandi significatione*". [1])

Samoin kuin unkarin kielessä *isa* ja *biz* sanoja, käytetään lapissakin vartaloa *vissa* adverbinä. Suomen kielessä ei käy *vissi* vartalo siltään adverbinä, vaan on siihen aina liitettävä jokin sia- tai adverbi-pääte, esm. *sti,* niinkuin näkyy sanasta *vissisti* suomennoksessa.

pur, lue *pur,* nyk. *por.*

Tässä sanassa on taasen nähtävänä se ilmauma, josta ylempänä [2]) puhuin, nimittäin vokaalin muutos heikommasta väkevämmäksi nykyisessä kielessä. Sanoin sitä aksentin vaikuttamaksi, ja niin onkin; mutta kun yksitavuisilla sanoilla ei ole tavu-aksenttia, joka tietysti on kysymyksessä, kun aksentista ilman erityistä määräystä puhutaan, on tässä lisääminen, että mainittu ilmauma semmoisissakin sanoissa tavataan. Syy tähän on varsin luonnollinen. Aksentin samaten kuin vokaalin väkeytymisen päätarkoitus vertailtavana olevissa kielissä on ylipäänsä juuri säilyttää sanan juuritavun arvoa ei ainoastaan muiden lisätavujen suhteen, vaan myöskin muiden lauseesen kuuluvain sanain rinnalla. Paitsi sitä on muistettava, että yksitavuiset sanavartalot taivutus- ja johto-päätteillä lisättyinä kaikkein enimmästään muuttuvat monitavuisiksi.

Suomen *poro* sana, jota käännöksessä olen käyttänyt, vastaa ääniltään varsin tarkkaan tätä unkarin sanaa sen nykyisessä väkeytyneessä muodossa, jos tuota suomessa tavallista ulkovokaalia ei lukuun oteta. Unkarissa käytetään

---

[1]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 83.

[2]) Ks. sivv. 51—52.

sanaa tavallisesti tomun merkityksessä, niinkuin tekstissämmekin, eikä se sen ohella muuta merkitsekkään kuin ruutia. Suomessa sillä sitä vastoin on moninaisia merkityksiä. [1]) Lapissa ei tieteni tätä sananjuurta ole. Lapinnoksessa käytetty *gavja* on nähtävästi peräti toista sukuperää.

es, lue *és*, nyk. *és*, *s*.

Tämän sanan selityksen jätän jälemmäksi, syistä, jotka kyllä tulevat näkyviin siinä selityksessä.

chomuv, lue, *chomuv*, [2]) nyk. *hamu*.

Sanan nykyisessä muodossa *hamu* astuu silmiimme taasenki tuo aksentin vaikuttama vokaalin väkeytyminen. [3]) Loppuvokaalin *u*:n pitäisi olla pitkän, ja onkin se vissiin alkuansa ollut semmoinen, koska on *uv*:sta tekeytynyt; [4]) mutta tällä äänellä on se omituisuus unkarin kielessä, että se lyhenee sanan lopussa ja ylipäänsä korottomassa tavussa. [5]) Suomennoksen *tuhka* on nähtävästi toista sana-sukua; mutta miten lapinnoksen *gudna* (vart. *guna*) sanan lienee, en uskalla varmaan päättää [6]). Jos *chomuv* ja *gudna* olisivat yhtä juurta, kuten jonkun kielten-tutkian olen kuullut arvelevan, kuuluisi näiden kanssa yhteen myös suomen sana *kuona*, joka varmaan on sukua *gudna* sanalle. [7])

---

[1]) Ks. Renvall'in Suomalainen sanakirja, II, siv. 78.

[2]) *Ch*:äänestä vrt. ylemp. siv. 41.

[3]) Vrt. ylemp. sivv. 51—52.

[4]) Ks. alemp. esm. *uolov* ja *iov* sanoja.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 24.

[6]) Budenz ei ole löytänyt muualta koin ostjakin kielestä varmaa heimoa *hamu* sanalle. Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 23.

[7]) Ks. Castrén, Om accentens inflytande i lappska språket, Suomi 1844, siv. 29.

uogmuc = *vogmuc.*

Menńyi, lue *mennyi*, nyk. *mennyi*.

Tämä sana jakautuu aineksiin *mi* + *nyi*. *Mi* on ennestään tunnettu [1]) pronomini-vartalo, jolla tässä on interrogativi-merkitys. Vokaalin muutos *i*:stä *e*:ksi on aksentin vaikutusta. [2]) Toinen aines *nyi* on suuruutta tai paljoutta merkitsevä pääte, jolla johdetaan adjektivia nomini- ja pronomini-vartaloista. Riedl kieli-opissaan sanoo tämän päätteen vanhemmassa kielessä olleen *ne*, vaikka se selitettävänä olevassa kirjallisuuden muistomerkissä näyttäytyy nykyisessä muodossaan [3]). Tässä olisi siis korottoman tavun vokaali heikennyt *e*:stä *i*:ksi. Kuinka lieneekin, näyttää meillä tässä olevan aines, joka on samaa johtoperää kuin suomen adjektivi-päätte *inen*. [4]) Täten *ny* tässä on tekeytynyt *n*:stä, [5]) ja kerrottu se on aksentin vaikutuksesta. [6]) Sanan pitäisi siis oikeimmittain kirjoittaa *menynyi*, mutta unkarin kielen oikein-kirjoitus suvaitsee semmoisen lyhennyksen kaksois-konsonanttien kertomisessa, että vain edellinen konsonantti kirjoitetaan kahdenkertaisesti. [7])

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 46—47.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 51—52.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr,, siv. 97.

[4]) Tästä enemmän alempana *munkas* sanan selityksessä. Merkitykseltään vastaa unkarin *nyi* paremmin adessivin *lla (llä)* päätteestä sekä mainitusta *inen* suffixistä yhdistettyä adjektivi-päätettä *llinen,* esm. *maroknyi* = *kourallinen (marok* = *koura), tengernyi* = *merellinen (tenger* = *meri),* siis *mennyi* tämän mukaan = *millinen.*

[5]) Vrt. ylemp. siv. 50, muist. 3.

[6]) Tämä tavu on siis kahdella laillla vahvistunut. Semmoinen kaksinkertainen vahvistus aksentin vaikutuksesta on tavallinen suomen kielessäkin. Sanotaanhan muutamissa murteissa esm. *kyynnel* = *kyynel, kiinni* = *kiini, heikko* = *heiko, suorra* = *suora.* Samoin myöskin lapissa. Ks. Castrén, Om accentens inflytande i lappska språket, Suomi 1844 siv. 23 seurr.

[7]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 31.

Suomalaisen täytyy käyttää kaksi sanaa, esm. pronomini-juuresta johdettu adverbi *miten* [1]) ja adjektivi *suuri*, saadaksensa puheena olevan unkarin sanan tarkoin käännetyksi. Lapinnoksessa en myöskään ole saanut sen merkitystä yhdellä sanalla suoritetuksi, vaan on siihen täytynyt käyttää kaksi, nimittäin: mainitulle *miten* sukua oleva adverbi *man* [2]) ja adjektivi *stuorra*. Luultavasti kuuluvat jälkimäinen sana sekä suomen *suuri* myös yhteen juureen ja ovat molemmat muinois-skandinavilaista sukuperää, siis samaa kuin ruotsin *stor*. *Suuri* sanan muodostuksessa tosin se on poikkeusta tavallisesta, että kahdesta alkukonsonantista jälkimäinen on jäänyt pois eikä edellinen; mutta samanmoinen ilmauma kohtaa meitä muissakin sanoissa. Semmoisia on esm. *sauva*, joka on pantava yhteyteen saksan *stab* ja ruotsin *staf* sanojen kanssa; semmoisia ovat myöskin alempana *zoboducha* sanan selityksessä mainittavat: *sorvari* = *svarfvare*, *suoveri* l. *suovuri* = *svåger*.

Kysymyksessä olevia *suuri* ja *stuorra* sanoja on, kuten unkarilaista *mennyi* adjektiviäkin, käytetty attributivina käännöksissä. Niinkuin niistä nähdään, mukautuu *suuri* pääsanansa jälkeen samaan siaan, mutta *mennyi* ja *stuorra* pysyvät deklineeraamattomina. Lapin kielen suhteen on kuitenkin huomattava, että siinä attributi osasta deklineerataan [3]) ja se siis tähän nähden huojuu suomen ja unkarin kielissä noudatettavan peri-aatteen välillä.

milostben, lue *milosztben*, nyk. *malasztban*.

Tämän sanan ainekset ovat: vartalo *miloszt* ja pääte

---

[1]) Tämän sanan ainekset ovat: *mi* + *ten*. Jälkimäinen on oikeimmittain prolativin pääte, jota myös käytetään adverbi-suffixina. Ks. Collan, Finsk språkl., siv. 60.

[2]) *Man* on yhdistetty aineksista: *ma* + *n*, joista jälkimäinen on tavallinen adverbi-pääte, epäilemättäkin samaa johtoperää kuin suomen instruktivi-sian *n*. Ks. ylemp. sivv. 44—46.

[3]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 44.

ben. Vartalo on suorastaan, ilman mitään puustavin-muutosta, lainattu Slavilaisilta, niinkuin moni muu, varsinkin viljelys-sana unkarin kielessä. Enimmät näistä sana-lainoista ovat tarpeen vaatimuksesta tehdyt, mutta tässä ei ole tarve lainaamaan pakoittanut, vaan näyttää se olleen aivan liikaa tekoa; sillä alempana luemme *kegilmehel* sanan, joka merkitsee samaa kuin *miloszt* eikä näy olevan laina-tavaraa. Vartalon muutoksessa muinoisesta *miloszt* nykyiseen *malaszt* havaitsemme unkarin kielessä erin-omaisen seikan, joka on lähemmin selitettävä.

Kuten tunnettu, vaikuttaa altailais-kielissä se kielen-omituisuus, jota sanotaan vokaali-harmoniaksi eli vokaali-soinnuksi, sanan alusta loppuun päin. Näin ylipäänsä unkarin-kielessäkin; mutta siinä sen ohella myös näkyy selviä jälkiä vokaali-harmonian vaikutuksesta takaisin päin eli sanan lopusta alkuun. Niinpä on esm. sanoista: *nál* (nyk. adessivi-sian pääte) ja *kül* yhdistäin saatu *nélkül* (eikä *nálkül),* sen kautta, että jälkimäisen sanan pehmeä vokaali on vaikuttanut *á*:n muuttumisen *é*:ksi edellisessä sanassa. Samaten on esm. sanoista: *im* ja *az* tekeytynyt liitto-sana *amaz.* Ja tämä merkillinen ilmauma ei kohtaa vain poikkeuksena muutamissa harvoissa kirjakielen sanoissa, vaan se tavataan sanain yhdistyksissä sääntönäkin *göcsejn* puheen-parressa, [1]) jossa sanotaan esm. *dölögtevüő* = *dolog* + *tevő, nepestig* = *nap* + *estig.* [2]) Mutta tämä vokaali-

---

[1]) Tämä puheen-parsi kuuluu palóczin murteesen. Ks. ylemp. siv. 6.

[2]) Se seikka itsessään jo oudostuttaa, että vokaali-harmonia vaikuttaa sanain yhdistyksissä. Onhan toki tämä vaikutus unkarin-kielessäkin ylipäänsä tavallinen vain taivutus- ja johto-päätteissä sekä muissa suhdetta osoittavissa liitteissä, saatikka suomessa, joka on varsin arka kaikelle poikkeukselle siitä säännöstä. Tämä suomen kielen arkuus siinä kohdassa näkyy, jos esm. tarkastamme sanaa *tällainen.* Se on yhdistetty demonstrativi-pronominin genitivistä *tän* sekä päätteestä *lainen,* joka alkuaan on ollut *lajinen* (vrt. ylemp. siv. 32, muist. 4). Tässä on pääte järki vähän menettänyt alkuperäistä muotoansa, niin että se pikemmin on pidettävä eri sanana kuin todellisena päätteenä, ja siksi kieletär siinä

harmonian vaikutus sanan alkuun päin ei ole havaittavana yksin liitto-sanoissa; myöskin niissä liittämättömissä sanoissa, jotka vieraista kielistä ovat lainatut, ja joissa vokaalit eivät noudata unkarin kielen vokaali-soinnun sääntöjä, tavataan se. Niin ovat esm. slavilais-sanat: *večera* ja *obed* unkarin kielessä muodostuneet sanoiksi: *vacsora* ja *ebéd*, ja samaan tapaan on myös selitettävänä olevasta sanasta *miloszt* syntynyt *malaszt* (oikeimmittain olisi se ollut *moloszt*). Tosin eivät *o* ja *i* vokaalit ole juuri epä-sopuisia, mutta Magyarilainen kuitenkin rakastaa enemmän sitä vokaalien yhdistystä, joka on nykyisessä *malaszt* sanassa kuin sitä, joka on muinoisessa *miloszt*. [1])

Päätteessä *ben* näyttäytyy myöskin poikkeus vokaalisoinnun säännöistä. Kun *miloszt* vartalossa on kova vokaali ja tällä päätteellä on sekä kova että pehmeä muoto, pitäisihän tietysti sanottaman *milosztban* eikä *milosztben*. [2])

---

vaatii muotoa *tällainen*, eikä *tälläinen*. Että kuitenkin muutamissa murteissa käytetään jälkimäistäkin muotoa, jossa vokaali-harmonia on pässyt vaikuttamaan, se ei suinkaan väitettäni kumoa; se osoittaa vain, että kieletär ei ole oikein varma tuon *lainen* aineksen luonteesta, onko se pidettävä itsenäisenä sanana, vai johtopäätteenä. Toista on esm. *moinen* päätteen, joka supistumalla on syntynyt *muotoinen* adjektivistä (ks. Collan, Finsk språkl., siv. 142) ja siis on kyllin alkuperäisestään muuttunut ollaksensa todellinen johtopääte. Siinä ei tule mikään epävakaisuus kysymykseen vokaali-harmonian vaikutuksessa. Suomalainen sanoo epäilemättä aina *tämmöinen* ja *tuommoinen*. Että suomen kielessä vokaali-harmonia nähdään vaikuttavan erilleenkin kirjoitetuissa sanoissa, se ei myöskään, jos asiaa lähemmin tutkitaan, sodi sitä vastaan, mitä olen väittänyt. Kun esm. sanotaan: *vastaat sa, kysyn mä,* niin tässä *sa* ja *mä* sanain vokaalit tosin mukautuvat edellisten sanain vokaalien jälkeen; mutta huomattava on, että *sa* ja *mä* ovat lyhennyksiä *sinä* ja *minä* pronominista ja ovat suuren ääni-hukkansa kanssa menettäneet itsenäisyytensä, niin että pikemmin toimittavat päätteen kuin eri sanan virkaa. Useinhan kuuluukin esm. *kysyn mä* suupuheessa melkein kuin *kysymmä*. Jos puhuja näille pronominille tahtoo panna erinomaista arvoa, niin lakkaakin vokaali-harmonian vaikutus tässä. Siksipä kuulee myöskin sanottavan esm. *vastaat sä*.

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 36—38.

[2]) Vrt. ylemp. siv. 19.

Mutta tähän nähden on huomattava, mitä ylempänä [1]) mainitsin, että unkarissa siapäätteitä käytetään persoonallisten possessivi-liitteiden yhteydessä erityisinä sanoina, joka seikka osoittaa niillä olevan enemmän itsenäisyyttä, kuin siapäätteen käsite oikeimmittain sietää. Se ilmauma, joka meillä tässä on edessämme, osoittaa tähän lisäksi vain, että se luonne näillä päätteillä muinoisessa kielessä oli vielä suuremmassa määrässä kuin nykyisessä, koska vartalo ei voinut niitä niin paljon hallita, että vokaali-sointu olisi päässyt voimaansa. Eikä olekkaan *milosztben* ainoa todistus tekstissämme tästä muinois-kielen ominaisuudesta; meillä on alempana paitsi muita samainen *ben* pääte samoin vasten vokaali-harmonian sääntöjä käytettynä sanoissa: *paradisumben* ja *iovben*. Tietysti on tämä muinoiskielessä näin suosittu *ben* alkuperäisempi kuin *ban*. Se näkyy siitäkin, että sitä käytetään possessivi-liitteisin yhdistettynä, niin että sanotaan: *bennem*, [2]) minussa, *benned* sinussa j. n. e.

Tämä kysymyksessä oleva *ben* on muuten inessivi-sian pääte unkarin kielessä ja jakautuu aineksiin: *b* + *e* + *n*. Näistä *b* on muodostunut *bél (bele)* sanasta, joka merkitsee sisustaa ja on samaa johtoperää kuin suomen *väli*, [3]) *e* on sidevokaali ja *n* se oloa paikassa tai paikalla merkitsevä pääte, joka meille on tuttu jo edellisestä. [4])

Suomennoksen *armossa* sisältää ainekset: *armo* + *ssa*. Vartalo on yhtä juurta kuin sama aines lapinnoksen *armost (= armo + st)* sanassa. Suomen inessivin päätteen *ssa (ssä)* tunnemme ennestään; [5]) lapin lokativin pääte *st*

---

[1]) Ks. siv. 34.

[2]) Tässä on *n*:n kertominen aksentin vaikuttama (vrt. ylemp. siv. 51).

[3]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez. sivv. 75—76.

[4]) Ks. sivv. 44—46.

[5]) Ks. ylemp. siv. 44, muist. 5.

taasen on tietysti samaa johtoperää kuin suomen elativin *sta (stä)* ja siis tekeytynyt tunnetusta *sisä* sanasta sekä suffixista *ta (tä),* [1]) joka on infinitivi-sian pääte ja alkuperäisesti merkitsee liikuntoa paikasta tai paikalta, niinkuin sen näkee semmoisista adverbistä sekä postpositionista kuin esm. *kotoa (kotota) kaukaa (kaukata), luota, tyköä (tykötä).* Lapin kielen ruijan murteessa lokativi vastaa sekä inessivi- että elativi-sioja suomessa ja unkarissa, joten siis lapin *armost* on = *armossa* ja *armosta* sekä *malasztban* ja *malasztból.*

terumteve, lue *terömteve,* [2]) nyk. *teremté.*

Tässä sanassa on *terömt* vartalo ja *eve* pääte. Mutta kumpikin näistä jakautuu vielä kahteen ainekseen. Edellisessä ne ovat: *teröm* + *t.* Sanan-juuri *teröm* näyttää olevan varsin vieras suomen kielelle, eikä sillä lapissakaan ole oikein varmaa heimoa. [3]) Jälkimäinen aines *t* sitä vastoin on suomessa kuin lapissakin paljon käytetty verbien johtopääte, jolla on faktitivi-merkitys; ja muistakin suomiheimoisista kielistä se tavataan. [4]) Epäilemättäkin se on lyhen-

---

[1]) Myöskin muissa altailais-kielissä tavataan tämä päätteenä paikka-sioilla. Niinpä on esm. mordvan mokscha-murteessa ablativin pääte *da (dä)* ja elativin pääte *sta* (ks. Ahlqvist, Vers. einer Moksha-mordw. Grammat., siv. 20); tscheremissin inessivillä on päätteenä *sta (stä)* (ks. Castrén, Elementa grammatices tscheremissæ, siv. 14), ostjakin ablativilla *t, ta,* turkin essivillä *ta (te)* ja ablativilla *tan (ten)* (ks. Nyelvtudományi közlemények, harmadik kötet, siv. 301).

[2]) Vrt. ylemp. *zumtuchel* sana, sivv. 40—41.

[3]) Budenz kuitenkin on löytänyt muutaman vartalon lapista, nim. *taramatte,* jonka kanssa se sopinee olemaan samaa juurta. Muuten on vogulin sana *tejrm* sen varma sukulainen. Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv, 41.

[4]) Niinpä esm. mordvan mokscha-murteesta, jossa se on *d* eli *t,* jopa useimmin *ft.* Ks. Ahlqvist, Versuch einer Moksha-mordw. Grammat., siv. 41.

nys siitä sanan-juuresta, josta suomen *tehdä*, unkarin *tenni*, lapin *dakkat*, mordvan *tiyan* y. m. ovat kasvaneet. [1]) Unkarin kielestä tavataan tämä johtopääte myöskin muodoissa: *at (et)* ja *tat (tet)*, [2]) suomessa tuo *t* aina on kerrottu, [3]) lapissa vain silloin, kun joutuu korolliseen tavuhun. [4]) Kun nyt *teröm-ni* eli *terem-ni*, kuten se nykyisessä kielessä kirjoitetaan, merkitsee *kasvaa*, on siis *teremt-eni* oikeimmittain *kasvattaa*, josta *luomisen* käsite ei ole aivan kaukana.

Pääte *eve* jakautuu kahteen ainekseen: *e* + *ve*, joista *e* on historiallisen perfektin, suomen ja lapin inperfektin *i*:tä vastaava tempori-lisä, ja *ve* 3:nnen persoonan pääte. [5]) Tämä pääte ei kuitenkaan osoita subjektia, vaan objektia; sillä tässä on sana määrätyssä konjugationissa käytettynä. [6]) Nykyisessä kielessä sulaa tempori-lisä persoonapäätteen kanssa yhteen, siten, että *v* jääpi pois ja nuot kaksi lyhyttä vokaalia supistuvat yhdeksi pitkäksi. Niin on nykyinen *teremté* syntynyt muinoisesta *terömteve*; ja samoin on myös alempana tekstissä luettavasta *hadlaua (hadlava, hallava)* muodostunut nykyään käytettävä *hallá*. *Révai* sanoo tässä *ve* päätteessä *e*:n olevan alkuperäisen ja

---

[1]) Tämäkin sana-suku tavataan hyvin lavealta suomalais-unkarilaisessa kielikunnassa. Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 42.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 140—141.

[3]) Tämän *t*:n kertomisen suomessa voisi kenties panna jonkinmoiseen yhteyteen tuon unkarin *tat (tet)* päätteen kanssa. Aksentin vaikuttamaksi se ei sovi. Huomattava on muuten, että suomen passivin *t*, joka näyttää olevan samaa sukuperää kuin tämä faktitivi-verbien pääte (ks. alemp. *odut* sanan selitys), myöskin kerrotaan. Kuitenkin on se eroitus näiden johtopäätteiden välillä, että passivin *t*:tä yksitavuisten vartaloiden perässä ei kerrota. Niinpä on esm. *saada* verbistä johdettu passivi-vartalo *saata,* mutta faktitivi-vartalo *saatta*.

[4]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 121.

[5]) Vrt. ylemp. sivv. 18 ja 39.

[6]) Tietysti on tällä päätteellä ohi-muotona *va;* ja tempori-lisällä *e* samoin ikään *a*.

v:n soinnullisista syistä tulleen sen eteen. [1]) Tämmöinen selitys ei tosin ole vasten kielen luontoa, mutta toden-mukaisempaa on, että *v*:kin on peri-olennollinen aines tässä päätteessä. Katsokaammepa!

Epäilemätöntä on, että mainittu pääte on johdettava 3:nnen persoonan pronominista, joka unkarin kielessä on ő. Mutta samaa johtoperää on luonnollisesti myös objektivisen konjugationin 3:nnen persoonan päätteet *ja (i)* sekä *n*, joista jälkimäinen imperativissa ja muutamien verbien præsens ja imperfekti temporissa on tämän persoonan päätteenä; [2]) ja samaa myöskin 3:nnen persoonan possessivi-liite *ja (je)* sekä *a (e)*. Kuten nykyy, ei näillä suffixilla ole mitään äänellistä yhteyttä ő sanan kanssa sen nykyisessä enempää kuin *Halotti beszed*'issäkään tavattavassa muodossa ű, [3]) mutta se onkin aivan vissiin paljon alkuperäisestään muuttunut. Sen havaitsemme, jos otamme heimokielistä sitä vastaavia pronominia vertailtavaksi, esm. suomen *hän*, lapin *son*, mordwan *son* ja ostjakin *teu* (*tev*) sekä sen surgutin murteen *leuχ* sanat [4]). Tästä ő pronominista on nähtävästi alkukonsonantti hävinnyt, samoin kuin 1:sen personan pronoministakin [5]), ja lopusta niinikään on konsonantti-ääni kadonnut. Mikä tuo hävinnyt alkukonsonantti on ollut, sitä nyt ei ole niin helppo arvata, kun sukukielissä vastaavien pronominien alkupuustavi on niin vaihettelevainen, mutta että kadonnut loppukonsonantti on ollut *n*, sen näkee sekä vasta-mainitusta heimokielten pronominista että myös erittäinkin *maga* sanan yhteydessä käytettävästä *ön* muodosta [6]). Näin olisi meillä siis nyt selvillään edellämainitun *n*:päätteen yhteys ő pronominin kanssa; ja kun

[1]) Ks. Ant. liter. hung., siv. 102 seurr.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 132, 133, 177 ja 187.

[3]) Ks. alemp. *ut* sanan selitys.

[4]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 148.

[5]) Ks. ylemp., siv. 38.

[6]) Ks. ylemp., siv. 39.

Révain väitöksen mukaan puustavit *j*, *v* ja *h* vaihettelevat keskenänsä unkarin kielessä,[1]) voimme myöskin keksiä mainitun pronominin ja *va (ve)* sekä *ja (je)* suffixien keskinäisen yhteyden. Meidän sopii näet pitää näiden allkukonsonanttia *v*:tä ja *j*:tä tuon ő pronominin kadonneen alkupuustavin edustajana,[2]) sitä kernaammin, kun alempana faktitivisian päätteenäkin tapaamme näillä samoilla puustavilla alkavat muodot *vá (vé)* ja *já (jé)*[3]), jotka myös tietysti ovat yhdestä juuresta muodostuneet. Ja koska nyt varsin epäilemätöntä on, että vastamainittu *ja (je)* on alkuperäinen suffixi, josta sen niin-ikään mainitut ohimuodot *a (e, i)* ovat lyhentymällä tekeytyneet, niin sopinee meidän myös *ex analogia* päättää, että *va (ve)* on alkuperäinen päätteen-muoto.

Suomennoksen *loi* on *luodoa* verbin säännöllisesti muodostunut imperfekti, ja lapinnoksen *sivnedi* sama muoto *sivnedet* verbistä. Merkillistä kyllä, ei löytyne edelliselle sanalle heimolaista enempää unkarin kuin lapinkaan kielestä. Jälkimäinen on epäilemättäkin samaa juurta kuin ruotsin *signa*, saksan *segnen* j. n. e.

eleve, lue *eleve*, nyk. *eleve*.

Tätä sanaa on eri lailla selitetty. Sajnovits pitää sitä participin praesensinä, jolla muinois-kielissä oli pääte *va (ve)*[4]), ja kääntää sen, juuri kuin jos tekstissä luettaisiin

---

[1]) Ks. ylemp., siv. 44.

[2]) Huomattava on, että 1:senkin persoonan kadonnut alku-konsonantti tavataan siitä johtuneista suffixista (vrt. ylemp. siv. 38). — Toisin selittää Ahlqvist kysymyksessä olevain suffixien yhteyden ő pronominin kanssa. Ks. Suomi 1863, siv. 49.

[3]) Ks. alemp. *hazóá* sanan selitys.

[4]) Riedl kieli-opissaan (siv. 85) sanoo tämän päätteen olevan *ava (eve)*, mutta tässä tietysti tuo alkava *a (e)* on sidevokaali. Pääte sidevokaalineen supistuu *ó (ő)*:ksi, joten siis esm. muodoista: *irava* ja *kéreve* nykyisessä kielessä on tekeytynyt *író*, kirjoittava, ja *kérő*, rukoileva (kerjäävä). Tämän muodon ja suomen *adjectivus* I:n päätteiden samuus ei siis ole ollenkaan epäilyksen alainen. (Ks. alemp. *uolov* sanan selitys).

élő (élni = suomen *elää). "Legi posset Élő"*, sanoo hän, *"seu Vivens pro Deus, ut sic constructio suum habeat nominativum"*. Tähän lauseesen suostuu Révaikin vakuuttaen: *"Certe nec aliud est hoc loco nostrum istud eleve"*; ja tämä mielipide hänen sitten viehättää laveisin selityksiin, joiden tuote on, että siihen aikaan, kun *Halotti beszéd* kirjoitettiin, unkarin kielessä oli kaksi jumalan-nimitystä: *eleve* ja *isten*, jotka molemmat olivat heprealaista sukuperää [1]. Edellinen sopii muka varsin hyvin pantavaksi yhteyteen *elohim*, jälkimäinen *jêsch* sanan kanssa [2]. Tästä mielipiteestä ovat myöhemmät tutkiat, esm. Mátyás, poikenneet, selittäin *eleve* sanan adverbiksi. Semmoisena tavataan se myös sekä Ballagin että Kresznerics'in sanakirjoista. Edellinen panee sille saksankieliset merkitykset: *in Voraus, anfänglich, anfangs;* jälkimäinen selittää sen latinaksi: *primitus, antiqvitus, prius.*

Näin ollen jakautuu sana aineksiin: *el* + *e* + *ve*, joista *el* on vartalo, *e* sidevokaali ja *ve* lyhennetty faktitivi-sian pääte [3], semmoinen kuin meitä kohtaa myöskin sanoissa: *hova,* kuhun? *tova,* kauas (tuonne). Vartalo *el* tavataan myös adverbissä: *elő* ja *elé,* edes, edelle, esiin, jotka juuri luultavasti ovat supistumalla syntyneet *eleve* muodosta; ja se on epäilemättäkin samaa juurta kuin suomen *esi* (vart. *ete*) [4] ja lapin *ouda.* Unkarissa voipi *l*:äänen

---

[1] Vrt. Révain mietteitä *biz* sanan johdosta ylemp. siv. 55.

[2] Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 122 seurr.

[3] Ks. alemp. *hazóá* sanan selitys.

[4] Hunfalvy asettaa myöskin suomen *ensi* (vart. *ente)* sanan yhteyteen unkarin *elő* sanan kanssa. (Ks. Finn és magyar szók egybehasolítása, siv. 29). Tämä nyt tosin ei väärin ole, mutta kun hän *esi* ja *ensi* sanoista lausuu: *"A szuomi nyelv két egymáshoz hasonló gyökérrel bír, melly a magyar el-nek megfelel, 's azon két gyök önállólag él"*, s. o. suomeksi: "Suomen kielellä on kaksi yhdenmuotoista juurta, jotka vastaavat unkarin *el* vartaloa, ja ne kaksi juurta elävät itsenäisinä (itsenäisesti)", niin on se vähän erhetyttävää. Asian laita on näet se, että molemmat sanat ovat samaa juurta, mutta niiden keskinäinen suhde on semmoinen, että *ensi* on johdettu *esi* sanasta. Sitä paitsi on huomattava, että niiden mer-

kysymyksessä olevassa sanan-vartalossa pitää pehmennyksenä suomen *t*:stä, jommoinen pehmennys, kuten tunnettu, tavataan myöskin muutamasta suomen kielen murteesta[1]). Paitsi sitä vaihettelee unkarissakin *t l*:n kanssa muinoisessa ja nykyisessä kielessä, esm. sanoissa: *képmutaló* = nyk. *képmutató*, *poroszté* = nyk. *poroszló*, *tepik* = nyk. *lepik*; jopa nykyisen kielen sanoissakin, esm. *csatogány* = *csalogány*[2]). Huomattava on tämän ohella myös, että niistä kielistä, jotka ovat kaikista lähisimmät unkarin kielelle, nimittäin: vogulista ja ostjakista kysymyksessä oleva sanan-vartalo löytyy muodoissa: *eli* ja *it*[3]).

Nykyisessä kielessä ei käytetä paljon *eleve* sanaa, vaan sen siasta käypi *eleinte*. Tämä on *elő*[4]) substantivin vartalosta *eleje* ja *nte* päätteestä lyhentymällä tekeytynyt adverbi. Päätteessä ovat *n* ja *t* peri-olennollisia aineksia

kityskin paljon eroaa toisistaan, niin että vain *esi* vastaa unkarin *elő* sanaa, mutta ei *ensi*; sillä tämä osoittaa järjestystä ja on melkein samaa kuin suomen *ensimäinen* ja unkarin *első*. Tämä merkitys viepi johtopäätteenkin perille. Sehän ei saata mikään muu olla kuin sama, jolla *nomina numeralia ordinalia* suomessa tehdään *cardinalia* luku-sanoista, nimittäin *nte*. Meillä on siis: *ete* + *nte* = *edente* = *e'ente* = *eente* = *ente*. Tästä on sitten tekeytynyt nominativi *ensi* samalla lailla kuin esm. *kante* ja *hirte* vartaloista *kansi* ja *hirsi*, eikä *es* l. *ees*, joten sen olisi pitänyt muodostua *ordinalia* luku-sanain mukaan; sillä vartalo olisi tässä tapauksessa liian paljo turmeltunut alkuperäisestään, jolle suomen kieli on aivan arka. Olen pitänyt tämän selityksen sitä tarpeellisempana, kun Lönnrot'in uusi sanakirjakin hämmentää *ete* ja *ente* vartaloin keskinäisen suhteen, senkautta, että siinä jälkimäinen on pantu yhteyteen latinan *ante* præpositionin kanssa.

[1]) Muutamissa seuduin Satakunnassa, jossa kuulee semmoisia muotoja kuin: *elellä*, *ailalla* = *edellä*, *aidalla*.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 70, 71.

[3]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 127.

[4]) Tämä substantivi on eroitettava edellä-mainitusta *elő* adverbistä. Molemmat kuuluvat kuitenkin samaan juureen, joka näkyy puheena olevan substantivin merkityksistäkin. Ne ovat näet Ballagin suuremman sanakirjan mukaan seuraavat: a) *esi*, b) *edeltäjä*, c) *alku*.

ja *e* ulkovokaali. Tän-päätteisiä partikkelia on unkarin kielessä muitakin, esm. adverbi ja konjuktioni *mint (= mi + nt)*, niinkuin, kuin, koska, sillä; postpositionit: *szerint (szer*, järki, järjestys), mukaan, jälkeen, ja *gyanánt (gyanu*, epäluulo), siasta; adverbit: *naponta (nap*, päivä), päivällä, *ifjonta (ifju*, nuori), nuoruudessa, *régente (régi*, vanha), muinoin, *szinte (szin*, väri, siis oikeimmittain: *szinente)*, juuri kuin, melkein, *megint (meg*, taka [1]), taas; ja näistä muutamat vielä tavataan vahvistettuina tavallisella adverbi-päätteellä *n* [2]), esm. *eleintén, régenten, szintén, meginten.* Mutta myöskin siapäätteessä kohtaa tuo *nt* meitä unkarin kielen deklinationissa. Jos otamme esimerkiksi sanan *atya*, isä, niin Unkarilainen sitä voipi käyttää niinkutsutussa *aeqvativi*siassa, sanoen: *atya-kép* l. *atya-képen* l. *atya-ként*, niinkuin isä. Näistä siapäätteistä, jos niitä todellakin semmoisina tahdomme pitää [3]), on viimeinen *ként* supistumalla syntynyt alkuperäisestä *képent (kép = kuva).* Tässä samoin kuin edellä-mainituissa partikkeleissakin on kysymyksessä oleva *nt* pääte tietysti luettava kielen vanhimpain suffixien joukkoon, jonka vuoksi nämä muodot arvelematta panen yhteyteen sen suomen kielen sian kanssa, jolle Ahlqvist usein mainitussa kirjoituksessaan: ”*Om Ungerska språkets förvandtskap med finskan*” ehdottelee nimeksi *excessivus* [4]). Tämä sia tavataan näet kansan kielestä Wiipurin läänin eteläisessä sekä Inkerinmaan pohjoisessa osassa ja on pidettävä tarpeellisena täyte-muotona siinä sia-luokassa, johon essivi ja translativi kuuluvat. Sen pääte on yhdistys essivin ja infinitivin suffixista, ja merkitys on aivan ainesten mukainen, s. o. *lähtö* tai *muutos jostakin tilasta* tai *omaisuudesta.* Näytteenä tämän sian käytännästä tuopi Ahl-

---

[1]) Ks. alemp. *mige* sanan selitys.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 173.

[3]) Vrt. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 162, 163.

[4]) Ks. Suomi 1863, siv. 31.

qvist esiin seuraavat alku-säkeet kahdesta Inkeriläisestä laulusta:

"Tulin linnasta likanta,
Pauluskalta palvelijanta;"
"En mä joutanut kotonta,
Emon ainoan apunta" [1]).

Näissä *likanta, palvelijanta, kotonta* ja *apunta* ovat ymmärrettävät: *likkana, palveliana, apuna oltuani.* Muissa murteissa ja kirjakielessä käytetään, kuten tunnettu, elativia tämän excessivi-sian asemesta, niin että esm. sanotaan: *Olin talossa ensin palveliana, vaan pääsin sitten palveliasta (=palvelianta) isännäksi.*

Unkarin kielessä sopii pääte *nt* sitä paremmin olemaan samaa johtoperää kuin mainittu suomen excessivipääte, kun ne ainekset, joista se on yhdistetty, siinä tavataan erikseenkin suffixina [2]). Alkuperäinen merkitys näyttää olleen sama unkarin kuin suomenkin kielessä, nimittäin: *lähtö paikasta.* Selvimmästi tulee se näkyviin vastamainitussa suomen sanassa *kotonta* (= kotoa) ja ylempänä niinikään esimerkkinä mainitussa unkarin adverbissä *ifjonta* (= nuoresta). Lapin kielestä ei tieteni löydy mitään päätettä, joka aineksiltaan vastaisi tätä puheena olevaa; mutta mordvan kielessä tämä pääte kohtaa meitä esm. adverbissä: *t'alinda (t'ala,* talvi), talvella, *kizinda (kiza,* kesä), kesällä, *ilädindä (ilät,* ilta), illalla [3]). Huomattava on, että tämän päätteen ainekset mordvankin kielessä tavataan erikseen päätteinä käytettyinä, nimittäin temporalis- ja ablativi-sioissa, joista edellinen on kielestä häviämäisillään [4]). Että mord-

---

[1]) Ks. Suomi 1863, siv. 30.

[2]) Ks. ylemp. siv. 45 ja alemp. *gimilcictul* sanan selitys. — Myöskin Hunfalvy jakaa tämän päätteen kahteen ainekseen: $n + t$ ja sanoo sillä adverbiä johdettavan tai kumminkin *megint* sanan olevan adverbin. (Ks. aikakaus-kirja: Magyar nyelvészet, V évfolyam, siv. 242).

[3]) Ks. Ahlqvist, Versuch einer Mokscha-mordw. Grammat., siv. 91.

[4]) Ks. Ahlqvist'in viimeksi-mainittu teos, sivv. 19—21.

vassa tämä suffixi merkitsee *oloa paikassa* (ajalla), eikä *lähtöä* siitä, niinkuin muutamissa edellä-mainitussa unkarin kielen sanoissakin ensi katsannolla asian laita näyttää olevan [1]), se ei ole enemmän oudostuttava seikka kuin sekään, että suomessa esm. muotoja *aamusta* ja *aamulla,* käsitteen itse asiassa suuresti muuttumatta, sopii käyttää vaihetellen, ja että lapissa *st* päätteellä [2]) on sekä *oloa paikassa* että *lähtöä* siitä osoittava merkitys, niinkuin sen näemme *eleve* sanaa lapinnoksessa vastaavasta *algost* = suomen *alusta* ja *alussa* [3]).

Miv, lue *miv,* nyk. *mi.*

Tässä on meillä edessämme 1:sen persoonan pronominin [4]) monikon nominativi. Tämän alkuperäinen muoto on *mink,* mutta sen ohella käytetään myös muotoa *mi* [5]), josta monikon pääte *k* on kulunut pois, vieläpä vartaloon kuuluva *n:*äkin, samoin kuin 2:sen pers. pronominin monikosta *tik* ylempänä näimme *k:*n häviävän [6]). Näitä lopusta pois kuluneita ääniä korvaa *Halotti beszéd*'in kielessä *v,* niinkuin näemme selitettävänä olevasta *miv* sanasta sekä alempana

---

[1]) Toisissa, esm. *megint* sanassa näyttää pääte *nt* merkitsevän myöskin *tuloa paikkaan,* (koska *taas* on translativi ja tällä sialla alkuperäisesti on semmoinen merkitys); mutta tässäkin sopii sanan alkuperäiseksi merkitykseksi varsin hyvin *takaa.* Sen ymmärrämme mahdolliseksi, kun johdatamme mieleemme muutamia suomen kielen lause-tapoja. Käytetäänhän siinä esm. *perään, perästä, jälkeen* ja *jäljestä* toistensa kanssa vaihetellen piammittain samassa merkityksessä. Niinpä on melkein samaa, jos sanon: *Sen tapauksen jälkeen* tai *sen tapauksen perästä en ole nähnyt häntä.* Samanmoinen *tulo-* ja *lähtö*-käsitteiden hämmennys näkyy myöskin esm. lauseissa: *Teen uudestaan = teen uudelleen; tyttö' on hyvä tavoiltaan = t. o. h. tavoilleen.*

[2]) Vrt. ylemp. siv. 63.

[3]) Ks. J. A. Friis, Lp. Gr., siv. 29.

[4]) Ks. ylemp. siv. 38.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 122.

[6]) Ks. ylemp. siv. 18.

tekstissä luettavasta *tiv* = nyk. *ti* *(tik)* [1]. Huomattava on, että myöskin suomen pronominilla, *me, te, he* savon murteessa on vasta-mainittuihin unkarin muinois-kielen pronominiin vivahtavat muodot: *myö, työ, hyö*, joissa vokaalien pidennystä sopii pitää niin-ikään pois hävinneen monikon omakirjaimen korvauksena [2]. Että tuo pidentynyt vokaaliääni on muodostunut diftongiksi, siinä ilmaupi vain yleinen ominaisuus tällä murteella. Se käyttää näet mielellään pitkien vokaalien asemesta diftongia, niin että siinä kuulee esm. kirjakielen *maa, pää* ja *kuvernööri* sanain siasta *moa, peä* ja *kuvernyöri*. Lapin kielen persoonallisten pronominien monikoilla: *min (mi), din (di)* ja *si (dei)* tavattavat ohimuodot: *mije, dije, sije* [3]) vivahtavat myös ääniltään mainittuihin unkarin *miv, tiv, ív* ja suomen *myö, työ, hyö* muotoihin, mutta niissä lienee tuo *je* tavu selitettävä peräti toisista aineksista tekeytyneeksi.

Muuten on *miv* pronominista muistutettava, että sitä tässä käytetään vahvistamassa possessivi-suffixia *isemucut* sanassa, samoin kuin suomalaisessa käännöksessä *meidän* sanaa. Kun unkarin kielessä ei ole genitiviä, tekee nominativi sen virkaa tässä niinkuin monessa muussakin suhteessa. Kuten lapinnoksesta näkyy, käytetään myös lapin kielessä persoonallisia pronominia possessivi-liitteille vahvikkeiksi, mutta luonnollisesti genitivi-siassa niinkuin suomen kielessäkin.

isemucut, lue *isemüköt* [4]), nyk. *ősünket*.

Tämä sana jakautuu aineksiin: *ise* + *mük* + *öt*. Vartalo *ise* on samaa juurta kuin suomen kielen *isä*, jonka sa-

---

[1]) Tapaammepa tekstistämme 3:nnenkin persoonan monikon *iv* = nyk. *ők*. Vrt. ylemp. siv. 65.

[2]) Samantapainen äänten suhde on esm. seuraavissa unkarin ja suomen kielten sanoissa: *enni* (vart. *ev)* = *syödä, inni* (vart. *iv)* = *juoda evezni* = *soutaa, iv* = *joutsi*.

[3]) Ks. Friis Lp. Gr., siv. 61.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 40, 41.

nan kanssa se merkitykseltäänkin alkuansa on yhtä pitänyt[1]). Nykyään vastaa suomen *isä* sanaa unkarin kielessä *atya*, joka on samaa sukua kuin lapin *ačče)*[2]); ja *ise* on kadonnut kielestä samoin kuin suomen *veli* sanaa vastaava *fel*[3]). Kokonansa ei ole sentään *ise* sana siitä hävinnyt; sillä nykyisessä kielessä tavattava *ős*, unkarinnoksessa käytetyn *ősünket* sanan vartalo, näyttää tästä juuresta tekeytyneen; ja siihen kuuluu epäilemättä myöskin Magyarilaisten jumalan-nimitys *isten*[4]). Hunfalvy tosin väittää, ett'ei *ős* sanaa käy kysymyksessä olevasta *ise* vartalosta johtaminen, sanoen: *"A régi magyar ise-ről állíttatik, (mások is azt vélik), hogy az a mai ős. — Nem tudok még példát, a melyben a régi i mai ő: vé vagy ő:vá változott volna: annal fogva nem hihetem, hogy ise = ős"*[5]); mutta kun alempana *Halotti beszéd*'issä luemme esm. sanat: *gimilcictul, gimilstwl, gimilsnec, cuzicun* = nyk. *gyümölcsöktől, gyümölcstől, gyümölcsnek, közökön*, niin on meillä tässä näytteitä siitä, että nykyisessä unkarin kielessä *ö*:ääni vastaa muinois-kielen *i*:tä, joten puheena olevalla väitteellä ei ole mitään pitävää perustusta[6]). Että *ős* sanassa vokaali on

[1]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 136, jossa paitsi muuta luetaan seuraavat sanat: *Sajnovitsius ad vocem isemucut hanc adjecit notulam: "Isemucut idem significare, ac szülőnket, seu patrem nostrum, progenitorem nostrum, certum est"*.

[2]) Kaikkein enimmissä suomalais-unkarilaisissa kielissä on isännimitys tätä samaa juurta; ja siihen kuuluu myös suomen *ati* = *appi*, Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 124.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 32.

[4]) Ks. alemp. *istentvl* sanan selitys.

[5]) S. o. suomeksi: Muinois-unkarilaisesta *ise* sanasta päätetään, (muillakin on se mieli), että se on nykyinen ős. — En tiedä muuta esimerkkiä, jossa muinoinen *i* olisi muuttunut nykyiseksi ő:ksi tai *ó*:ksi; siksipä en voi uskoa, että *ise* on = ős. Ks. Nyelvtudomány közlemények, harmadik kötet, siv. 259.

[6]) Kun tämä jo oli valmiiksi kirjoitettuna, satuin huomaamaan, että Budenz'kin päättää *ise* ja *ős* sanain olevan samaa juurta, mutta

pitkä, se ei ole miksikään haitaksi tälle johdolle, sillä unkarin kielessä on se varsin tavallinen seikka, että kaksitavuisista yksitavuisiksi lyhenneissä sanoissa vokaali pitenee[1]; ja tässähän on e:n häviämisen kautta *ise* vartalon lopusta semmoinen lyhennys tapahtunut[2].

Muissa kuin unkarin ja suomen kielissä ei ole tieteni puheena oleva sananjuuri säilynyt. Mutta jälkimäisessä kielessä on se ollut hyvin hyötyisä. Merkittävin siitä kasvaneista rungoista on *isä* substantivin ohella adjektivi *iso* (= *suuri*[3]). Tämä *iso*, joka meitä kohtaa Kalevalassa

---

luovuttaa ne kokonaan suomalaisen *isä* vartalon yhteydestä ja rakentaa suomen *äijä* sanan kanssa sukulaisuutta, jota muka diminutívi-muoto *äijänen* (vart. *äijäse*) välittää. (Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., sivv. 134—135). Minua ei ole tämä Budenz'in väite saattanut ensinkään järkähyttää siitä vakuutuksesta, että meillä *isemucut* sanassa on sama sananjuuri kuin suomalaisessa *isä*.

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 56; vrt. myös ylemp. sivv. 51—52 ja 56.

[2]) Vrt. Riedl, Mgy. Gr., siv. 49.

[3]) Kuten tunnettu, on *suuri* ja *iso* sanoilla vähän eroitusta merkityksessä, se nimittäin, että edellistä käytetään atributina sekä konkreti- että abstrakti-käsitteille, jälkimäistä tavallisesti vain konkreti-substantiville. Kun siis sanotaan esm. *iso mies*, niin sillä tarkoitetaan ko'okasta ihmistä, mutta kun miestä mainitaan *suureksi*, jääpi epätietoiseksi, ilmoitetaanko sillä miehen mielen jaloutta vai ruumiin kokoa. Vastapäistä omaisuutta osoittavista sanoista vastaa *isoa vähä* l. *vähäinen*, *suurta pieni*. Mutta *pieni* merkitsee välistä myös samaa kuin ruotsin *fin* ja saksan *fein*, jolloin sitä niin-ikään vastaa *suuri*. Tästä syystä onkin tahdottu johtaa *pieni* sanaa vasta-mainituista germanilaisista adjektivistä muinois-skandinavilaisen *pen* sanan välityksellä. Mutta tätä johtoa vastustaa ensiksikin se seikka, että tämä sananvartalo on hyötyisimpiä koko suomen kielessä, ja toisekseen osoittavat historialliset jäljet sanan olleen Suomalaisilla, ennenkun tulivat vilkkaampaan keskuuteen Skandinavilaisten kanssa. Arkankelin läänissä on Karjalaisten antamia, Venäläisten myöhemmin turmelemia nimiä, jotka silminnähtävästi johtuvat *pieni* sanasta. Semmoisia ovat esm. *Pinega* (Wienan-virran lisäjoki) = *pieni joki*, *Pineschka* (joki), *Pengischma* (kylä). (Ks. Castrén, Nordiska resor o. forskningar, V, sivv. 50—51). Paitsi sitä on muistettava, että ruotsalainen *fin* tavallisten sääntöjen mukaan suomessa ei saa muotoa *pieni*, vaan *viini*, jommoisena se onkin kieleen lainattuna, niinkuin myöskin vastapäistä omaisuutta osoittava *krouvi* = ruots. *grof* on länsi-murteissa.

myös samassa merkityksessä kuin *isä* ja on tähän päätteeltään samassa suhteessa kuin *emo emä* sanaan, on epäilemättä pidettävä johto-sanana, *isä* sitä vastoin perus-sana na [1]. Paitsi sitä, että *isä* on substantivi, *iso* (= suuri) adjektivi, on täälle asialle vahvistusta saatavana yhdenmukaisuudesta *pieni* sanan kanssa, joka epäilemättä on *adjectivum derivatum*, saman katsanto-tavan mukaisesti johdettu siitä sananjuuresta, johon suomen kielen *poika* ja *piika* kuuluvat. Tämä sananjuuri löytyy tieteni melkein kaikista suomalais-unkarilaisista kielistä, vieläpä sangen vähän toisistaan eroavissa muodoissakin. [2] Niinpä esm. virossa on tähän kuuluva *poeg*, liivissä *puoga*, *lapissa baĉa* (*paĉa*), *bojĉa* (*poiĉa*), *buojke* (*puoike*), ostjakissa *poχ*, vogulissa *pi*,

---

[1]) Sama katsanto-tapa, joka ilmaupi *isä* ja *iso* (= suuri) sanain suhteessa, on myös havaittavana *äijä (äijö)* sanassa, jolla tieteni jokseenkin yleisesti on substantiviset merkitykset: *ukko*, *mies*, *iso-isä*, mutta niiden ohella Itä-suomessa *adjektiviset: suuri* ja *paljo*. Samoin on myös *eno* ja *enä* sanain. Näistä on edellisellä jokseenkin yleisesti, paitsi muuta, *äidin veljen* merkitys, jälkimäisellä adjektivi-merkitykset: *iso* ja *paljo*. Positivissa ei käytetä *enä* adjektiviä kuin muutamissa yhdistyksissä, esm. *enä-puoli*, ja muissa gradissa on sillä ylipäänsä vain jälkimäinen merkitys; mutta Etelä-pohjanmaalla ja kenties jossakin muualla merkitsee se komparativissa ja superlativissakin sen ohella *isoutta*, niin että esm. *enämpi mies* on = *isompi mies*. Samainen *iso* merkitys näyttää myös *eno* sanalla olleen. Siihen viittaa ainakin *eno-joki* = *pää-joki* (iso joki pienempien lisäjokien suhteen; vrt. mitä ylempänä mainittiin *Pinega*sta). Näissä ja niille lähisissä adjektivi-merkityksissä tämä viimeksi-mainittu sananjuuri tavataan muutamista muistakin suomalais-unkarilaisista kielistä. Niinpä on esm. syrjänin kielessä *una*, paljo (ks. Castrén, Nord. resor o. forskn., V, siv. 50), lapissa *ædnag*, moni, paljo; ja unkarin kielen *nagy*, suuri, näyttää myöskin kuuluvan siihen. Tämän *nagy* sanan alusta olisi siis vokaali hävinnyt, joka ei olekkaan mitään tavatonta unkarin kielessä. Samanmoinen ilmauma kohtaa meitä esm. sanoissa *nap*, *dél*, *remete*, joista edelliset kaksi vastaavat suomen *anoppi* ja *etelä* sanoja, viimeinen arjan-sukuista *eremit*. Suomessa ja syrjänissä taas sana nähtävästi on lyhennyt lopusta, siten, että *g* (*gy*): ääni on hävinnyt; sillä sanan alkumuodoksi täytyy meidän tietysti ajatella *unag* tai jotakin semmoista.

[2]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez. sivv. 85, 86.

syrjänissä ja votjakissa niin-ikään *pi* ja unkarissa *fi*[1]. Toinen aines *pieni* (vart. *piene* = *pie* + *ne*) sanassa *ne* on tavallinen pääte adjektivillä ja diminutivi-substantivilla muutamissa suomalais-unkarilaisissa kielissä. Suomen kielessä on se *nen*, esm. *kala-nen*; unkarissa *ny*,[2] esm. *piczi-ny kicsi-ny (picz, kics = pikku, pikkunen)*; mordvassa *nä*, esm. *ervänä*, morsian (*ervä*, vaimo), *kevinnä*, kivinen (*kev*, *kivi*).[3]

Toinen *isemüköt* sanan aines *mük* on monikon 1:sen persoonan possessivi-sufixi, joka on teketynyt *én* pronominista ja monikon omakirjaimesta samalla lailla kuin persoona-pääte *muk vogymuk* verbissä.[4] Samaan tapaan ovat myös vastaavain lapin *aččamek*[5] ja suomen *isämme* sanain suffixit johtuneet 1:sen persoonan pronominista ja monikon päätteestä.[6] Kolmas aines *öt* on alkkusativin pääte sidevokaalineen.

---

[1]) Myöskin toisessa muodossa löytyy tämä sananjuuri unkarin kielestä (ks. alemp. *foianec* sanan selit.). — Se seikka, että tämä sananjuuri on niin yleinen suomalais-unkarilaisissa kielissä, mutta sita vastoin arjalais-kielten alalla tavataan vain skandinavilaisista kielistä, on vahvistanut minua siinä vakuutuksessa, että se on luettava altailais-kielten erityiseksi omaisuudeksi, niinkuin jo J. Grimm'kin on väittänyt. (Ks. Fosterländskt album, II, siv. 66.). Tätä tuskin kukaan muu kieltäneekään kuin se, joka tahtoo skandinavilais-kielille luovuttaa kaikki, mitä suomella on yhteistä niiden kanssa. — Hunfalvy päättelee jossakin teoksessaan, jota nyt en ole tilaisuudessa lähemmin osoittamaan, itse *impi* sanassakin, jonka suomi-peräisyyttä ei kukaan epäille, jälkimäisen aineksen olevan puheena olevaa sananjuurta. Hänen johtonsa mukaan olisi näet *impi* = *ilman piika*. Tätä vastaan ei suinkaan sodi tuo tunnettu Kalevalan säe: "*Olipa impi ilman tyttö*". (Ks. Kalevala, toinen painos, I runo, 111 värsy).

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 96; ja vrt. myös ylemp. siv. 58.

[3]) Ks. Ahlqvist, Versuch einer Mokscha-mordw. Gr., sivv. 15 ja 26.

[4]) Ks. ylemp. siv. 51.

[5]) Tämän eteen pantu *oudemuš* on *ouda* sanan superlativi, vastaava suomen *ensimäinen* sanaa.

[6]) Unkarinoksen *ősünket* sanassa on pääte muodostunut samoin kuin edellä selitetyssä *vagyunk* verbissä. Ks. ylemp. siv. 52.

Tätä unkarin akkusativin *t* päätettä ovat muutamat kielten-tutkiat arvelleet samaksi kuin suomen infinitivin suffixia *ta (tä)*. [1]) Minusta tämä arvelu on kaikkea pontta ja perää vailla.

Infinitivi on tosin suomen kielen vanhimpia sioja; mutta alkuaan se ei ole ollut objekti- vaan paikka-sia. [2]) Sen käyttäminen objekti-siana on varmaankin paljon myöhemmiltä ajoilta; ja tieteelliseltä kannalta katsoen ei se nykyisessäkään kielessä oikeimmittain ole pidettävä objektin enempää kuin subjektinkaan siana. Nämä molemmat virat sille ovat tulleet lyhentyneen lause-tavan kautta. Kun sanotaan esm. *näen kylää* tai *kyliä,* niin olisi se oikeimmittain täydellisesti sanottava: *näen osan kylää* tai *kyliä.* Samaten on lause: *kylää* tai *kyliä näkyy* syntynyt alkuperäisestä: *osa kylää* tai *kyliä näkyy.* Näissä lauseissa ovat siis nuo pois-jääneet sanat: *osan* ja *osa* todelliset objektit ja subjektit. Jos en erehdy, näkyykin kielessä jälkiä semmoisesta kannasta, jolla infinitiviä siinä vielä ei käytetty objektina.

Se lause-rakennus, joka suomessa vastaa latinan *accusativus cum infinitivo* konstruktionia, on epäilemättä luettava kielen vanhimpiin, josko ei juuri *kaikkein* vanhimpiinkaan muodostuksiin. Kun Suomalainen sanoo: *näen miehen tulevan,* on se alkuperäisempi lause-tapa, kuin jos hän sanoisi: *näen, että mies tulee.* Edellisessä lauseessa on *miehen genitivus possessivus,* joka näkyy siitäkin, ett sen asemessa saatetaan käyttää persoonallista possessivi-liitettä, niinkuin esm. lauseessa: *sanoi tulevansa. Tulevan* taas on pidettävä substantivina, joka on objektina lauseessa, joten siis *näen miehen tulevan* on samaa kuin: *näen miehen tulon.* Tämä participin substantivina käyttäminen ei olekkaan mitään oudostuttavaa, kun muistetaan, että ylipäänsä kielissä, niiden alkuperäisemmällä kannalla ollessa, eroitus substantivin ja adjektivin välillä ei ole kovin jyrkästi mää-

---

[1]) Jos en väärin muista, on Boller tämän arvelun alkuun-pania.

[2]) Ks. ylemp. siv. 63.

rätty. Paitsi sitä onkin meillä lähinen esimerkki aivan samanlaisesta ilmaumasta ruotsin kielessä. Siinähän myöskin participi-muotoa käytetään abstrakti-substantivina, esm. *kommande, gående, seende.* Jos nyt edellämainittu lause kielletään, pitäisi nykyisen kielen vaatimuksen mukaan objekti pantaman infinitiviin ja siis sanottaman: *en näe miehen tulevaa,* mutta niin ei sano Suomalainen, vaan käyttää tässäkin asemassa *tulevan* muotoa; ja tämähän siis sopii todistukseksi siihen, että silloin, kun kysymyksessä oleva lause-rakennus muodostui, infinitivin käytäntä objektina kielessä ei vielä ollut kehittynyt. [1])

Kun nyt siis infinitiviä vasta kielen myöhempinä aikakausina on ruvettu objektina käyttämään, mutta unkarin kielen akkusativi tietysti aina on ollut *ainoa* objekti-sia siinä, ja tämän pääte on vanhimpia kielessä, joka näkyy siitä, että sen samoin kuin monikon päätteen ja persoonallisten possessivi-liitteiden edessä sanain vartalo aina säilyy muuttumattomana, kun se sitä vastoin nuorempain siapäätteiden edessä usein muuttuu, [2]) niin lienee jokseenkin mahdotonta pitää tuota unkarin akkusativin *t*:tä suomen infinitivin *ta (tä)* päätteestä muodostuneena.

Mutta meidän ei olekkaan tarves mennä tämmöisiin mahdottomilta näyttäviin arveluihin. Suomen kielen itämurteen persoonallisissa pronominissa on säilynyt *t*:päätteiset muodot: *minut, sinut, hänet, meiät (meidät), teiät (teidät), heiät (heidät),* joita käytetään vain kokonaisina objektina, ja joiden päätettä ei voi selittää lyhennykseksi infinitivin päätteestä. [3]) Josko yksikkö-muodot: *minut, sinut, hänet* joinkin soveltuisivatkin tämmöiseen selitykseen, niin onpa varsin mahdotonta saada monikkoja: *meidät, tei-*

---

[1]) Olen tässä vain yhden ainoan esimerkin nojassa kokenut osoittaa tämän lauserakennuksen perusjohdetta. Poikkeuksia siitä en ota näin sivumennen selittääkseni.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 50.

[3]) Kuten kuitenkin Collan koettaa tehdä kieli-opissaan (ks. siv. 75).

dät, heidät siihen sujumaan. [1]) Samoin on myös ostjakin kielessä jälkiä *t*:llä päättyvästä objekti-siasta, ja siinäkin ne löytyvät persoonallisista pronominista, joilla on akkusativi-muodot, yksikössä: *mant, neńat, tevat;* kaksikossa: *mînat* l. *mînet, nińat* l. *nîńet, tînat;* monikossa: *meńat, neńat, tegat.* [2]) Muuten on akkusativin pääte ostjakin samoin kuin vogulin kielessä *m.*; [3]) ja tscheremississä sekä samojedissa akkusativi niin-ikään päättyy viimeksi-mainitulla kirjaimella, joka eräässä murteessa on kovennut *p*:ksi. [4]) Paitsi sitä on huomattava, että lapissa yksikön infinitivillä, joka siinä kielessä on objektin sia, [5]) parissa murteessa on päätteenä *b*, [6]) joka puustavi etelä-lapissa myös tavataan *m*:stä kovenneena verbien yksikön 1:stä persoonaa osoittamassa; [7]) ja persoonallisten pronominien kaksikon infinitivillä samaisessa lapin kielessä niin-ikään on murteelliset

---

[1]) Ainoastaan siinä tapauksessa, että näiden vartalot: *meitä, teitä, heitä* olisivat yksikkö-, eikä monikko-muotoja (ks. Yrjö Koskinen, Finska språkets satslära, siv. 8) voisi mahdollisesti näillekkin käyttää samaa selitystä; mutta alempana tulemme näkemään, että mainitut vartalot ovat kaksinkertaisestikin varustetut monikon päätteellä.

[2]) Ks. O. Donner, Das Personalpronomen in den Altaischen Sprachen, siv. 48.

[3]) Ks. Suomi 1863, siv. 32.

[4]) Ks. Castrén, Elementa grammatices tscheremissæ, siv. 10; sekä saman Grammatik der Samojedischen Sprachen, siv. 140.

[5]) Tällä infinitivillä on sen ohella kielessä sama virka kuin latinassa *genitivus partitivus* sialla. Näin ollen on vaikea varmaan sanoa, onko sen tavallisin pääte monikossa *it (id)* pantava yhteyteen tuon objektia osoittavan *t*:n vai suomen infinitivin päätteen kanssa. Mahdollista on, että tässä molemmat päätteet ovat toisiinsa hämmentyneet. Semmoinen hämmenys näyttää tapahtuneen monikossa myöskin infinitivi- ja genitivi-siain välillä. (Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 29).

[6]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 29.

[7]) Ks. Lönnrot, Ueber den Enare-lappischen Dialekt (Acta. Societ. scient. fennicæ, tom IV, fascic. I, sivv. 155—157).

muodot: *monnop*, *donnop*, *sonnop* [1]) sekä monikon samassa siassa: *mijeb*, *dijeb*, *sijeb*. [2]) Vaan sopiipa suomessakin tuo *n* pääte, joka yksikössä osoittaa kokonaista objektivia, kysymyksessä olevasta *m*:stä muodostuneeksi; [3]) sillä muuttuuhan siinä kielessä *m* lopussa aina *n*:ksi. Näin näyttää siis ylimalkaan sopivan päättää, että objektia suomalais-unkarilaisissa kielissä osoitetaan kahdella päätteellä, nimittäin *m*:llä ja *t*:llä.

Kuten tunnettu, ovat suomen kieli-opissa objektin säännöt eriskummaiset ja sekavat. Kun päämääräykset ovat: että yksikössä (kokonainen) objekti pannaan genitiviin, monikossa nominativiin, ja kun tämän ohella sangen tavallista on, että yksikössäkin nominativia käytetään objektina ja monikossa taas persoonalliset pronominit, joissa kielten alkuperäisin luonto näyttää paraiten säilyvän, (kirjakielessä) pukeutuvat genitivi-muotoihin (*meidän*, *teidän*, *heidän*), joutuessaan kysymyksessä olevaan asemaan lauseessa, niin kielten-tutkia tosiaankin seisoo neuvottomana tämmöisten määritysten vastapäätä, niissä järkeä etsiessänsä. Eikä auta häntä pulasta suuresti sekään seikka, että muutamissa muissakin kielissä esm. venäjässä genitivi välistä edustaa objekti-siaa. [4]) Parempi selvä on asiasta saatava, ja ensiksikin siitä, mistä syytä on etsiminen tähän eriskummaiseen objektin sääntöjen sekavuuteen, itse kielestäkö vai kieli-opeista. Kun suomen kieletär ylipäänsä niin suuresti rakastaa selvyyttä, että harvat kielet sille tässä kohden vertoja vetävät, en epäile ensinkään lykätä syytä pää-asiallisesti kieli-oppien päälle. Ja tämä syy on

---

[1]) Jo ylemp. (sivv. 52—53) olemme *læp* sanassa *m*:n kovennuksena nähneet *p*:n.

[2]) Ks. Friis, Lp. Gr., sivv. 60, 61.

[3]) Vrt. Castrén, Grammatik der Samojedischen Sprachen, siv. 111.

[4]) Ahlqvist luulettelee venäjän tässä kohden vaikuttaneen suomen kieleen. Ks. Suomi 1865, siv. 33.

minusta melkein yksinomasesti siinä, että ne — nykyiset kieli-opit nimittäin [1]) — ovat hylänneet erinäisen objektisian eli akkusativin. Tämä on tietääkseni tapahtunut pääasiallisesti siksi, että akkusativin pääte on hämmentynyt muiden siojen päätteisin ja tämän sian olettaminen suomen deklinationissa siis on näyttänyt vain tarpeettomalta latinan kieli-opin apinoimiselta. Mutta kun muillakin suomiheimoisilla kielillä, kuten edellä-sanotusta näkyy, on erityinen objekti-siansa, näyttää vasta-mainittu syy akkusativin hylkäämiseen suomen kielestä aivan mitättömältä. [2])

Niinkuin ylempänä jo olemme nähneet, ovat suomen kielessä nuo molemmat puheena olleet akkusativi-päätteet *m* ja *t* yhteen sattuneet. Tämä kahden, samaa suhdetta osoittavan suffixin oleminen kielessä on vaikea muuten selittää, kuin että eri aikakausina ovat siihen tulleet. Kumpika näistä on kauemman aikaa kielessä ollut, se ei ole niin helposti ratkaistu kysymys. Persoonallisten pronominien objekti-siaan nähden voisi päättää *t*:n olevan vanhemman itä-suomessa, *m (n)*:n länsi-suomessa; mutta jos kieltä ylipäänsä tarkastaa, ei saata tämän suhteen mihinkään varmaan päätökseen päästä. Onpa siis paras heittää koko tämä ajan-määräys sikseen ja pitää kiini tähän kuuluvista teko-asioista semmoisinaan, kuin ne löytyvät nykyisestä kielestä. Nämä teko-asiat ovat: että suomen kielessä ob-

---

[1]) Vanhemmissa, esm. von Beckerin kieli-opissa on akkusativi suomen deklinationissa.

[2]) Suomen itä-murteen persoonallisten pronominien deklinationista ei käy akkusativia mitenkään pois jättäminen ja genitivillä korvaaminen. Josko joinkin voisikin osoittaa aineellisesti samoiksi päätteet muodoissa: *minut, sinut, hänet, meidät, teidät, heidät* ja *minun, sinun, hänen, meidän, teidän, heidän*, sotii sanain käytäntö kokonaan tätä samuutta vastaan. *Minun, sinun* j. n. e. voivat länsi-murteessa seisoa sekä objektin että possessivi-genitivin asemassa; itä-murteessa *minun, sinun* j. n. e. ovat possessivi-genitiviä, *minut, sinut* j. n. e. vain (kokonaisia) objektia. Ei koskaan saateta sanoa: *minut kirjani, sinut kirjasi* j. n. e.

jektia osoitetaan sekä yksikössä että monikossa molemmilla mainituista päätteistä. Niinpä esm. sanotaan: *näen talon, sinun* ja *sinut; näen talot, teidät* ja *teidän.* Mikä nyt sen on vaikuttanut, että yksiköstä *t*:päätteinen akkusativi on kadonnut, niin että se nykyään on vain persoonallisilla pronominilla itä-murteessa, monikosta *n*:päätteinen, niin että se on jäljillä vain mainituilla pronominilla länsi-suomessa (kirjakielessä,[1]) se samoin kuuluu niiden kysymysten joukkoon, jotka minun täytyy heittää ratkaisematta.

Merkillistä on, että suomen kielessä myös kaksi monikon päätettä näyttää joutuneen yhteen ja näistäkin toinen aikain kuluessa hävinneen, niin että siitä enään ei näy jälkiä kuin parissa siassa, nimittäin genitivissä ja akkusativissa.[2]) Helposti huomattava on, ett'ei edellisen muodon päätettä *ten* tai *iten* käy mitenkään johtaminen ylempänä mainitun monikon omakirjamen *k*:n ja genitivin *n*:päätteen yhdistyksestä, vaan on se pantava yhteyteen viron kielen räävelin murteen monikko-päätteen *de (te)*:n kanssa.[3]) Paitsi sitä on *iten* päätteessä vielä monikon *i* tullut lisäksi, joten siinä siis on kahdenkertainen monikon osoittaja. Tämä on tietysti pieni huomaamattomuudesta syn-

---

[1]) Ahlqvist väittää usein-mainitussa kirjoituksessaan: Om ungerska språkets förvandtskap med finskan (Suomi 1863, siv. 32) tämmöisen *n*:päätteisen akkusativin oloa vastaan suomen kielessä. Hänen syitään on sekin, estä monikossa muka tuosta *n*:stä ei mitään jälkiä näy. Minun hypothesini mukaan näkyvät ne juuri siellä, mistä niitä ensin hakeekin, nimittäin persoonallisten pronominien objekti-muodoissa.

[2]) Itä-murteessa on kolmaskin monikon pääte tavallisen monikon omakirjaimen eteen liitettynä. Tämä on *lo (lö)* ja näyttäytyy esm. seuraavissa monikko-muodoissa: *mäki-lö-issä, talo-lo-issa.* Että tämä *lo (lö)* todellakin on monikon pääte, näkyy eräästä samojedin murteesta, jossa *la* osoittaa monikkoa (ks. Castrén, Grammat. der Samojed. Sprachen, siv. 109. Huomattava on sitä paitsi, että turkin kielessä *lar (ler)* on monikon pääte ja tscheremississä *vyla* (vrt. ylemp. siv. 35).

[3]) Ks. Lönnrot, Ueber den Enare-lappischen Dialekt, Acta Soc. scient. fennicæ, tom. IV, fascic. I, siv. 148.

tynyt hairaus yhdenmukaisuuden saavuttamiseksi muiden monikon siain kanssa. Persoonallisten pronominien genitivien: *meidän, teidän, heidän* muodostuksessa on ainoastaan se eroitus, että niissä monikon osoittajana on *tä (dä)*, eikä *te (de)*. Tällä monikon päätteellä ovat johtuneet myöskin akkusativit: *meidät, teidät, heidät,* ja näille meidän tietysti sopii edellä-mainitun genitivi-päätteen *(ten)* mukaan ajatella alkuperäisemmiksi ohimuodoiksi: *medät, tedät, hedät,* joissa *i*:tä ei ole monikon päätteelle lisäksi tullut. Näistä jälkimäisistä muodoista meidän on kiini pitäminen, kun tahdomme saada selville, minkä-moinen nominien alkuperäinen muoto monikon akkusativissa lienee ollut. Jos otamme esimerkeiksi vartalot: *talo, kylä,* niin näistä vastamainittujen muotojen mukaan saamme akkusativit: *talo-ta-t (talodat), kylä-tä-t (kylädät).* Näistä perimuodoista nyt tosin ei tavallisten sääntöjen johdolla saada nykyisiä akkusativia (nominativia): *talot, kylät;* mutta kuitenkin niistä saattaa muodostua näihin jokseenkin vivahtavat muodot: *taloat* l. *taloot, kylä'ät* l. *kyläät,* joten niissä eroitus on vain vokaalin pituudessa. Tässä päätteiden äänellisessä lähisyydessä jo on itsessäänkin syytä siihen arveluun, että nykyisessä kielessä monikon akkusativi-muoto on hämmentynyt nominativi-muotoon, mutta tämä syy saapi siitä vielä vahviketta, että muissakin kielissä esm. klassillisissa aivan samanlaisia ilmauksia tavataan kosolta, varsinkin juuri monikossa. Ajatelkaammepa vain latinan kolmatta deklinationia, niin siinä monikon akkusativilla on sama pääte kuin nominativilla, vaikka sitä vastaavassa kreikan deklinationissa nämä siat vähän eroavat toisistaan. Näin voimme siis pitää jokseenkin varmana, että suomen kielessä monikon akkusativi on hämmentynyt nominativiin, samoin kuin ylempänä olemme nähneet yksikön akkusativin *m*:n, *n*:ksi muuttumalla, sekaantuneen genitiviin.

Muuten on huomattava, että niin suomen kuin unkarinkin kielessä myös nominativia (sanan perimuotoa) käytetään objektina. Samaten on muissakin suomalais-unkari-

laisissa kielissä, esm. vogulissa, jopa arjalaisissakin, esm. persian kielessä. [1]) Tähän asiaan nähden on kaksi mielipidettä kielten tutkioissa vallinnut. Muutamat ovat pitäneet tätä alkuperäisempänä objektin osoitus-tapana ja akkusativia myöhempänä muodostuksena näissä kielissä; toiset taas ovat arvelleet nominativi-objektin syntyneen lyhennyksestä. Tässä on vaikea ylimalkaan varmaa päätöstä tehdä; mutta mitä suomen ja unkarin kieliin erittäin tulee, näyttää niissä akkusativi olevan iki-vanhoja muotoja ja nominativin käyttäminen objektina, ainakin osasta, lyhennyksen kautta alkunsa saaneen. Paitsi muuta tälle on todisteeksi se seikka, että suomessa nominativia käytetään objektina optati vin ja imperativin 1:sen sekä 2:sen persoonan yhteydessä ja unkarissa 1:sen ja 2:sen persoonan possessivi-suffixilla varustetuista substantivista, [2]) s. t. s. siis läsnä-olevista puhuttaissa tai niitä puhuteltaissa, jolloin puhe luonnollisesti on vilkkaampi ja rakastaa lyhyyttä. Nominativin käyttäminen objektina verbien infinitivin (substantivus I) yhteydessä, niinkuin unkarin esimerkeissä: *viz hordani* = *kantaa vesi (vettä), fa vágni* = *hakata puu (puita)* sopii kenties samoin selittää lyhennykseksi, koska objektin tässä voipi ajatella liittyneen verbin kanssa yhdeksi käsitteeksi, ikään kuin jos sanoisi: *vesi-kantaa, puu-hakata. Nomina numeralia cardinalia,* kun niiden nominativia suomessa käytetään objektina, voipi taas käsittää *adverbialiter* käytetyiksi, niinkuin muutamat niistä, esm. *seitsemän, tuhannen,* siinä asemassa käytetäänkin instruktivi-siassa. [3])

adamut, lue *adamut*, nyk. *Ádámot.*

Sanan vartalo on tietysti *adam,* johon sidevokaalilla on liitetty akkusativin pääte *t.*

---

[1]) Budenz'in yksityisessä kirjeessä suosiollisesti antamia tietoja.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 157.

[3]) Ks. alemp. *mend* sanan selitys.

odutta vola, lue *odutta vala*, nyk. *adta vala.*

Tämä on yhdistetty tempori, Riedl'in kieli-opissa præteriti perfektiksi nimitetty ja suomen plusqvamperfektiä vastaava. Se on tekeytynyt siten, että præsens perfektiin *odutta (adta)* on liitetty apuverbin historiallisen perfektin (imperfektin) kolmas persoona *vola (vala)*. Suomen ja lapin kieliin nähden, jotka yhdistetyissä temporissaan noudattavat sitä tavallista keinoa, että persoona-päätteet liitetään apuverbiin, on unkarin kielen samanlaisista temporista siis huomautettava, että persoona-päätteet niissä liittyvät pääverbiin ja apuverbi jääpi muuttumattomaksi. Niinmuodoin sanoo Unkarilainen: *adtam vala*, olin antanut, *adtál vala*, olit antanut, *adta vala*, oli antanut; *adtunk vala*, olimme antaneet j. n. e. [1])

Meillä oli jo ylempänä,[2]) *vogmuc* sanaa tutkiessamme, tilaisuus tutustua *vola* sanan juuren kanssa, jossa tilassa myös tulimme tietämään syyn, miksi ensi tavun vokaali *o* nykyisessä kielessä on *a*:ksi muodostunut. Sama on syy myöskin siihen, että *odutta* sanan ensi tavun *o* on muuttunut *a*:ksi, niin että siitä nykyisessä kielessä on tekeytynyt *adta*, ei *odta.*

Selitettävänä olevassa *odutta* on *od (ad)* vartalo. Vastaava lapin kielen sana *addet* on siis tälle niin lähinen sukulainen kuin mahdollista. Vähän kaukaisempi on suomen *antaa* (vart. *anta, ant)*. Kuten näkyy, on tässä *n* puustavi liikaa; mutta se liika ei ole mitään tavatonta *t*:n edessä suomen kielen sanoissa. Sen näemme suomen ja unkarin sanoista: *tudni* = *tuntea*[3]), *had* = *kunta*, *lúd* = *lintu*

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 200.

[2]) Ks. sivv. 51—52.

[3]) Budenz panee *tudni* sanan vartalon *tud* yhteyteen suomen *tietä* ja *taita* vartaloiden kanssa. (Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., sivv. 44—45). Hunfalvy taas asettaa *tudni* ja *tuntea* sanat yhteen. (Ks. Finn és magy. szók egybehasonlitása, siv. 21). Todenmukaista on, että kaikki kolme suomen vartaloa: *tunte, tietä* ja *taita* kuuluvat samaan juureen kuin unkarin *tud.*

(hanhi)[1]), jos näitä toisiinsa vertaamme; samoin myös järjennäisistä luku-sanoista, jotka unkarin kielessä johdetaan perus-lukusanoista *d*:llä ja siihen myöhemmin lisäksi tulleella päätteellä *ik* [2]), suomessa *nte*:llä, esm. *negy-e-d-ik* = nelj*ä-nte* (nom. *neljäs)*; vieläpä suomalaisten verbien johtopäätteestä *untu* (*ynty* [3]), joka unkarin kielessä vastaa *ód* (*őd*) päätettä, [4]) esm. *ad-ód-ni* = *anta-untu-a* (*antautua*). Saman huomaamme myös, jos vertailemme toisiinsa lapin ja suomen sanoja: *addet* = *antaa*, *guöddet* = *kantaa*, *lodde* [5]) = *lintu*, *râdde* = *rinta*, *suddo* = *synti*, *hadde* = *hinta*, *saddo* = *santa* [6]), *ised* = *isäntä*, *æmed* = *emäntä*, ja niiden järjennäisiä lukusanoja, esm. *vid-ad* = *viid-ente* (nominat. *viides*). Tietysti on tämä *n t*:n edessä suomen kielen sanoissa vain soinnollisuutta varten; ja toistenkin kovien konsonanttien: *k*:n ja *p*:n eteen tavataan se pantuna samasta syystä. Niinpä esm. sanoissa: *sangen* (vart. *sanke*), *hönkä* (*henki*) ja *lonkkua* = unkarin *sok* [7]) (*paljo*), *szag* ja *lógni*; samoin myös sanoissa: *kangas*, *onki*, = lapin *gaggës*, *vuogga*. *P*:n edessä tämä *n* tavallisen säännön mukaan muuttuu *m*:ksi, kuten näkyy seuraavista suomen ja unkarin sanoista: *lampi* = *lápa*, *temmata* (vart. *tempa'a*) = *tépni*, *umpi* = *ép* (koko) [8]); ja samoin ikään suomen sekä lapin sanoista: *lam-*

---

[1]) Ks. *lúd* sanasta Europæus'en kirjoitusta: Tietoja suomalais-ungarilaisten kansain muinaisista olopaikoista, Suomi 1868, siv. 80. Parissa muussakin sanassa olen havainnut unkarin *u*:äänen vastaavan suomen *i*:tä. Ne ovat: *zug* = *sikko*, *kupa* = *kippo*.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 19—20.

[3]) Huomattava on kuitenkin, että tällä päätteellä on ohi-muoto *uta* (*yty*).

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 129.

[5]) Vrt. vasta-mainittu unkarin sana *lúd*.

[6]) Näissä lapin sanoissa on *d* kerrottu aksentin vaikutuksesta.

[7]) Budenz panee tämän sanan yhteyteen sekä suomen *sangen* että *sakea* sanat. Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegy., siv. 60.

[8]) Ks. Budenz'in viimeksi osoitettu teos, siv. 128. — Myöskin muutamissa muissa unkarin sanoissa olen havainnut *é*:n vastaavan suo-

mas (vart. *lampaha)* = *labës, ämpäri* = *æbbar, kumpi* = *guabba*. Myöskin suomen komparativi-päätteen *mpa (mpä)*, alkuaan *npa (npä)*, kuuluu tähän; sillä sitä vastaava pääte unkarin ja lapin kielissä on *b*, esm. *suure-mpa* (nom. suurempi) = unk. *nagy-o-bb*, lp. *stuora-b* [1]).

Kun *odutta* sanassa *od* on vartalo, niin *utta* tietysti on pääte. Tämä jakautuu aineksiin: *u* + *tt* + *a*, ja näistä on ensimäinen sidevokaali, jota entiseen aikaan aina käytettiin tän-luontoisissa sanoissa; [2]) nykyinen kieli sitä vastoin voipi heittää tai pitää sen [3]). Jälkimäisessä tapauksessa kerrotaan temporin omakirjain *t*, kuten kysymyksessä olevassa *odutta* sanassakin on tapahtunut. Loppupuustavi

---

men *u (uu, uo)*:ääntä. Semmoisia ovat esm. *kéve* = *kupo, kép* = *kuva, szél* = *tuuli, fél* = *puoli, kér* l. *kéreg* = *kuori*.

[1]) Lapin kielessä kerrotaan komparativin *b* aksentin vaikutuksesta (ks. Friis, Lp. Gr., siv. 48), ja unkarissa se vain aika harvoin tavataan yksinkertaisena (ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 116). — Yllä-mainitun *sok* sanan komparativi on toisesta vartalosta johdettu *több*, enempi. Budenz panee sen heimolaiseksi lapin sanalle *taive*, usea (ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 43). Minä puolestani tahtoisin rakentaa sukulaisuutta tämän sanan ja suomen *tuo* pronominin välillä, joten *több* olisi = *tuompi*. *Több* sanasta johtunut *többi* merkitsee: *muut, toiset*, joista suomen sanoista jälkimäinen myös epäilemättä on johtunut demonstrativi vartalosta *tuo (tuo* + *ise* = *toise*, yks. nom. *toinen)*. — Merkillistä kyllä, Hunfalvy ei pidä tuota suomen komparativin päätteessä olevaa *m*:ää eufonillisena lisänä, vaan arvelee sen olevan peri-olennollisen aineksen siinä. Hänen arvelunsa mukaan on näet suomen komparativi muodostunut positivin genitivistä niin, että tähän on lisäksi tullut tavu *pa*, joka voipi olla lyhennys joko suomen *paljo* tai turkin *pai* sanasta, — joista jälkimäinen myös merkitsee *paljoutta* eli *rikkautta*, — tai jostakin muusta semmoisesta sanasta, niin että esm. *suurempa* (nom. *suurempi)* siis oikeimmittain olisi = *suuren paljo* (ks. kirjoitus: Ahlqvist nyomzásai aikakauskirjassa: Nyelvtudományi közlemények, harmadik kötet, sivv. 33—34). Komparativin *m* olisi täten siis genitivin *n*:stä muodostunut.

[2]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 141 seurr.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 193. — Nykyisessä kielessä tämä sidevokaali on *o, ö* eli *ë*.

a on meille ennestään tuttu [1]), objektia osoittava lyhennys kolmannen persoonan pronominista.

Suomennoksen *oli antanut* ja lapinnoksen *læi addam* ovat säännöllisesti muodostettuita plusqvamperfektiä. Apuverbit *oli* ja *læi,* jotka itsessään ovat imperfektiä, tunnemme entisestä sekä vartaloiltaan [2]) että päätteiltään [3]). *Antanut* (vart. *antanehe)* muodon selityksen säästän sopivampaan tilaisuuteen, ja *addam* participin päätteestä tulen puhumaan alempana *choltat* sanaa tutkiessani.

neki, lue *neki* nyk. *neki.*

Tämän sanan ainekset ovat: *nek* + *i,* joista edellinen on meille ennestään tuttu unkarin kielen dativi-pääte [4]). Toinen aines *i* on 3:nnen persoonan possessivi-liite, tässä kohden vähän tavattomassa muodossa [5]). Miten unkarin kielen siapäätteitä persoonallisten possessivi-suffixien kanssa yhdistetyinä käytetään itsenäisinä sanoina, olemme ylempänä nähneet [6]). Tuskin tarvinnen huomauttaa, että ne näin tekevät obliqvi-siat persoonallisille pronominille, joilla siis unkarin kielessä on aivan omituinen, suomen ja lapin persoonallisten pronominien taivutus-tavasta poikkeeva deklinationi.

paradisumut, lue *paradisumut,* nyk. *Paradicsomot.*

Vartalo ja nominativi on *paradisum,* johon akkusativin *t* on liitetty tarpeellisella sidevokaalilla [7]).

---

1) Ks. ylemp. siv. 18 ja 64.

2) Ks. ylemp. sivv. 50, muist. 2 ja 52.

3) Ks. ylemp. siv. 64.

4) Ks. ylemp. sivv. 23—24.

5) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 169 ja ylemp. siv. 34.

6) Ks. siv. 34.

7) Vrt. ylemp. siv. 84.

hazóá, lue *hazóá*, nyk. *házává*.

Tämän sanan vartalo *haz (ház*[1]*)* on samaa juurta kuin suomen *kota, koto, koti* sekä lapin *goatte,* ja se juuri on myös melkein kaikissa muissa suomalais-unkarilaisissa kielissä.[2]) Unkarin kielessä vastaakin *h* suomen *k*:ta hyvin tavallisesti, esm. sanoissa: *hal* = *kala*, *három* = *kolme*, *hős* = *kosia*, *hanga* = *kangas*, *húgy* = *kusi*, *hegy* = *kukku (kukkula)*, *hulla* = *kuollut* (ruumis), *hólyag* = *kuula (kupla) hó* = *kuu*, *háj* = *kuu* (rasva),[3]) *halvány* = *kalpea*, *hajnal* = *koi* (kointähti), *hónal* l. *hónalj*[4]) = *kainalo*, *halni* = *kuolla*, *hallani* = *kuulla*,[5]) *haladni* = *kulkea*. Vokalien *a* (*á*):n ja *o*:n vaihe unkarin ja suomen kielissä on myös tavallinen, kuten näkyy esm. sanoista: *ág* = *oksa*, *árva* = *orpo*, *három* = *kolme;* ja samoin vastaa myöskin *z* edellisessä kielessä *t*:tä jälkimäisessä, esm. sanoissa: *fazék* = *pata*, *száz* = *sata*, *vezetni* = *vetää* [6].)

Pääte *óá* on yhdistys aineksista: *ó* + *á*, jotka eivät kumpikaan tässä ole alkuperäisessä muodossaan ja vaativat vähän laveampaa selitystä.

Kun *haz* vartaloon liitetään 3:nnen persoonan posses-

---

1) Vrt. mitä ylemp. (siv. 73—74 *ős* sanan pitkästä vokaalista on sanottu.

2) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezes., siv. 26.

3) Vrt. *száj* = *suu*. — Suomen *kuu* sanassa yhdistyy siis kaksi unkarin kielen sanaa: *hó* ja *háj*, samoin kuin unkarin sanassa *szem* suomen *silmä* ja *siemen* (ks. ylemp. siv. 41). *Kuu* sanankin merkityksistä sopii toinen metaforan kautta selitettäväksi.

4) Tämä sana on yhdistetty sanoista: *hón*, olka ja *al* l. *alj* = *ala*. Meillä siis on selvillään suomen *kainalo* sanan johto, jota niin paljon on mietitty. Selitys *kädenala* = *käen-ala* j. n. e. saapi siis täten päästökirjansa. Se olikin liian väkinäinen, muun ohella sen puolesta, että siinä meitä kohtasi vokaali-harmonian vaikutus sanan alkuun päin suomenkin kielessä (vrt. ylemp. sivv. 60—62).

5) Unkarin *a* vastaa suomen *uu*:ta myös sanoissa *fa* = *puu* ja *hat* = *kuusi*.

6) Vrt. myös Riedl, Mgy. Gr., sivv. 71—72.

sivi-suffixi, saadaan *haza*.[1]) Mutta vartalon loppuvokaalit *a* ja *e* pitenevät unkarin kielessä (raskaamman) pätteen siihen liittyessä,[2]) joten mainitusta *haza* muodostuu *hazá*. Kun nyt tähän lisäksi on tullut siapääte *á*, on soinnullisista syistä edellinen *á* muuttunut *ó*:ksi,[3]) niin että tästä yhdistyksestä on syntynyt *hazóá* (ei *hazáá*). Tämä siapääte *á* taasen on lyhennys *já*:sta, joka ennen muinoin — tietysti vastaavan *jé*:muodon ohella — oli faktitivin pääte, niinkuin sen näkee *München*'in *Codex*'ista.[4]) Nykyään on faktitivilla päätteenä *vá* (*vé*);[5]) ja tämä sia vastaa merkitykseltään tarkoin suomen translativia, jonka pääte *ksi* (*kse*) aineksiinsa nähden kuitenkaan ei ole mainitulle unkarin nykyiselle faktitivi-suffixille sukua. Mutta suomen kielessä on jälkiä siasta, joka sekä merkitykseltään että päätteeltään vastaa tuota unkarin kielen vanhempaa *já* (*jé*):päätteistä faktitivia, nimittäin sanoissa: *kahtia*', *kolmia*', *kuusia*' ynnä muissa (*panen kahtia*' = *panen kahdeksi*). Renvall sanakirjassan selittää ne lyhennetyiksi translativiksi, joten esm. *kahtia*' olisi = *kahtiaksi*. Tämä nyt tosin ei mitään mahdotonta ole; mutta jos asian laita näin lienee, pitäisi kielessä myös voitaman käyttää noita täydellisiä muotoja: *kahtiaksi*, *kolmiaksi*, *kuusiaksi* j. n. e.; sillä kaikista muista näin lyhennetyistä translativista ovat ne vielä käytettävinä, esm. *alemmaksi* = *alemma(s)*, *luokse* = *luo*. Minä puolestani en luule noita mainittuja *kahtiaksi* j. n. e. muotoja löytyvän kielestä, ja siksipä pysynkin, kunnes tarkka tutkimus mahdollisesti osoittaa ne siitä tavattavan, siinä mielessä, että meillä kysymyksessä olevissa sanoissa on jälkiä tuosta mui-

---

1) Ks. ylemp. siv. 34.

2) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 55.

3) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 145; Vrt. myös Riedl, Mgy. Gr., siv. 23.

4) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 69 ja Révai, Ant. liter. hung., siv. 145.

5) *V*:n ja *j*:n vaihetuksesta unkarin kielessä vrt. ylemp. sivv. 44—66.

nois-unkarin faktitivi-päätteestä.[1]) Ja tässä mielessä minua vahvistaa varsinkin adverbi *kotia'* l. *kotio*,[2]) joka *kotoa* ja *kotona* muotojen suhteen toimittaa samaa virkaa kuin esm. *kauas* (= *kauaksi*) *kaukaa* ja *kaukana* muotoihin nähden. Kenties ovat myöskin lapin persoonallisten pronominien muutamissa murteissa tavattavat allativi-muodot: *munja*, *dunja*, *sunja*[3]) päätteeltään pantavat yhteyten samaisen muinois-unkarin faktitivin kanssa. Lapin kielen allativi-sia vastaakin välistä — kun sillä on päätteenä *s* l. *ss* — myös merkitykseltään suomen translativia ja unkarin faktitivia.[4]) Tavallisesti käytetään lapissa näitä vastaamassa prædikativi, niinkuin selitettävä *hazóá*:kin on lapinnoksessa käännetty predikativi-muodolla *assam-sagjen*.[5]) Tämä sia vastaa muuten myöskin suomen essiviä, sekä merkitykseltään että päätteeltään, ja unkarin kielessä merkitykseltä essiviä (*ház-ul*), mutta päätteeltä superessiviä (*ház-on*).[6])

Nykyisen *házává* muodon selitykseksi ei tarvitse edellä-sanottuun lisätä kuin se muistutus, että siinä toisen tavun *á* ei ole *ó*:ksi muuttunut.

mend, lue *mend*, nyk. *mind*.

Tietääkseni tämän sanan juurta ei löydy suomen eikä lapinkaan kielestä. Suomessa *mend* sanaa vastaa *kaikki*, lapissa *buok* Ovatko nämät kaksi jälkimäistäkään sukua

---

[1]) Semmoiset muodot kuin esm. *kahtialle, kahtialla, kahtialta* voinee selittää niin tekeytyneiksi, että faktitivi-sia *kahtia'* on pantu niille vartaloksi.

[2]) Ahlqvist panee tämän muodon yhteyteen mordvan kielen lativisian kanssa, jolla ersä-murteessa on päätteenä *ov* l. *ev*. (Ks. Versuch einer Mokscha-Mordw. Grammat., siv. 18). Tämä tietysti ei sodi minun väitettäni vastaan.

[3]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 60.

[4]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 30.

[5]) *Assam-sagje* = suomen *asuma-sia*.

[6]) Vrt. ylemp. siv. 46.

toisilleen, on vaikea varmaan sanoa; mutta eräässä lapin murteessa käytetään *pronomen indefinitum gajtin buok* sanan siasta, ja se on epäilemättä samaa heimoa kuin *kaikki*. Heimolaisuus näyttäytyy semminkin monikon nominativissa, jossa sillä *gajtinak* ja *gajtynak* muotojen ohella on *gajkak*.[1]) Samaa juurta on myös unkarin *pronomen indefinitum kiki*, joka *ki* sanasta on johtunut samalla lailla kuin latinan *qvisqvis qvis* sanasta[2]) ja siis osoittaa, mitkä näiden sanain alkuperäiset ainekset ovat.

Tutkittavassa tekstissämme tapaamme *mend* sanan kymmenestä kohden ja aina samalla lailla kirjoitettuna. Nykyään se kirjoitetaan *mind*, ja sillä on ohimuotona *minden*, joka alkuansa on superessivi-sia. Nykyisessä kielessä on siltä kuitenkin superessivin merkitys kokonaan haihtunut, ja sana on luonnoltaan niin muuttunut, että sitä käytetään attributivi-asemassa adjektivin tavoin, jopa substantivi-vartalonakin, asiasta — ei henkiöstä — puhuttaissa.[3]) Kieletär on siis unhottanut, että sanan lopussa on superessivin pääte ja suvainnut sitä käytettävän, juuri kuin olisi se nominativi. Nähtävästi on tässä samanluontoinen kieli-ominaisuus, kuin näyttättyy suomen lukusanoissa: *seitsemän, kahdeksan, yhdeksän, kymmenen, tuhannen, paljon, vähän*, jotka muodot, kuten tunnettu, käytetään sekä subjekti- että objekti-asemassa, vaikka pääte ei ole subjekti- eikä objektisian, vaan instruktivin.[4]) Kolmeen viimeksi-mainittuun sa-

---

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 74.

[2]) Ks. Hunfalvy, Finn és magyar szók egybehasonlítása, siv. 26; sekä Riedl, Mgy. Gr., siv. 125.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 257. Tästä ja muista *mind* ja *minden* sanain suhteisin koskevista valistuksista olen paitsi sitä kiitollisuuden velassa Herra Budenz'ille, joka niitä on minulle suosiollisesti antanut yksityisessä kirjeessä.

[4]) Meillä on tässä siis saman-luontoinen lauserakennus kuin seuraavat latinassa: *ei satis pecuniae est* ja *satis pecuniae habet*, hänellä on kyllin (kyllä) rahaa.

naan sopii vertaus sitä mukavammin, kun näistäkin käytetään nominativia: *tuhat, paljo, vähä* ohimuotoina, samoin kuin *mind* sana käypi unkarin kielessä *minden* sanan ohella. Eroitusta on kuitenkin se, että ohimuodot: *tuhat*, *paljo*, *vähä* sopivat *tuhannen, paljon, vähän* muutojen siaan sekä subjekti- että objekti-asemassa, mutta *mind* ja *minden* sanojen käytäntä on rajoittunut jokseenkin jyrkästi eri aloille. Attributivi-asemassa käytetään *mind* sanaa vain demonstrativi-pronominien *az*:n ja *ez*:n yhteydessä. Semmoisissa lauseissa kuin: *nem mind arany, a mi fénylik*, ei kaikki kultaa, joka kiiltää, *nem mind szent, a ki bejár a templomba*, ei jokainen ole pyhä, joka kirkkoon menee, on vain *az* lisäksi ymmärrettävä, niin niissäkin *mind* sanan käytäntä soveltuu vasta tehtyyn määritykseen. Täten muodostuu näet esm. edellinen lause seuraavaksi: *nem mind az arany, a mi fénylik*, ei kaikki se kultaa, joka kiiltää. Substantivina ei *mind* sanaa laisinkaan tavata. Tavallisimmin sitä käytetään *adverbialiter* joko siten, että se on erityisessä suhteessa subjektiin tai objektiin, niinkuin esm. lauseissa: *mi ott voltunk mind*, me siellä olemme olleet kaikin = me kaikki olemme siellä olleet, *megölte őket mind*, on tappanut heidät kaikin (kaikki), taikka semmoisissa yhteyksissä kuin esm. *mind eddig*, aina tähän saakka, *mind végig*, aina loppuun asti, *mind Prágába*, aina Prag'iin, *mind jobban, inkább*, yhä paremmin, mieluisammin. Paitsi sitä toimittaa *mind—mind* konjunktionin virkaa, jolloin se vastaa suomen kielen sidesanoja *sekä—että*. — Tämä on sanan nykyinen käytäntä.

Vanhimmassa kielessä ei liene *minden* ollenkaan ollut käymässä, jonka vuoksi *Halotti beszéd*'issä aina tapaammekin *mend (mind)* sanan attributivi-asemassa. Jäännöstä tästä kielen aikakaudesta on vielä nykyisissä nimityksissä :*Mindszent napja*, Pyhäinpäivä (kaikkien pyhien päivä), *Mindszent hava*, Lokakuu (kaikkien pyhien kuu). Myöhemmissä kielen muistomerkissä tavataan kuitenkin jo *minden (menden)* attributina käytettynä. Niinpä luetaan *München*'in *Codex*'issa esm. *men-*

den ország, kaikki (koko) valtakunta. Tämä *minden* sanan myöhemmyys kielessä onkin tietysti varsin luonnollinen. Oudostuttavampaa on se, että *mind* ja *minden* sanat aikain kuluessa ovat kohtaa vaihettaneet, muuttuen edellinen adjektivistä adverbiksi, jälkimäinen adverbistä adjektiviksi [1]).

Edellä-sanotun mukaan siis *minden* sanaa alkuaan lienee käytetty samassa merkityksessä, kuin nykyinen kieli käyttää luku-sanoista johdetuita adverbiä (superessivi-sioja) *ketten*, *hárman*, *négyen* j. n. e., jotka vastaavat samoin johtuneita suomalaisia: *kahden*, *kolmen*, *neljän* j. n. e., kuten näkyy esm. lauseesta: *hárman vagyunk itt* = *kolmen olemme täällä*. Samasta alkumerkityksestä täytyy meidän tietysti ajatella edellämainittuin suomen lukusanain: *seitsemän*, *kahdeksan* j. n. e. muotojen käytännän subjekti- ja objektiasemassa kehittyneeksi [2]). Tosin tässä kohtaa yksi kysymys, johon on vaikea tyydyttäväisesti vastata, nimittäin: miksi ovat lukusanain muodot: *kahden*, *kolmen*, *neljän*, *vii-*

---

[1]) Sanoin vast'ikään *minden* sanan muodon olevan superessivin. Tämän sian päätteen *n*:n olemme ylempänä (ks. sivv. 44—46) nähneet tavattavan päätteenä muissakin sukukielissä, jopa suomessa useimmista muodoista. Näistä instruktivi-sia, kuten tunnettu, välikappaleen ohella osoittaa tapaa ja tekee nominit adverbin luontoisiksi, jonka vuoksi tällä sialla muutamissa kieli-opissa onkin nimenä *adverbialis*. Unkarissa tämä superessivin *n* myöskin tavataan päätteenä adverbillä, vieläpä kolmella eri lailla käytettynä, nimittäin: 1:ksi *adverbium loci* sanoilla vahvikkeena, esm. *ott-a-n*, tuolla, *itt-e-n*, täällä, samoin kun suomen kielessä sanotaan esm. *siellä paikoin*; 2:ksi *adverbium modi* sanoilla vahvikkeena, jona se kuitenkin myös näyttää säilyttäneen rahtusen alkuperäistä paikallista merkitystään, niinkuin sen huomaamme, kun vertaamme sanoja *úgy-a-n*, *így-e-n* ruotsin kielen vastaaviin: *så der*, *så här*; ja 3:ksi nominista johtuvien *adverbium modi* sanojen päätteenä, esm. *szép-e-n*, kauniisti, *nagy-o-n*, suuresti l. suurin.

[2]) Sitä vastoin lienee *ku* pronominin (ks. ylemp. siv. 47) instruktivisian käyttäminen subjektina Turun seudun murteessa ja Raamatun sekä virsikirjan kielessä, niinkuin esm. lauseessa: "*kiitetty olkoon se, kuin (kun) tulee Herran nimeen* pidettävä ruotsin vaikutuksena, jossa kielessä sana *som* on sekä *pronomen relativum (indeclinabile)* että konjunktioni (adverbi).

den, kuuden [1]) nykyisessä kielessä jääneet alkuperäiseen adverbi-merkitykseensä, vaan *seitsemän, kahdeksan, yhdeksän* j. n. e. sitä vastoin alkuperäisen adverbi-toimensa ohella saaneet subjektin ja objektin viran tehdäksensä? Mutta niitä on monta muuta semmoista hämärä-peräistä seikkaa kielissä, jotka meidän täytyy lukea kielettären oikkujen joukkoon, kunnes parempi selitys mahdollisesti tarjoutuu.

Hunfalvy ja Budenz väittävät edellä-mainittuin *ketten, hárman* j. n. e. sanojen adverbi-luontoa vastaan [2]), päättäen edellinen niiden lähinnä vastaavan latinan distributivi-lukusanoja: *bini, terni* j. n. e., jälkimäinen taas kreikan lukusanoista johdettuja substantivia: δυάς, τριάς j. n. e. Totta kyllä on, että, kun sanotaan esm. *hárman vagyunk itt*, se merkitsee melkein samaa, kuin jos suomeksi lausuttaisiin: me olemme täällä kolme erällämme *(terni)* eli kolmi-miehinen joukko *(τριάς)*, mutta se ei suinkaan kumoa mainittujen sanojen adverbi-luontoa. Kuten vast'ikään näimme, tämä lause on suomeksi sanasta sanaan: *kolmen olemme täällä.* Tässä nyt kyllä *kolmen* sana käypi aivan samalla lailla selittäminen latinaisella *terni* eli kreikkalaisella τριάς, mutta tuskin kukaan suomen kieltä osaava sentään voinee kieltää sen olevan selvän *adverbium modi.* Näkeehän sen, jos esm. näin muuttaa lauseen: *kolmen miehen olemme täällä.* Sen siasta sopii, lauseen mieltä vähääkään pää asiassa muuttamatta, sanoa: *kolmella miehellä olemme täällä*, jossa lauseessa on tapaa merkitsevä adessivi-sia instruktivin (adverbialin) siassa.

---

[1]) Että nominativit: *yksi, kaksi*, j. n. e., kun niitä käytetään subjekti- ja objekti-asemassa, myös voidaan käsittää *adverbialiter*, on jo ylempänä (siv. 84) huomautettu. Tähän käsitykseen antaa sekin seikka aihetta, että edellä-mainittuin: *tuhannen, paljon, vähän* instruktivien siasta sanotussa asemassa saattaa käyttää nominativia: *tuhat, paljo, vähä.*

[2]) Ks. Nyelvtudom. közlemények, második kötet, siv. 314 seurr. ja saman kirjan harmadik kötet sivv. 264—265.

paradisumben, lue *paradisumben*, nyk. *Paradicsomban.*

Tämä sana on meille ennestään tuttu sekä vartaloltaan että päätteeltään [1]).

uolov, lue *volov*, nyk. *való.*

Sanan vartalosta *vol* ja sen muuttumisesta nykyiseksi *val* on ennen ollut puhe [2]). Päätteessä *ov* on *o* sidevokaali ja *v*, lyhennys alkuperäisemmästä *va*, meille ennestään tuttu participin pääte [3]). Tässä on meillä siis participi puolitiessä muutostaan alkuperäisestä muodosta nykyiseen. Tuo alkuperäinen muoto on tietysti ollut *vol-a-va*. Siinä on sidevokaali *a* korottomassa tavussa heikennyt *o*:ksi [4]), ulkovokaali lopusta kadonnut, ja *o* sekä *v* äänet ovat sulaneet yhteen *ó*:ksi, joten siitä on tekeytynyt nyk. *való* [5]).

Lapinnoksessa on käytetty peräti toisenmoinen lauserakennus kuin tekstissä, unkarinnoksessa ja suomennoksessa. *Paradisi* on näet genitivi-sia, joten koko *uolov* sanaa ei ole tarvinnut lapin kieleen kääntää. Tietääkseni ei olisi tässä sopinut tehdä käännöstä sanasta sanaan.

gimilcictul, lue *gyimilcsiktűl*, nyk. *gyümölcsöktől.*

Tämä sana jakaupi aineksiin: *gyimilcs* + *i* + *k* + *tűl.* Vartalolle *gyimilcs* ei tieteni tavata heimoa suomesta eikä

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 61—62 ja 88.

[2]) Ks. ylemp. siv. 48 seurr.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 66—67.

[4]) Ks. ylemp. siv. 51.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 54. Myöskin voisimme sanoa, jos meillä tässä ei olisi tuota välittävää muotoa *volov*, että *a* ja *v* suorastaan ovat muodostuneet *ó*:ksi, samoin kuin vartaloista: *jav, szav, tav* tekeytyvät nominativit: *jó, szó, tó.* (Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 53).

lapista, vaan näyttää se olevan kotoisin turkin kielestä, jossa on sitä vastaava sana *jemis*. [1]) Vartalon vokaalit ovat nykyisessä kielessä peräti toisiksi muuttuneet, [2]) josta syystä päätteessäkin vokaalien muutos on tapahtunut. Tässä on ensimäinen aines *i* sidevokaali, toinen *k* tunnettu monikon omakirjain ja kolmas *tűl* ablativin pääte. Tämän siapäätteen alkuperäisenä muotona on *től* pidettävä, koska se yhdistyy persoonallisten possessivi-suffixien kanssa, niinkuin näkyy esimerkeistä: *tőlem*, minulta, *tőled*, sinulta. [3]) Se muoto on myös — tietysti *tól* muodon ohella — tavallisin kirjakielessä, mutta *tül (tul)* päätettäkin käytetään sekä kirja- että puhe-kielessä. Riedl arvelee tämän päätteen tekeytyneen aineksista: *tav* + *el*, jotka molemmat muka vielä ovat kielessä itsenäisinä vartaloina. [4]) Tosin onkin siinä sana *táv* l. *távol*, joka merkitsee *kaukaisuutta*, jopa myös alkuliite *el*, joka on samaa juurta kuin ylempänä [5]) selitetty *eleve* sekä *elő* ja merkitsee *pois;* [6]) mutta kun *táv* sana vastaa suomen *kauka* ja lapin *gukke* vartaloita, näyttää toden-mukaiselta, että sen alku-ääni on tekeynyt *k*:sta, joten se ei tahdo sopia ainekseksi *től* päätteelle. Muuten onkin tästä päätteestä kielten-tutkioilla hyvin eroavaiset ajatukset. Niinpä esm. Hunfalvy päättää alku-aineksen siinä olevan samaa johtoperää kuin suomen infinitivin pääte *ta (tä);* [7]) Budenz taasen johtaa sen tavusta *tej* l. *teh*, jonka hän panee yhteyteen mongolin *tagan* l. *tegen* postpositionin kans-

---

[1]) Ks. Magyar nyelvészet, IV évfolyam, siv. 394.

[2]) Vrt. ylemp. siv. 73.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 34.

[4]) Ks. Mgy. Gr., siv. 160.

[5]) Ks. siv. 67.

[6]) Ks. Budenz'in kirjoitus: A magyar *el* igekötőről aikakauskirjassa: Nyelvtudományi közlemények, harm. köt., siv. 73 seurr.

[7]) Ks. kirjoitus: Ahlqvist nyomzásai aikakauskirjassa: Nyelvtudományi közlemények, harm. köt., siv. 31; sekä ylemp. siv. 63.

sa. [1]) Kuinka lieneekin tämän alku-aineksen; loppu-aines *l* näyttää ainakin muodostuneen tuosta vasta-mainitusta *el* juuresta ja osoittavan lähtöä paikasta (paikalta). Siinä merkityksessä tavataan se myös elativi- ja delativi-siain päätteistä: *ból (ből)* ja *ról (ről)*, sekä niin-ikään muutamista adverbistä, esm. *elől*, edestä, *alól*, alta. Mutta toisissa adverbissä se osoittaa myöskin oloa paikassa, esm. seuraavissa: *hol*, missä? *közel*, lähellä, *hátul*, takana, ja tämä on tietysti essivinkin *ul (ül)* päätteen alku-merkitys ollut. [2]) Tässä ei ole mitään enemmän oudostuttavaa kuin esm. se, että *sta (stä)* pääte suomessa osoittaa lähtöä paikasta, lapissa oloa paikassa ja lähtöä siitä. [3])

Unkarin kielen ablativia vastaava sia suomessa on samoin nimeltä ablativi, ja sen pääte *lta (ltä)* on yhdistetty aineksista *l*, jonka johdon jo tunnemme edellisestä, [4]) ja *ta (tä)*, joka meille niin-ikään ennestään on tuttu. [5]) Suomennoksessa ei kuitenkaan ablativi ole sopinut tässä käytettäväksi, vaan on sen siasta *gimilcictul* käännetty elativilla *hedelmistä*. Tavallisimmasti järjestetään unkarin kielessä *élni* verbi, kun sillä on *nauttimisen* merkitys, komitativin kanssa, joten unkarinnoksessa siis oikeimmittain olisi pitänyt käyttää *gyümölcsökkel* muotoa. Samoin sopii myös suomessa sanoa: *elää hedelmillä*, ja lapinnoksessa onkin käytetty semmoinen lauserakennus. On näet *ŝadoin* monikon lokativi yksikön nominativista *ŝaddo* (= suomen *sato)*.

munda, lue *munda*, nyk. *monda*.

Sana *munda* on yhdistetty vartalosta *mund* ynnä his-

[1]) Ks. Nyelvtudom. közlem., harm. köt, siv. 296 seurr.

[2]) Toisin selittää Riedl essivin päätteen. Ks. Mgy. Gr., siv. 162; Vrt. myös, mitä ylemp. (siv. 45) on sanottu suomen essivistä.

[3]) Ks. ylemp. siv. 63.

[4]) Ks. ylemp. siv. 44.

[5]) Ks. ylemp. siv. 63.

toriallisen perfektin omakirjaimesta *a*, [1]) ja on Budenz'in mukaan [2]) samaa sukua kuin lapin *muonet*. Sangen todenmukaiselta näyttää myös, että suomen sana *mainia* l. *mainita* kuuluu samaan juureen, vaikka vasta-mainittu tutkia — kumma kyllä — ei yhdistä sitä siihen; ja tämä todenmukaisuus on sitä suurempi, kun kysymyksessä oleva sananjuuri on hyvin yleinen suomalais-unkarilaisissa kielissä. Nykyisessä muodossa *monda* on korollisen tavun vokaali vahvistunut *u*:sta *o*:ksi. [3]) Lapinnoksen vastaava sana on *goĉoi*, *goĉĉot* verbin imperfekti, joka sana on samaa juurta kuin suomen *kutsua*, vaan merkitsee samaa kuin suomennoksessa käytetty *käskeä* verbin imperfekti *käski*.

nekí = *neki*.

elnie, lue *élnie*, nyk. *élnie*.

Tämän sanan ainekset ovat: *él* + *ni* + *e*, ja se juuri, johon se kuuluu, käypi melkein läpi koko suomalais-unkarilaisen kielikunnan. [4]) Aksentin vaikutuksesta on vokaali venynyt vartalon ensi tavussa, ja myöskin vastaavassa lapin kielen sanassa *ællet* on äänen pidennys ensi tavussa tapahtunut samasta syystä; mutta suomennoksen *elää* sanassa on alku-ääni säilynyt lyhyenä. Unkarin infinitivin päätteellä *ni* ei ole mitään aineellisesti vastaavaa suomen ja lapin verbin substantivi-muodoissa. Sitä vastoin viimeksimainituissa kielissä *t* on yhteinen, tuota unkarin *ni*:tä merkitykseltään vastaava pääte. *Elää*, lyhennys translativimuodosta *elääksi*, on näet tekeytynyt vartalosta *elä-tä*, jossa, kun ulkovokaali heitetään pois, johto-päätteenä on *t*, aivan samoin kuin lappalaisessa *ælle-t*. Kolmas aines *e*

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 64.

[2]) Ks. A magyar és finn-ugor nyelvekb. szóegyez. siv. 108.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 51—52.

[4]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 126

on persoonallinen possessivi-suffixi, [1]) joka unkarin kielessä liitetään infinitiviin persoonattomain verbien tai lausetten yhteydessä, niin että sanotaan esm. *kell irnom*, minun pitää kirjoittaa, *nehéz mondanod*, sinun on vaikea sanoa. [2]) Suomen kieli suvaitsee myös samantapaisen lause-rakennuksen. Niinpä sopii sanoa tuo jälkimäinen lause seuraavalla tavalla: *vaikea on sanoaksesi*, jopa myös: *vaikea on sanoasi*. Lapin kielessä sitä vastoin ei käy persoonallisia suffixia infinitiviin liittäminen. Semmoisissa lauseissa kuin se, johon tutkittavana oleva *élnie* kuuluu, käyttää unkarilainenkin kernaammin *hogy* sanaa persoonallisen muodon kanssa, sanoen: *monda neki, hogy éljen* mieluisammin kuin: *monda neki élnie*. Mutta suomalainen rakastaa tässä lauseessa alkuperäisempää puheenpartta: *käski hänen elää*.

Heon, lue *héon*.

Tässä sanassa on loppu-puustavi *n* tuo jo ennestään meille tuttu [3]) *adverbium modi*:n pääte, sen-edellinen *o* [4]) sidevokaali, ja *hé* siis vartalo. Tämä ei kuitenkaan näytä olleen sen alkuperäinen muoto. *Wien*'in *codex*'issa luetaan sana *heiukat* (monikon akkusat.), tyhjät, ja *München*'in *codex*'issa *heyaba* (nyk. *hiába)*, tyhjään, turhaan, [5]) joten alkunaisena vartalona on pidettävä *hej*. [6]) Tämäkös nyt sekä ääniltään että merkitykseltään sangen hyvin sopii yhteen suomen *vajaa* sanan kanssa, jota sanansukua samassa

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 34.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 266—267.

[3]) Ks. ylemp. siv. 94.

[4]) Tässä on siis kova vokaali liittynyt pehmeään vartaloon. Vrt. mitä tästä asiasta on sanottu ylemp. sivv. 61—62.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 39.

[6]) Vartalo *hé* on muodostunut *hej*:stä samalla lailla kun esm. *kérem kérejem* muodosta (ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 55). Nykyisessä kielessä on tästä vartalosta muodostunut *hi*, joka merkitsee puutetta.

kielessä myös ovat: *vajota*, *vaipua* y. m. sekä lapissa sanat: *vuo(g)jot*, *vajbat*, vieläpä kenties *va(d)ne* (puute). Jo ylempänä[1]) olen maininnut, miten *h* ja *v* vaihettelevat unkarin kielessä; vaan meillä on esimerkkiä suorastaankin siitä, että unkarissa *h* vastaa suomen *v*:tä, niinkuin sanoissa *felhő* = *pilvi*, *has* = *vatsa (?)*, ja vastapäisestä suhteesta olkoon esimerkkinä mainittuna: *vágni* = *hakata (?)*, *levél* = *lehti*, *fuvallani* = *puhaltaa*. Siitä taas, että unkarin kielessä *e (é)* vastaa suomen *a*:ta, on meillä essimerkkiä mielin määrin. Tässä vain muutamia niistä: *veréb* = *varpunen*, *keserű* = *katkera*, *két* = *kaksi* (vart. *kahte)*, *gyér* = *harva*, *véka* = *vakka* (mitta), *méh* = *maha*.

Révai vertaa *heon* eli, niinkuin hän lukee, *hean* sanaa suomen kielen *vaan, vain* ja viron *waid, waide* sanoihin[2]). Hän on nähtävästi oikeilla jäljillä, vaikka vaillinaisella tiedollaan suomen kielessä ei voinut asian perille päästä.

Kuten tunnettu, käytetään *vaan* sanaa suomen kielessä sekä konjunktionina että adverbinä; ja sen merkitykset eroavat toisistaan niin tuiki, että on kyllä vaikea keksiä minkäänlaista yhteyttä niiden välillä. Siksi onkin mahdollista, että meillä tässä on tekemistä kahden eri sanan kanssa, joilla kummallakin on oma johto-peränsä. Konjunktioni *vaan* johtuu *vaka* sanasta, ollen sen instruktivisia *(vaka-n* = *va'an* = *vaan)*, aivan samaan tapaan kuin sitä vastaavaiset latinan adversativi-konjunktionit: *vero* ja *verum* *verus* sanasta; adverbi *vaan* taasen voipi johtua juuri tuosta vast'ikään kysymyksessä olleesta *vajaa*. Siitä tavataan supistuneet muodot: *vailla, vaille* (= *vajaalla, vajaalle)*, ja

---

[1]) Ks. siv. 44.

[2]) Hänen sanansa ovat: "Fennorum *wain*, *waan*, w, halitus signo, in *h* mutato, *hain*, *haan* est ipsum vetus hoc nostrum *hean*, conjunctio adversativa, exponente Vhaëlio, sed, autem. Esthonum *waid*, *waide*, tantum *n* in *d* mutato, qvod in his lingvis freqvens est, cum Fennico significatione congruit, et patet latius, ut Hupetius reddit, *aber, nur, sondern*, sed, tantum, verum." Ks. Ant. liter. hung. sivv. 154—155.

näiden mukaan supistuneena on yksikön instruktivi tästä sanasta *vain*. Semmoinen muoto onkin muutamissa seuduissa, esm. Etelä-pohjanmaalla, kansan puheessa hyvin tavallinen *vaan* adverbin siasta [1]. Sangen mahdollista voipi siis olla, että tämä kysymyksessä oleva adverbi on *vajaa* sanan instruktivi, ja aikain kuluessa on hämmentynyt yhden muotoiseksi edellä-mainitun *vaan* konjunktionin kanssa [2]. Näin vastaisi suomessa *vain* sekä merkitykseltään että johdoltaan tarkoin tätä muinois-unkarilaista *heon*, joka nykyisestä kielestä on hävinnyt ja saanut siaisekseen *csak* sanan. Tämä soveltuu hyvin myös. esm ruotsin ja saksan kieliin, joissa vastaavaiset adverbit paitsi muita ovat seuraavat: *blott, bara*, *blo*ss, kaikki sanoja, jotka alku-käsitteiltään käyvät sangen likelle *vajaa* ja *hej* sanoja. Samalle suunnalle vetää lapin *ajvestës* sanakin, jonka ainekset ovat: *ajve* + *st* + *ës*. *Ajve* on = suomen *aiva* (puhdas, paljas), s*t* tunnettu lokativin pääte ja *ës* yksikön 3:nnen persoonan possessivi-suffixi sidevokalineen. [3]

tilutoa, lue *tilutoa*, nyk. (meg)tiltá.

Tässä on meillä sana, joka kuuluu samaan juureen kuin suomen *kieltää* ja lapin *gieldet.* [4] Tämä juuri näyttää unkarin kielessä olleen *til* ja käytetyn vartalona nykyään hävinneelle intransitivi-verbille, joka suomessa vastaisi *kieltyä* sanaa, jos semmoista kielessä olisi. Että todellakin tämmöinen intransitivi-verbi unkarissa on ollut, siitä ovat todistuksena nykyisessä kielessä vielä käytettävät nominit:

---

[1] Tieteni ei *vain* muotoa ollenkaan käytetä konjunktionina.

[2] Joka adverbinkin *vaan* johtaa *vaka* sanasta, selittää tietysti *vain* muodon monikon instruktiviksi, joten *vaan* ja *vain* sanain suhde olisi sama kuin *kun* ja *kuin* partikkelien.

[3] Ks. Friis, Lp. Gr., sivv. 63—64.

[4] Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegezések, siv. 46. — *T*:n ja *k*:n vastaavaisuudesta unkarin ja suomen kielissä ks. alemp. *turchucat* sanan selitys.

tilalom, kielto ja *tilos*, kielletty. Tästä *til* juuresta on selitettävän sanan vartalo *tilut* johtunut faktitivi-verbien päätteellä [1]) ja siitä nykyisen *tilt-a-ni* verbin vartalo muodostunut sidevokaalin häviämällä faktitivi-*t*:n edestä. Tietysti on myös vastaavissa suomen ja lapin vartaloissa: *kieltä* ja *gielde* tuo faktitivi-*t* aineksena.

Pääte *oa* on yhdistys kahdesta aineksesta: *a* + *va*. Näistä edellinen on historiallisen perfektin omakirjain, jälkimäinen objektivisen konjugationin 3:nnen persoonan pääte yksikössä, [2]) josta *v* on kadonnut pois, samoin kuin edellä selitetyn *hazóá* sanan päätteestä *j*. Kuten vastamainitussa sanassa, on temporin omakirjain tässä myös muuttunut *a*:sta *o*:ksi, niin että alkuperäisestä *tilut-a-va* on muodostunut *tilutaa*, *tilutoa*. [3]) Nykyisen *tiltá* muodon pääte on tekeytynyt supistumalla samoin kuin edellä selitetyn *teremté* sanankin. [4]) Alkuliite *meg*, jota unkarinnoksessa on käytetty *tiltá* sanan edessä, antaa verbille tekemisen täydellisyyden merkityksen. [5])

Toisinkin on tätä sanaa selitetty; mutta minusta on tässä suoritettu selitys luonnollisempi, jonka vuoksi en otakkaan tarkastettavaksi toista *Mátyás*'in tekemää, semminkin kuin minulla tällä haavaa ei ole hänen selityksensä täydellisenä saatavissa, vaan ainoastansa yksityisiä tietoja siitä. [6])

---

[1]) Vrt. ylemp. sivv. 63—64.

[2]) Ks. ylemp. siv. 64.

[3]) Vrt. ylemp. sivv. 89—90.

[4]) Ks. ylemp. siv. 64.

[5]) Ks. alemp. *mige* sanan selitys.

[6]) Olen yllä suorittamassani selityksessä seurannut Révai'ta (ks. Ant. liter. hung., sivv. 198—201) sekä Budenz'in yksityisessä kirjeessä suosiollisesti antamia ohjeita.

wt, lue *űt*, nyk. *őt*.

Tämä sana on 3:nnen persoonan pronomini yksikön akkusativissa [1]).

ig, lue *igy*, nyk. *egy*.

Tässä on meillä sana, joka on samaa sukua kuin suomen *yksi* (vart. *yhte)* ja lapin *okta (okt. ofta*, *oft*, genit. *ovta)*. Että tämä sananjuuri sitä paitsi käypi koko suomalais-unkarilaisen kielikunnan läpi, tarvinnee minun tuskin huomauttaakaan.

Koska *i* vokaali on likempänä *y*:tä kuin *e*, on tämä vanhempi muoto *igy* lähisempi suomalaiselle *yksi* kuin nykyinen *egy*. Vokaalin muutos *i*:stä *e*:ksi on tietysti aksentin vaikuttama. [2])

fa, lue *fa*, nyk. *fa*.

Tämä sananjuuri on taaskin niitä, jotka kohtaavat meitä hyvin lavealta sukukielten alalla enemmin tai vähemmin muuttuneessa muodossa. Lapin *muorra* (vart. *muora*), jos se tähän kuulunee, poikkee *fa* sanasta jokseenkin etäälle, eikä näytä suomen *puu* sanakaan, joka on pidettävä alkuperäisempänä muodostuksena, olevan varsin likinen sille. Kuitenkin on äänellinen suhde *fa* ja *puu* sanain välillä tavallisimpia. Olemme ylempänä nähneet, että unkarissa *f* vastaa

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 65—66 ja 72, muist. 1.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 51—52; vrt. myös siv. 58. — Altailais-kielten lukusanoista on niin paljon kirjoitettu, ett'ei minun tarvitse tässä jatkaa selitystäni pitemmäksi. Osoitan vain suosiollista lukiaa seuraaviin teoksiin: W. Schott, Das Zahlwort in der tschudischen Sprachklasse, Berlin 1853; J Budenz'in kirjoitus: Adalék a magyar számnevek megfejtéséhez aikakaus-kirjassa: Magyar nyelvészet, ötödik évfolyam; Saman teos: A magyar és finn-ugor szóegyezések; A. Ahlqvist'in kirjoitus: Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, Suomi 1863, siv. 35 seurr.; P. Hunfalvy, A török, magyar és finn szók egybehasonlítása, siv. 127 seurr. y. m.

suomen *p*:tä,[1]) jopa niin-ikään, että *a* ja *uu* näissä kielissä ovat vastaavaiset äänet, ainakin muutamissa sanoissa[2]).

Fa seisoo tekstissämme possessivi-genitivin suhteessa *gimilce-tvl* sanaan. Unkarin kieleltä puuttuu, samoin kuin esm. vogulin ja ostjakin kieliltäkin, genetivi-sia, ja tätä puutetta koetetaan siinä siten korvata, että omistaja pannaan joko nominativiin,[3]) niinkuin tässä, tai dativiin, ja omistettuun liitetään yksikön 3:nnen persoonan possessivi-suffixi ja, jos omistettua on monta, siihen lisäksi vielä monikon *i*[4]). Siis sanotaan: *a fa* l. *a fának gyümölcse*, *puun hedelmä; a fák* l. *a fáknak gyümölcse*, puiden hedelmä; *a fa gyümölcsei*, puun hedelmät j. n. e.[5]).

gimilce tvl, lue *gyimilcsétűl*, nyk. *gyümölcsétől.*

Tämän sanan oikeinkirjoituksessa näemme paitsi muuta senkin vaillinaisuuden, että pääte on kirjoitettu erilleen vartalosta, juuri kuin olisi se postpositioni eikä todellinen siapääte. Sama ilmauma kohtaa meitä alempana parissa muussakin sanassa, joten meidän ei sovi tätä kirjoitustapaa satunnaiseksi virheeksi lukea. Silminnähtävästi kirjoittaja on epäillyt, olisiko tuo pääte päätteenä vai postpositionina pidettävä; ja kun muistamme, että monessa kohden tekstissämme nuo siapäätteet vokaali-harmoniaan nähden eivät mukaannu vartaloinsa jälkeen, niin onkin tosiaan myöntäminen, että kir-

---

1) Ks. siv. 33.

2) Ks. siv. 89. — Myöskin *uu*:ta lähisimpiin ääniin: *uo*:hon ja *u*:hun vastaa unkarin kielen *a*, esm. sanoissa *had* = *kunta, halni* = *kuolla, haladni* = *kulkea, lakat* = *lukko, kakas* = *kukko, daru* = *kurki (?), vihar* = *vihuri.*

3) Vrt. ylemp. siv. 72.

4) Vrt. ylemp. siv. 34.

5) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 108—109 ja 231—233; sekä Ahlqvist, Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, Suomi 1863, sivv. 31—32. (O. A. F. B—t 1869.)

joittajalla on ollut syytä epäilykseensä näiden päätteiden luonteesta.

Sanan ainekset ovat: meille ennestään tuttu vartalo *gyimilcs*,[1]) 3:nnen persoonan possessivi-suffixi *e*, joka siapäätteen edessä on pidennyt,[2]) ja ennen selitetty ablativipääte *tűl*[3]).

Ge, lue *gye*, nyk. *de*.

Tämä konjunktioni näyttää jokseenkin hämärä-peräiseltä. Vaan jos jotakin arvoa panemme Révain arvelulle, että se on samaa sanasukua kuin vastaava adversativikonjunktioni viron kielessä *agga (aga)*,[4]) niin aukenee meille avara arvauksen ala. Mainitun viron sanan sopinee näet panna yhteyteen suomen ja lapin *akka*, jopa edellisen kielen *ukko* sanankin kanssa; ja tietysti tähän yhteyteen myöskin on otettava unkarin *agg*, jonka merkitys on *vanha*[5]). Tästä *vanhan* (= vakaisen) käsitteestä voisi *agga* ja *gye* sanain sidesanallisen merkityksen saada johdetuksi samalla lailla, kuin *vaan* sanan adversativi-merkitys on kehittynyt *vaka* adjektivistä.[6]) — Toisin on Hunfalvy tämän sanan selittänyt,[7]) jota selitystä en kuitenkaan tässä tarpeellisten lähteiden puutteesta saata ottaa tarkastettavaksi.

Révain vasta-mainitun arvelun mukaan olisi *gye* muodostunut *agga* (*aga*) vartalosta siten, että alkuvokaali on

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 96—97.

[2]) Ks. ylemp. siv. 90.

[3]) Ks. ylemp. siv. 97.

[4]) Ks. Ant. liter. hung., siv. 156 seurr.

[5]) Merkillistä kyllä, panee Budenz unkarin *agg* sanan yhteyteen suomen *ukko*, mutta ei *akka* sanan kanssa. Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 119; vrt. myös mitä ylemp. (sivv. 74—75) Suomen *isä, äijä* ja *eno* sanoista on sanottu.

[6]) Ks. ylemp. siv. 101.

[7]) Ks. Magyar nyelvészet, IV évfolyam, siv. 158.

hävinnyt ja *g*:ääni sekä ulkovokaali vähän muuttunut. Tämä muodostus-tapa ei olekkaan tavaton kielessä. [1]) Mitä erittäinkin alkuvokaalin häviämiseen tulee, olemme siitä ylempänä nähneet esimerkkiä sanoissa: *nap, dél, remete, nagy*. [2])

Mutta kuinka lieneekin tämän *gye* sanan johdon; varmaa näyttää ainakin olevan, että se on sama sana kuin nykyinen *de*. Kaikin paikoin, missä se tekstissämme on luettavana, vastaa se merkitykseltään tätä; ja *gy*:n muuttuminen *d*:ksi ei tälle samuudelle ollenkaan ole haitaksi. Nämät äänet vaihettelevat muutenkin kielessä; ja paitsi sitä juuri kysymyksessä oleva sana muutamin paikoin kansan suussa nykyäänkin vielä on *gye*. [3])

Suomennoksen *mutta* ja lapinnoksen *mutto* ovat tietysti yhtä juurta. Edellinen on epäilemättä lyhentynyt abessivi-sia sanasta *muu* = unk. *más*.

mundoa, lue *mundoa*, nyk. *mondá*.

Ylempänä selitin tämän verbin historiallisen perfektin määräämättömässä muodossa *munda;* [4]) tässä on meillä saman temporin objektivinen muoto. Pääte *oa* on muodostunut samaten kuin ylempänä niin-ikään selitetyssä *tilutoa* verbissä. [5])

Lapinnoksen *celki* (*cælket* verbin imperfekti) on nähtävästi samaa juurta kuin suomen sanat: *selkiä, selitä* ja *selittää*.

---

[1]) Vrt. Riedl, Mgy. Gr., siv. 67.

[2]) Ks. ylemp. siv. 75, muist. 1.

[3]) Ks. Révai, Ant. liter hung., sivv. 156—157.

[4]) Ks. sivv. 98—99.

[5]) Ks. siv. 103.

meret, lue *mérett*, nyk. *mért.*

Mérett on supistumalla muodostunut aineksista: *mi* + *érett* samoin kuin nykyinen muoto *mért* alkuperäisemmästä *miért*, jota myös vielä käytetään. Pronomini-vartalo *mi* on meille jo ennestään tuttu; [1]) *érett* taasen on kausativisian päätte, jolla nykyisessä kielessä aina on muoto *ért*, paitsi kun se liittyy persoonallisten possessivi-suffixien kanssa yhteen, jolloin sitä käytetään sekä *ért* että *érett* muodoissa, niin että sanotaan esm. *értem* ja *érettem, érted* ja *éretted.* [2]) Alempana tekstissä tämä pääte kohtaa meitä kolmessa kohden, kerran itsenäisenä sanana, 3:nnen persoonan possessivi-suffixin kanssa yhdistettynä, muodossa *erette (érette),* kaksi kertaa vartalosta erilleen kirjoitettuna: *lelic ert (ért), lilki ert.* [3]) Tästä näkyy, että sillä jo vanhimmassa kielessä oli nuot kaksi muotoa: *érett* ja *ért.* Tietysti näistä edellinen on alkuperäisempi, jälkimäinen siitä supistumalla tekeytynyt. [4]) Mainittu edellinen muoto jakautuu aineksiin: *ér* + *ett.* Näistä *ér* Riedl'in mukaan olisi unkarin kielessä vielä itsenäisenä vartalona *érni* verbissä, joka merkitsee: *olla arvoinen, kelvata.* [5]) Todenmukaisemmalta kuitenkin näyttää Budenz'in arvelu, että tämä sanan-vartalo ei enää elä itsenäisenä unkarissa, [6]) mutta löytyy semmoisena tscheremissin kielestä muodossa *vär* j. n. e. ja merkitsee siinä paikkaa. [7]) Kun nyt jälkimäinen aines *ett* on meille ennestään tuttu [8]) lokativin pääte side-

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 46—47.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 160—161 ja 170.

[3]) Vrt. mitä ylemp. (sivv. 105—106) on sanottu *gimilce tel* sanan päätteestä.

[4]) Vrt. mitä ylemp. (sivv. 87 ja 103 on sanottu *odutta* ja *tilutoa* sanojen supistumisesta.

[5]) Ks. Mgy. Gr., siv. 161.

[6]) Paitsi edellä-mainitussa yhdistyksessä persoonallisten possessivi-suffixien kanssa.

[7]) Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekh. szóegyezés. siv. 137.

[8]) Ks. ylemp. siv. 29.

vokaalinen, on *érett* tarkkaan suomennettuna: *paikassa* l. *siassa (siasta)* ja *mérett (mért)* siis: *min siassa* l. *siasta*, latinaksi: *pro qvo*.

Lapinnoksessa käytetty *manditti* vastaa sekä merkitykseltään että aineksiltaan suomennoksen *mintähden* sanaa.

nū, lue *nöm*, [1]) nyk. *nem*.

Tässä meillä tietysti on tekemistä sana-lyhennyksen kanssa. Sana tavataan parissa paikassa alempana täydellisesti kirjoitettuna *num*. Sen nykyinen muoto on *nem*. Luonnoltaan on sana adverbi, ja tässä kohden poikkee siis unkarin kieli etäälle suomesta. Sitä vastoin lapin kieli toimittaa kiellon verbillä samoin kuin suomi. [2])

eneẏc, lue *ennéjik*, nyk. *ennék*.

Ainekset tässä sanassa ovat: *ev* + *né* + *jik*. Vartalo *ev* on samaa juurta kuin suomen *syödä*, viron *söma*, mordvan *sevan* j. n. e. [3]) Siis näyttää *s*:ääni kuuluvan sanan juureen ja hävinneen pois alusta unkarin kielessä, [4]) jommoisen ilmauman myös havaitsemme, jos vertaamme seuraavia unkarin ja suomen sanoja: *öl* = *syli*, *epe* = *sappi*, *ősz* = *syys*, *evezni* = *soutaa*, *olvadni* = *sulaa*. Vartalon loppukonsonantti *v* säilyy muutamissa muodoissa, niinkuin *evék*, *evő*, muutamassa se muuttuu *sz*:ksi, nimittäin indikativin præsensissä, toisissa se assimilationin kautta muuttuu seuraavaksi puustaviksi, niinkuin esm. selitettävässä *ennéjik*, ja vielä toisista se kokonaan katoo pois, jommoiset pienet säännöttömyydet ja epämukaisuudet niin jokapäiväisissä sanoissa ovat tavallisia piammittain kaikissa kielissä. Sa-

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 40—41.

[2]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 97 seurr.

[3]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 147.

[4]) Vrt. ylemp. sivv. 48—49 ja 53.

maan tapaan vaihettelee eri muodoissa vartalon loppu *v* myöskin verbissä *inni* (vart. *iv)* = *juoda, vinni* (vart. *viv)* = *viedä, lenni* (vart. *lev)* = *lien* ynnä muissa. [1])

Toinen aines *né* on optativin ja konditionalin modi-lisä, joka vastaa suomen koncessivin *ne* päätettä. Vokaali tässä on pitkä siksi, että siihen on sulanut objektia osoittavan 3:nnen persoonan pronomini. Määräämättömässä konjugationissa on tämä pääte vain *ne (na)*. [2]) Lapin kielessä ei ole laisinkaan tän-aineista modi-lisää. [3]) Tuo lapinnoksessa käytetty muoto *boraŝi (bora-ŝi;* optativi) on päätteeltään yhteen käypä suomennoksen *söisi (sö-isi;* konditionalis) muodon kanssa; [4]) mutta vartalo nähtävästi ei sovi suomen *syödä,* vaan *purra* sanan kanssa yhteen.

Kolmas aines *jik (ik)* on oikeimmittain reflexivi- ja passivi-verbien 3:nnen persoonan pääte yksikössä, mutta myöskin intransitivillä tavataan se päätteenä, vieläpä parilla transitivillä, nimittäin: *enni* ja *inni* verbillä. Riedl johtaa tämän päätteen 3:nnen persoonan pronominista *ő* *(ön)* kielen vanhimpien muistomerkkien avulla. [5])

Nykyisen *ennék* muodon pääte on tietysti supistumalla muodostunut. [6])

kí, lue *ki,* nyk. *ki.*

Tämän sanan tunnemme jo ennestään. [7]) Tässä se

---

[1]) Huomattava on, että vastaavaiset suomen vartalot ovat diftongiset. Vrt. ylemp. (siv. 72) *miv* = *myö* j. n. e.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 196—198.

[3]) Muista suomiheimoisista kielistä tavataan se esm. tscheremississä optativin modi-lisänä. Ks. Castrén, Elementa grammat. tscheremissæ, siv. 36.

[4]) Lapin optativin ja suomen konditionalin modi-lisistä ks. alemp. *iorgossun* sanan selitys, sekä myös ylemp. siv. 36.

[5]) Ks. näistä asioista Riedl, Mgy. Gr., sivv. 68, 132—135 ja 174.

[6]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 52—53.

[7]) Ks. ylemp. sivv. 46—47.

luonnollisesti on relativi-pronomini. Kun se nykyisessä kielessä on menettänyt adjektivi-luontonsa, [1]) on unkarinnoksessa täytynyt käyttää *mely* sanaa, [2]) jopa sen edessä vielä määrättyä artikkelia *a*. Tämä artikkeli on lyhennys demonstrativi-pronominista *az*, ja sitä käytetään tässä lyhennetyssä muodossa konsonantilla alkavain sanain edessä, mutta muuten täydellisessä muodossaan *az*. [3]) Kuten tutkittavana olevasta kielen muistomerkistä näkyy, ei ole unkarissa enempää kuin muissakaan suomalais-unkarilaisissa kielissä alkuaan ollut artikkelia, vaan on se myöhempinä aikoina tunkenut siihen arjalais-kielistä. Sitä kummastuttavampaa on nähdä unkarin kielettären nykyään niin mielistyneen tuohon määrättyyn artikkeliin, että sitä käyttää siinäkin, missä arjalais-kielet sitä karttavat, esm. relativi-pronominin edessä, niinkuin tässä, ja demonstrativi-pronominien yhteydessä, kuten myös näemme selitettävän lauseen sanoista: *attól a gyümölcstől*. Sitä vastoin ei näytä kieli niin suosivan määräämätöntä artikkelia, vaikka semmoisena paljon kyllä käytetään lukusanaa *egy*. [4])

Lappiin artikkeli ei ole perehtynyt, vaikka siihen muuten, esm. kielen ääniin nähden, samoin kun unkariinkin sekä germanilais- että slavilais-kielet paljon ovat vaikuttaneet. Kuitenkin näkyy lapin kielessä selviä merkkiä siitä, että artikkeli on siihen sisälle pyrkimässä, niinkuin se myös suomen kieleen tahtoo tunkea väkisinkin.

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 125.

[2]) *Mely* on yhdistetty aineksista: *mi* + *ly*, joista edellisessä *i* on muuttunut *e*:ksi (vrt. ylemp. *Menyi* siv. 58) ja jälkimäinen vastaa suomen *lainen* päätettä (vrt. ylemp. siv. 32, muist. 4), joten *mely* = *millainen*.

[3]) Lyhennetystä muodosta poisheitetty *z* korvataan ulos-puhuttaissa siten, että seuraavan sanan alku-konsonantti kerrotaan. Niinpä *a mely* kuuluu kuin *ammely*, jopa kuin *ammej* (vrt. ylemp. sivv. 49—50).

[4]) Ks. Näistä asioisia Riedl, Mgy. Gr., sivv. 123—124 ja 227—230

nopun, lue *nopun*, nyk. *napon*.

Tämän sanan vartalo *nop* eli, niinkuin se nykyään aksentin vaikutuksesta on muodostunut, *nap* on jokseenkin hämärä-peräinen. Sen tahtoisi mielellään panna yhteyteen suomen *napa* sanan kanssa, joten se olisi selitettävä taivaan tai maailman rakennuksen navaksi eli keskukseksi. [1]) Mutta kun tämä olettaisi liian suurta astronomian tietoa unkarin kansalla siihen aikaan, kun se kielensä peri-sanoja teki, ja sen ohella liian vähää ylpeyttä, [2]) joka kuitenkin, Jumala paratkoon! aina Aatamin ajoista asti on ihmis-sydämmessä rehottanut, niin lienee paras luopua tästä hypothesistä. Vähän todenmukaisemmalta näyttääkin, että kysymyksessä oleva vartalo on sukua samojedin *nop* sanalle, jota *taivaan* ja *jumalan* merkityksessä käytetään ohimuotona tunnetulle *num*. Mutta tällenkään arvelulle ei ole tukevampaa pohjaa tarjona. [3]) Rohkeampi ei kuitenkaan liene kumpikaan näistä hypothesistä kuin Budenz'in nykyisin keksimä, se nimittäin, että *nap* on samaa juurta kuin suomen *lounas*. Tätä sanaa vastaa votjakin kielessä *nunal*, päivä, josta muka näkyy, että *lounas* sanassa *l*:n siaan sopii ajatella *n*:n; *u* taas sopii *p*:stä syntyneeksi, niinkuin esm. sanassa *koura (= kopra)*. Meillä olisi näin alkumuoto *nop-nas = lounas*. [4])

Nopun sana on superessivi-siassa, jonka päätteen ylempänä olemme tulleet tuntemaan. [5]) Tätä sekä komitativia käytetään unkarin kielessä vastaamassa kysymykseen: kos-

---

[1]) Kuten suomen *päivä* sanakin, merkitsee unkarin *nap* sekä *aurinkoa* että *päivää (dies)*, joista merkityksistä edellinen tietysti on alkuperäisempi.

[2]) Pitäähän toki Aatamin jälkeläinen mielellään itsensä ja sen, mikä häntä lähinnä on, kaiken keskuksena.

[3]) Vrt. kuitenkin latinan *dies* ja *deus* Ks. Bopp Vergl. Grammat., II, siv. 146.

[4]) Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 65.

[5]) Ks. ylemp. sivv. 45—46.

ka? samoin kuin suomessa essiviä, adessiviä ja instruktiviä sekä lapissa lokativia ja genitiviä, jossa viimeksi-mainitussa siassa lapinnoksen *bæjve* on. [1])

emdul, lue *émdöl*, nyk. *eendël.*

Tässä on meillä edessämme se muoto, joka Riedl'in kieli-opissa kantaa nimeä *futurum conditionalis*, ennestään tutusta verbistä *enni*, syödä. [2]) Kun tämän verbin vartalo on *ev*, mainitun temporin lisä *nd* tai sidevokaalin kanssa *end (and)* ja toisen persoonan pääte *l* (sidevokaalineen tässä *ël)*, [3]) niin pitäisi meillä oikeastaan kaikessa täydellisyydessään olla muoto *evendël.* Todella tavataankin muista vanhoista kirjallisista muistomerkistä, jos ei juuri *evendël*, niin kuitenkin *ejendel*, [4]) jossa *v* on vaihtunut *j*:ksi. [5]) Selitettävä *émdöl* on tietysti siten tekeytynyt tuosta alkuperäisestä muodosta, että *eje (eve)* alussa on supistunut *é*:ksi, *m* seisoo *n*:n siassa — joka on tavatonta, vaikk'ei vanhassa kielessä varsin outoa, koska siinä tavataan esm. *mevetni nevetni* sanan siasta [6]) — ja *l*:n-edellinen sidevokaali, joka muinoin kuului *ö*:ääneltä, on merkitty *u*:lla, kuten ylempänä olemme nähneet esm. *zumtuchel* sanassa. [7]) Nykyinen muoto *eendël* on, kuten näkyy, hyvin vähän alkuperäisestään muuttunut. Unkarinnoksessa ei ole tätä viimeksi-mainittua muotoa käytetty, vaan sen siasta indikativin præsensiä *eszël*,

---

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., sivv. 176—177.

[2]) Ks. ylemp. siv. 109.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 198—199.

[4]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 188.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 44, 66 ja 90.

[6]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 188.

[7]) Ks. ylemp. sivv. 40—41.

joka tempus unkarissa niinkuin muissakin altailais-kielissä toimittaa futurin virkaa.

Riedl, joka, kuten näimme, pitää kysymyksessä olevaa verbi-muotoa konditionalin futurina, arvelee sen päätteen *nd*:n olevan yhdistetyn mainitun modin lisässä *na (ne)* olevasta *n*:stä sekä *d*:päätteestä, jolla unkarin kielessä tehdään intransitivi-verbiä, enimmästään inchoativi-merkityksellä. [1]) Kuitenkin lausuu Riedl'kin epäilystä tämän muodon futuri-luonnosta, koska muka sillä päätteellä varustetuita vartaloita saatetaan konjugeerata läpi kaikkien muiden modien ja temporien, joten ne siis paremmin sopivat johdetuiksi verbi-vartaloiksi. [2]) Kirjoituksessaan: *Om ungerskans förvandtskap med finskan* ottaa Ahlqvist'kin tämän verbi-muodon puheeksi ja kieltää tukevien syiden nojassa siltä kaiken futuri-luonnon, päättäen mainitun *nd*:n olevan verbien johtopäätteen, joka löytyy muistakin suomalais-unkarilaisista kielistä, nimittäin: mordvasta, jossa tän-päätteisiä verbiä ovat: *por'endan*, pureskelen (*por'an*, puren), *nilendan*, nieleskelen (*nilan*, nielen) y. m., ja vepsän kielestä, jossa tähän kuuluvia verbiä ovat semmoiset kuin esm. *kävyskanden*, käyskentelen, *oleskenden*, oleskentelen, jopa suomestakin, niinkuin näkyy mainittuin vepsän verbien suomennoksista. [3]) Tähän olkoon vain lisättynä, että tuo kysymyksessä oleva *nd (nt)* todenmukaisesti on pidettävä yhdistyksenä siitä *n*:stä, joka suomessa (ulkovokaalin yhteydessä) on essivin, lapissa prædikativin ja unkarissa superessivin päätteenä, [4]) sekä tuosta tunnetusta faktitivi-verbien *t*:stä. [5]) Vasta-mainitulla *n*:päätteellä johtuvat suomessa esm. verbit: *harvenen*, tulen harvaksi, *pahenen*, tulen

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 127—128.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 198.

[3]) Ks. Suomi 1863, sivv. 58—60.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 45—46.

[5]) Ks. ylemp. siv. 63.

pahaksi; [1]) näistä taasen saadaan faktitivisella *t*:llä transitivi-verbit: *harvennan* (vart. *harventa)*, teen harvaksi, *pahennan* (vart. *pahenta)*, teen pahaksi, ja intransitivit (passivit): *harventua,* tekeytyä harvaksi, *pahentua,* tekeytyä pahaksi. Että tämä johtopääte sukukielissä on saanut freqventativi-merkityksen, kuten vast'ikään näimme, ei ole enemmän oudostuttavaa kuin se, että suomen kielessä verbien johtopäätteellä *ks(i) (sk)*, joka epäilemättäkin on samaa johtoperää kuin translativi-sian pääte, on samanlainen freqventativi-merkitys, kuten näkyy esm. verbistä *eleksiä* = *elellä (eleskellä)*.

Lapinnoksen *borak* on indikativin præsensin 2 persoona, jonka pääte lapin kielessä on *k*. Tämä tietysti on

---

[1]) Lönnrot antaa näille verbille nimeksi *verbum comparativum*, sanoo niiden johtuvan kolmi-tavuisista komparativista ja osoittavan tulemista siksi, mitä komparativi merkitsee (ks. Suomalainen ja Ruotsalainen Sanakirja, 1 vihko, siv. VII). Kun tarkastaa semmoisten verbien merkityksiä kuin esm. *paranen, pahenen, harvenen* — ruotsiksi: *förbättras, försämras, glesnar (blir glesare)* — niin niissä tosin huomaa jonkinmoista komparativi-käsitettä, mutta tämä ei suinkaan liene alkuperäinen, vaan johdettu. Näiden verbien alkuperäinen käsite on epäilemättä tulla siksi, mitä emä-sana merkitsee, ja tämä tuleminen eli muuttuminen osoitetaan tuolla *n*:päätteellä, jolla tässä siis ei ole essivi, vaan translativi-merkitys, niinkuin sillä lapin prædikativi-päätteenäkin on (vrt. ylemp. siv. 91). Mutta kun jokin esine esm. *harvenee* s. o. *muuttuu harvaksi,* niin se tietysti tulee *entistä harvemmaksi,* ja näin saapi sana tuon komparativi-merkityksen. Puheena oleva johtopääte *n* ei hevillä sopine komparativin päätteestä tekeytyneeksi. Kuten tunnettu, on tämä *mp (mpa, mpä)*, ja siinä on *p* peri-olennollinen aines (vrt. ylemp. siv. 87), ei *m*, josta jälkimäisestä tuon *n*:n kenties joinkin sopisi selittää johtuneeksi. Ei myöskään *a*.n ja *ä*:n muuttuminen *e*.ksi niinkuin esm. verbissä *harvenen (harva), kylmenen (kylmä)* osoita mitään sukulaisuutta komparativin kanssa. Semmoinen vokaalin-muutos tapahtuu muidenkin päätteiden, esm. passivin *t*:n edessä. Eikä todista sekään näiden verbien komparativi-peräisyyttä, ett'ei sanota: *hyvenen, paljonen,* vaan niiden siasta: *paranen, enenen;* sillä sekä *para* että *enä* ovat alkuperäisesti positivi-vartaloita, vaikka niitä ei enään (adjektivinä) käytetä siinä gradissa (vrt. ylemp. siv. 75 muist 1: sekä Friis, Lappiske Sprogprøver, siv. 122, sana *buörre*)

tekeytynyt 2:sen persoonan pronominista *don*, joten meillä tässä *t* *(d)*:äänen siassa on *k*. [1])

oz, lue *oz*, nyk. *az*.

Tämä demonstrativi-pronomini on samaa juurta kuin suomen *tuo* ja lapin *duot*, vaikka sukulaisuus ensi näkemällä ei suuresti silmään pistä. On näet *oz* sanan alusta *t*:ääni kadonnut, [2]) jonka siitä voipi päättää, että kielessä on koko joukko demonstrativi-johtoisia sanoja, jotka alkavat *t*:llä, esm. *tova*, tuonne (kauas), *tovább*, tuonnemmas, *túl*, tuolla puolen. Loppu-puustavi *z* on juureen kuulumaton, myöhemmin sanaan liittynyt lisäys, samoin kuin *t* mainitussa lapin *duot* sanassa. [3]) Aksentin vaikutuksena sopii se pitää, että tämän sanan vokaali nykyisessä kielessä on muuttunut *o*:sta *a*:ksi. Alkuperäinen vokaali on säilynyt liittosanassa *olly*, joka on yhdistys aineksista *oz* + *ly* = *tuollainen (tuon-lainen*. [4]) Vanhassa kielessä oli tämä sana attributi-asemassa aina adjektivinen luonnoltaan; nykyisessä kielessä se artikkelin yhteydessä on substantivi ja deklineerataan, joten esm. juuri tässä kohden tekstiämme luetaan *attól*. [5])

gimilstwl, lue, *gyimilcstűl*, nyk. *gyümölcstől*.

Tämän sanan vartalo ja ablativin pääte ovat meille

---

[1]) Vrt. ylemp. siv. 35 seurr.

[2]) *T*:n katoominen unkarin kielen sanain alusta ei olekkaan mitään harvinaista. Niinpä on se hävinnyt seuraavista sanoista: *orr* = suom. *turpa; ér* = vog. *tares*, ostj. *turt*, mordv. *tarat; ujj* = ostj. *tuj*, vog. *tul'e; aratni* = mordv. *türedam*. Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, sivv. 144, 147, 148 ja 150.

[3]) Entiset tutkiat ovat selittäneet sekä *az* että *ez* sanan metathesin ja *t*:n *z*:ksi pehmenemisen kautta syntyneeksi. Nykyinen selitys on tehty Budenz'in usein viitatun A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések (ks sivv. 145—146) kirjan sekä saman tutkian yksityisessä kirjeessä antamien tietojen johdolla.

[4]) Vrt. ylemp. sivv. 32, muist. 4, ja 49.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 111.

ennestään tutut. [1]) Uutta on vain pieni eroitus oikeinkirjoituksessa ja se, ett'ei tässä ole 3:nnen persoonan possessivi-suffixia vartaloon liitettynä.

halalnec, lue *halálnek,* nyk. *halálnak.*

Tämä sana jakautuu aineksiin: *hal* + *ál* + *nek.* Vartalo *hal* on meille jo ennestään tuttu. [2]) Olemme nähneet sen olevan samaa juurta kuin suomen *kuolla* sanan. Toinen aines *ál* on verbistä johtuvien substantivien pääte, [3]) joka näyttää olevan samaa sukuperää kuin suomen freqventativi-verbien pääte *ele.* Tästä suomalaisesta verbi-päätteestä näkyy unkarin kielessä jälkiä myös *alom, elem (alm, elm)*:päätteisissä *substantiva verbalia* sanoissa, joista esimerkkinä mainittakoon *kérelem* (akkusat. *kérelmet)* = *kerjäelemä, kerjäelmä* (ruokous). [4]) Todenmukaista on myöskin, että johtopääte *ly,* kun se verbi-vartaloihin liitetään, on jäännöstä samaisesta freqventativi-päätteestä, esm. sanassa *irály* = *kirjailu* (käsi-ala). [5]) Dativin pääte *nek* on meille ennestään tuttu [6]) samaten kuin sekin, että dativia käytetään possessivi-genitivin asemesta, [7]) ja että siapäätteet muinois-kielessä eivät taipuneet vokaali-harmonian sääntöjen alle. [8])

Sananjuuri *hal* tavataan hyvin lavealta suomalais-unkarilaisten kielten alalla; [9]) mutta vastaava sana lapissa on

---

[1]) Ks. ylemp., sivv. 96—98 ja 105—106.

[2]) Ks. ylemp., siv. 89.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 94.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 94—95.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 95.

[6]) Ks. ylemp. sivv. 23—24.

[7]) Ks. ylemp. siv. 105.

[8]) Vrt. ylemp. sivv. 61—62.

[9]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 22.

peräti toista sukua, kuten lapinnoksesta on nähtävä. Suomennoksen *kuolema* sanan päätteestä tulen selvän tekemään alempana *choltat* sanan selityksessä.

halaláál, lue *haláláal*, nyk. *halálával.*

Sanan ainekset ovat: *hal* + *ál* + *á* + *al*, kaikki ennestään tuttuja, ensimäinen ja toinen edellisen sanan selityksestä. Kolmas aines on 3:nnen persoonan possessivi-suffixi, tässä raskaan siapäätteen edessä pidentynyt,[1]) neljäs *al* komitativin pääte,[2]) jonka alusta *v* on hävinnyt samoin kuin *tilutoa* ja *mundoa* sanojen päätteistä.[3])

Suomennoksen *kuolemalla* on adessivi- ja lapinnoksen *jabmimin* komitativi-sia. Näiden siain päätteistä on ennen puhuttu.[4])

holz, lue *holsz*, nyk. *(meg)halsz.*

Sana *halni* on meille jo ennestään tuttu.[5]) Muinoisessa kielessä on, kuten tämä *holsz* sana näyttää, vartalo ollut *hol*, jossa muodossa se siis on seisonut suomen *kuolla* sanaa lähempänä. Vokaalin muutos on tässäkin tietysti aksentin vaikuttama. Aines *sz* on yksikön 2:sen persoonan pääte, johtuva sekin 2:sen persoonan pronominista *te*:stä samaten kuin ennestään tuttu pääte samassa muodossa *l*[6]) sekä *d*, jonka kanssa emme vielä ole tutustuneet.[7]) Suomen kielessäkin tällä persoonalla on kaksi päätettä: *t* ja *s*, mutta lapin kielessä vain yksi nimittäin *k*.[8])

---

1) Ks. ylemp., siv. 90.

2) Ks. ylemp. sivv. 33—34 ja 44.

3) Ks. ylemp. siv. 103 ja 107.

4) Ks. ylemp. sivv. 44—45.

5) Ks. ylemp. siv. 117.

6) Ks. ylemp. siv. 113.

7) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 70—72.

8) Vrt. ylemp. sivv. 115—116.

Tästä samaten kuin ylempänä selitetystä *tilutoa* sanasta näkyy, että Magyarilainen muinoin ei käyttänyt partikkelien kanssa yhdistetyitä verbiä, jota nykyinen kieli sitä vastoin rakastaa [1]. Suomi on tämänkin suhteen paremmin säilyttänyt alkuperäisen luontonsa, ja vieläpä lapinkin kieli, sillä niissä eivät semmoiset yhdistetyt verbit ole ollenkaan suosittuja. *Meg* præfixin merkityksestä on jo ylempänä ollut puhe [2]. Unkarinnoksesta näemme, että se saatetaan eroittaakkin yhdistyksestään verbin kanssa [3].

Hadlaua, lue *hallava,* nyk *hallá.*

Hadlaua sanassa on *d* kirjoitus-virhe. Révai sanoo tästä: "*Hic in verbo hadlaua aberravit scriptor, quod, cum duo ll formare debuisset, pro horum primo d posuerit*" [4]. Tässä ovat siis ainekset: *hall* + *a* + *va*. *Hall* on samaa juurta kuin suomen *kuulla* (vart. *kuule*) [5] sekä lapin *gullat, a* historiallisen perfektin tempori-lisä ja *va terumteve* sanan selityksestä tunnettu 3:nnen persoonan pääte [6]. Nykyisen *hallá* muodon muodostus on meille myös tuttu mainitusta selityksestä.

choltat, lue *choltát,* nyk. *holtát.*

Sanan ainekset ovat: *chol* + *t* + *á* + *t*. Vartalo *chol* on sama kuin ylempänä selitetyn *holz* sanan. Että kirjoittaja tässä on merkinnyt ensimäisen äänen *ch*:lla, se todistaa, että hänen aikanansa tämä ääni ei vielä ollut täydelleen

---

1) Vrt. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 146—147.

2) Ks. ylemp. siv. 103.

3) Vrt. Riedl, Mgy. Gr., siv. 147.

4) Ks. Ant. liter. hung., siv. 190.

5) Vrt. ylemp. siv. 89.

6) Ks. ylemp. siv. 64.

pehmennyt *k*:sta *h*:ksi, vaan huojui molempien välillä. Senkin samoin kuin vokaali-äänensä suhteen[1]) tämä vartalo siis siihen aikaan oli likempänä suomen *kuolla* sanaa. Toinen aines *t* on participin perfektin pääte, joka *l*:n kanssa yhdistyneenä on antanut turvaa edelliselle vokaalille, niin että se nykyisessä kielessäkin on säilynyt alkuperäisenään[2]). Kolmas aines *á* on yksikön 3:nnen persoonan possessivisuffixi, pidennettynä jo usein mainitusta syystä[3]), ja lopussa oleva *t* on akkusativin pääte.

Participin perfektiä käytetään unkarin kielessä usein, niinkuin tässäkin, *substantive*, tavallisimmasti possessivisuffixien kanssa yhdistettynä[4]). Unkarinnoksessaan on Budenz lauseen keveyden vuoksi — ei pakosta — käyttänyt lause-rakennusta, joka vastaa seuraavaa suomenkielistä: *kuuli luovalta jumalalta, että hänen täytyi kuolla.*

Suomennoksen *kuolemansa* vastaa, jos sen muodon alkuperäisintä luontoa tarkastamme, merkitykseltään tarkoin tätä unkarin sanaa *choltat.* Se on tekeytynyt aineksista: *kuole* + *ma* + *n* + *nsa.* Kaksi ensimäistä tekevät yhdistettyinä sanan *kuolema,* joka on verbin *substantivus III;* vaan sitä käytetään myös tavallisena verbi-johtoisena substantivina, niinkuin esm. tässä. Tuo *substantivus III* on epäilemättä alkuansa ollut adjektivi-luontoinen, vastaten niinkutsuttua *adjektivus II* (perf. part. passiv.) muotoa. Todistuksena siitä on nykyisessä kielessä tämän muodon käyttäminen semmoisissa lauseissa kuin esm. seuraava: *Kirjoittaja poltti painattaman kirjansa* = *kirjoittaja poltti painatetun kirjansa.* Paitsi sitä antavat sukukielet tälle väitteelle varsin tukevan vahvistuksen. Niinpä esm. lapin kieli, jossa *ad-*

---

[1]) Vrt. ylemp. siv. 118.

[2]) Vrt. ylemp. siv. 52.

[3]) Ks. ylemp. siv. 90.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 268—269.

jectivus II:lla päätteenä on *m*[1]), samoin myös tscheremissin kieli, jossa vastaavalla muodolla (*participium præteritum passivi*) on sama pääte vielä täydellisemmässä muodossa *ma* (*mä*)[2]).

Kolmas aines *n* on genetivin (akkusativin) pääte[3]), joka seuraavan 3:nnen persoonan possessivi-suffixin edestä häviääpi, tavallista sääntöä noudattaen. Tämä suffixi *nsa* on luonnollisesti johdettava 3:nnen persoonan pronominista *hän*; mutta miten yhteys niiden välillä on selitettävä?

Niinkuin tiedämme, on 3:nnen persoonan possessiviliite myös muodossa *h-n*[4]) suomen kielessä, ja se muoto on epäilemättäkin alkuperäisempi. Siitä *nsa* (*nsä*) on voinut siten tekeytyä, että vokaali[5]) *h*:n ja *n*:n välistä on kadonnut, *hn* muuttunut *sn*:ksi, niinkuin esm. essivi-muodossa: *läsnä* = *lähnä* (vart. *lähe*), ja nämät puustavit ovat vaihettaneet paikkaa ja saaneet ulkovokaalin peräänsä[6]). Lapin kielessä on vastaava suffixi yksikössä *s*, joka on lyhennys 3:nnen persoonan pronominista *son*, ja monikossa *sek*, jossa siis yksikön muotoon lisäksi on tullut monikon *k* sidevokaalinen[7]).

---

1) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 84.

2) Ks. Castrén, Elementa grammatices tscheremissæ, siv. 37.

3) Ks. ylemp. siv. 77 seurr.

4) Tämä *h-n* supistuu edellisen tavun kanssa yhteen samoin kuin illativin päättekkin. Vrt. alempana *vilagbele* sanan selitys.

5) Tämän vokaalin määrää edellisen tavun vokaali niinkuin illativin päätteessäkin.

6) Ks. laveampaa selitystä tästä asiasta Ahlqvist'in usein viitatussa teoksessa: Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, Suomi 1863, sivv. 48—49.

7) Kuten tunnettu, toimittaa *nsa* (*nsä*) samoin kuin *h-n* suomessa 3:nnen persoonan possessivi-suffixin virkaa sekä yksikössä että monikossa. Kun muissa suomalais-unkarilaisissa kielissä vastaavain suffixien yksiköllä ja monikolla on eri muotonsa, on mainittu asia suomen kielessä varsin oudostuttava. Kenties onkin tuo *nsa* (*nsä*) suffixin lopussa

terumteve, lue *terömteve*, nyk. *teremté*.

Tämä sana on meillä jo ennen ollut samoin kirjoitettuna, vaikka se silloin oli historiallisen perfektin yksikön kolmas persoona, vaan tässä kohden on participin præsensin nominativi yksikössä. Kaikki sanan selitykseen tarvittavat osoitukset saadaan edellisestä [1]. — Lapinnoksen *sivnedœgje* on *substantivus actor* meille entisestään tutusta *sivnedet* [2]. Pääte *gje (je)* [3] on pantava yhteyteen suomen saman-nimisen verbi-johtoisen substantivin *ja, jä (ia, iä)* päätteiden kanssa. Päätteen-edellinen vokaali on pidennyt *œ*:ksi aksentin vaikutuksesta, niinkuin edellä selitetyssä *čalminœdek* sanassakin [4].

istentvl, lue *istentűl*, nyk. *istentől*.

Kun tästä sanasta eroitamme meille jo ennestään tutun ablativin päätteen *tűl (től)* [5], jääpi jäljille vartalo *isten*. Heti ensi silmäyksellä havaitsee, ett'ei tämä sana saata olla missään sukulaisuuden suhteessa suomen *jumala* ja lapin *jubmel* l. *ibmel* sanoille. Mutta suomessa on pari muuta sanaa, nimittäin: *isä* sekä *isäntä*, ja lapissa *ised*, jotka itsestään johtuvat mieleen, kun kysymyksessä olevalle *isten* sanalle heimoa etsii. Jo ylempänä löysimme tämän sananjuuren unkarin kielestä *isemucut* sanassa [6]. Olisikohan siis mahdotonta, että se olisi antanut Magyarilaisille jumalankin nimityksen? — Mielestäni ei ollenkaan. Onhan siitä Suo-

---

kuuluva aspirationi, joka semminkin enklitikan siihen liittyessä tulee huomattavaksi, monikon päätteen jäännöstä, joka muotojen hämmentymisen kautta on perehtynyt yksikköönkin (vrt. ylemp. siv. 20).

1) Ks. ylemp. sivv. 63—66.

2) Ks. siv. 66.

3) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 85.

4) Vrt. ylemp. siv. 43.

5) Ks. ylemp. sivv. 97—98.

6) Ks. ylemp. siv. 72 seurr.

malaisille ja Wirolaisillekkin muodostunut sen-arvoiset sanat. Tunnettu on, että *isänen* on samaa kuin *ukko* l. *ukkonen*, että vielä tänä päivänä Hämäläinen sanoo: *isänen käy* = *ukkonen käy*. Tunnettu on myöskin Wirolaisten *vanna issa*. Että Magyarien *isten* on puheena olevasta sananjuuresta johdettava, väittää myöskin Hunfalvy. Hän lausuu asiasta seuraavalla tavalla [1]): *Ise (a régi nyelvemlékben = atya) finnül isä, eszt. isa; ebbül isäntä házi úr, főnök, esztben isand. A régi ise, is-t (mert az isemucut mai beszédünk szerint isünket) megtalálom az is-ten és is-pán szókban is. Is-ten annyi mint atya-ég, vagy öreg, nagy ég, a ten az lévén, mi a török tenri, tängri, tangara = menny, ég* [2]). Näin on siis *isten* sana, merkillistä kyllä, samoin kuin suomen *jumala*, lapin *jubmel*, samojedin *num* sekä ostjakin ja vogulin *tarom, tarum, tarm, turm* sanat, alkuaan merkinnyt taivasta [3]).

Mistä Révai johtaa *isten* sanan, on ylempänä *eleve* sanan selityksessä mainittu [4]).

feledeve, lue *feledeve*, nyk. *(el)feledé.*

Karsittuamme pois määrätyn konjugationin historiallisen perfektin yksikön 3:nnen persoonan päätteen ja tempori-lisän tämän sanan lopusta [5]), saamme sen rungoksi *fe-*

---

[1]) Ks. kirjoitus: A magyar igeidők aikakanskirjassa: Magyar nyelvészet, ötödik evfolyam, siv. 254.

[2]) Se on suomeksi: *Ise* (vanhoissa kielen muistomerkissä = *atya*) suomeksi *isä*, viroksi *isa*; siitä *isäntä*, huoneen haltia, päämies, viron kielellä *isand*. Muinoisen *ise*, *is* sanan (sillä *isemucut* on nykyisen kielen mukaan *isünket)* tapaan myöskin *is-ten* ja *is-pán* sanoissa. *Is-ten* on niin paljon kuin *isä-taivas* eli vanha, iso taivas, *koska ten* on samaa kuin turkin kielen *tenri, tängri, tangara* = *taivas*.

[3]) Ks. Castrén, Föreläsningar i finsk mytologi, siv. 15 seurr.; ja Hunfalvy'n vasta-mainittu kirjoitus Magyar nyelvészet kirjassa, siv. 254.

[4]) Ks. ylemp. siv. 67.

[5]) Ks. ylemp. siv. 61.

led, josta vielä johtopääte *ed* [1]) on eroitettava, ennenkun pääsemme juuren perille. Mahdollista on, että suomen *verbi pelehtyä* on tästä samasta juuresta ylennyt vesa [2]). Kresznerics unkarilaisessa sanakirjassaan panee *feledni* sanalle alkumerkityksen *tardat, somnolenter agit.* Tätä sanan merkitystä Révai tosin kokee tyhjäksi tehdä, sanoen: - - *exstat feledek apud Párizpápaium, verum cum adscripta significatione: tardo, somnolenter ago; ejus participium feledő, otiosus, tardans. Sed errat in his Párizpápaius. Nam veteres, ut et praesens manuscriptum, significatum isti verbo hunc tribuunt, obliviscor* [3]). Mutta kun hän ei sen paremmin todista väitettään, pidän Kresznerics'in ja Párizpáius'en sanalle antamasta merkityksestä kiini, joka varsin hyvin sopii yhteen *pelehtyä* sanan kanssa. Onhan toki esm. kasvin pelehtyminen eli surkastuminen sen elinvoiman veltostumista. *Feledni* verbin merkitykset: *olla veltto* ja *unhottaa* sopivat samoin hyvin toisiinsa, koska unhotus tietysti on mielen velttoutta, niinkuin juuri suomen *unhottaa* verbin johto osoittaa Se on näet samaa juurta kuin *uni*, josta sen alkuperäisempi muoto *unehuttaa* säännöllisesti johtuu *unehtua* verbin välityksellä.

Muuten on *feledni* sanasta huomautettava, että se jo nykyisessä kielessä on vanhentumaisillaan ja sen siasta käytetään liittosanaa *elfeledni*, jonka alkuliite meille on ennestään tuttu [4]).

Lapinnoksen *vajaldatti, vajaldattet* verbin imperfekti, näyttää hämärä-peräiseltä.

Engede, lue *engede*, nyk. *engede.*

Tämä on määräämättömän konjugationin *perfectum*

---

[1]) Vrt. ylemp. siv. 144.

[2]) *F*:n ja *p*:n vaiheista unkarin ja suomen kielissä ks. ylemp. siv. 33.

[3]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 193.

[4]) Ks. ylemp. siv. 97.

historicum yksikön 3:nnessa persoonassa *engedni* verbistä, jolla ei suomen eikä lapin kielissä tieteni ole heimoa. Vastaava lapinnoksen *mieđeti, mieđetet* verbin imperfekti, ja sen perussana *miettat* kuuluvat tietysti suomen *myöntyä (myö)* sanan sukuun.

urdung, lue *ördöng*[1]), nyk. *ördög*.

Tämä sana tavataan ostjakin kielestä *örtik* muodossa ja merkitsee siinä hyvän-suopaa jumalaa. Luultavasti on sana unkarin kielessä kristin-uskon ensi aikoina saanut pahan hengen merkityksen[2]). Muuten on sen sukuperä yhtä tuntematon kuin sitä vastaavain suomen *perkele* ja lapin *bœrgalak* (genit. *bœrgalaga)* sanain. Sen nykyään käytettävässä muodossa *ördög* on *n g*:n edestä hävinnyt, mutta se on säilynyt tästä johdetuissa sanoissa, esm. *ördöngös, ördöngösség*.

intetvinec, lue *intetvinec,* nyk. *intetének*.

Tämän sanan ainekset ovat: *int* + *et* + *vi* + *nek*. *Int* eli vähän muuttuneessa muodossa *ind* on sangen hyötyisä sananjuuri unkarin kielessä. Siihen kuuluvat esm. sanat: *inteni,* viitata, kehoittaa, varoittaa, *intezni,* johdattaa, tähdätä, järjestää, *indítani,* panna liikkeille, herättää, *indulat,* mieli, mielen liikutus j. n. e. Kun nyt suomen *into* merkitykseltään ei näytä olevan hamassa mainituista sanoista, lienee se samaiseen juureen kuuluvana pidettävä. Lapin kielessä sitä vastoin ei ole tieteni tähän juureen kuuluvaa sanaa. — Toinen aines *et,* jossa *e* on sidevokaali, on verbistä johtuvain substantivien pääte, jotka muinoisessa kielessä merkitsevät *tekemistä,* vaan nykyään osoittavat *tekemisen tuotetta* eli *tekoa.* [3]) Niinpä merkitsee siis tutkitta-

---

[1]) Vrt. ylemp. *zumtuchel* sana, sivv. 40—41.

[2]) Vrt. Castrén, Föreläsningar i finsk mytologi, sivv. 222—223.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 88.

vana oleva *int-et* kehoittamista (viettelemistä), nykyisessä kielessä käytetty sana *ir-at* (*ir-ni*, kirjata, kirjoittaa) kirjettä. [1]) Tämä johtopääte on suomen kielessäkin, jossa sen muoto murteittain on *et*, jopa myös *ek*, mutta tavallisesti *e'* (genit. *ehen* l. *een*). Esimerkkinä tän-päätteisistä sanoista sopii mainita: *miete'*, *piste'*, *te'e'*, *valve'* (*on tekeillä, valveilla*). Näistä esimerkistä näkyy, että kysymyksessä oleva pääte suomessa on säilyttänyt sekä tekemisen että teonmerkityksen, aivan samaten kuin esm. *substantivum verbale cogitatio* latinassa merkitsee sekä *ajattelemista* että *ajatusta*, samanlaatuinen sana ruotsin kielessä *gerning* sekä *tekemistä* että *tekoa* (tekemisen tuotetta). Myöskin lapissa on tämä pääte, ja siinä kielessä on se muodostunut *s*:ksi, *g*:ksi eli *k*:ksi, esm. *jurdag*, ajatus (*jurdat*, ajatella), *vuolatas* l. *vuolatak*, vuolu (*vuollat*, vuolla), *gaĉaldak*, kysymys (*gaĉat*, kysyä. [2]) — Kolmas aines *vi* [3]) on 3:nnen persoonan possessivi-suffixi, vastaava *é*:tä sanan nykyisessä *intetének* muodossa, ja neljäs *nek* on meille ennestään hyvin tuttu dativin pääte.

Lapinnoksessa käytetty *fillitussi* on allativi-sia nominativista *fillitus*, joka lienee samaa sukuperää kuin suomen *villitys*.

evec, lue *evék*, nyk. *evék*.

Tässä on meillä edessämme historiallisen perfektin kolmas persoona ennestään tutusta *enni* verbistä. Alkupe-

---

[1]) *Intet* sanaa ei oikeimmittain enää käytetä kielessä, jonka vuoksi myös unkarinnoksessa sen perään sulkiaisten sisälle on liitetty tavallisempi sana *csábitás*.

[2]) Ks. Friis, Lp. Gr., sivv. 110—112.

[3]) Vrt. ylemp. sivv. 65—66. Tämä *vi* pitäisi oikeimmittain olla *vé*, ja Révai lukeekin sanan tämän mukaan *intetvéneck* (ks. Ant. liter. hung., siv. 195). Mutta tässä kohden on huomattava, että palóczin murteessa nykyäänkin *é* korottomassa tavussa äännetään kuin *i* (ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 23—24).

räiset ainekset ovat: *ev* + *e* + *ik*, joista *evék* supistumalla on muodostunut. [1])

tiluvt, lue *tiluvt.*

Tämä sana on *perfectum participii* vartalosta *til*, jonka ylempänä *tilutoa* sanan selityksessä tulimme tuntemaan. [2]) *Tiluvt* seisoo siis *tilott* muodon siassa. [3]) Nykyisessä kielessä käytetään *tiltani* verbistä vastaava muoto *tiltott*, joka tässä siis on passivi-merkityksessä. [4])

Suomennoksen *kiellettyä* jakautuu alkuperäisiin ainekseen: *kieltä* + *t* + *y* + *tä*. Vartalo *kieltä* on meille ennestään tuttu, [5]) *t* on passivin johtopääte, joka kerrotaan ja vaatii edellisen *ä*:n muutoksen *e*:ksi, *y adjectivus II*:n pääte passivissa ja *tä* infinitivi-sian pääte, josta tässä *t* on hävinnyt. Lapinnoksen *gieldujuvvum* on vastaava muoto tunnetusta *gieldet* verbistä, [6]) joka attributi-asemassa on käy-

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 64 ja 110.

[2]) Ks. sivv. 102—103.

[3]) Tämä *tiluvt* ja *tilott* muotojen samuus on vähän oudostuttava. Sillä on kuitenkin semmoiset puolustajat kuin Révai (ks. Ant. liter. hung., sivv. 198—200) ja Budenz. Jälkimäisen yksityisessä kirjeessä minulle suosiollisesti antamista tiedoista julkaistakoon asian valistukseksi seuraavat lauseet: "*Was speciell das* vt *in* tiluvt *betrifft, so kann man darin eine ältere gestalt des praeteritumbildenden* tt *sehen, und dasselbe wiederum aus* mt *ableiten. So fasst es auch Hunfalvy (Nyelvt. Közlem. V*, 266), *indem er dann zum finnischen* nut *gelangen will. Doch ist es mir zweifelhaft, ob überhaupt — denn* nehe *ist das thema vom nom.* nut *— im finnischen ein suff. praeteriti bestanden hat, dessen wesentlicher teil* t *war*". Yhtyen tähän Budenz'in epäilykseen *t*:n peri-olennollisuudesta suomen aktivin *adjectivus II*:ssa, jolle epäilykselleni toivon toisessa sopivammassa tilassa saattavani esiin tuoda pitäviä perustuksia, tahdon tähän vielä vain lisätä, että Budenz kirjeessään myös osoittaa toiseen, Mátyás'in suorittamaan selitykseen *tiluvt* sanasta, joka minusta näyttää vähemmän todenmukaiselta (vrt. ylemp. siv. 103).

[4]) Participien vaihettelevaisesta aktivi- ja passivi-merkityksestä ks. alemp. *odut* sanan selitys.

[5]) Ks. ylemp. siv. 102.

[6]) Vrt. ylemp. siv. 102.

tetty nominativissa. [1]) Tämän ainekset ovat siis: *gielde* + *juvvu* + *m*. Toinen aines *juvvu* on passivin vartalo-lisä, josta samoin kuin suomen passivin *t*:stä enemmän alempana *odut* sanan selityksessä. Kolmas aines *m* on tunnettu *adjectivus II*:n pääte. [2])

gimilstvvl = *gimilstwl*. [3])

gimilsben, lue *gyimilcsben*, nyk. *gyümölcsben*.

Tämän sanan tunnemme ennestään sekä vartaloltaan että päätteeltään. [4])

halalut, lue *halálut*, nyk. *halált*.

Tässäkin on meillä tuttu vartalo. [5]) Tuttu on niinikään siihen liitetty akkusativin pääte *t* sidevokaalinensa, joka viimeksi-mainittu nykyisestä muodosta on jäänyt pois. [6])

gimilsnec, lue *gyimilcsnek*, nyk. *gyümölcsnek*.

Tämän sanan sekä vartalo että pääte ovat edellisestä hyvin tunnetut.

vvl, lue *úl*, nyk. *oly (olly)*.

Kuten ylempänä sivuuttamalla mainitsin, johtuu tämä sana *az (oz)* pronominista ja *ly* päätteestä. [7]) Kun *z* tässä assimilationin kautta on muuttunut *l*:ksi, on kirjoitus-

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 59.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 120—121.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 116—117.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 96—97 ja 61—62.

[5]) Ks. ylemp. sivv. 117—118.

[6]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 157.

[7]) Ks. siv. 116.

tapa *olly* oikeampi kuin *oly*, [1]) joita molempia kuitenkin käytetään melkein yhtä paljon. Vastaava suomen sana *niin* on demonstrativi-pronominin *se* instruktivi-sia monikossa, ja tähän soveltuu lapinnoksen sana *nu*, vaikka lapin kielessä mainittua suomen *se* sanaa vastaava demonstrativi-pronomini *dot* ei monikossa muuta alkupuustaviansa *n*:ksi, niinkuin suomessa tapahtuu. [2]) Muuten sopii *oly* sanasta vielä muistuttaa, että sitä tässä on käytetty *adverbialiter*, vaikka se edellisen mukaan alkuansa on adjektivi.

keseruv, lue *keserűv*, nyk. *keserű*.

Sanan vartalo on *keser*, pääte *űv*. Tämä vartalo on samaa juurta kuin suomen *katkera*. Lapin kielestä ei tieteni löydy tätä sanan-juurta, [3]) mutta tscheremissin kielestä tavataan siihen kuuluva sana *kočo*. [4]) Suffixi *űv* näyttää olevan samaa johtoperää kuin suomen adjektivi-pääte *va (vä)*, esm. sanoissa *tukeva*, *väkevä;* ja nämät kaksi päätettä ovat piammittain samassa suhteissa toisiinsa kuin edellä selitettyjen unkarin *uolov* ja suomen *oleva* participien päätteet. [5]) Kysymyksessä oleva adjektivi-pääte tavataan myös mordvan kielestä, sekä sen mokscha- että ersä-murteesta, joista sen muoto edellisessä on *u* l. *i*, jälkimäisessä *ov (ev);* [6]) ja samaten lapin kielestäkin, jossa tällä päätteellä on muodot *j* ja *i* [7]) (*j* tässä siis = *v*). [8]) Kaikissa näissä kielissä näyttää tämän päätteen merkityskin

---

[1]) Muinoisessa muodossa *úl* on *z*:n poisheitto vokaalin pituudella korvattu.

[2]) Vrt. ylemp. siv. 43.

[3]) Lapinnoksen *bačča* on nähtävästi peräti toista sukuperää.

[4]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezes., sivv 13—14.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 96.

[6]) Ks. Ahlqvist, Vers. einer Mokscha-mordv. Gr., siv. 26.

[7]) Ks. Friis, Lp. Gr., sivv. 117—118.

[8]) Vrt. suomen *substantivus actor* ja *adjectivus I activi* muotojen

sangen hyvin yhteen käyvän. Luultavasti on se samaa johtoperää kuin suomen ja unkarin participi- (adjectivus-) pääte *va (vä)*. [1]) — Nykyisessä kielessä on tällä päätteellä muoto *ú* (ű) ja siitä lyhennyt *u (ü)*. [2])

uola, lue *vola,* nyk. *vala.*

Tämä sana on jo ylempänä *odutta* sanan yhteydessä selitetty. [3])

vize, lue *vize.*

Tätä sanaa on tieteni kahdella lailla selitetty. Toiset pitävät sitä *víz* substantivina, johon 3:nnen persoonan possessivi-suffixi on liitetty, koska se on omistetun suhteessa *gimilsnec* sanaan. [4]) Tämä *víz* on sama kuin suomen *vesi;* ja kenties kuuluu lapin *ĉacce* myös siihen sanaheimoon. Näin olisi hedelmän *vesi* tietysti samaa kuin sen *neste,* jota vastaavaa unkarin sanaa *nedv* [5]) Budenz onkin käyttänyt unkarinnoksessaan. Kun mainittu tutkia näin tulkitsee sanan ja lukee sen niin, kuin ylempänä olemme nähneet, on hän siis kaiketikkin pidettävä vasta-tehdyn sananselityksen puolustajana. Toiset lukevat *víze* ja päättävät *víz* vartalossa *v*:n olevan saman-luontoisen liian alussa, kuin ylempänä olemme nähneet *vogmuc* sanassa ynnä muissa, [6]) ja *víz* sanan vastaavan nykyistä *íz,* samoin kuin alempana tekstissä esm. muinoisella *vimagguc* on nykyisessä kielessä vastaavana muotona *imádjuk (imádkozzunk).* Kun *íz* mer-

---

päätteitä *ja* l. *jä (ia, iä)* ja *va* l. *vä,* jotka epäilemättä ovat samaa johtoperää; vrt. myös ylemp. sivv. 64—66.

[1]) Ks. ylemp. sivv. 66—67.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 91.

[3]) Ks. ylemp. siv. 85.

[4]) Ks. ylemp. siv. 105.

[5]) Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 65.

[6]) Ks. ylemp. sivv. 48—49.

kitsee *makua,* niin tämäkin selitys aivan hyvin sopii kysymyksessä olevalle tekstin paikalle. Sen puolustajia ovat: Révai [1]) ja Hunfalvy. [2]) Näin ollen on vaikea varmuudella päättää, kummanka selityksen puoleen olisi luopuminen.

hug, lue *hugy,* nyk. *hogy.*

Tämä sana on jaettava aineksiin: *hu* + *gy.* Vartalo *hu* johtuu pronomini-juuresta *ku,* jonka jo ylempänä olemme tulleet tuntemaan. [3]) Puustavit ovat muuttuneet tavallisten sääntöjen mukaan: *k* *h*:ksi [4]) ja *u* *o*:ksi. [5]) Toiseen *gy* ainekseen nähden on huomattava, että unkarin kielessä on pari muutakin sen-päätteistä sanaa, nimittäin *úgy* ja *így.* Nämät jakautuvat aineksiin: *ú* (= *az, oz*)[6]) + *gy* [7]) ja *í* (= *ez*) + *gy,* ja ovat luonnoltaan *adverbia modi,* vastaten suomen sanoja: *niin (noin)* ja *näin.* Mutta *hogy* sana on samoin ikään finali- ja konsekutivi-konjunktionin ohella *adverbium modi (interrogandi)* sekä *conjunctio comparativa,* merkiten samaa kuin suomen kielen *kuin* (= *kuinka*), *niinkuin.* Kun tämän ohella tiedämme, että *gy* unkarin kielessä vastaa suomen *n*:ää, [8]) ja että sama *n,* joka suomessa on instruktivi- (adverbiali-) sian päätteenä, unkarissa paitsi muuta tekee *adverbia modi,* [9]) niin onhan todenmukaista, että kysymyksessä oleva *gy* alkuaan on sama aines kuin

---

[1]) Ks. Ant. liter. hung., siv. 36.

[2]) Ks. A török, magyar és finn szók egybehasonlítása, siv. 141.

[3]) Ks. siv. 47; vrt. myös Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb, szóegyez., sivv. 28—29.

[4]) Vrt. ylemp. siv. 89.

[5]) Vrt. ylemp sivv. 51—52 ja 56.

[6]) Vrt. ylemp. sivv. 128—129.

[7]) Vrt. ylemp. siv. 29.

[8]) Ks. ylemp. suomen *menen* ja unkarin *megyek* sanain äänivaiheita, siv. 50, muist. 3.

[9]) Ks. ylemp. siv. 94, muist. 1.

suomen instruktivin *n*, ja että siis unkarin *hogy* aineksiltaan täydellisesti vastaa suomen *kuin (kun)* sanaa.[1]) Ja tämän todenmukaisuuden tekee jokseenkin varmaksi visseydeksi se seikka, *kun*[2]) suomen kielessäkin saatetaan käyttää tätä *kun (kuin)* sanaa *että* konjunktionin siassa, kuten juuri tämä lause osoittaa. Tietysti on näiden sanain adverbi-merkitys pidettävä alkuperäisempänä.[3]). Jos selitettävänä olevan lauseen: *"es oz gimilsnec vvl keseruv uola vize, hug turchucat mige zocoztia vola"* tahtoisi suomentaa niin, että säilyttäisi tuon *hug* sanan alkuperäisen adverbi-merkityksen, olisi se suomennos seuraava: *ja sen hedelmän niin katkera oli vesi, kun (= kuten, joten) kurkun kokonaan pilasi.* Tässä alkuperäisessä muodossakin nykyinen miespolvi aivan hyvin käsittäisi lauseen mielen.

Edellä laaditulle arvelulle *hogy* sanan johtoperästä antaa myös latinan kielen *ut* turvaa ja tukea. *Ut* sanan alkuperäisempi muoto on *uti*, ja tämä on muodostunut vieläkin alkuperäisemmästä *cuti*, jonka ainekset ovat: *cu* + *ti*. Näistä edellinen on samaa juurta kuin relativi-pronomini *qvi* (genit. *cu-jus*, dat. *cu-i*), ja *ti* on muodostunut sanskritin *t'â* päätteestä, jolla siinä kielessä johdetaan *adverbia modi*, ja joka vähän alkuperäisemmässä muodossa tavataan myös latinan *ita* ja *aliuta* sanoista.[4]) Kun nyt muistamme, että myöskin *ut* finali- ja konsekutivi-konjunktionin ohella[5]) on *adverbium modi (interrogandi)* samoin kuin unkarin kielen *hogy*, niin onhan tosiaankin myöntäminen, että yhtäläisyys näiden partikkelien johdossa ja alkumerkityksessä on silmään pistävä.

---

[1]) Tietysti vastaavat myös *úgy* ja *igy* täten täydellisesti suomen *noin* ja *näin* sanoja.

[2]) *Kun* sanan siasta käytetään tässä asemassa, kuten tunnettu, tavallisemmasti *että*.

[3]) Se mieli on Riedl'illäkin. Ks. Mgy. Gr., siv. 280.

[4]) Ks. Bopp, Vergleichende Grammatik, II. sivv. 250—251.

[5]) *Ut* sanan temporali-, komparativi- ja koncessivi-konjunktionin virkaa ei meidän tarvitse tässä lukuun ottaa.

Suomessa on kaksi sanaa: *jotta* ja *että*, jotka vastaavat unkarin kielen *hogy* konjunktionia. Nämäkin ovat molemmat tekeytyneet relativi-pronominista. On näet *jotta* *joka* (vart. *jo*) sanan abessivi, ja *että*[1]) on epäilemättä sama sia sanasta *ken*[2]) (vart. *kene*, lyhyemmässä muodossa *ke*). Tässä jälkimäisessä sanassa on *k*:ääni alusta hävinnyt, niinkuin latinan *ut* sanassakin havaitsimme tapahtuneen. Samanmoisen ilmauman huomaamme toisessakin suomen kielen sanassa, nimittäin *ellen* verbissä = *ellä en* = *kellä en*, samoin kuin *joll'en* = *jolla en* ja *jos en* = *joss' en* = *jossa en*. Myöskin viron kielessä on samanlainen *k*:n poisheitto tapahtunut sanassa *emb* = suomen *jompi*, jota käytetään *kumb* sanan yhteydessä (*emb-kumb* = *jompi-kumpi*). Ahrens sanoo tästä *emb* sanasta, että se on johdettava suomen *empiä* verbistä;[3]) mutta varmaankin hän tässä on peräti väärässä, sillä nähtävästi se tulee juuri tuosta mainitusta pronomini-vartalosta *ke* (*kemb emb*).

turchucat, lue *turkukat*, nyk. *torkokat*.

Tämä sana jakautuu aineksiin: *turk* + *uk* + *at*. Vartalo *turk* on epäilemättä samaa sukuperää kuin suomen *kurkku*;[4]) ja tämä sananjuuri tavataan muutenkin sangen

---

[1]) Renvall sanakirjassaan pitää *että* konjunktionia *esi* sanan infinitivinä, vaan vissiinkin hän tässä kohden on väärässä. Sen voipi *ex analogia* päättää muiden kielten johdolla.

[2]) Alkuperäisen katsanto-tavan mukaan olisi siis esm. lause: *Neste oli niin katkera, että* (= jotta, jota ilman) *pilasi kurkun* ruotsiksi: *Saften var så bitter, hvarförutom den förderfvade halsen.* Samoin olisi lause: *Kunnioita isääs ja äitiäs, että* (= jotta, jota ilman) *kauan eläisit* ruotsiksi: *Hedra din fader och moder, hvarförutom du länge må lefva.* Kun *että* sana on kopulativi-konjunktioni, on sen alkuperäinen merkitys vielä selvemmin ymmärrettävä, esm. seuraavassa lauseessa: *sekä mies että* (= jota paitsi) *vaimo ovat täällä.*

[3]) Ks. Grammatik der Ehstnischen Sprache Revalschen Dialektes, I Theil, siv. 83.

[4]) Ahlqvist'in mukaan (ks. Om ungerska språkets förvandtskap

lavealta suomalais-unkarilaisissa kielissä. Lapinnoksessa on tosin käytetty *turchucat* sanaa vartaamassa *čoddag* (nom. *čodda*), joka nähtävästi on vennon vieras puheena olevalle sananjuurelle; mutta lapin kielessä on toinen samaa merkitsevä sana *karas* l. *kirs*, joka näyttää kuuluvan siihen.[1] Jo ylempänä näimme unkarin *táv* l. *távol* (= *kauka*) sanassa *t*:(*d*)n vastaavan suomen kielen *k*:ta[2]), niinkuin nyt selitettävänä olevassa *turchucat* sanassakin. Saman olemme nähneet myöskin *tiltani* (= *kieltää*[3]) ja *daru* (= *kurki*)[4]) sanoissa. Tässä mainittakoon lisäksi seuraavat esimerkit: *tavasz* = *kevät*,[5]) *torzsa* = *korsi*, *domb* = *kumpu*, *titkolni* = *kätkeä*,[6]) *tekerni* = *kääriä*. Nykyisessä kielessä on sanan vartalossa *u* aksentin vaikutuksesta väkeytynyt *o*:ksi; ja nominativissa on vielä toinenkin muutos tapahtunut vartalossa,

---

med finskan, Suomi 1863, siv. 8) vastaa unkarin kielessä *hörg* suomen *kurkku* sanaa. Olenkin löytänyt sen sanan Ballagi'n lyhyemmästä unkarilais-saksalaisesta sanakirjasta; mutta kun en muista unkarin kieltä lukiessani kohdanneeni sitä, ja kun en ole sitä löytänyt Kresznerics'in sanakirjasta enkä Ballagi'n laveammasta unkarilais-saksalaisesta enkä myöskään hänen saksalais-unkarilaisesta sanakirjastaan *Kehle* sanan merkityksenä, en luule unkarissa koko sanaa enää olevan liittämättömänä. Kuitenkin on se aivan epäilemättä ennen ollut kielessä, koska siinä vielä on semmoisia lääke-taiteen nimityksiä kuin: *hörg-sérv*, *hörg-metész*, *hörg-lob*. Ja muuten *hörg* ääniltään hyvin vastaakin suomen *kurkku* sanaa. *H*:n ja *k*:n vaiheista on ylempänä (ks. siv. 89) puhuttu; ja *ö* sekä *u* äänien vastaavaisuudesta mainittakoon tässä esimerkkinä sanat: *Török* = *Turkkilainen*, *költeni* = *kuluttaa*, *köpni* = *kuvoa*, *kötni* = *kutoa*, *gyökér* = *juuri*. Mutta kuinka lieneekin; *hörg* sana ei estä toista muodostusta samasta juuresta unkarin kielessä olemasta.

1) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 46.

2) Ks. siv. 97.

3) Ks. ylemp. siv. 102.

4) Ks. ylemp. siv. 105, muist. 2.

5) Unkarin *a* vastaa suomen *e*:tä myös sanoissa: *far* = *perä*, *haj* = *kesi*, *langyos* = *lenseä*, *hanyatt* = *kenossa*, *akadni* = *ehkätä*.

6) Unkarin *i* ja suomen *ä* vastaavat toisiaan myöskin seuraavissa sanoissa: *iz* = *jäsen*, *szikra* = *säe* (vart. *säkehe*), *csikó* = *sälkö*.

se nimittäin, että *r* ja *k*, ääntämisen kevennystä varten, ovat saaneet väliinsä vokaalin, niin että se sia on *torok* (ei *tork*). Tämmöinen äännöksen kevennys onkin unkarin kielessä hyvin tavallinen. Niinpä muodostuvat vartaloista: *hatalm*, *dolg*, *torny*, *lelk* nominativit: *hatalom*, *dolog*, *torony*, *lélek;* [1]) ja näissä tuo lisävokaali on sama kuin edellisessä tavussa, koska se on pidettävä sen kaikuna, [2]) aivan samoin kuin suomessa nuo tunnetut *scheva*:äänet, jotka paikoin kuuluvat kansan suussa, esm. sanoissa: *silimä* = *silmä*, *kuluku* = *kulku*, *vanaha* = *vanha*, [3]) ja samoin ikään lapissa, esm. *jalāgad* = *jalgad*, *mieleke* = *mielke.* [4]) Näitä näin muodostuneita nominativia käytetään sitten vartaloina sanaa deklineerattaissa niiden päätteiden edessä, jotka niihin liittyvät sidevokaalitta. Monikon *k* kuuluu niiden päätteiden joukkoon, jotka tarpeen vaatiessa saavat eteensä sidevokaalin, ja siksi on *torok* monikon nominativissa *torkok* (ei *torokok*).

Kolmas aines *at* on akkusativin pääte sidevokaalineen. Syy, miksi tässä monikkoa on käytetty, on sama kuin siihen, että Suomalainenkin usein käyttää *kurkku* sanaa yksikön siasta monikossa, se näet, että kurkkua oikeimmittain on kaksi, nimittäin: *henki-kurkku (henki-torvi)* ja *ruoka-kurkku (emätin.)*

mige, lue *migé*, nyk. *meg (megé)*.

Tämän sanan ovat tutkiat *eri* tavalla lukeneet. Niinpä esm. Révai lukee sen *mege,* [5]) Riedl *mige,* [6]) jälkimäinen

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 64—65.

[2]) Tämän suhteen on muistettava, että unkarin *a*:lla on *a*:n ja *o*:n välinen ääni (ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 22—23), joten siis *hatalm* vartalossa *o* sopii lisä-ääneksi.

[3]) Ks. Collan, Finsk språklära, siv. 7.

[4]) Ks. Castrén, Nordiska resor o. forskn. V., siv. 199.

[5]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., sivv. 216—219.

[6]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 49.

vetäen tämän sekä *ise* sanan y. m. todisteeksi sille väitteelle, että unkarissa samoin kuin suomessakin vartalot alkuaan ovat vokaalilla päättyneet. Budenz lukee sen *migé* ja tuopi esiin tälle luvullensa perusteeksi kumoomattomia todistuksia eräästä vanhasta raamatun-käännöksestä. [1]) Tästä on sitten nykyinen verbien kanssa yhdistyvä *meg* tekeytynyt saman-luontoisen lyhennyksen kautta kuin edellä-mainittu *el elé (elő)* muodosta [2]) ja ensi tavun *i*:n *e*:ksi muuttumalla aksentin vaikutuksesta. Lyhentymättömänäkin käytetään *megé* sanaa nykyisessä kielessä, kun se vastaa suomen *ta'a (ta'akse)* postpositionia, ja se on tietysti muodostunut alkuperäisestä *megvé*, *meggé*. [3]) Tämän ohella käytetään kielessä postpositionina samasta vartalosta muodostuneita: *megett*, takana, ja *megől (megül)*, takaa, joiden päätteet ennestään ovat meille hyvin tutut. [4]) Sananjuuri *meg* näyttää siis merkitsevän samaa kuin suomen *taka*, ja tähän merkitykseen soveltuvat hyvin myöskin siitä tekeytyneet konjunktioni- ja adverbi-muodostukset. Kun unkarilainen sanoo esm. *én meg te*, minä ja sinä, niin sopii se selittää: *minä*, *taka(na) sinä;* kun hän sanoo: *még régen*, jo muinoin, niin sopii se ymmärtää: *takana muinoin;* kun hän sanoo *megint*, taas, niin on sen yhteys *taka* käsitteen kanssa selvä *(taas = taka + ksi)*. [5])

Ne moninaiset merkitykset, mitkä *meg* sanalla ovat, kun se alkuliitteenä yhdistyy verbihin, [6]) voidaan samoin kaikki selittää vasta-mainitun alkumerkityksen nojassa. Pitkäksi tulisi ruveta tässä kaikkia näitä eri merkityksiä tarkastelemaan ja niiden yhteyttä alkumerkityksen kanssa selittelemään, jonka vuoksi ainoastaan osoitan suosiollista lu-

[1]) Ks. Magyar nyelvészet, hatodik evfolyam, sivv. 48—49.

[2]) Vrt. ylemp. sivv. 97 ja 124.

[3]) Vrt. ylemp. sivv. 90—91.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 28—29 ja 97—98.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 69.

[6]) Vrt. ylemp. sivv. 103 ja 119.

kiaa seuraaviin Budenz'in kirjoituksiin: *A magyar meg igekötőről* aikakaus-kirjassa: *Nyelvtudományi közlemények, második kötet*, siv. 175 seurr., ja: *A magyar el igekötőről* saman kirjan *harmadik kötet* osassa, siv. 73. Se vain olkoon mainittuna, että tuo teon täydellisyyden merkitys, jonka *meg* antaa *szakasztja vala* verbille, on sen tavallisimpia. Sivumennen olkoon myös huomautettuna, että *meg* ja *el* sanoilla välistä yhdistyksissä verbien kanssa on aivan sama merkitys. Niinpä merkitsevät ylempänä tekstin unkarinnoksessa käytetyt *megtiltani* ja *meghalni* itse asiassa samaa kuin *eltiltani* ja *elhalni*. Suomeksi käännetyinä ovat molemmat: *kieltää pois* ja *kuolla pois*. Merkillistä on, miten erilainen katsanto-tapa tässä ilmaupi Unkarilaisella ja Suomalaisella. Kun edellinen osoittaa teon täydellisyyttä asettamalla sen kohteen joko *eteen (el = elé)* taikka *ta'a (meg = megé)*, toimittaa jälkimäinen saman käsitteen siten, että saattaa teon kohteen syrjään (*pois*, lyhentynyt translativi *poikki* sanasta).

Suomen kielessä näyttää *muka* sana olevan samaa juurta kuin tämä *meg*, ja siihen kuuluu niin-ikään lapin *maŋŋa*, jonka merkitys on *takainen*,[1]) sekä myöskin saman kielen sanat: *mavsat*, takaisin, *mâkka*, muka (nimittäin) y. m.[2]) Suomen *muka* sanan alkumerkitys näyttää myös ol-

---

[1]) K. Friis, Lappiske Sprogprøver, siv. 139.

[1]) Budenz panee *meg* vartalon yhteyteen suomen *myöhä* sanan kanssa (ks. magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 109—110). Kun hän ei vedä näiden yhteyteen sanoja: *myös, myötä, myöten* j. n. e., arvelen hänellä olevan sen mielen, että *h myöhä* sanassa vastaa *meg* vartalon *g*:tä. Mutta epäilemättäkin kuuluu *h* tässä päätteesen samoin kuin sanoissa: *laiha, lauha, löyhä, köyhä, mäihä* ynnä muissa, ja *myö* on sanan vartalo, joka melkein samoin vastaa unkarin *meg* juurta, kuin esm. edellä-mainitut (ks. siv. 72) suomen persoonalliset pronominit: *myö, työ, hyö* unkarilaisia *mik, tik, ők*. Muuten *myöhä* sanan merkitys nähtävästi hyvin soveltuu kysymyksessä olevan *meg* vartalon alkumerkitykseen; mutta yhtä hyvin sopivat sen kanssa yhteen merkitykseltään myöskin sanat: *myös, myötä, myöten* j. n. e., jonka vuoksi ajatukseni onkin, että näiden sekä *myöhä* sanan yhteinen vartalo *myö* myöskin kuuluu tähän samaiseen

leen *taka* tai jotakin semmoista. Ainakin käypi siitä sen kaikki merkitykset hyvin johtaminen. Niinpä esm. *mukaan* välistä on aivan samaa kuin *jälkeen*. Lause: *isännällä on renki mukana (muassa)* on melkein yhtä kuin: *isännällä on renki takana* j. n. e. Kun *muka* sanaa käytetään *oratio obliqva*'ta osoittamassa, niinkuin esm. lausessa: *Mies ei jaksanut työtä tehdä; hän oli muka sairas*, seisoo se oikeimmittain kokonaisen lauseen siassa, niin että: *hän oli muka sairas* pitäisi täydellisesti lausuttuna olla: *hän oli, kuten sanoi (= sen mukaan kuin sanoi), sairas*; ja koska tässä *mukaan* sanan siaan varsin hyvin sopii panna *jälkeen*, niin ymmärrämmehän tämän merkityksen yhteyden alkumerkityksen kanssa. Tästä *oratio obliqva*'ta osoittavasta merkkityksestä johtuneena on pidettävä tuo ilkasteleva eli ironillinen merkitys, joka vastaa ruotsin kielen *kantänka* sanaa.

Suomennoksen *kokonaan* jakaupi aineksiin: *koko* + *na* + *h-n*. *Koko* vartalolle en tiedä heimoa unkarista enempää kuin lapistakaan. Nykyisessä kielessä sitä käytetään sekä substantivina että adjektivinä, jossa jälkimäisessä tapauksessa se on *indeclinabile* samaten kuin muutamat muutkin adjektivit suomessa, nimittäin: *aika*, *aimo*, *eri*, *kelpo* y. m. Toinen aines on tunnettu essivin pääte, ja kolmas meille niinikään jo ennestään tuttu 3:nnen persoonan possessivi-suffixi yksikössä, joka on supistunut yhteen edellisen päättcen kanssa.[1]) Tässä sanaa tietysti on *adverbialiter* käytetty. Lapinnoksen *sagga* on, kuten jo edellisestä tiedämme, samaa juurta kuin unkarin ja suomen *sangen*.[2])

---

juureen. *Muka* ja *myö* vartaloin samuus merkitykseen nähden onkin jokaiselle suomea osaavalle tuttu. Jos esm. sanoo: *isällä on poika mukana (muassa)*, on se aivan samaa, kuin jos sanoisi: *isällä on poika myötä*. Samaten on myös: *Miekka miehen mukaan* = *miekka miestä myöten*. — Tämä sananjuuri tavataan enimmistä muistakin suomalais-unkarilaisista kielistä, esm. tscheremissistä, jossa sillä on muodot: *müngö*, *muka* j. n. e.

[1]) Ks. ylemp. siv. 121.

[2]) Ks. ylemp. siv. 86.

zocoztia vola, lue *szokosztja vola*, nyk. *szakasztja vala.*

Tämän sanan ainekset ovat: *szok* + *osz* + *t* + *ja*. Vartalo *szok*, jossa *o* nykyään, tunnetusta syystä, on *a*:ksi muuttunut, on samaa juurta kuin suomen *haljeta* (vart. *halkea)*; ja siihen kuuluvat myös lapin kielen *cuovkas* = *halki* sekä *cuovkanet* = *haljeta.* [1]) Puustavien suhde unkarin *szak* ja suomen *halkea* vartaloissa on sangen tavallinen. Unkarin *s*:ääni vastaa suomen *h*:ta monessa muussakin sanassa, esm. seuraavissa: *szag* = *hönkä (henki)*, *szárny* = *haara* (siipi), *szelid* = *hellä*, *szíj* = *hihna*, *szomj* = *himo;* [2]) *sánta* = *hantta*, *savanjú* = *hapan* (vart. *(happame)*, *seb* = *haava*, *sörény* = *harja;* [3]) ja ylempänä olemme nähneet unkarin kielessä *l*:äänen usein olevan poissa konsonantin edestä, [4]) missä se on vastaavilla suomen sanoilla. Toinen aines *osz* *(asz)* on tuo ennestään tunnettu intransitivi- (inchoativi-) verbien pääte (d) sidevokaalineen. [5]) Tässä on se kuitenkin, niinkuin ainakin transitivi-verbiä muodostavan *t*:n edessä, jommoinen sanan kolmas aines on, muuttunut *sz*:ksi. [6]) Neljäs aines *ja* on meille hyvin tuttu verbien 3:nnen persoonan pääte, ja *szokosztja vola (szakasztja vala)* tekevät yhdessä yhdistetyn temporin, nimeltä *præteritum imperfectum*, joka nykyänsä jo on kielestä häviämäisillään ja korvataan historiallisella perfektillä. [7])

Sanoin vasta-mainitun suomen *haljeta* verbin vartalon olevan *halkea*, ja semmoinen se onkin nykyisessä kielessä.

---

[1]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegy. sivv. 54—55.

[2]) Unkarin *o* vastaa suomen *i*:tä myös sanoissa: *fog* = *pii* ja *ok* = *vika*.

[3]) Unkarissa vastaa *ö* suomen *a*:ta myöskin seuraavissa sanoissa: *tövis* = *tappura* (orjantappura), *döbögni* = *taputta*.

[4]) Ks. siv. 42.

[5]) Vrt. ylemp. sivv. 114 ja 124.

[6]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 61.

[7]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 200; vrt. myös ylemp. sivv. 64 ja 85.

Mutta tämä on epäilemättäkin muodostunut alkuperäisemmästä *halketa*, samoin kuin esm. suomen adjektivi-vartalo *korkea* varsin vissiin on tekeytynyt alkunaisesta *korketa*, kuten viron, liivin ja vepsän kielet osoittavat. [1]) Näiden sanojen johtopääte *ta (tä)* näyttää olevan samaa sukuperää kuin suomen infinitivin siapääte. [2]) Niiden samuuden voimme havaita, jos esm. sananjuuresta *kerk (kerke)* johdamme kaikki kolme mainittua muotoa. Tämä sananjuuri merkitsee jotakin keveätä ja nopeata. Kun siihen nyt liitetään *tä*:pääte ja sanotaan esm. *minä olen kerketä (kerkeä)*, niin on se, jos *kerkeä* sanan infinitiviksi otamme, samaa kuin: *minä olen kerkeätä lajia;* jos taas sen adjektiviksi otamme, niin sanoo lause aivan saman, kuin jos se olisi seuraava: *minä olen kerkeä-luontoinen.* [3]) *Kerkeän (kerkedän)* verbin johto *kerkeä (kerketä)* adjektivistä on yhtä selvä. *Kerkeä minä (= kerkeän)* on samaa kuin: *minä olen kerkeä* (riennän, joudun). Tämä samainen pääte on myös unkarin kielessä johtopäätteenä sekä adjektivillä että verbillä. Adjektivistä mainittakoon esimerkkinä: *lágy-ad*, lauhkean-lainen *(lágy = lauhkea), gyöng-éd*, hempeän-lainen *(gyönge*, hempeä). [4]) Tähän kuuluvia verbiä taasen ovat juuri nuo äsken-mainitut *d*:päätteiset intransitivit, semmoiset kuin esm. *vig-ad-ni*, olla iloinen *(víg = iha), dag-ad-ni*, paisua, *(dag*, paisuma). [5]) Lapissa niinikään on tällä päätteellä johtuvia sekä adjektiviä että verbiä. Semmoisia adjektiviä ovat esm. *gæpp-ad = keveä,*

---

[1]) Ks. Ahlqvist, Wotisk Grammatik jemte språkprof och ordförteckning (Acta societ. scient. fennicæ, tom. V, fascic. I, siv. 84); sekä Yrjö Koskinen, Sur l'antiqvité des Lives en Livonie siv. 14.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 63 ja 77.

[3]) Vrt. tähän latinan *ablativus qvalitatis* konstruktionia, esm. *homo maxima sagacitate = homo sagacissimus.*

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 92.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 127—128.

roakk-ad = *rohkea, loss-ad*, raskas; verbiä: *los-ed-et*, tulla raskaaksi, [1]) *jumaj-d-et* = *jymytä* (ind. præs. *jymyän)* [2]) y. m. Lapinnoksen *bilidi* ja suomennoksen *pilasi* (molemmat imperfekti-muotoja) ovat nähtävästi samaa juurta. Jälkimäisen verbin alkuperäinen vartalo on edellisen mukaan *pilata*, ja tästä johtuvat kaikki muodot paljon säännöllisemmästi kuin *pila'a* muodosta, joka kieli-opeissamme pannaan tämän sanan vartaloksi. Niinpä saadaan siitä imperf. *pilata-i-n* = *pilatin* = *pilasin*, koncessivi *pilata-ne-n* = *pilatnen* = *pilannen*, optativi (3 pers) *pilata-ko-h-n* = *pilatkohon* j. n. e.

muga nec, lue *mugánek*, nyk. *magának*.

Tässä on meillä taasen pääte vartalostansa erilleen kirjoitettuna. [3]) Sanassa on nykyään, usein mainitusta syystä, ensi tavun vokaali väkeytynyt *u*:sta *a*:ksi, ja tämän näin muodostuneen vartalon *mag* tunnemme ennestään. [4]) Toinen aines *a* on 3:nnen persoonan possessivi-suffixi, joka päätteen edessä on pidennyt, ja kolmas *nek* dativin pääte, joka tässä ei ole mukaantunut vokaali-harmonian sääntöjen jälkeen, kaikki edellisestä tunnettuja asioita.

Mitä Lapinnoksen *aldsis* sanaan tulee, saan osoittaa suosiollista lukiaa J. A. Friis'in kieli-oppiin, siv. 62 ja 68. Lapin kielessä on toinenkin suomen *itse* sanaa vastaava vartalo *jeŝ (jeĉ, ijeŝ, eŝ)*, ja nämät ovat nähtävästi samaa juurta.

w, lue ű, nyk. ő.

Tämä on meille ennestään jo tuttu 3:nnen persoonan

---

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 119.

[2]) Friis, Lp. Gr., siv. 123.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 105.

[4]) Ks. ylemp. siv. 39.

pronomini yksikön nominativissa, joka tässä on käytetty *foianec* sanassa olevaa possessivi-suffixia vahvistamassa. [1])

foianec, lue *fojánek,* nyk. *fajának.*

Tämän sanan ainekset ovat: *foj* + *á* + *nek.* Vartalo *foj* on samaa juurta kuin suomen kielen *poika, piika* ja *pieni.* [2]) Tässäkin on nykyinen kieli vahvistanut ensi tavun vokaalin *o*:sta *a*:ksi. Kresznerics sanakirjassaan on pannut tälle sanalle merkitykset: *genimen, stirps,* ja näiden kanssa sopii Ballagi'n sanakirjan selitys: *die Art, die Species, die Gattung, die Sorte, die Race, der Schlag, die Zucht* nähtävästi hyvin yhteen. Epäilemättä on *poika* sanankin alkuperäinen merkitys *sikiö* (= *genimen, die Zucht*) ilman mitään sukupuolen eroitusta. Käytetäänpä sitä niin vieläkin kielessä eläimistä puhuttaissa. Sanotaanhan *kanan-poika, kissan-poika,* olipahan *koiras* tai naaras kysymyksessä. Myöskin käytetään eläimistä puheen ollessa suomen verbiä *poikia* (= tehdä *poikia*) sikiön sukupuoleen katsomatta, aivan samoin kuin unkarin kielen verbiä *fajzani,* joka on *faj* sanaan samanlaisessa sukulaisuuden suhteessa kuin *poikia* verbi *poika* substantiviin. Onpa vielä *fi* sanassakin, joka on toinen muodostus samasta juuresta kuin *faj* ja tekee pojan nimityksen virkaa unkarin kielessä,[3]) säilynyt tuo juuren alkuperäinen sikiön merkitys. Sitäkin

---

[1]) Vrt. ylemp. siv. 72.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 75—76; vrt. myös Révai, Ant. liter. hung., sivv. 219—220.

[3]) *Fi* sanan ohella käytetään kielessä myös samasta juuresta johtunutta *fiu,* josta *ifjú,* nuori, on tekeytynyt. Mutta vielä alkuperäisempänäkin on kysymyksessä oleva sananjuuri säilynyt kielessä, nimittäin sanassa *puja* = *poikanen, poijut* (ks. Hunfalvy, A török, magyar és finn szók, siv. 121 sekä Ballagi'n unkarilais-saksalaiset sanakirjat). Lyhyemmässä näistä sanakirjoista luetaan *puja* sanalla, jota myös käytetään adjektivinä, merkitys *klein.* Tässä merkityksessä on lisää vahvistusta siihen, mitä ylempänä (ks. siv. 75) olen sanonut suomen *pieni* sanan johtoperästä.

käytetään samalla lailla kuin suomen *poika* sanaa sukupuoleen katsomatta eläinten sikiöistä, jopa joskus ihmisistäkin. *Fiam* sanalla (= *poikani*) puhuttelee unkarilainen välistä sekä tyttöä (piikaa) että poikaa. [1])

Fojának sanan toinen ja kolmas aines ovat aivan samat ja samoin käytetyt, kuin ne olivat vasta selitetyssä *mugának* (*muga nec*) sanassa. [2])

Lapinnoksessa käytetty *sokkasës* on allativi-sia 3:nnen persoonan possessivi-suffixin kanssa sanasta *sokka* (vart. *soga*). Tämä on nähtävästi samaa heimoa kuin suomen kielen *suku;* ja lapin *sâkko* on niin-ikään sukua suomen *sikiö* ja *si'itä* (ind. præs. *sikiän*) sanoille. Epäilemättä kuuluvat kaikki nämä sanat yhteen juureen, samoin kuin esm. latinan *genus, progenies, gignere.* Muuten on pojan nimitys lapin kielessä *bardne* (vart. *barne*), joka ei muuta ole kuin skandinavilaisista kielistä lainattu *barn.* Näin on lapin kielessäkin alkuaan kumpaakin sukupuolta merkitsevä sana käynyt pojan nimitykseksi.

Horogu vec, lue *horoguvék,* nyk. *haraguvék* l. *haragvék.*

Tässä on meillä sama verbin muoto, jonka kanssa ylempänä jo tutustuimme *evec* sanan selityksessä. [3]) Sanan vartalo on *horog,* jossa jälkimäinen *o* näyttää olevan semmoinen *scheva*:ääni kuin edellä näimme *torok* sanassa. [4]) Juuri on siis *horg* tai *o*:n *a*:ksi tunnetusta syystä muututtua, *harg;* ja tämä hyvin sopii pantavaksi yhteyteen suomen *karkea* (*karhea*) sanan kanssa, [5]) koska merkitys ei mitään vastusta tee.

---

[1]) Hunfalvy'n suusanallisesti antama tieto.

[2]) Ks. ylemp. siv. 141.

[3]) Ks. sivv. 126—127.

[4]) Ks. ylemp. siv. 135.

[5]) *H*:n ja *k*:n vastaavaisuudesta unkarin ja suomen kielissä vrt. ylemp. siv. 89.

Lapinnoksessa käytetty *moarastuvai*, *moarastuvvat* verbin imperfekti, on johdettu sanasta *moarre* (vart. *moare)*, viha. Tämä nähtävästi on toista sukua kuin selitettävänä oleva unkarin sana, eikä kuulu yhteen suomennoksen *vihastui* sanankaan kanssa; mutta epäilemättä on sillä suomen *morista* (vart. *morise)* verbissä heimolainen. Muuten ovat *moarastuvai* ja *vihastui* sanain päätteet: *stuvai* ja *stui* nähtävästi samat. Jälkimäinen jakautuu aineksiin: *s* + *t* + *u* + *i* (ei *st* + *u* + *i)*. Ensimäinen aines on lyhennys translativin *ksi* päätteestä,[1] toinen tunnettu transitivi-verben *t*, kolmas *u* intransitivi-verbien pääte,[2] neljäs aines imperfektin *i*. Tämän mukaan jakautuu myös vasta-mainitun lapin sanan pääte *stuvai* aineksiin: *s* + *t* + *uva* + *i*.

veteve, lue *veteve*, nyk. *veté*.

Kun karsitaan pois tämän sanan lopusta tunnettu historiallisen perfektin 3:nnen persoonan pääte,[3] jääpi jäljille vartalo *vet*. Tälle näyttää suomen *vätkätä* verbi olevan sukua; ja tämä sananjuuri löytyy muutamista muistakin heimokielistä.[4] Lapinnoksen *suppi*, *suppit* verbin imperfekti, on nähtävästi toista juurta, samoin kuin myös suomennoksen *heitti*.

ez, lue *ez*, nyk. *ez (e)*.

Tämä demonstrativi-pronomini on samassa suhteessa suomen *tämä* (vart. *tä)* ja lapin *dat* sanoihin kuin ylempänä selitetty *az* vastaaviin suomen *tuo* ja lapin *duot* pronominiin.[5]

---

[1]) Tämän havaitsemme kieltämättömäksi totuudeksi, jos vain vertaamme sanoja: *pahaksun* (= *paheksin)* ja *pahastun*, joiden merkitys on aivan sama.

[2]) Tästä aineksesta enemmän alemp. *odut* sanan selityksessä.

[3]) Ks. ylemp. siv. 64.

[4]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 97.

[5]) Ks. ylemp. siv. 116.

Lapinnoksen *dam* on genitivi, [1]) suomennoksen *tähän* illativi, josta jälkimäisestä siasta enemmän seuraavan *munkas* sanan selityksessä.

munkas, lue *munkás*, nyk. *munkás*.

Tämä sana on yhdistys *munka* vartalosta ja *s*:päätteestä, jonka edessä loppuvokaali on pidennyt. [2]) *Munka* vartalolla ei ole heimoa suomen eikä lapin sanoissa, eikä sitä sananjuurta tietääkseni löydy muistakaan suomalais-unkarilaisista kielistä. Mutta sitä vastoin *s* (ŝ) on hyvin tavallinen adjektivi-pääte suomen ja unkarin kielissä, vaan varsinkin lapissa, jossa se samoin kuin suomessakin menee moniin yhdistyksiin muiden päätteiden kanssa [3]). Tämä pääte näyttää alkuperäisesti merkitsevän sen kappaleen tai käsitteen omistusta, jota vartalo, johon se liitetään, osoittaa. Jos otamme esm. suomen *kala*, unkarin *hal* ja lapin *guölle* sanat, niin niistä tällä päätteellä johtuvat adjektivit: *kalaise* (nom. *kalainen*), *halas*, *guöliŝ*, kaloja omistava, rikas kaloista. Luonnollista on, että tästä perus-ymmärteestä eri kielissä on johtunut omituisia merkityksiä, jotka osasta paljonkin poikkeevat toisistaan. Suomen kielessä tällä päätteellä on, kuten vastamainitusta esimerkistä näkyy, ulkovokaali *e* ja edessä *i*, joka jälkimäinen epäilemättä on pidettävä varsinaisesti asiaan kuuluvana, sekä pantava yhteyteen monikon *i*:n kanssa, joten sen intensivi-merkitys on helposti ymmärrettävä. [4]) Näin on päätteen täydellinen muoto suomen

---

[1]) Genitivin käyttämisestä tässä ks. Friis, Lp. Gr., siv. 62.

[2]) Ks. ylemp. siv. 90.

[3]) Vrt. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 98—99; Eurén, Finsk språklära, Åbo 1849, sivv. 117—121; sekä Friis Lp. Gr., sivv. 116—120.

[4]) Että tämä pääte kansan suusta enimmittäin kuullaan lyhennetyssä muodossa *se (nen)*, ei ole enemmän oudostuttavaa kuin se, että esm. monikon ja konditionalin *i* hyvin tavallisesti puheessa jääpi pois, niin että sanotaan *kalolla* = *kaloilla*, *ottasin* = *ottaisin* j. n. e. *Substantiva diminutiva*, semmoiset kuin esm. *kalanen* (vart. *kalase*), kirjoitetaan

kielessä *ise*, ja yksikön nominativissa se aina vaihtuu *inen* päätteesen.

Mutta suomen kielessä on toinenkin adjektivi-pääte, jonka samuus tämän kanssa näyttää sangen todenmukaiselta, koska se tästä eroaa vain ulkovokaalilla ja merkitykseltään on yhteen käypä. Tämä pääte on *isa (isä)* sekä muutamissa murteissa *sa (sä)*, ja sitä käytetään osasta samoihin vartaloihin liitettynä kuin *ise (inen)*:päätettäkin. Niinpä sanotaan esm. *arvoisa herra* = *arvoinen herra*, *sotaisa mies* = *sotainen mies*. Yhtäläisyys tämän ja inessivin sia-päätteen välillä on liiaksi silmään pistävä, ett'ei niiden samuutta tulisi ajattelemaan. Se seikka, että adjektivi-päätteessä *s*:ääni on yksinkertaisena, ei ole miksikään esteeksi tälle samuudelle. Kuten tunnettu, tavataan se semmoisena inessivin päätteestäkin muutamissa murteissa. [1]) Paitsi sitä voipi tämän *s*:äänen yksinkertaisuuden adjektivi-päätteessä myös siten selittää, että se on tekeytynyt vain toisesta inessivi-päätteen alkuperäisestä aineksesta *sisä*. [2]) Näin olisi *arvoisa (arvosa) herra* = *arvo-i-sisä herra*. Sen mukaan, mitä edellä on sanottu, olisi siis tietysti myös kysymyksessä oleva *ise (se, s, š)*:pääte johdettava tästä samaisesta *sisä* sanasta. [3])

tavallisesti näin *i*:ttä; mutta tämä kirjoitus-tapa on kokonaan sovinnainen, sillä sana kuuluu kansan suussa myös *kalainen* ja on epäilemättä possessivi-adjektivistä substantiviksi muuttunut.

[1]) Tämä *s*:ääni on inessivin päätteessä yksinkertaisena myöskin sukukielissä: vatjassa ja mordvassa, joissa molemmissa niin-ikään on *sa*:päätteisiä adjektiviä. Ks. Ahlqvist, Versuch einer Mokscha-mordw. Grammat., sivv. 19 ja 26; sekä Saman Votisk Grammatik jemte språkprof och ordförteckning kirjassa: Acta societ. scient. fennicæ, tom. V, fascic. I., siv. 24 ja 85.

[2]) Ks. ylemp. siv. 44, muist. 5.

[3]) Tähän nähden on huomattava, että suomen kielessä adjektivipääte *ise* yhdistyksissä lyhenee *s* ksi, niinkuin esm. liittosanoissa: *ihmis-parka*, *suomalais-unkarilainen*, ja että inessivi-päätekkin kansan suussa monessa seuduin lyhenee samoin, niin että sanotaan esm. *talos* = *talossa*, sekä että myöskin viron rääveliu murteessa samainen siapääte on *s*. — Vasta-viitatussa vatjan kieli-opissa (ks. sivv. 83—84) huomauttaa Ahl-

Mikä syynä lienee siihen, että *isa (isä)* on säilynyt nominativissakin, mutta *ise* vaihtunut *inen*:päätteesen, se kuuluu niiden kielen salaisuuksien joukkoon, joiden peitettä en ensinkään uskalla ruveta nostelemaan. Sitä vastoin tahdon koettaa selittää tuon *inen*:päätteen syntyä.

Tscheremissin kielessä käytetään substantivien genitiviä possessivi-adjektivien siasta tai, jos niin tahdomme, johdetaan possessivi-adjektivit substantivista genitivin päätteellä *n*. Niin saadan esm. sanasta *lävrä*, lika, possessivi-adjektivi *lävrän*, likainen [1]). Samoin myöskin mordvan kielen mokscha-murteessa. Siinä on *kev = kivi, kevin = kiven* ja *kivinen*. Mutta tähän genitivin päätteesen tulee mordvassa usein vielä lisäksi toinen pääte *nä*, joten vastamainitusta sanasta tekeytyy *kevinnä* [2]). Sopiihan meidän nyt ajatella suomen adjektivien *inen*:päätteen samalla lailla monikon genetivistä syntyneeksi. Otetaanpa esm. substantivi *arvo*, jonka genitivi monikossa muiden muotojen ohella on *arvoin*. Jos tähän lisätään tuo mainittu mordvan adjektivi-pääte *nä*, jonka ylempänä jo vähän muuttuneessa muodossa näimme suomen *pieni* (vart. *piene*) sanassa [3]), niin saadaan *arvoinnä (arvoinne)*; ja tästä sopii *arvoinen* muoto metathesin kautta tekeytyneeksi [4]). Tämmöinen me-

---

qvist, että viron tarton murteessa sekä suomessakin (sanoissa: *suitset, päitset)* tavataan *t (d)*:äänen jälkiä adjektivien *se (ise)*:päätteen edestä samoin kuin vatjan kielessä, kun tämä pääte liittyy *a*:lla päättyviin vartaloihin. Tähän sopii lisätä, että suomen kielessäkin paikoin käytetään semmoisia muotoja kuin: *jokahittella = jokahisella (jokaisella), tämmötten = tämmösen, semmottia = semmosia* j. n. e.; mutta tällä ei ole vielä todeksi näytetty, että tuo *t (d)*:ääni on peri-olennollinen aines puheena olevassa päätteessä. Ja kunnes se tapahtuu, pysyn edellä esitellyssä arvelussani tämän ja *isa (isä)* l. *sa (sä)*:päätteiden samuudesta.

[1]) Ks. Castrén, Elementa grammatices tscheremissæ, sivv. IX ja 10; vrt. myös Wiedemann, Versuch einer Grammatik der tscheremissischen Sprache, sivv. 240—241.

[2]) Ks. Ahlqvist, Vers. einer Mokscha-mordw. Gr., sivv. 25—26.

[3]) Ks. siv. 76.

[4]) Myöskin monikon instruktivi-siasta sopisi nämä adjektivit aja-

tathesis ei olekkaan mikään kovin harvinainen ilmauma suomen kielen päätteissä. Jo ylempänä näimme sen 3:nnen persoonan suffixissa[1]); ja illativin päätteessä se samoin on nähtävänä. Tämän päätteen alkuperäiset ainekset ovat olleet *sisä* + *nek*. Näistä on edellinen lyhennyt *s:*ksi samoin kuin inessivin ja elativin päätteissä[2]), ja jälkimäinen, unkarin kielen tunnettu dativi-pääte, on menettänyt *k:*äänen lopusta, joten syntynyt *sne* taasen metathesin kautta on muuttunut *sen:*päätteeksi, jommoisena se liitetään suomen kielen supistuviin vartaloihin, jopa sen muutamissa murteissa ja heimokielissä muihinkin. Tämän päätteen suomen kielessä tavallisempi muoto *h-n* on tuosta alkuperäisemmästä *sen* muodostunut *s:*n *h:*ksi muuttumalla[3]).

Munkás sanalla näyttää muinois-kielessä olleen kaksi merkitystä, nimittäin: a) *työteliäs, ahkera* ja b) *työläs, vaivaloinen*. Jälkimäisen merkityksen on se nykyisessä kielessä menettänyt, jonka vuoksi unkarinnoksessa on täytynyt käyttää peräti toista sanaa (*nyomoruságos*).

Suomennoksen *vaivaloisehen* jakautuu aineksiin: *vaiva* + *lo* + *ise* + *hen*, jotka nähtävästi ovat samat kuin lapinnoksen *vajvalaŝ* sanassa: *vajva* + *la* + ŝ, paitsi ett'ei jälkimäisellä lopussa ole siapäätettä, joka vastaisi edellisen

---

tella syntyneiksi, niinkuin semmoiset myöhemmät muodostukset kielessä kuin esm. *harvoinen, silloinen (silloin = sillä ajoin)* osoittavat; mutta genitivin puolesta puhuu se seikka, että mordvassa ja tscheremississä kysymyksessä olevat adjektivit varmaan johtuvat siitä siasta. Paitsi sitä on arjalais-kielissäkin saman-luontoisia sananjohtoja, esm. kreikassa, jossa monikon genitivin *ων:*päätteellä varustetut sanat, semmoiset kuin: *ἱππών, ἀνδρών, γυναικών, χειλών* y. m. alkuperäisin ovat possessiviadjektiviä. Ks. Bopp, Vergl. Grammat., III, siv. 395.

[1]) Ks. siv. 121.

[2]) Vrt. ylemp. siv. 44, muist. 5, ja 63.

[3]) Ks. laveampaa selitystä tästä asiasta Ahlqvist'in usein mainitussa kirjoituksessa: Om ungerska språkets förvandtskap med finskan, Suomi 1863, sivv. 27—28.

illativi-päätteesen *hen*[1]. Toinen aines *lo (la)* näyttää olevan samaa johtoperää kuin paikkaa merkitseväin substantivien *la (lä)* sekä adessivin *lla (llä)* päätteet, ja *vaivaloisehen* sanassa on *a* muuttunut *o*:ksi samasta syystä kuin esm. *jumala* sanassa loppuvokaali muuttuu *o*:ksi monikon *i*:n edessä. Yksinkertainen *l* tässä niinkuin myös mainitussa substantivipäätteessä *la (lä)* käypi selitettäväksi samaan tapaan kuin edellämainitun *isa (isä)* päätteen yksinkertainen *s*[2], s. t. s. niin, että nämä päätteet ovat muodostuneet vain *ala* sanasta, ei *ala* + *na (nä)* aineksista[3]. Täten olisi siis esm. substantivi *Mattila* tekeytynyt aineksista: *Matti* + *ala* = *Matin ala* (se ala, jolla Matti oleskelee), adjektivi *vaivalo*, jos semmoista olisi, aineksista: *vaiva* + *ala*. Mutta kun tätä viimeksimainittua sanaa ei ole olemassa, niin ottakaamme esimerkiksi toisia adjektivia, joiden *la (lä)* päätteisin tuo *ise (inen)* lisä ei ole liittynyt. Semmoisia ovat esm. *vetelä*, *hankala*, *ihala*, *nokkela*, ja niiden ainekset ovat sen mukaan, mitä vasta sanottiin: *vete* + *ala*, *hanka* + *ala*, *iha* + *ala*, *nokka* + *ala*. Siis on esm. *vetelä suo* = *vesiperäinen* (ikäänkuin *vesi-ala) suo*, *hankala kalu* = *hangalla l. koukulla varustettu kalu*, *ihala ihminen* = *ihalla varustettu ihminen*, *nokkela tyttö* = *nokalla l. suulla* (puheen-lahjalla) *varustettu tyttö*. Näin nämä sanat siis merkitykseltään käyvät hyvin likelle *llise (llinen)*:päätteisiä adjektiviä, joiden pääte nähtävästi on yhdistys adessivin *lla (llä)* ja edellä selitetystä possessivi-adjektivien *ise (inen)* päätteestä.

---

[1]) Vrt. mitä ylemp. (siv. 59) on sanottu adjektivien taivutuksesta lapin kielessä.

[2]) Muistettava on kuitenkin, että Suomessa paikoin myös adessivin pääte ulos-puhutaan yhdellä *l*:llä, ja että samainen siapääte viron kielessä on *l* (ks. Ahrens'in kieli-oppi, I osa, siv. 67), vatjassa *la*, jossa jälkimäisessä kielessä tuo *la* myös tavataan adjektivillä johtopäätteenä (ks. Ahlqvist'in edellä-mainittu vatjan kieli-oppi, sivv. 24 ja 85).

[3]) Vrt. ylemp. sivv. 44—45.

vilagbele, lue *világbelé*, nyk. *világba*.

Tämä sana jakautuu aineksiin: *vil* + *ág* + *belé* (= *bel* + *é*). Vartalo *vil* on samaa juurta kuin suomen sanat: *valo*, *valkea*, *valahtaa*, *välätä*, *välkkyä*, *välähtää*, *vilata*, *vilahtaa* j. n. e., ja lapista kuuluvat tähän *vielgad* (*vilgis*), valkea, *vilgodet*, valjeta y. m. Toinen aines *ág* (*ag*) on tavallinen substantivi-pääte unkarissa, kuten näkyy esm. sanoista: *csillag*, tähti, *virág*, kukka. [1]) Suomessa näyttää tätä päätettä vastaavaan *kko* (*kkö*) esm. sanoissa: *elikko*, *etsikko*, lapissa *k*, esm. sanoissa *njelak*, kalanen (oikeimmittain *nieltävä*, *njellat*, niellä), *vielgok*, valkoinen eläin. *Világ* sana merkitsee siis alkuperäisesti *valoa*, josta maailman merkitys helposti johtuu. Kolmas aines *belé* on illativi-sian muinoinen pääte, joka nykyisessä kielessä supistuu *be*:ksi tai, jos vartalossa on kova vokaali, *ba*:ksi. Tämä pääte on itse yhdistys *bél* sanasta, joka merkitsee sisustaa, kuten jo ennestään tiedämme, [2]) ja faktitivin päätteestä, joka niinikään meille on tuttu. [3])

levn, lue *lőn*, nyk. *lőn*.

Sanan ainekset ovat: *lev* + *n*. Vartalo *lev* on samaa juurta kuin suomen verbi *lien* ja lapin *læt*, kuten ylempänä olemme nähneet [4]). Toinen aines *n* on 3:nnen persoonan pääte, [5]) jonka edestä historiallisen perfektin omakirjain *e* on pois jäänyt. [6]) Täydellisenä pitäisi tämän muodon olla *leven*. Nykyisessä kielessä supistuu se muodoksi *lőn*, jonka ohella myös käytetään *leve*. Jo ennen on huomautettu, että *lenni* verbillä on kaksi merkitystä, nimittäin: a) *olla* ja b) *tulla* (joksikin). [7])

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 93.

[2]) Ks. ylemp. siv. 62.

[3]) Ks. ylemp. siv. 90.

[4]) Ks. siv. 52.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 65.

[6]) Vrt. ylemp. siv. 64.

[7]) Ks. ylemp. sivv. 52—53.

Suomennoksen *tuli* sanalla (*tulla* verbin imperfekti) ei tieteni ole heimolaista unkarissa eikä lapissakaan. Lapinnoksen *ŝadai* on *ŝaddat* verbin imperfekti ja, kuten näyttää, samaa juurta kuin suomen kielen *sattua*.

puculnec, lue *pukulnek*, nyk. *pokolnak*.

Tämän sanan vartalo on *pukul* eli nykyisessä kielessä *pokl*, josta sitten on tekeytynyt *pokol* samalla lailla, kuin *torok tork* vartalosta. [1]) Sana ei ole unkari-peräinen, vaan unkarilainen muodostus slavilaisesta *peklo*. [2]) *U*:n muuttumisesta *o*:ksi korollisessa tavussa ja *nek*:päätteestä on ylempänä monessa kohden puhuttu.

feze, lu *fésze*, nyk. fészke.

Tämä sana on yhdistys aineksista: *fész* + *e*, joista jälkimäinen on tuo meille tuttu 3:nnen persoonan possessivisuffixi, tässä taasen käytetty possessivi-genitivin suhdetta osoittamassa. Vartalo *fész* on samaa juurta kuin suomen pesä ja lapin *bœsse*, ja tämä sanasuku löytyy myös melkein kaikista muista suomalais-unkarilaisista kielistä. Tässä alkuperäisessä muodossa ei käytetä sanaa enään, vaan on siihen tullut lisäksi tavallinen substantivi-pääte *ek*, [3]) niin että se nykysessä kielessä on *fészek*. Unkarinnoksessa käytetty *fészkévé* muoto on viimeksi-mainitun sanan faktitivi 3:nnen persoonan suffixin kanssa, jota siaa *lenni* vaatii siinä merkityksessä, mikä sillä tässä on, niinkuin suomen sana *tulla* translativia. Muinoisessa kielessä luultavasti saatettiin tämmöisessä lause-rakennuksessa faktitivin siasta käyttää nominativia, koska tekstissä *feze* on siinä siassa, samoin kuin suomen kielessäkin itse Kalevalassa luetaan seuraavat säkeet:

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 135.

[2]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 86.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 93.

Syö vuosi suloa voita,
Tulet muita *vuolahampi*,
Toinen syö sian lihoa,
Tulet muita *sirkeämpi*,
Kolmas kuore-kokkareita,
Tulet muita *kaunihimpi*,[1])

joissa sanain *vuolahampi, sirkeämpi, kaunihimpi* tavallisen puheenparren mukaan pitäisi olla translativi-siassa.

Muuten tutkiat tähän sanaan nähden ovat hyvin erimieliset. Révai pitää samana tämän selitettävän sekä *fesz* sanan, joka jälkimäinen merkitsee *jännitystä*, ja kääntää lauseen näin: *"factus est mortis et inferni expansus."* *"Per eum,"* selittää hän, *"se mors et infernus expandit."* *"Qvem sensum habet et Sancti Pauli dictum:"* *"per unum hominen intravit mors."* "[2]) Sándor panee sen saalista merkitsevän *fosz*[3]) sanan kanssa yhteyteen, ja Döbrentei tulkitsee sen *vész* sanalla, joka merkitsee *turmiota*, *vaaraa.*[4]) Edellä suoritettu selitys peraustaupi Hunfalvy'n ja Budenz'in arvelulle sanasta. Näistä edellinen on tukenut arveluansa vahvoilla syillä,[5]) joiden esitteleminen tässä kävisi liian pitkäksi.

Lapinnoksen *bæssen* on praedikativi-sia, joka tässä vastaa suomen translativia (*pesäksi*). Kuten edellä jo on mainittu, vastaa tämä lapin sia myös suomen essiviä, jolle se päätteensäkin puolesta on sukua.[6]) Huomattava on toisaalta, että suomen translativin *ksi (kse, ks, s,')* myös tavataan praedikativi-päätteenä viron ja mordvan kielissä muodossa

---

[1]) Ks. Kalevala, toinen painos, IV runo, vv. 121—126.

[2]) Ant. liter. hung., siv. 224.

[3]) Tätäkään sanaa ei nykyisessä kielessä käytetä.

[4]) Ks. Hunfalvy, A török, magyar és finn-szók egybehasonlítása, siv. 104.

[5]) Ks. Nyelvtudományi közlemények, negyedik kötet, sivv. 443—449; sekä Magyar nyelvészet, ötödik évfolyam, siv. 280.

[6]) Vrt. ylemp. siv. 46 ja 91.

ks, ja että tätä siaa näissä kielissä käytetään vastaamassa sekä suomen translativia että essiviä, samoin kuin tscheremississäkin, jossa sillä päätteenä on *sch.* [1]) Samainen pääte on lapissakin allativilla, kun tähän siaan liitetään persoonallinen possessivi-suffixi, ja sillä on siinä muoto *s* (*ss*), [2]) jota paitsi lapin sanoissa: *nubbadaššī*, *toiseksi*, *goalmadaššī*, kolmanneksi j. n. e. myöskin näyttää olevan sama pääte, vaikka vähän toisin muodostuneena.

немепес, lue *nemének*, nyk. *nemének*.

Ainekset tässä sanassa ovat: *nem* + *é* + *nek*. Kahdesta viimeisestä aineksesta on ylempänä niin monessa kohden puhuttu, ett'ei minun tarvitse niistä tämän enempää muistuttaa. Ensimäinen on kenties samaa juurta kuin suomen *nimi*, lapin *nabma* (vart. *nama*), ostjakin *nem*, votjakin *nim* j. n. e. [3]). Helposti ymmärrettävä on, miten semmoiset käsitteet kuin *nimi* ja *suku* saattavat toisiinsa hämmentyä. Mutta huomattava on sen ohella, että tämä sananjuuri on unkarin kielessä myöskin muodossa *név* (*neve*), joka merkitykseltään tarkoin vastaa suomen *nimi* sanaa. Eikä ole puustavienkaan vastaavaisuus näissä sanoissa varsin tavaton. Monesta muustakin sanasta tavataan unkarin kielessä *v*, missä suomi käyttää *m*:ää. Semmoisia ovat esm. *lév* = *liemi*, *sima* = *siveä*, *heves* = *kuuma*, *márvány* = *marmori*.

Suomennoksen *suvullensa* on *suku* sanan allativi 3:nnen persoonan suffixin kanssa. Tämän sian pääte *lle* (*lleh*, *llek*, *llen*), [4]) on tekeytynyt tunnetuista aineksista: *ala* + *nek*. [5])

---

[1]) Ks. Wiedemann, Vers. einer Grammat. der tscheremissischen Sprache, sivv. 31—33; sekä Ahlqvist Vers. einer Mokscha-mordw. Grammat., siv. 20.

[2]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 30.

[3]) Ks. Budenz, A magyar és finn-ugor nyelvekb. szóegyez. siv. 66.

[4]) Vrt. ylemp. siv. 21.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 83; sekä Ahlqvist'in kirjoitus: Om ungerska språkets förv. med finskan, Suomi 1863, siv. 27.

Lapinnoksen *sokkasës* on edellisen sanan selityksessä vast'-ikään mainittu, *s*:päätteinen allativi sia 3:nnen persoonan suffixin kanssa *sokka* nominativista.

Kic, lue *kik*, nyk. *kik*.

Tässä on meillä nähtävästi edellä [1]) selitetyn *ki* pronominin nominativi monikossa.

ozuc, lue *ozuk*, nyk. *azok*.

Tämä tekstissä, kuten näyttää, liikana oleva sana on tunnetun demonstrativi-pronominin monikon moninativi. [2])

Hug, lue *hugy*, nyk. *hogy*.

Tästä sanasta on huomauttaminen, että se tässä kohden on komparativi-konjunktioni. [3])

es, lue *és*, nyk. *is (és)*.

Tämä sana on meillä ollut jo ylempänä monessa kohden, mutta aina kopulativi-konjunktionina. Tässä se meitä kohtaa adverbinä, vastaten suomen partikkeleihin *kin* ja *myös*. Nykyinen kieli on äänellisestikin eroittanut sanat toisistaan, siten, että konjunktionille on antanut *és (s)*, adverbille *is* muodon. [4]) Tämä muotojen eroittaminen on tietysti ollut etuisa kielen selvyydelle, josko ei niin kovin suuressa määrässä tarpeellinenkaan, koska sanaa, kun se on adverbinä, nykyisessä kielessä aina käytetään sen sanan perässä, jolle lauseessa pannaan suurin paino, samoin kuin latinassa vastaavaa *qvoqve* partikkelia. Tätä tapaa ei muinoinen kieli tarkoin noudattanut, vaan *és* sanan laita oli siinä tähän

---

1) Ks. siv. 110—111.

2) Ks. ylemp. siv. 116.

3) Vrt. ylemp. siv. 131—132.

4) Vrt. ylemp. siv. 57.

nähden sama kuin latinassa *et* partikkelin, jolla kielessä niinikään on samanlainen kaksinainen virka kuin muinois-unkarin *és* sanalla. Kuten tunnettu, on suomen *ja* partikkelilla Turun seudussa myöskin nuot kaksi mainittua virkaa, mutta kun sitä adverbinä käytetään, pannaan se samoin kuin nykyisen unkarin *is* aina lauseen painavimman sanan perään.

Unkarin *és (is)* sekä suomen *ja* sanoilla, joista jälkimäinen muissakin sukukielissä, esm. lapissa, virossa ja vatjassa, toimittaa kopulativi-konjunktionin virkaa, ei näytä olevan mitään aineellista yhteyttä. Mutta sitä vastoin on todenmukaista, että vastamainittu unkarin sana on samaa juurta kuin suomen *kin* enklitika. Tämän suhteen ovat seuraavat seikat tähdelle pantavat: a) että tämä sananjuuri tavataan hyvin lavealta muissakin suomalais-unkarilaisissa kielissä, esm. lapissa, virossa, vatjassa, tscheremississä; b) että *kin* muodon ohella suomen kielessä käytetään: *ki, ik, it,* i', niin että esm. sanotaan: *minuakin, minuaki, minuaik, minuait, minuai'*, ja että tällä liitteellä lapissa on muodot: *ge* ja *gis* sekä tscheremissin kielessä *ke;* c) että *k*:n poisheitto sananvartaloiden alusta unkarin kielessäkin on sangen tavallinen, kuten näkyy, jos vertaamme toisiinsa seuraavia unkarin ja suomen sanoja: *irni* = *kirjata* (kirjoittaa) *érni* = *keritä, esküdni* = *käskeä, elég* = *kyllä, ált* = *kausi* (vart. *kaute)*[1]); ja d) että *is*, joka merkitykseltään tarkoin vastaa suomen *kin* liitettä, aina, kuten vast'ikään näimme, pannaan sen sanan perään, jonka painavuutta se osoittuttaa. — Tämä *is* ei kuitenkaan ole pidettävä alkuperäisenä muotona, vaan *és,* joka muinoisessa kielessä, niinkuin tekstimme osoittaa, yhtenä piti *és* ja *is* sanain virkoja[2]).

Vaan jos nyt tahdomme tunkea syvemmälle tämän sanasuvun perää etsimään, niin tarjoutuu meille muista kie-

[1]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, sivv. 142—143; vrt. myös alemp. *mia* sanan selit.

[2]) Vrt. mitä ylemp. (siv. 126, muist. 3.) on sanottu *é* ja *i* äänien suhteesta unkarin kielessä.

listä, esm. latinasta, jossa *qve* enklitika nähtävästi on pantava yhteyteen *qvi* pronominin kanssa, johdatusta pronomini-juureen *ki*, jonka kanssa ylempänä olemme tutustuneet [1]). Näin saisimme myöskin edellä-mainitun suomen kielen *ja* partikkelin yhteyteen *joka* (vart. *jo*) pronominin kanssa. Mutta kuinka vietteleväinen lieneekin tämä näkyala, on se omaisuus vielä suuremmassa määrässä Castrén'in arvelulla, että suomen *ki*, lapin *ge*, *ke*, viron *ka*, *ki* j. n. e. kuuluvat samaan juureen kuin suomen *kanssa* postpositioni [2]). Tämä *kanssa* sana on kuitenkin itse vähän hämärä-peräinen. Toiset pitävät sitä supistuneena inessivinä *kansa* nominativista, toiset samana siana *kana* sanasta [3]), joka nykyisestä kielestä on hävinnyt, niin ett'ei sitä siinä ole jäljillä kuin liittosanoissa: *peräkkanaa*, *peräkkanaisin* [4]) (=*peräkkäin*). Mutta kuinka lieneekin tämän laita; ainakin näyttää jälkimäinen johto paremmin sopivan yhteen Castrén'in vastamainitun hypothesin kanssa, varsinkin kun otamme lukuun suomen *kin* sanaa kieltävissä lauseissa vastaavan *kaan* (*kään*) enklitikan, joka on tekeytynyt alkuperäisemmästä *kana* (*känä*), kuten esm. Etelä-pohjanmaan murre ja Kalevalan kieli osoittavat. Näin ollen on selitettävänä olevalla unkarin *és* (*is*) sanalla vielä edelliseen lisäksi lavea heimokunta kaiken-luontoisia päätteitä ja partikkeleita, joista tässä mainittakoot vain: suomen adjektivi-pääte *kas* (*käs*), esm. *rahakas* (= *rahan kanssa, rahalla varustettu*), samankaltainen pääte lapissa *gas*, esm. *armogas*, armollinen, viron komitativin pääte *ga*, esm. *jalaga*, jalan kanssa, ja liite *kä* suo-

---

1) Ks. sivv. 46—47 ja 110—111.

2) Ks. Nord. resor o. forsk., V, siv. 290.

3) Tällä tietysti ei ole kielletty, ett'eivät *kana* ja *kansa* sanat voi olla yhtä ja samaa juurta.

4) Olen kirjoittanut nämä sanat kahdella *k*:lla, vaikka niissä Eurén'in sanakirjassa se puustavi on vain yksinkertaisena, siksi että olen kuullut ne tai kumminkin *peräkkanaa* sanan niin puhuttuina kansan suusta Etelä-pohjanmaalla.

men kopulativi-konjunktioneissa *sekä* ja *eikä*, joiden merkitys tämän johdon kautta tulee erittäin selväksi, kun muistetaan, että mainittua *kanssa* sanaa muutamissa murteissa käytetään myöskin adverbinä *myös* ja *kin* sanojen asemasta, esm. *minä kanssa* = *minäkin*.

tiv, lue *tiv*, nyk *ti*.

Tämä sana on 2:sen persoonan pronomini monikon nominativissa [1]).

isa = *ýsa* [2]).

igg = *ig* [3]).

es num = nyk. *sem* [4]).

ember, lue *ember*, nyk. *ember*.

Tässä on meillä taaskin edessämme sana, jonka johdon selitys on antanut oppineille paljon päänvaivaa, saattamatta heitä millenkään varmalle perälle. Minä en tahdo noiden enimmästään turhaan päätänsä vaivanneiden lukua enentää, vaan tyydyn kunniaan saada lyhyesti mainita heidän arvelujansa, sen mukaan kuin Aleksanteri Imre kirjoituksessaan: *Az ember neve némelly árja nyelvekben* ne esittelee [5]). Hän luettelee kysymyksessä olevan sanan johtoperästä hypothesiä aina viiteen asti, joista monikin puuttuu kaikkea pontta ja perää. Ne ovat seuraavat: a) *ember* = *em(ő) bar* = *emő állat*, suomeksi: *imevä eläin*; b) *ember* = *em(elkedő) bar*, suomeksi: *kohoava eläin*, (joka kohottaa

[1]) Ks. ylemp. sivv. 71—72.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 53—56.

[3]) Ks. ylemp. siv. 104.

[4]) Ks. ylemp. siv. 109. Nykyinen *sem* on supistus *és* ja *nem* sanoista, josta ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 273—274.

[5]) Ks. Magyar nyelvészet, harmadik évfolyam, siv. 382 seurr.

päätänsä taivasta kohden); c) *ember* = *en* (= *ön*) *ber*, itsenäinen eläin, olento, jolla on itsehuomio; d) *ember* = uuspersian kielen *ebber*, suomeksi: *mies;* e) *ember* = *ymmär* (suomen *ymmärtää* sanasta), siis ymmärtäväinen olento. Viimeinen hypothesi on Hunfalvy'n keksimä [1]). Myöhemmin mainittu tutkia kuitenkin on luopunut tästä mielipiteestä toiseen, jonka tahdon esitellä täydellisesti hänen omilla sanoillansa, koska se monelta puolen on sangen merkillinen.

Hunfalvy lausuu: [2]) "*Kérdi barátom* [3]) *véleményemet a jakut bur, bir, bür; bul, bil, bül stb. képzők felül. Az elsőre nézve nagyon szeretnék meggyőződni, hogy az csakugyan azonos a magyar ber, ver-rel ezekben: ember, denevér. Hogy a denevér-t helyesen taglalja így: den-e (török dün, jak. tün éj) és vér = ber, tehát = deneber, s hogy a szó éji állatot jelent, azt szivesen elhiszem: csak a ber, vér-nek jelentesét hozhatnók ki. De föltéve, hogy az állatot, azaz, élő lényt teszen: az ember szóban egy hitregének maradványát kapjuk meg. Tudniillik a vogulbul ki fogom mutatni, hogy az elm-kalsz, ilm-kalsz = ember, összetett szó, ebbül elm vagy ilm és kalsz-bul. Az utóbbi tag a kal = hal szónák származéka, és jelent halandót, βροτός-t; az első tag pedig a finn ilma-val rokon, melly levegőt, eget jelent. Mert a Vogul mondá-bul tanuljuk, hogy az első ember, a vogul Prometheusz, a levegőben született és élt vala, míg a földet kihozta a tengerbül; de szüléji halandók, maga is az, ők tehát ilm-kalesz-ek, levegőben élt halandók voltak, közbülsők a Numi Tarom és a földi lakosok közt. Az elm-kalesz, ilm-kalesz az embernek felsőb fokát jelenti a teremtett lények sorában. — Már*

[1]) Niistä syistä, joille Hunfalvy perustaa tämän arvelunsa, ks. viimeksi viitatun teoksen sivv. 397—398.

[2]) Ks. Magyar nyelvészet, ötödik évfolyam, sivv. 203—204.

[3]) Kirjoittaja puhuttelee tässä Tapani Fábián'ia, tuota tunnettua suomen kieli-opin sepittäjää unkarin kielellä.

a vogul elm, ilm-hoz igen hasonlítható a magyar em, melly azomban nem kolsz, kalsz, hanem ber-rel van összetéve. Ha még a finn ihminen, imeinen (ember) is közvetíthető a vogul ilm-kalesz-vel, a dolog valóban érdekes arczuvá lesz. A meinen, minen-nek törzse, tudjuk, hogy mis, meis, mi már igen könnyen eyyezhető a magyar berrel; de az első tagbul hogy olvassuk ki az ilma szót, mellyre csak ih, vagy i maradna meg? A finn szó így is hangzik: inhiminen, esztben pedig inimene, inimine; lappban almus, olmus (magyarul ejtve), hangerősbitéssel olbmus. Talán azt lehet állítanunk, hogy a finn szó inhi-mise, az eszt szó ini-mese (mise), a lapp szó alb- vagy olbmus-ra taglalhatók. Ezek első tagjának világosan megfelel a vogul elm, ilm és a magyar em; másik taguknak is megfelelne a magyar ber. Szerencse, hogy vogulban a másik tag külömböző, egyszersmind világos értelemmel bíró, mert ott né-kalesz asszony (női halandó), kum-kalesz férfi; az altal megyőződünk az első tagnak önálltárul, mit biztosan erthetünk a magyar em, a finn-eszt inhi, ini, a lapp olb-ra is. A finn-eszt inhi, ini nehezebben sorozódik ugyan az ilma (ég, levegő) alá; de annál könnyebben egyezhető a lapp almus, olbmus (ember) a lapp albme, alme ég szóval. Ha még számtani bizonyossággal nem fejthetjük is meg a magyar ember szót; mégis sejteni kezdjük etymon-ját, s ez már elég. Egyszerre nem lehet az egészet megtenni. A tények szaporodtával a valószinűség is változik vagy bizonyossággá lesz [1].

---

[3]) S. o. suomeksi: ystäväni kysyy minun ajatustani jakutin päätteistä: *bur*, *bir*, *bür; bul*, *bil*, *bül* j. n. e. Edelliseen nähden tahtoisin kernaasti uskoa, että se ainakin on sama kuin unkarin *ber*, *ver* sanoissa: *ember*, *denevér*. Että *denevér* mukavasti jakautuu aineksiin: *den-e* (turkin *dün*, jakutin *tün*, yö) ja *vér* = *ber*, siis *deneber*, ja että sana merkitsee öistä eläintä, sitä tekee mieleni uskoa: kun vain voisin saada selville *ber*, *vér* aineksen merkityksen. Mutta annappa se merkitsee eläintä, s. o. elävää olentoa, niin on meillä *ember* sanassa mytologinen jäännös. Minä voin näet vogulin kielestä näyttää, että *elm-kalsz*, *ilm-kalsz* = *ember* on liittosana, yhdistetty *elm* eli *ilm* ja *kalsz* sanoista. Jälkimäinen aines

Mitä suomen *ihminen* sanan johtoperään tulee, yhdyn täydellisesti tuohon Hunfalvy'n viimeiseen lauseesen. Niiden teko-asiain nojassa, jotka sen selitykseen ovat tarjona, tuskin voitaneen päättää mitään oikein varmaa. Tietysti ei suomessakaan puutu aihetta semmoisiin selityksiin, kuin ylempänä näimme *ember* sanalle keksityn unkarin kielessä. Muodolle *imeinen* tarjoutuu suomestakin selitys *imevä eläin*,

---

kal on *hal* sanan juuresta kasvanut vesa ja merkitsee kuolevaista (βροτός); edellinen taas on sukua suomen ilma sanalle, joka merkitsee ilmaa, taivasta Sillä Vogulilaisesta Sadusta tiedämme, että ensimäinen ihminen, vogulilainen Prometheus, oli syntynyt ja elänyt ilmassa, kunnes loi maan merestä; mutta hänen vanhempansa olivat kuolevaiset, ja hän itsekin niinikään; nuot *ilmkalesz*'it olivat siis ilmassa eläneitä kuolevaisia olennoita, välittäjiä taivaan *Tarom*'in ja maan asukasten välillä. *Elmkalesz, ilmkalesz* merkitsee ylintä jäsentä luotujen olentojen jaksossa. — Vogulin *elm, ilm* käypi hyvin yhteen unkarin *em*:n kanssa, joka kuitenkaan ei ole yhdistetty *kolsz, kalsz*, vaan *ber* sanan kanssa. Jos vielä suomen *ihminen, imeinen* myöskin voidaan asettaa yhteyteen vogulin *ilmkalesz* sanan kanssa, niin asia tosiaankin tarjoaa miellyttävän näön. Tiedämmepä *meinen, minen* ainesten vartalon olevan *meis, mis*, jonka varsin hyvin voipi sovittaa yhteen unkarin *ber* sanan kanssa; mutta miten ensimäisestä aineksesta saamme *ilma* sanan, josta vain *ih* tai *i* olisi jäljillä? Tuo suomalainen sana kuuluu myös näin: *inhiminen*, viroksi taas *inimene, inimine*, lapiksi *almus, olmus* (unkariksi puhuttuna), äänen-vahvistuksella *olbmus*. Kenties voimme niin päättää, että suomen sana jakautuu *inhi-mise*, viron *ini-mise (mese)*, lapin sana *alb-* tai *olb-mus* aineksiin. Nuot ensimäiset ainekset vastaavat nähtävästi vogulin *elm, ilm*'iä ja unkarin *em*:ää; toiset ainekset myöskin vastaavat unkarin *ber*:iä. Hyväksi onneksi voipi vogulin kielessä toisen aineksen eroittaa, ollen sillä sen ohella selvä merkitys; sillä siinä kielessä *né-kalesz* on vaimo (vaimon-puolinen kuolevainen), *kum-kalesz* mies; sen kautta tulemme vakuutetuksi ensimäisen aineksen itsenäisyydestä, minkä varmaankin voimme päättää myös unkarilaisesta *em*, suomalais-virolaisesta *inhi, ini* ja lappalaisesta *olb*. Suomalais-virolainen *inhi, ini* kuitenkin vastahakoisemmasti taipuu *ilma (taivas)* sanan alle; mutta sitä paremmin sopii lapin *almus, olmus* (ihminen) yhteen taivasta merkitsevän lapin *alme* sanan kanssa. Jos kohta vielä emme saata lasku-opillisella varmuudella määrätä unkarin *ember* sanan syntyä, niin alammepa kuitenkin aavistaa sen johtoperää, ja siinä jo on kyllä. Kerrallaan ei voi kaikkea aikaan saada. Teko-asiain enentyessä muuttuu asiain todenmukaisuuskin taikka käypi varmuudeksi.

ja *ihminen* muodon saapi aivan helposti yhteyteen *ihme* sanan kanssa, koska ihminen kaiketikkin on ihmeellisin luontokappale j. n. e. Mutta kun muistamme, mitä ylempänä [1]) sanottiin *impi* sanan johtoperästä, ja vertaamme sitä vastamainittuihin Hunfalvy'n mietteisin, niin tosiaankin aavistuksemme vetävät meitä samalle suunalle, jolle mainittu tutkia osoittaa, niin ett'emme suinkaan ole mihinkään jyrkkään päätökseen taipuvaiset, ennenkuin kaikki asiaan kuuluvat seikat ovat selvillään.

mulchotia, lue *múlchotja*, nyk. *múlhatja.*

Sana jakautuu aineksiin: *múl* + *chot* + *ja*. Vartalo *múl* on tieteni melkein yksin-omaisesti[2]) ugrilais-kieliin kuuluva, ja samaten lienee toisen aineksen *chot,* joka nykyisessä kielessä on erityisenä verbinä *hat-ni* muodossa, [3]) vastaten suomen *saattaa, voida* sanoja, mutta myöskin potentiali-verbillä johto-päätteenä, [4]) niinkuin *múlhatja* sanasta näkyy. Kolmas aines *ja* on ennestään meille kyllin tuttu.

Suomessa ei enempää kuin lapissakaan ole tämmöisiä *verba potentialia*, jonka vuoksi selitettävänä olevan verbin käännös mainittuihin kieliin ei ole voinut tapahtua yhdellä sanalla.

Vermut, lue *vermöt*, nyk. *vermet.*

Tämän sanan vartalo on *verm,* ja *ut* on tunnettu akkusativin pääte sidevokaalineen. Nominativina ei käytetä *verm*, vaan *verem* muotoa, joka edellisestä on tekeytynyt samalla lailla, kuin *torok tork* muodosta. [5]) Tällä varta-

---

[1]) Ks. siv. 76, muist. 1.

[2]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 110.

[3]) *Chot* vartalon muutoksesta nykyiseen *hat* vrt. ylemp. sivv. 51—52 ja 119—120.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 132.

[5]) Ks. ylemp. sivv. 134—135.

lolla en tiedä heimolaisia olevan enempää suomen kuin lapinkaan kielessä, jos ei juuri *verma* edellisessä mahdollisesti olisi sitä juurta.

Lapinnoksen *havde* on nähtävästi samaa sukua kuin suomennoksen *hauta*.

ozchuz, lue *ozchuz*, nyk. *ahoz*.

Ainekset ovat: *oz* + *chuz*. Edellinen aines on meille ennestään tuttu, [1]) jälkimäinen on approximativi-sian pääte, joka vastaa latinan kielen *ad* præpositionia ja siis suomen allativin *lle*' suffixia. Päätteen nykyiset muodot ovat *hoz*, *hëz*, *höz*, [2]) joista ensimäinen on alkuperäinen, koska persoonalliset possessivi-suffixit liitetään siihen, niin että sanotaan: *hozzám*, *hozzád* j. n. e. Muinoinen muoto *chuz* osoittaa, [3]) että ensimäinen puustavi alkuperäisin on ollut *k* ja päätteen muoto siis *kuz* (*kut*). Näin voipi mahdollista olla, että tämä pääte on samaa juurta kuin suomen *kota* (*koto*, *koti*) ja lapin *goatte*, josta samasta juuresta myöskin edellä näkemämme *ház*, huone, [4]) sekä *haza*, isänmaa, [5]) unkarin kielessä ovat muodostuneet. Tämän suhteen on huomattava, että ruotsin kielessä *hos* (= latinan *apud*, *ad*) præpositioni, joka nähtävästi on sukua huonetta merkitsevälle *hus* substantiville, samoin ikään osoittaa ulkonaista paikallista suhdetta. — Nykyisestä muodosta *ahoz* on toinen, assimilationin kautta *z*:stä tekeytynyt *h* jäänyt pois. [6])

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 116.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 160.

[3]) Vrt. ylemp. sivv. 119—120.

[4]) Ks. ylemp. siv. 89

[5]) Unkarissa on toinenkin sana, joka merkitsee *koto-* *l. isän-maata*, nimittäin *hon*. Tämä näyttää sopivan yhtä hyvin sukulaiseksi suomen *huone* sanalle kuin *haza* *kota* substantiville. Vrt. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 22.

[6]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 176.

iarov, lue *járov*, nyk. *járó*.

Tässä on meillä samanmoinen participi-muoto kuin edellä selitetty *uolov*. [1]) Sanan juurta *jár* ei tieteni ole suomessa eikä lapissakaan, mutta sitä vastoin turkin kielestä siihen kuulunee sana *jür*, jolla on sama merkitys kuin kysymyksessä olevalla unkarin sanalla. [2]) Nykyinen kieli vaatii adjektivin, kun sitä monikossa seisovalle subjektille prædikativina käytetään, monikkoon, jonka vuoksi unkarinnoksessa luetaan *járók*.

Lapinnoksen *mannek* on *substantivus actor* ja suomennoksen *käyvät adjectivus I activi*, molemmat monikon nominativissa.

Wímagguc, lue *vimádjuk*, nyk. *imádjuk*.

Tämän sanan ainekset ovat: *vim* + *ád* + *j* + *uk*. Hunfalvy väittää *vim* aineksen olevan samaa sukua kuin suomen *jumala* ja *ilma*, lapin *jubmel (ibmel)* ja *albme* sekä viron *jumal* ja *ilm* y. m., jotka kaikki hänen mielensä mukaan myös alkuaan ovat olleet samaan juureen kuuluvat sanat, vaan sittemmin ovat kasvaneet erilleen toisistaan. Pitkäksi tulisi tässä esitellä niitä syitä, joilla Hunfalvy koettaa todistaa mainittuin *jumala* ja *ilma* j. n. e. sanain yhteistä johtoperää sekä kysymyksessä olevan *vim* aineksen yhteyttä niiden kanssa, jonka vuoksi vain osoitan suosiollista lukiaa mainitun tutkian *Szófejtések* nimiseen kirjoitukseen. [3]) Se kuitenkin olkoon sivumennen huomautettuna, että Hunfalvy kyllä tuntee Lönnrot'in ja Castrén'in ajatuksen *jumala* sanan johdosta ja merkityksestä, [4]) mutta

---

[1]) Ks. siv. 96.

[2]) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 100. Siinä mainitaan myös suomen *ura* sanaa samaan juureen kuuluvaksi; mutta siitä ei minulle tarjona olevain lähteiden johdolla voi mitään varmaa päättää

[3]) Ks. Magyar nyelvészet, III évfolyam, siv. 115 seurr.

[4]) Tätä tietoa ei näytä Hunfalvy saaneen suorastaan Castrén'in teoksista, vaan J. Grimm'in esitelmästä: *Über den Namen des Donnerers*

hylkää sen lapin ja viron kielien nojassa. Hunfalvy'n selityksen mukaan on siis *vim*:issä *v* samaa luontoa kuin se, jonka ylempänä olemme nähneet *vogmuc* ynnä monen muun unkarin sanan alussa; [1]) ja jos sen ajattelemme *ilma* sanasta syntyneeksi, on siitä *l* kadonnut samoin kuin unkarin *szem* sanasta ynnä muista. [2]) Tämän *im* aineksen ja *jumala* sanan juuren suhde taasen olisi melkein sama, kuin seuraavien unkarin ja suomen sanain; *inni* = *juoda*, *iktatni* = *johdattaa*, *íz* = *jäsen*, *ár* = *järvi*, *ij* = *jousi* j. n. e. Toinen aines *ád* on Hudfalvy'n ajatuksen mukaan supistumalla tekeytynyt *áldani* sanan vartalosta, joka sana nykyisessä kielessä merkitsee *siunata*. Tämän hän panee yhteyteen turkin *änd*, lapin *vuordnat*, viron *vandma* ja suomen *vannoa* sanojen kanssa, joten *imádni* siis vastaisi latinaista: *obsecrare deum*. Miten lieneekin tämän toisen aineksen, olipahan, että se todellakin on samaa juurta kuin *áldani*, taikka että on jokin verbin johtopääte; ensimäisen aineksen yhteyttä *jumala* sanan kanssa todistaa mielestäni jokseenkin varmaan tscheremissin sana *jumuldem*, joka merkitsee *rukoilla* ja vastaan-sanomattomasti johtuu *jumo* sanasta, joka siinä kielessä on jumalan nimitys. [3])

Kolmas aines *j* on konjunktivin ja imperativin omakirjain, suomen optativin ja imperativin *k*:ta vastaava, josta viimeksi-mainitusta puustavista se vähitellen on pehmennyt, ensin *ch*:ksi, sitten *h*:ksi ja vihdoin *j*:ksi. *Hallotti beszéd*:in aikoina oli pehmennys *ch*:ksi jo tapahtunut, niinkuin alempana tulemme näkemään *zoboducha* sanasta; raamatun-kään-

---

(ks. Berlin'in akatemian toimitusten vuosikerta 1854), ja hän näyttää pitävän tätä ajatusta Grimm'in keksimänä.

[1]) Ks. sivv. 48—49.

[2]) Ks. ylemp. siv. 42.

[3]) Ks. Budenz, Erdei és hegyi cseremisz szótar, siv. 36, ja saman kirjoitus: Vegyes apróságok aikakaus-kirjassa: Nyelvtudományi közlemények, harmadik kötet, siv. 160; vrt. myös saman usein viitattu teos: A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezés., sivv. 141—142.

nöksissä tavataan tämä pehmennys jo *j*:ääneen edistyneenä [1]. Selitettävänä olevassa *vimagguc* sanassa kuului *ch d*:n perässä luultavasti jokseenkin *j*:ääneltä, ja ääni-yhdistys *dj* (*gy*) merkittiin *gg*:llä, samoin kuin ylempänä olemme nähneet *igg* sanassa [2]) ja alempana tulemme näkemään sanoissa: *kegiggen* ja *oggun*. — Neljäs aines *uk* on monikon 1:sen persoonan pääte, jossa *n k*:n edestä on hävinnyt. [3])

Unkarinnoksen *imádkozzunk* on samaten konjunktivin praesensin 1:nen persoona monikossa nykyisessä kielessä enemmän käytetystä derivativi-verbistä *imádkozni*, joka järjestetään approximativin kanssa, niin että sanotaan *imádkozni isten kegyelméhez*, ei *kegyelmét*. Suomennoksen *rukoilkaamme* eli, niinkuin sen alkuperäisempi muoto on, *rukoelkahamme* jakautuu aineksiin: *ruko* + *el* + *ka* + *hamme* [4]) ja on imperativin ensimäinen persoona monikossa. Samassa muodossa on myöskin lapinnoksen *rokkadallop rokkadallat* infinitivistä, joka nähtävästi on samaa sukua kuin suomen *rukoilla*. Imperativin modi-lisä, joka lapin kielessä on *ke*, on, kuten näkyy, jäänyt pois *rokkadallop* sanasta [5]).

Uromc, lue *uromk*, nyk. *urunk*.

Tämä sana jakautuu aineksiin *ur* + *omk* (= *om* + *k*). Vartalo *ur* on sukua suomen *uro* l. *uros* sanalle [6]); mutta lapista sille en ole heimolaista löytänyt, vaikka sen sanan juuri kyllä näyttää olevan muissa sukukielissä, esm. syrjä-

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 64—67.

[2]) Ks. siv. 157.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 181—182; vrt. myös ylemp. sivv. 51—52.

[4]) Renvall suomalaisessa sanakirjassaan johtaa *rukoilla (rukoella)* verbin sanasta *rukka* = *raukka*. Siitä johtuu muka käyttämätön verbi *rukoan* (subst. I *ruota)* ja tästä freqventativi-verbi *ruko-el-en* (subst. I *rukoella)*.

[5]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 85.

[6]) Ks. Hunfalvy, Finn és magyar szók egybehasonlítása, siv. 22; ja Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 136.

nin *veräs* ja samojedin *erru* sanoissa [1]). Toinen aines *omk* on 1:sen persoonan possessivi-suffixi monikossa, joka sidevokaalilla on vartaloon liitetty. Tässä tietysti *m* edustaa 1:sen persoonan pronominia ja *k* monikkoa. Nykyisessä kielessä on *m k*:n edessä muuttunut *n*:ksi [2]), ja sidevokaali *o* korottomassa tavussa heikennyt *u*:ksi [3]).

Suomennoksen *herra-mme* ja lapinnoksen *hærra-mek* sanojen vartalot ovat nähtävästi germanilaista johtoperää.

kegilmet, lue *kegyilmét*, nyk. *kegyelmét*.

Tämän sanan ainekset ovat: *kegy* + *el(il)* + *m* + *e* + *t*. Sananjuuri *kegy* lienee yksinomaisesti ugrilais-kielille kuuluva; ainakaan sillä ei näytä heimolaisia olevan suomessa eikä lapissa. Toinen aines *el(l)* on freqventativi-verbien johtopääte, hyvin tavallinen sekä suomen että unkarin kielessä, jopa lapissakin [4]). Kolmas aines *m* on meille ennestään tuttu [5]). Tiedämmepä niin-ikään ennestään, miten *kegyelm* vartalosta on muodostunut nominitivi *kegyelem* [6]). Neljäs aines on samoin tunnettu 3:nnen persoonan possessivi-suffixi, joka tietystä syystä on pidennyt akkusativin *t*:n edessä.

Suomennoksen *armoa* (infinit. sia *armo* nominativista) ja lapinnoksen *armo* (vart. *armo* ja *arbmo*, nom. *arbmo*) ovat nähtävästi toisilleen niin lähistä sukua kuin mahdollista ja kenties samaa juurta kuin unkarin *irg*, armeliaisuus, josta enemmän alempana *iorgossun* sanan selityksessä.

---

1) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 100.

2) Ks. ylemp. siv. 52.

3) Ks. ylemp. siv. 51.

4) Ks. tämän johtopäätteen eri muodostuksista ja merkityksistä: Eurén, Finsk språkl., siv. 126; Riedl, Mgy. Gr., sivv. 137—139; sekä Friis, Lp. Gr., siv. 123; vrt. myös ylemp. siv. 117.

5) Ks. ylemp. sivv. 120—121.

6) Ks. ylemp. sivv. 134—135.

lelic ert, lue *lélikért*, nyk. *lélekért.*

Budenz panee tämän sanan vartalon yhteyteen suomen *löyly*, lapin *lievl*, viron *leil*, vogulin *lil* ynnä muiden sanain kanssa [1]). Epäilemättä kuuluvatkin nämä sanat johdoltaan yhteen; mutta huomattava on, että ylipäänsä näissä kielissä on iso joukko *l*:llä alkavia sanoja, jotka merkitsevät jotakin keveätä ja liikkuvaa. Semmoisia *onomatopojetica* ovat suomessa: *löyhä, lehti, lieto, liemu, liehua* y. m., unkarissa: *levél, levegő, lobbanni, lebegni, lógni* j. n. e., lapissa: *lasta, liebma, loupit, likkat* y. m. Ballagi suuremmassa sanakirjassaan johtaa *lélek* sanan *lehelni* verbistä, joka merkitsee hengittää. Näin olisivat tämän sanan alkuperäiset ainekset: *lehel* + *ek*, joista edellinen on supistunut *lél* muodoksi. Jälkimäinen aines on substantivi-pääte, joka verbi-vartaloihin liitettynä merkitsee tekemisen tuotetta, kuten näkyy esm. sanoista: *vétek*, synti (*vétni*, rikkoa, tehdä syntiä), *keverék*, sekoite (*keverni*, sekoittaa), *maradék*, jäännös (*maradni*, jäädä). [2]) Tämä pääte näyttää olevan samaa johtoperää kuin *et* edellä selitetyssä *intetvinec* sanassa [3]), johon nähden on huomattava, että vastaavalla päätteellä suomessakin muutamassa murteessa on *k*:hon päättyvä muoto, niin että sanotaan esm. *mietek* = *mietet* (*miete', mieteh*). Ja kun suomen kielessä on verbi *lähöttää* (= raskaasti hengittää) ja siitä johtuu *substantivum verbale lähötek* (*lähöte'*), on meillä tässä sekä vartaloltaan että päätteeltään *lélek* sanaa jokseenkin tarkoin vastaava sananmuodostus.

Lélekért on kausativi-sia, josta ylempänä on puhuttu [4]). Muinoinen vartalo *lélik* on nykyiseen *lélek* samassa suhteessa kuin vast'ikään selitetty *kegyilem kegyelem* sanaan. Tämä *lélek* (*lélik*) ei ole oikea vartalo, vaan on se tunnetulla tavalla tekeytynyt alkuperäisemmästä *lelk*.

---

[1]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 116.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 93—94.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 125—126.

[4]) Ks. siv. 108.

Suomennoksessa ja lapinnoksessa käytetty *sielu* vartalo on nähtävästi germanilaista sukuperää. *Edestä* ja *oudast* postpositionien vartalot sekä päätteet ovat ennestään tunnetut [1]).

iorgossun, lue *jorgossun.*

Tämän sanan alkuperäiset ainekset ovat: *jorg* + *at* + *j* + *un*. Vartalo *jorg* on samaa johtoperää kuin *kegilmet* sanan selityksessä mainittu *irg* [2]). Tuosta *j(i)*:n ja *r*:n väliin tulleesta *o*:äänestä antaa Révai seuraavan selityksen [3]): "*succurrit enim mihi, veteres, in his similibusqve, qvorum plura exempla reperi, post vocalem i propterea vocalem o, propiorem priori, nec ab ejus societate abhorrentem, interseruisse: ut duarum consonantium, qvae seqvuntur, expressio facilior et sonantior esset, i o r g a t, i o k t a t, miseretur, introducit. Haec caussa fuerit et in voce i n k á b b, magis, potius, in Sacris Sermonibus MSS. de B. V. Maria sic exarata, i o n k á b b. Sane et in Codice MS. Transl. Bibl. facilius et sonantius enunciatur praeteriti geminata nota characteristica, interjecta post i vocali o, in verbis seqventibus, i o t t a t o k, h i o t t a m, v i o t t a n a k, bibistis, vocavi, pugnarunt; hodie i t t a t o k, h í t t a m, v í t t a n a k* - -". Tätä Révai'n väitettä vastaan sopii muistuttaa, että *ioktat (iochtotnia)* [4]) sanassa *o* jokseenkin varmaan kuuluu sanan juureen, kuten alempana tulen näyttämään, ja että nuo *iottatok, hiottam, viottanak* täydellisesti ovat: *ivottak, hivottam, vivottanak* [5]). Mitä taas *iorgossun* ja *ionkább* sanoihin tulee, pitänee Révai'n väite ryhtinsä, niin että todellakin edellisen sanan juuri on *irg*. Kuten ylempänä jo mainitsin, kuuluu

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 62—63, 67 ja 71.

[2]) Ks. ylemp. siv. 166.

[3]) Ks. Ant. liter. hung., siv. 240.

[4]) Ks. alemp. tekstissä tätä sanaa.

kenties suomen *armo* sana ynnä siitä johdetut *armas, armias, armastella* j. n. e. tähän juureen, jossa tapauksessa *armo* alkuaan on ollut *arkama (arkamo),* ja siitä sitten on supistumalla tekeytynyt *arkmo, armo.* [1]) Jos näin on, niin nähtävästi myöskin *arka* on tätä sanansukua, koska se tietysti on *armo*:n (*arkamo*:n) perussana. Viimeistä lukua meillä siis ovat unkarin *irg* sekä suomen *arka* sanat yhteen sovitettavina. Ja tässä ei suurta vastusta ole merkityksistä, vaan vielä vähemmän sanain aineksista. Vastaahan unkarin *i* suomen *a*:ta monessa muussakin sanassa, esm. seuraavissa: *liba* = *lapsi* (hanhen-poika), *szil* = *jalava*, *ip* = *appi*, *viszont* = *vasta*, *piszkos* = *paskainen*, *izé* = *asia*, *világ* = *valo*, *szidni* = *sadattaa*.

Toinen aines *at* on tavallinen transitivi-verbien johtopääte [2]) sidevokaalineen, kolmas *j* taasen konjunktivin ja imperativin omakirjain. [3]) Tämä *j* on ynnä edellisen *t*:n kanssa muuttunut *ss*:ksi, [4]) joten sana vasta-mainitussa muodossa siis on *jorgossun*, ei *jorgotjun (jorgatjun)*. Viimeinen aines *un* on 3:nnen persoonan pääte sidevokaalineen, [5]) joka nykyisessä kielessä on *o* tai *ö* eli *ë*. Tätä *jorgotni* verbiä vastaisi nykyisessä unkarissa tietysti *irgatni*, mutta se on kielestä hävinnyt ja sen siasta käytetään *irgalmazni (megirgalmazni)* verbiä, joka on johdettu *irgalom* substantivin välityksellä. [6])

---

[1]) Samantapainen supistus tavataan myöskin ruotsista lainatussa sanassa *lagman* = *laakmanni, laamanni,* ja samoin ikään sanassa *signet* = *sinetti.* — Huomattava on tämän ohella, että *armo* sana myös voipi olla lainattu germanilaisista kielistä, joissa, kuten tunnettu, on sananjuuri *arm.* Asia odottaa siis ratkaistusta.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 140.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 164—165.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 61.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 65.

[6]) Vrt. ylemp. siv. 166.

Suomennoksen *armahtakoon* ja lapinnoksen *armedifĉi* ovat tietysti johdetut tuosta *armo* sanasta. Edellisen ainekset ovat: *arm* + *ahta* + *ko* + *hon*, joista *ahta* on momentanei-verbien vartalo-lisä, vastaava lapin verbien johtopäätettä *st*, [1]) ja *ko* optativin modi-lisä. *Armedifĉi* taas jakautuu aineksiin: *arm* + *e* + *d* + *i* + *fĉi*. Näistä *d* on tavallinen verbien johtopääte, [2]) *e* ja *i* sidevokaalia ja *fĉi* optativin modi-lisä, joka vastaa suomen konditionalin *isi* päätettä. Näyttääpä siltä, kuin tämä modi-lisä alkuperäisesti olisi ollut *ksi*, jossa muodossa se vielä onkin konditionalin päätteenä viron kielen räävelin murteessa. [3]) Tämän päätteen *k* on lapissa muuttunut *f*:ksi, jommoinen puustavin-muutos myöskin on havaittavana sanoissa: *ofta* = *okta*, *guöfte* = *guökte*, *mafset* = *makset*, *oafse* = *oakse*, *ĉafĉa* = *ĉakĉa* j. n. e., ja suomessa *i*:ksi, samoin kuin monikon *i*:kin on *k*:sta tekeytynyt. [4]) Lapin kielessä on tällä modi-lisällä myöskin lyhyempi muoto *ŝi*. [5]) Mordvan moksha-murteessa optativin modi-lisä on *za*. [6]) Unkarin konjugationista ei tavata tätä modi-lisää laisinkaan.

vv, lue ű, nyk. ő.

Tämä 3:nnen persoonan pronomini on käytetty vahvistuksena *neki* sanassa olevalle persoonalliselle possessivisuffixille. [7])

kegiggen, lue *kegyidjen*, nyk. *kegyedjen*.

Sanan ainekset ovat: *kegy* + *ed* (*id*) [8]) + *j* + *en*. Juu-

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 124.

[2]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 122.

[3]) Ks. Lönnrot, Ueber den Enare-lappischen Dialekt, Acta societ. scient. fennicæ, tom. IV, fascic. I., siv. 158.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 35—37.

[5]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 84.

[6]) Ks. Ahlqvist, Versuch. einer Mokscha-mordv. Grammat., siv. 53.

[7]) Ks. ylemp., sivv. 88 ja 104.

[8]) Vrt. *lélik* ja *lélek* siv. 167.

ri *kegy* on meille ennestään tuttu samoin kuin kaikki muutkin ainekset. [1]) Unkarinnoksessa on käytetty tähän paikkaan sopivampi lause-tapa: *legyen kegyes,* jonka mukaan suomennos ja lapinnoskin ovat tehdyt. *Legyen* (= *le* + *gy* + *en*) on *lenni* sanan imperativi, jossa *gy* on modi-lisänä *j*:n siassa. Tämä ilmaumа kohtaa meitä semmoisissa yksitavuisissa verbissä, joista *eneyc* sanan selityksessä oli kysymys, ja siinä on *gy* siis oikeimmittain *vj*:n siassa (*legyen* = *levjen*). [2]) *Kegyes* (= *kegy* + *es*) on samanlaatuinen adjektivi kuin edellä selitetty *munkas.* Suomennoksen *olkoon* (= *ol* + *ko* + *hon*) ja *armollinen* (vart. *armollise* = *armo* + *ll(a)* + *ise*) ovat aineksiltaan ennestänsä meille tutut. Lapinnoksen *lifĉi* (= *li* + *fĉi*), *læt* sanan optativi, ja *armolaŝ* (= *armo* + *l* + *aŝ*) sisältävät niin-ikään vain tunnetuita aineksia. [3])

bulscassa, lue *bulcsássa,* nyk. *bocsássa.*

Tämä verbi-muoto on tekeytynyt alku-aineksista: *bulcsú* + *t* + *j* + *a*. *Bulcsú* sanalla ei ole tieteni suomen eikä lapin kielessä sukua, vaan näyttää se yksin-omaisesti kuuluvan ugrilaiselle alalle. Sen nykyinen muoto on *búcsú,* josta, kuten näkyy, *l* on kadonnut ja sen-edellinen vokaali pidennyt. Tämä ei olekkaan mitään tavatonta unkarin kielessä, vaan nähdään myös esm. seuraavissa sanoissa: *ódal* = *oldal, bódog* = *boldog, át* = *ált, hód* = *hold, fóka* = *falka.* Sanalla on monta merkitystä nykyisessä kielessä, niinkuin: *hyvästi-jättö, synnin-anne, kirkko-juhla, juhla-kulkue,* joista ei yksikään näytä olevan alkuperäinen. Semmoinen lienee sitä vastoin Kresznerics'in ja Révai'n sille antama merkitys *indulgentia* (hempeys, pehmeys). [4]) Tästä *búcsú* sa-

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 139—140, 164—165 ja 169.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 109—110; ja Riedl, Mgy. Gr., sivv. 68—69.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 145 seurr. sekä 169.

[4]) Ks. Kresznerics in sanakirja; sekä Révai, Ant. liter. hung., siv. 245

nasta johtuu tavallisella transitivi-verbien päätteellä *t* [1]) *búcsút;* vaan siitä on nykyisessä kielessä tekeytynyt *bocsát.* Kun nyt tähän vartaloon lisäksi tulee konjunktivin (imperativin) omakirjain *j* ynnä 3:nnen persoonan yksikön pääte, joka objektivi-konjugationissa on *a (e)*, [2]) ei *n*, niinkuin määräämättömässä, [3]) niin siitä tekeytyy *bocsátja* = *bocsássa.* [4])

Suomennoksen *anteeksi* = *anteheksi* = *ant* + *ehe* + *ksi* (nom. *anne* l. *annet)* ja *antakoon* = *antakohon* = *anta* + *ko* + *hon* sanoissa ovat kaikki ainekset ennestään tunnetut. Lapinnoksen *andagassi* (allativi-sia translativi-merkityksellä) = *anda* + *g* + *assi* sisältää aivan samat ainekset kuin *anteeksi*, [5]) ja *addaŝi* on *addet* verbin optativi. [6])

bunet, lue *bűnét,* nyk. *bűnét.*

Bűn vartalolle en tiedä sukukielistä mitään heimoa. Tunnetusta syystä on siihen liitetty 3:nnen persoonan possessivi-suffixi ja tämän vokaali pidennyt. Lopussa oleva *t* on tietysti akkusativin-pääte. — Suomennoksen *syntinsä* = *synti* + *nsä* on aineksiltaan muuten sama kuin lapinnoksen *sudoidës* = *suddo* + *id* + *ës,* paitsi että edellisen sia on nominativi, jonka pääte persoonallisen possessivi-suffixin edestä tavallisuuden mukaan on jäänyt pois, mutta jälkimäisen infinitivi, molemmat monikossa, vaikka unkarissa yksikköä on käytetty. [7])

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 140.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 183.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 169.

[4]) Vrt. ylemp. siv. 169.

[5]) Vrt. ylemp. sivv. 126 ja 153.

[6]) Ks. ylemp. siv. 170.

[7]) Vrt. tähän nähden ylemp. *zumtuchel* sana, siv. 46.

szen, lue *szent*, nyk. *szent*.

Tässä sanassa on ihan ilmeinen kirjoitus-virhe siinä, että *t* lopusta on pois jäänyt. Alempana tekstissä onkin sana, kuten tulemme näkemään, oikein kirjoitettuna. Sana on epäilemättä johdettava latinaisesta *sanctus*, jonka lopusta pääte on jäänyt pois, vieläpä lisäksi *c* *n*:n ja *t*:n välistä. Ylempänä jo olemme nähneet, että Unkarilainen on arka konsonantti-äänille sanan lopussa, vaikk'ei siinä määrässä suin Suomalainen, ja että hän siinä kokee auttaa konsonanttien liiallista ryhmääntymistä vokaalin väliin-panemisella, sanoen *torok* ei *tork*, *kegyelem*, ei *kegyelm* j. n. e. Tässä on meillä nyt edessämme toinen keino, jolla unkarin kielessä poistetaan kysymyksessä olevaa haittaa. Myöskin Suomalainen käyttää tätä puustavin poisheittämisen tapaa oman kielensä sanoissa, mutta muilta lainattuja pitelee hän niin varomalla kuin mahdollista, liittäin vokaalin loppuun ja vain silloin muitakin vähäisiä muutoksia tehden, kun kielen säännöt välttämättömästi sitä vaativat. Niinpä saa Suomalainen esm. mainitusta latinan *sanct-us* sanasta: *sancti*, *santti*. Tässä muodossa onkin sana suomen kieleen lainattuna, vaikka sitä ei sanakirjoista löydy. Ainakin puhuu Etelä-pohjalainen Pyhäin- ja Mikonpäivän santista ja sunnuntaista, tarkoittain edellisellä arkipäivää, joka on nimensä saanut Pyhäin ja Mikon (Mikaelin) kunniaksi. Samaa sääntöä kuin suomi noudattaa lapin kielikin kysymyksessä olevassa asiassa, niinkuin näkyy esm. sanoista: *digge* ja *suddo*, jotka ovat johdetut germanilaisista: *ting* (*ding*) ja *synd*. [1])

Suomennoksen *pyhä* ja lapinnoksen *basse* sanat ovat varmaankin samaa juurta. Kuten edellisessä olemme nähneet, vastaa lapin *a* hyvin tavallisesti *y*:tä suomessa, [2]) ja samoin vastaavat myöskin *s* (*ss*) ja *h* näissä kielissä toisiaan, niinkuin näkyy seuraavista sanoista: *lasta* = *lehti*, *luossa*

---

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 21.

[2]) Ks. ylemp. siv. 26, muist. 4.

= *lohi*, *suoine* = *heinä*, *bossot* = *puhaltaa*. Tunnetussa sanakokouksessaan Lindström panee *pyhä* sanan yhteyteen myös *puhdas* adjektivin ja *pestä* verbin kanssa. [1])

achscin, lue *achszin*, nyk. *asszony*.

Tämän sanan johtoperän tutkiminen on antanut paljo päänvaivaa Unkarin kieli-niekoille, ja siitä on meillä tuotteena iso joukko enemmän tai vähemmän todenmukaisia arveluita. Révai, joka mielellään tämmöisissä hämärä-peräisissä sananjohdoissa turvautuu heprean kieleen, kuten edellä olemme nähneet, ei unhota tässäkään siihen keinoon käydä. Hän sanoo usein viitatussa kirjassaan: *Antiqvitates literaturae hungaricae:* [2]) "*Aszszony ab Hebraeorum* אִשָּׁה *(ischscha) derivari plurium est opinio. Qvod factum fuerit voce inversa aschschi, adhaerente illi, ad magis definiendum,* n *consona, ex nő* [3]) *resecta, aschschi-n, qvasi viri conjux.*" Näille yleville johtoperille saattaa Révai myöskin lapinnoksessa käytetyn *nisson*, jossa muka mainitusta *nő* sanasta *n* ei ole liitetty ainoastansa *ischscha* sanan loppuun, vaan myöskin sen alkuun. [4]) Tuskin ovat mahdollisempia johdot tatarilais-persialaisesta: *khātūn*, vaimo ja uus-persialaisista vaimon nimityksistä: *aszni*, *aszi*, *oszni*, *okrun*. [5]) Todenmukaisempi on Hunfalvy'n johto. Tämä jakaa sanan kahteen ainekseen: *ach* + *szin*, joista edellinen on samaa juurta kuin suomen *akka*, jälkimäinen samaa kuin päätteet *csiny* ja *csony* sanoissa: *kicsiny*, pieni, ja *alacsony*, alainen, pienikasvuinen. [6]) Tätä ja muita tän-luontoisia ar-

---

1) Ks. Suomi 1852. sivv. 72 ja 76.

2) Ks. siv. 252.

3) Nő = suomen *nainen*.

4) Ks. Révai, Ant. liter. hung., sivv. 252—253.

5) Ks. Magyar nyelvészet, III évfolyam, sivv. 94—95.

6) Ks. Finn és magy. szók egybehasonlitása, siv. 5. — Mitä kirjantekiä sanoo siitä, ett'ei unkarin kielessä *akka* sanan juurta muuten ole kuin tässä yhdistyksessä, se kumontuu sen johdosta, mitä edellä olen puhunut *gye (de)* ja *agg* sanoista (ks. siv. 106).

veluja vastustaa Aleksanteri Imre ennen mainitussa kirjoituksessaan: *Az ember neve némelly árja nyelvekben;*[1]) mutta hänen vastustuksensa ei ole kumoavaa laatua.[2]) Sitä vastoin Budenz'illa on sama ajatus asiasta kuin Hunfalvy'lla; ja hän selittää *csony (csiny)* päätteen yhdistykseksi kahdesta aineksesta, nimittäin: *cso* + *ny* (*csi* + *ny*), joista edellinen vastaa suomen *se*, jälkimäinen saman kielen *nen* päätettä,[3]) molemmat ennestään meille tuttuja diminutivipäätteitä.[4]) Näin olisi siis *achszin* (= *ach* + *szi* + *n*) samoin kuin siitä assimilationin ja muiden pienten puustavi-muutosten kautta tekeytynyt nykyinen muoto *asszony* kaksinkertainen diminutivi, semmoinen, kuin jos suomen kieleen ajattelisi sanan *akkasenen* (= *akka* + *se* + *nen*). Ett'ei *achszin* (*asszony*) sanalla ole alkuperäinen diminutivi merkitys säilynyt, se on yhtä vähän haitaksi tälle arvelulle, kuin sama seikka voipi kumota sitä vastaan-sanomatonta totuutta, että esm. saksan *fräülein* ja ruotsin *fröken*[5]) alkuaan ovat diminutivia, vaikka kaikista *fräülein*'istä ja *fröökynöistä* ei suinkaan voida sanoa, että ovat pieniä taikka nuoria ja armaita.

Suomennoksen *vaimo* sanalla ei unkarin kielessä tie-

---

[1]) Ks. Magyar nyelvészet, III évfoly., siv. 384.

[2]) Oikeimmittain väittää *Imre* mahdottomaksi *achszin* sanan johtoa sanskritin *akkâ* vartalosta, muun ohella väitteellensä tueksi tuottain, että tämän merkitykset: *äiti, ikä-kulu* vaimo eivät sovi yhteen mainitun unkarin sanan kanssa. Joka vähänkin on harjaunut kieli-tieteessä, huomaa heti tämän syyn perättömyyden. *Achszin* eli *asszony* sanan merkitys: *vaimo-ihminen, arvoisa vaimo, emäntä (domina)* ei ole niin kaukana *äidin* ja *vanhan vaimon* käsitteestä, että se tekisi kysymyksessä olevain sanain sukulaisuuden mahdottomaksi.

[3]) Vrt. ylemp., sivv. 145 seurr.

[4]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 124, josta saataviin ohjeisin lisäksi olen käyttänyt mainitun tutkian yksityisessä kirjeessä suosiollisesti antamia tietoja.

[5]) Tietysti on tämä sana yhdistys aineksista: *frau* + *chen*; siis *fräuchen* = *fröken*.

teni ole mitään heimolaista. Mutta sitä vastoin tämä sananjuuri tavataan lapista, jossa *vajbmo* (vart. *vajmo)* merkitsee sydäntä; samoin myös virosta, jossa on *henkeä* merkitsevä sana *vaim.* [1]) Lapinnoksen *nisson* näyttää olevan samaa juurta kuin suomen *nainen* (vart. *naise), neito* ja *naida* y. m., ja samaa kuin unkarin *nő* (vart. *neje), nász,* häät, *nőszni,* naida, j. n. e. Kun tähän tulee, että lapissakin on muita tähän kuuluvia sanoja, semmoisia kuin esm. *najtet,* vihkiä, naittaa, *najtalet,* mennä naimisiin, niin näemme tästä yhdestä juuresta kahdenlaisia vesoja kasvaneen, joista toisilla juuri-tavussa on *a* eli *ai*, toisilla *ö, ei* eli *i* ääni. Mitä muuten *nisson* sanaan erittäin tulee, sopisi siinä kenties olettaa ainekset: *ni* + *sso* + *n*, [2]) siis muuten samat kuin *achszin (asszony)* sanassa, paitsi että ensimäinen aines on *nainen,* ei *akka* sanan sukua.

mariat, lue *máriát,* nyk. *Máriát.*

Tämä sana on tietysti objektina akkusativissa käytetty. Nykyisessä kielessä rakentuu lause vähän toisin, kuten unkarinnoksesta näkyy. [3])

bovdug, lue *bódug*, nyk. *boldog.*

Tämä sana taasenkin on niitä, joiden johtoperästä on vaikea mitään varmaa sanoa. Hunfalvy jakaa sanan aineksiin: *bov* + *dog (dug).* Edellisen aineksen pitää hän samana, kuin tavataan unkarin sanassa *bő (bőv)*, avara, paljo, rikas, ja päättää sen saman juuren vesaksi, kuin suomen *paljo*, turkin ja jakutin *baj*, mongolin *bajan* ja vogulin *pong* ovat [4]). Jos vertaamme *paljo* sanan alkuainesta *pal* tä-

---

[1]) Ks. Lindström'in usein mainittu sana-kokous, Suomi 1852, siv. 101.

[2]) Tässä sanassa on *s*:ääni aksentin vaikutuksesta kerrottu.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 165.

[4]) Ks. esitelmä: *Osztják nyelv* aikakaus-kirjassa: Magyar nyelvészet,

hän *bov* ainekseen, niin ei tuolle arvelulle ensi näkemällä mitään vastusta kohtaakkaan. Lopussa oleva *v*, jota on pahin sovittaa *l*:n kanssa yhteen, näyttää sekin nykyisen muodon välityksellä taipuvan mukiin päin. Mutta yksi pikku seikka tässä on asialle vastainen, se nimittäin, että, kuin muinois-unkarissa ja palóczin murteessa *v (u, ü)* vastaa *l*:ää nykyisessä kirjakielessä ja ala-unkarin murteessa [1]), suomen kieli kallistuu edellisten puolelle; sillä se rakastaa diftongia samoin kuin nekin, kun sitä vastoin unkarin nykyinen kirjakieli kammoo kaksois-ääntiöitä. Niinpä ovat esm. kirjakielen *kelni, lelni, telni* = suomen *käydä, löytää, täytyä* [2]). Pahana haittana tälle Hunfalvy'n arvelulle on myöskin se, että on vaikea löytää mitään tyydyttävää selitystä toiselle ainekselle *dug*. Samanlainen aines tosin näyttää olevan unkarin sanassa *gazdag*, rikas; mutta tarkempi tutkinto osoittaa, että siinä vain *g* kuuluu päätteesen, koska se johtuu substantivista *gazda*, isäntä. Samoin on sanan *adag (= ad + ag)*, anne [3]). Eikä ole lapin kielen johtopäätteestä *dak (tak)* myöskään mitään apua, sillä sitä käytetään päätteenä abstrakti-substantiville, tai paikkaa tai jotakin muuta semmoista käsitettä osoittamassa, joka ei sovellu kysymyksessä olevan *bovdug* sanan merkitykseen [4]). Sitä vastoin edellä-mainittu suomen *paljo* merkityksensä puolesta hyvin sopii juuri-aistekseksi sille; sillä epäilemättäkin *bovdug (boldog)* sanan alkuperäinen merkitys on *rikas*, niinkuin näkyy esm. sananlaskusta: *Szegény ember szándé-*

IV évfoly., siv. 397. Toisessa teoksessa: Finn és magyar szók egybehasonlítása (siv. 34) panee Hunfalvy suomen *paljo* sanan yhteyteen unkarin *falka* l. *fóka* substantivin kanssa, joka merkitsee (karja)laumaa, parvea.

1) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 25—26.

2) Samanlainen puustavi-äänien suhde tavataan myöskin vepsän ja suomen kielistä, kuten näkyy esm. nimistä: *Scholtjärvi = soutujärvi, Waugetjärvi = valgetjärvi, valkea-järvi.* (Vrt. ylemp. siv. 140.)

3) Vrt. ylemp. siv. 150.

4) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 110 seurr.; vrt. myös ylemp. siv. 28.

kát boldog isten birja, köyhän miehen hankkeet hallitsee rikas jumala, joten *paljo* ja *boldog* adjektivien suhde siis olisi melkein sama kuin kreikan πολύς ja πλοῦτος sanojen. Mutta kuten vast'ikään näimme, on tässä taas puustavien vaiheissa estettä.

Näin ollen ei liene liiallista, että mainittua hypothesiä vastaan asetan toisen. On näet minusta varsin mahdollista, että *bovdug* on kasvanut samasta juuresta kuin suomen *autuas* (= *autuvas, autugas* [1]) ja lapin *audogas*, joten se siis jakautuu aineksiin: *bovd* + *ug*, samoin kuin suomen *autugas* = *aut* + *ug* (*uk*) + *as*, ja lapin *audogas* = *aud* + *og* + *as*. Ainoan vaikeuden tässä tekee tuo alkupuustavi *b;* mutta senkin voipi niin selittää, että sanan alussa on ollut semmoinen digamma-ääni kuin ylempänä näimme unkarin *vogmuc* sanassa ynnä muissa [2]), ja että se on kovennut *b*:ksi, niinkuin esm. sanoissa: *biz* l. *bizony* = *vissi* [3]), *baj* = *vaiva, bajusz* = *viiksi, bél* = *väli, bér* = *vero.* Toinen aines *ug* vastaa nähtävästi aivan tarkkaan samaa ainesta vasta-mainituissa suomen ja lapin sanoissa, joihin paitsi sitä lisäksi on tullut tavallinen adjektivi-pääte *as* (*aha*). Tässä ei ole minulta huomaamatta jäänyt se seikka, että muinoisessa skandinavian kielessä on sana *auđugr* ja gotin kielessä *audaga* [4]), jotka merkitsevät samaa kuin suomen *autuas* ja lapin *audogas* [5]), joten nämät viimeksi-mainitut sanat mahdollisesti sopisivat muinois-skandinavian ja gotin kielestä lainatuiksi. Mutta tämä lainan mahdollisuus ei estä minua sen nojassa, mitä vast'ikään olen selittänyt, omaamasta tätä

---

[1]) Ks. Europæus, Tietoja suomalais-unkarilaisten kansain olopaikoista, Suomi 1868, siv. 33.

[2]) Ks. siv. 48.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 55.

[4]) Ks. Bopp, Vergl. Grammat., III. B., siv. 117.

[5]) *Auduga* sana gotin kielessä jakautuu aineksiin: *auda* + *ga*, joista edellinen on tavaraa merkitsevä substantivi, jälkimäinen tavallinen adjektivien johtopääte. Ks. Bopp, Vergl. Grammat., III. B., siv. 423.

sananjuurta myös suomalais-unkarilaisille kielille, varsinkin kun se näyttää säilyneen toisessakin muodossa unkarin kielessä, nimittäin *üdv* sanassa, jolle Ballagi sanakirjassaan on pannut merkitykseksi: *das Heil, die Seligkeit.* Tietysti on kuitenkin tämän asian lopullinen ratkaistus sukukielten varassa [1].

Michael, lue *michael,* nyk. *Mihály.*

Tästä nimestä käytetään nykyisessä kielessä myöskin muotoa *Miska* [2]. Merkillistä kyllä, on se varsin samalla lailla suomen kielessäkin muodostunut joka-päiväisessä puheessa muutamin seuduin [3]. Yleisempi on jokapäiväisissä keskuuksissa *Mikko* ja *Mikki;* mutta juhlallisessa kielessä käytetään muotoja: *Mikaeli* ja *Mikkeli.* Lapin kielessä on *Mikaelista* saatu *Mikkal* [4].

archangelt, lue *archangelt,* nyk. *arkangyalt.*

Muinois-kielessä käytettiin tämän sanan vartaloa semmoisenaan, kuin se on kreikan kielessä, nominativina, johon akkusativin pääte *t* liittyi sidevokaalitta. Nykyiseen kieleen on siitä vartalosta muodostunut *arkangyal.* Suomalainen sanoo *pää-* eli *yli-enkeli.* Kreikan *ἀρχι-* sanaa ei tässä käytäntö suvaitse, vaikka se muuten kyllä käy kielessä, esm. sanoissa: *arkki-pispa, arkki-herttua.* Myöskin Lappalainen kääntää puheena olevan sanan kieleensä, sanoen: *oajve-engel.*

Lause-rakennukseen nähden on huomattava yhtäläisyys unkarin ja suomen kielissä *nomina propria ja appellativa*

---

[1]) Lönnrot sanakirjassaan johtaa *autuas* sanan *auco* substantivista. Tämä nähtävästi ei sodi minun hypothesiäni vastaan, vaan on pikemmin tueksi sille.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 113.

[3]) Tämän kirjoittaja ei saata tällä haavaa nimen-omaan mainita muuta kuin Etelä-pohjanmaan, jossa *Mikaelia Miskaksi* sanotaan.

[4]) Ks. Friis, Lp. Gr, siv. 21.

sanojen järjestyksessä. Tämä yhtäläisyys on siinä, että appellativi, kun sillä ei ole attributivi-määräystä, pannaan ominais-nimen perään ja saapi siapäätteen, mutta ominaisnimi jääpi deklineeraamatta. Niinpä sanotaan tässä *michael archangelt* ja jälempänä samoin *peter urot.* Syy tämmöiseen järjestykseen on nähtävästi se, että näitä sanoja pidetään ikäänkuin yhtenä liittosanana. Tämä järjestys luonnollisesti ei sovi, kun appellativilla on attributivi-määräyksiä. Suomessa silloin tämä sana pannaan edelle ja deklineerataan, mutta sen ohella deklineerataan myöskin *nomen proprium* [1]. Unkarissa samoin appellativi tässä tapauksessa pannaan edelle, mutta sitä ei deklineerata, vaan saapi ainoastansa ominais-nimi siapäätteen, kuten ylempänä tekstissä olemme nähneet sanoista: *szen achscin mariat.* Lapin kieli näyttää tämän suhteen noudattavan samoja sääntöjä kuin suomi [2].

angelcut, lue *angelkut,* nyk. *angyalokat.*

Tämän sanan ainekset ovat nähtävästi: *angel* + *k* + *ut.* Näistä *k* on monikon omakirjain ja *t* akkusativin pääte sidevokaalineen. Nykyinen kieli on keventänyt sanan ääntämistä panemalla sidevokaalin myöskin vartalon ja monikon päätteen väliin.

uimaggonoc, lue *vimádjonok,* nyk. *imádkozzanak.*

Sanan ainekset ovat: *vim* + *ád* + *j* + *on* + *ok.* Nämä ainekset ovat kaikki erikseen meille edellisestä tuttuja, vaikka ei meillä vielä ennen ole tämän muodon monikon kolmatta persoonaa [3].

---

[1]) Muutenkin saatetaan appellativi panna edelle, ja se jääpi silloin niin-ikään deklineeraamatta, niin että sanotaan esm. *suutari Matti, suutari Matille* j. n. e.

[2]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 40.

[3]) Vrt. ylemp. sivv. 163—165 ja 171.

erette, lue *érette*, nyk. *érette*.

Tämä sana on jo *meret* sanan yhteydessä selitetty [1]).

uimagguc = *vimagguc* [2]).

szent = *szen* [3]).

peter, lue *péter* nyk. *Péter*.

Jokapäiväisemmässä kielessä sanoo Unkarilainen myös *Peti*, [4]) samoin kuin Suomalainen paitsi *Pietaria* käyttää *Pekka*, *Pekko*, *Pekku* muotoja, ja Lappalainen *Pera* muotoa *Petrus*'en ohellla [5]).

urot, lue *urot*, nyk. *urat*.

Tämä sana on yksikön akkusativi ennestään tunnetusta vartalosta [6]).

kinec, lue *kinek*, nyk. *kinek*.

Tässä on meillä ennen selitetyn *ki* sanan dativi yksikössä [7]). Lapinnoksen *gæsa* on allativi sia [8]) samoin kuin suomennoksen *jolle*.

odut, lue *odutt*, nyk. *adott*.

Tässä olisi ajatuksen johdon mukaan passivi-muoto ollut käytettävä, vaan sen siasta on meillä edessämme selvä aktivi. *Odutt* on nimittäin määräämättömän konjugationin aktivin præsens perfektin kolmas persoona yksikössä. Nykyisessä

---

1) Ks. ylemp. sivv. 108—109.

2) Ks. ylemp. siv. 163.

3) Ks. ylemp. siv. 173.

4) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 113.

5) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 21.

6) Ks. ylemp. sivv. 165—166.

7) Ks. ylemp. sivv. 110—111.

8) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 70.

kielessä tämä verbi-muoto on joko *adt* tai *adott* [1]) ja vastaava muoto passivissa *adatott*, kuten unkarinnoksessa luetaan. Tämän viimeisen muodon ainekset ovat: *ad* + *at* + *ott*, jotka kaikki ovat meille ennestään tutut, nimittäin *ad* = suomen *anta*, *at* faktitivi-verbien [2]) ja *ott* præsens perfektin pääte [3]). Passivin præsensin kolmas persoona yksikössä on *adatik* (= *ad* + *at* + *ik*) = suomen *annetaan* l. *annetahan* (= *anta* + *ta* + *han*) [4]). Näiden sanain ainekset ovat siis aivan samat, koska *han* pääte johtuu 3:nnen persoonan pronominista samoin kuin *ik* [5]). Niinkuin nyt unkarin passivi on reflexivi-luontoinen, samoin sopii meidän myöskin ainesten mukaan käsittää suomen passivin alkuaan olleen reflexivin, niin että esm. *kirja annetaan pojalle* on samaa kuin: *kirja annattaa itsensä pojalle.*

Kun selitettävänä oleva *odut* on passivi-muodon siasta käytettynä, saattaisi siitä piankin tulla siihen luuloon, että koko passivi on uudempi muodostus kielessä. Mutta asian laita ei ole semmoinen; sillä tämä muoto löytyy muista kirjallisuuden ikivanhoista muistomerkeistä. Aktivin käyttäminen tässä passivin siasta on vain samanmoista molempain muotojen hämmentymistä toisiinsa, kuin vielä tavataan nykyisen kielen participissa, kuten näkyy esimerkeistä: *ivó ember* = *juova ihminen* ja *ivó víz* = *juotava vesi; sokat olvasott ember* = *paljon lukenut ihminen* ja *pénz olvasott* = *luettu raha* [6]).

Lapinnoksen *læ addujuvvum* on passivin perfekti. Edellinen sana on tunnettu apuverbi, jälkimäinen *addet* verbin *adjectivus II* (praet. participii) *passivi.* Tämä jakautuu

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 85.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 63—64.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 87.

[4]) Ks. Eurén, Finsk språklära, siv. 83.

[5]) Ks. ylemp. siv. 110.

[6]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 86; sekä Révai, Ant. liter. hung., sivv. 255 seurr.

aineksiin: *adde* + *juvvu* + *m*. Vartalossa on loppuvokaali *e* muuttunut *u*:ksi, *juvvu* on passivin johtolisä [1]) ja *m adjetivus II*:n pääte [2]). Toisissa sanoissa on passivin johtolisä *uvvu*, ja murteittain se myös tavataan lyhenettynä muodoiksi: *ova*, *uva*, *ju* vieläpä *u*:ksikin [3]). Tietysti on tämän johtolisän alkuperäisin muoto *juvu*, ei *juvvu*, koska toinen *v* on aksentin vaikutuksesta syntynyt. Näyttääpä, kuin olisi tämä passivipääte tekeytynyt samasta sananjuuresta, johon kuuluvat: suomen *joutua* (ind. praesensin 1 pers. *joudun* l. *jouvun*), lapin *joavdat*, unkarin *jutni* ja *jőni* (vart. *jöv*), ostjakin *juvem*, *jivem* j. n. e., [4]) jotka kaikki näyttävät alkuperäisesti merkitsevän *tulemista*. Näin olisi *addujuvvut* = *anta* + *joutua* = *joutua (tulla) annetuksi*, ja siis passivi lapissa tekeytyisi saksan, ruotsin ynnä muiden germanilais-kielten mukaan. Sanotaanhan saksassa: *gegeben werden*, ruotsissa: *blifva gifven* (= *gifvas*). Mutta suomessakin tavataan mainittu *joutu* sanan juuri enemmin tai vähemmin silmään pistävänä reflexivi- ja intransitivi-verbien johtolisistä, vieläpä mordvan ja unkarin kielten samanluontoisista johtopäätteistä. Ne suomen verbi-muodostukset, jotka tähän kuuluvat, ovat nuo jo ennestään tunnetut *utu (yty)*: päätteiset [5]) reflexivi- sekä *u* (*y*): päätteiset reflexivi- ja intransitivi-verbit, niinkuin esm. *antautua* (= *anta* + *utu* + *a*), *vetäytyä* (= *vetä* + *yty* + *ä*), *antauta* (= *anta* + *u* + *ta*), *vetäytä* (= *vetä* + *y* + *tä*). Edellisessä näistä johtopäätteistä *joutua* verbin vartalo on vain alusta vähän typistetty, ja mitä jälkimäiseen tulee, niin tavataan se myös alkuperäisemmässä muodossa *vu (vy)*, esm. sanoista: *juopua*, *syöpyä* (ind. praes. 1. pers. *juovun*, *syövyn*). Näistä on *u* (*y*):

---

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 88.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 120—121.

[3]) Ks. Castrén, Om accentens inflytande i lappska språket, Suomi 1844, siv. 58.

[4]) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 27.

[5]) Ks. ylemp. siv. 86.

päätteisillä verbillä osasta sangen selvä passivi-merkitys, kuten näkyy esm. seuraavista: *kastua* = *joutua kastetuksi*, *muuttua* = *joutua muutetuksi*. — Mordvan verbien muodostuksista kuuluvat tähän nuo *v*:päätteiset, niinkuin esm. *näī-v-an*, näkyä (*näyän*, nähdä), *morā-v-an*, laulettaa (*moran*, laulaa), joista Ahlqvist puhuu mordvan mokscha-murteen kieli-opin 42:lla sivulla. Kuten jälkimäisestä esimerkistä näkyy ei ole niin väärin kutsua näitä verbiä passiviksi, niinkuin H. v. d. Gabelenz Ahlqvist'n maininnan mukaan tekee. Tuo vokaalin pidennys *v*:n edessä voitaneen selittää päätteen alkupään typistyksen korvaukseksi. — Unkarin kielestä ovat tähän luettavat ne verbit, jotka johtuvat päätteillä *ód* (*őd*) [1]) l. *óz* (*őz*), esm. *adódni* (= *ad* + *ód* + *ni*), joutua annetuksi, *dörgölőzni* (= *dörgöl* + *őz* + *ni*; *dörgölni*, hieroa), hieroutua [2]). Nähtävästi nämät verbit päätteiltään paraiten soveltuvat suomen *utu* (*yty*):päätteisiin verbihin.

hotolm, lue *hotolm*, nyk. *hatalom*.

Tämän sanan juuri *hot* (*chot*, *hat*) on meille tuttu jo *mulchotia* sanan selityksestä [3]). Myöskin toisesta aineksesta: *olm* (*alm*) ja sen muodostumisesta *alom*:iksi on ylempänä puhuttu [4]). — Suomennoksen *valta* ja lapinnoksen *valdde* ovat arjalaista sukuperää.

ovdonia, lue *ódonia*, nyk. *oldania*.

Sanan ainekset ovat: *ód* (*old* + *o* + *ni* + *a*). Vartalolle en tiedä mitään sukua suomesta, mutta lapista sopinee *nuollat* verbi panna sen yhteyteen [5]). *Ovd* ja *old* vartaloiden suhde on samanlainen kuin edellä selitettyin *bovdug*

---

1) Vrt. ylemp. siv. 86.

2) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 129.

3) Ks. ylemp. siv. 161.

4) Ks. sivv. 134—135 ja 166.

5) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 144.

ja *boldog* sanain vartaloiden.[1]) Toinen aines *o* on sidevokaali, kolmas *ni* on infinitivin pääte ja neljäs *a* 3:nnen persoonan possessivi-suffixi. Sananmukaisempi kuin *päästää* — eikä väärä, vaikka vähän oudolta kuuluva — olisi siis suomennos *päästääksensä*. *Päästää* on tietysti faktitivi-muodostus *päästä* verbistä, tämä taasen on *pää* substantivista johdettava, joten *päästää* alkuperäisesti on samaa kuin: *saattaa pähään*. Lapinnoksen *luöjtet* lienee samaa juurta kuin suomen verbit: *luoda, luopua, luovuttaa.*

ketnie, lue *ketnie*, nyk. *kötnie.*

Tämä verbi jakaupi aineksiin: *ket* + *ni* + *e*. Näistä ensimäinen on samaa juurta kuin suomen *kutoa*. Jo ennen olemme nähneet, miten *ö (e)* unkarin kielessä vastaa suomen *u*:ta[2]). Myöskin lapissa löytyy tähän juureen kuuluva sana *gođđet*, ja muissakin sukukielissä tämä sanaheimo tavataan sangen lavealta[3]). Lapinnoksen *čadnat* näyttää olevan samaa sukua kuin suomennoksen *sitoa*, ja tähän juureen kuulunee myös unkarin verbi *csatolni*. — Toisesta ja kolmannesta aineksesta ks. edellisen sanan selitys.

ovga, lue *ódja*, nyk. *oldja.*

Tämän sanan vartalon kanssa tutustuimme vast'-ikään. Myöskin konjunktivin (imperativin) omakirjain *j* ja 3:nnen persoonan pääte *a* ovat meille ennestään tutut[4]). Samoin olemme jo ylempänä nähneet *dj (gy)*:äänen muinoiskielessä merkittävän *g (gg)*:llä niinkuin tässä *ovga* sanassa[5]).

szentucut, lue *szentököt*, nyk. *szenteket.*

Tämän sanan ainekset ovat: *szent* + *ök* + *öt*, joista

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 176—177.

[2]) Ks. ylemp. siv. 133 (134), muist. 4.

[3]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegy. siv. 18.

[4]) Ks. ylemp. siv. 172.

[5]) Vrt. ylemp. esm. *ig. Wimaggue* ja *kegiggen* sanojen selityksiä, sivv. 104, 165 ja 170—171.

ensimäinen on meille ennestään tuttu vartalo,[1]) ja kaksi jälkimäistä niin-ikään ovat tunnetut monikon ja akkusativin päätteet. Tässä on adjektivi deklineerattu luonnollisesti siitä syystä, että se tekee substantivin virkaa. Mitä numeriin tulee, niin tässä olisi myös *singularis* voinut olla, samoin kuin ylempänä olemme nähneet esm. *bunet* substantivin yksikössä käytettynä *mend* sanan yhteydessä. Muinoisessa kielessä järjestettiin näet määrättömät lukusanat molempain numerien kanssa niinkuin nykyisessäkin[2]). Samoin on suomessakin määrättömäin lukusanain järjestys vakaumaton. Niinpä sanotaan esm. *kaikille ihmisille*, mutta *monelle ihmiselle*. Sitä vastoin määrätyt *nomina numeralia cardinalia* sekä unkarin että suomen kielessä, samaten kuin lapissakin, aina vaativat sen sanan yksikköön, jonka lukua määräävät[3]).

legenec, lue *legyenek*, nyk. *legyenek*.

Muotoon *legyen*, joka ylempänä on selitetty,[4]) on tässä tullut lisäksi monikon *k* sidevokaalineen; sillä sana on konjunktivin (imperativin) monikon 3:nnessa persoonassa[5]).

seged, lue *segéd*, nyk. *segéd*.

Sananjuuri on *seg*, johon sidevokaalilla on liitetty substantivi-pääte *d*.[6]) Tietääkseni ei ole tällä sanalla sukulaisia muissa suomalais-unkarilaisissa kielissä kuin mordvan ersä-murteessa, jossa löytyy tähän juureen kuuluva sanan-vartalo *čangod'e*.[7]) Nykyisessä kielessä ei *segéd* sa-

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 173.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 226.

[3]) Ks. Riedl'in kieli-opin viimeksi-mainittu paikka; Friis, Lp. Gr., siv. 56; sekä Yrjö Koskinen, Finska språkets satslära, sivv. 13 ja 15.

[4]) Ks. siv. 171.

[5]) Vrt. ylemp. *uimaggonoc* sana, siv. 180.

[6]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 92.

[7]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor. nyelvekb. szóegyezés., siv. 59.

naa aivan paljon käytettäne, [1]) jonka vuoksi unkarinnoksessa sen siasta onkin toinen sana, nimittäin *segítség*. *Segítségül* on essivi tästä nominativista, ja sitä on tässä käytetty samasta syystä kuin suomennoksessa samannimistä siaa ja lapinnoksessa näitä vastaavaa prædikativia. Muinois-unkarilaisessa tekstissämme on siis tässä kohden nominativi käytetty essivin siasta, samoin kuin ylempänä näimme saman sian käytettynä faktitivin asemesta. [2])

Suomennoksen *apu* sanalle en tiedä heimolaista sukukielistä; mutta lapinnoksen *vaekke* näyttää olevan samaa juurta kuin suomen *väki*, ostjakin *veg* j. n. e. [3]) Budenz panee sen muun ohella yhteyteen unkarin *víni* verbin kanssa. [4])

scine, lue *színe,* nyk. *színe.*

Tällenkään sanalle en tiedä heimolaista suomesta enkä lapista enempää kuin muistakaan sukukielistä. *Szín* vartaloon on tunnetusta syystä liitetty 3:nnen persoonan suffixi *e*.

Suomennoksessa käytetty *kasvoin* on monikon genitivi yksikön nominativista *kasvo*, joka merkitsee *poskea*, vaan monikossa saapi sen merkityksen, joka sillä tässä on, koska molemmat posket yhdessä antavat kasvoille heidän pää-asiallisimman muodostuksensa. Sana on alkuaan tietysti *kasvaa* verbistä johdettu *substantivum abstractum*. Lapinnoksen *muođoj*, *genitivus pluralis* singularin nominativista *muotto,* on epäilemättä samaa sukua kuin unkarin *mód* ja suomen *muoto,* jota viimeksi-mainittua sanaa myös muutamissa murteissa (yksikössä) käytetään kasvojen merki-

---

[1]) Vrt. Révai, Ant. liter. hung., siv. 274.

[2]) Vrt. sivv. 151—152. Huomattava on, että suomen kieli tässä kohden suvaitsisi myös translativi-siaa *(avuksi)* käytettävän.

[3]) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 108.

[4]) Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 100.

tyksessä. Vaikka tämä sanaheimo näin lavealta tavataan altailais-kielten alalla, näyttää kuitenkin todennukaiselta, että se on lainattu arjalais-kielistä latinan *modus* sanan kautta.

eleut, lue *elött*, nyk. *elött*.

Tämän sanan vartalo on meille edellisestä tuttu [1]) ja siihen liittynyt lokativin pääte *tt* niin-ikään. [2]) Sana toimittaa postpositionin virkaa samoin kuin vastaavaiset *edessä* ja *oudast* suomen- ja lapin-kielisissä käännöksissä. Postpositionit suomen ja lapin kielissä järjestetään genitivin kanssa, [3]) joka järjestys on luonnollinen, koska pääsana oikeastaan on possessivi-suhteessa postpositioniinsa. Unkarin kielessä käytetään tässä asemassa genitivin puutteessa nominativia, [4]) mutta sen ohella myöskin muita sioja, [5]) niinkuin suomen kielessäkin paljon käytetään infinitiviä postpositionien yhteydessä.

ív, lue *iv*, nyk. *ők*.

Tämä on samanmoinen monikon nominativi 3:nnen persoonan pronominista, kuin ylempänä olemme nähneet 1:sen ja 2:sen persoonan pronominista. [6]) Tässä tämä pronomini vahvistaa seuraavaan *uimadsaguc* sanaan liittynyttä monikon 3:nnen persoonan possessivi-suffixia. Nykyinen kieli vaatii tässä asemassa yksikön nominativia. [7])

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 67—68.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 28—29.

[3]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 185 seurr.

[4]) Vrt. ylemp. siv. 105.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 165 seurr.

[6]) Ks. sivv. 71—72 ja 157.

[7]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 227.

uimadsaguc, lue *vimádságuk*, nyk. *imádságok.*

Sanan ainekset ovat: *vim* + *ád* + *ság* + *uk*, joista kaksi ensimäistä tunnemme ennestään. [1]) Kolmas aines *ság* on hyvin tavallinen abstrakti-substantivien pääte unkarin kielessä, jonka ohimuoto *ség* on alkuperäisempi, [2]) ja neljäs *uk* on 3:nnen persoonan possessivi-suffixi monikossa. [3])

Suomennoksen *rukouksensa* on yhdistys aineksista: *ruko* + *ukse* + *nsa,* joista ensimäinen ja viimeinen ovat ennestään tunnetut, [4]) ja keskimäinen *ukse* (nom. *us, rukous)* on, tietysti *ykse* muodon ohella, verbistä johdettuin substantivien pääte, joka vastaa unkarin *ás (és)* [5]) ja lapin *us (usa)* päätteitä. [6]) Suffixin edestä on genitivin pääte kadonnut. [7]) Lapinnoksen *rokkadusasek* on kokoonpantu aineksista: *rokka* + *d* + *usa* + *sek,* jotka kaikki ovat meille ennestään tutut [8]) paitsi toinen aines *d.* Tämä on tavallinen kontinuativi-verbien johtopääte. [9])

mia, lue *miá,* nyk. *miatt.*

Tällä postpositionilla on nykyään kirjakielessä yleisesti muoto *miatt,* mutta kansan puheessa tavataan vielä, tai tavattiin ainakin Révai'n aikana, myös *miá.* [10]) Sanan johtoperää ei ole tieteni vielä varmaan selville saatu. Riedl

1) Ks. ylemp. siv. 163—164.

2) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 93 ja 99.

3) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 150 ja 153—154.

4) Ks. ylemp. sivv. 121 ja 165.

5) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 87—88.

6) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 109.

7) Vrt. ylemp. siv. 121.

8) Ks. ylemp. sivv. 121 ja 165.

9) Ks. Friis, Lp. G., siv. 122.

10) Ks) Révai, Ant. liter. hung., siv. 275

kieli-opissaan sanoo sen olevan yhdistyksen aineksista: *mi* + *att*, joista edellinen on relativi-pronomini, jälkimäinen hyvin tunnettu lokativin pääte. [1]) Mutta tämän johdon päättää Hunfalvy mainittua kieli-oppia arvostellessaan perättömäksi, [2]) ja johtaa itse sanan aineksista: *mi* + *ált*, joista muka sekä *miatt* että *miá* sopii tekeytyneeksi. Jälkimäinen aines *ált* on sekä adverbi, jolloin se vastaa suomen sanoja: *ylitse* ja *läpitse*, että myös postpositioni, vastaten silloin suomalaista *kautta*. Näin liittämättömänä on *ált* sanalla enimmästään laveampi muoto *által*, joka Hunfalvy'n ajatuksen mukaan on supistunut aineksista: *ált* + *val;* ja toisaalta on sillä myöskin lyhennetty muoto *át*, kun sitä, kuten useinkin tapahtuu, käytetään præfixinä verbille samaa käsitettä osoittamassa, jota latinassa *per* toimittaa.

Ylimalkaan *ált (által, át)* merkitykseltään lähiten vastaa suomen *kautta* sanaa. Nykyisessä kielessä tosin *miatt (miá)* merkitsee samaa kuin suomen *tähden*, joka siis ei oikein sovellu *ált* sanan vasta-mainittuun merkitykseen, vaan meillä on muinoisesta kielestä todistuksia, jotka selvästi osoittavat *miatt* sanallakin olleen tuon samaisen *kautta* merkityksen. Niinpä luetaan esm. eräässä vanhassa raamatun-käännöksessä: "*Mely miv nekonc adatott Moÿses miat*", joka annettiin meille Mooseksen *kautta*. [3]) Näin ollen ei tuo suinkaan kovin oudostuttavaa olisi, jos unkarin *ált* ja suomen *kautta* aineksiltaankin olisivat samat. Katsokaammepa!

Olemme ylempänä nähneet, että *k* unkarin kielessä sanain alusta häviää, [4]) ja että *l* nykyisen kielen monessa sanassa on muodostunut alkuperäisestä *v*:stä eli *u*:sta. [5])

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 166; sekä ylemp. siv. 29.

[2]) Ks. Magyar nyelvészet, III évfoly., siv. 473.

[3]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 275.

[4]) Ks. siv. 155.

[5]) Ks. sivv. 176—177.

Jos nyt siis *ált* sanan alkuun ajattelemme *k*:n ja *l*:n siaan *v*:n, niin siitä syntyy *kavt (kávt)*, joka *v*:n vokaalinnuttua ja ulkovokaalin loppuun tultua on *kautta* sanan vartalo *kaute* (nom. *kausi)*.

Tämän sanan johtoperä olisi meillä näiń siis selvillään. Mutta tuossa Hunfalvy'n hypothesissä: *miatt* l. *miá* = *mi* + *ált* on yksi hyvin arveluttava seikka, se nimittäin, että *mi* aines ei tahdo sopia sanan merkitykseen. Jos kääntäisimme *uimadsaguc mia* sanan-mukaisesti suomeksi, saisimme siten: *rukouksensa min-kautta;* ja sehän nyt ei muuta olisi kuin mielettömyyttä. Merkillistä kyllä, ei *Schott*'kaan pidä tätä loukkaavana, vaan hyväksyy sen selityksen. [1]) Sitä vastoin Budenz hylkää sen, lausuen paitsi muuta: [2]) "*De avval sem tudok megbarátkozni, hogy miatt:ban ily kérdő v. relativ névmás volna; nem hiszem, hogy akár az altaji akár árja nyelvekbeli csak egyetlen egy postpositió- vagy præpositióban kérdő vagy relativ névmást lehetne kimutatni*". [3]) Ja kun tätä väitöstä ei voi kumota, täytyy minun perästäkin heittää *mia* sanan johtoperä lopullista ratkaistusta odottamaan.

bulsassa = bulscassa. [4])

zoboducha, lue *szoboduhha*, nyk. *szabadítsa*.

Tämä sana jakautuu aineksiin: *szobod* + *u* + *ch (hh)* + *a*. Vartalo *szobod*, nyk. *szabad*, on vierasta johtoperää; se tulee näet slavilaisesta *svoboda*, joka suomen kieleenkin on lainattuna *vapaa* adjektivissa. Tämä on siis alkuaan ollut *vapada* l. *vapata*, josta *vapaa* on tekeytynyt samaan

---

[1]) Ks. Nyelvtudományi közlemények, II kötet, siv. 306.

[2]) Ks. viimeksi-mainitun teoksen samaa kohtaa.

[3]) S. o. suomeksi: Mutta siihenpä en myöskään saata suostua, että *miatt* sanassa olisi semmoinen kysyvä tai relativi-pronomini; en usko altailais- tai arjalais-kielten yhdessäkään postpositioissa tai præpositionissa voitavan näyttää kysyvää tai relativi-pronominia olevaksi.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 171—172.

tapaan kuin esm. *korkea korkeda* l. *korketa* muodosta. [1]) Kuten näkyy, ovat kielet käyttäneet eri keinoja päästäksensä noista kahdesta, heille molemmille vasten-luontoisesta konsonantista sanan alussa. Unkarin kieli on heittänyt niistä jälkimäisen, suomen kieli edellisen. Huomattava on kuitenkin, että suomessakin käytetään samaa keinoa, kuin unkarin kielessä on käytetty tässä sanassa, kuten ylempänä olemme nähneet. [2]) — Toinen aines *u* on vaikeanlainen selittää. Selvää on, että se edustaa jotakin transitivista johtopäätettä; ja kun seuraava *h (ch)* ulospuhutaan kerrottuna, niin kuuluu siihen lisäksi jokin konsonantti-ääni, joka luultavasti alkuaan on ollut *t*, koska se on tavallisin transitivi-verbien johtopääte unkarin kielessä. Meillä olisi näin vartalo *szobodut*, vaan se ei oikein sovi yhteen nykyisen kielen *szabadít* vartalon kanssa. Mutta tämäpä onkin supistumalla syntynyt *szabadojt* tai *szabodajt* muodosta, [3]) ja tätä edustamaan sopii vasta-mainittu *szobodut* nähtävästi paremmin. — Kolmas aines on meille ennestään tuttu konjunktivin (imperativin) modi-lisä, [4]) ja neljäs on niin-ikään tunnettu 3:nnen persoonan pääte. [5])

Lapin kieleen ei ole tieteni tuota *svoboda* sanaa lainattu. Lapinnoksessa käytetty *bæstaši* (optat.) on tietysti suomen *päästää* verbin sukua. [6])

---

[1]) Vrt. ylemp. siv. 140.

[2]) Vrt. ylemp. siv. 59, ja ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 59—60; sekä Eurén, Finsk språklära, siv. 22.

[3]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 142. — Tuo verbien johtopääte *ojt (ajt, ejt)* on yhdistys faktitivi-sian päätteestä *vá (vé)* ja faktitivi-verbiä muodostavasta *t*:stä (vrt. Révai, Ant. liter. hung., siv. 278), joten siis unkarin verbi *szabadít-ni* tarkoin vastaa suomalaista: *vapaaksi-tehdä.*

[4]) Ks. ylemp. siv. 164.

[5]) Ks. ylemp. siv. 172.

[6]) Ks. ylemp. siv. 185.

ildetuitvl, lue *ildetvitül.*

Tässä sanassa ovat ainekset: *ild* + *et* + *vi* + *tül.* Vartalo *ild,* joka nykyisessä kielessä kirjoitetaan *üld (üldeni),* [1]) näyttää olevan yksin-omaisesti unkarin kielelle kuuluvaa sanasukua. Ainakaan sille ei heimoa löytyne suomen ja lapin kielistä. Toinen ja kolmas aines ovat meille tutut *intetvinec* sanan selityksestä, [2]) ja neljännen opimme tuntemaan *gimilcictul* sanasta. [3]) — Nykyinen kieli ei käytä *üldet* sanaa, jonka vuoksi unkarinnoksessa luetaan: *üldözésétől* (nom. *üldözés).*

Suomennoksen *vainoamisesta* sanan alkuperäiset ainekset ovat: *Vaino* + *ta* + *ma* + *ise* + *sta.* Vartalo *vaino* on luultavasti altailaista johtoperää, vaikka sen heimolaisia en tunne sukukielissä; *ta* on edellisestä tunnettu johtopääte, [4]) *ma, ise* ja *sta* ovat niin-ikään tunnettuja päätteitä. [5]) Sanan nominativi on *vainoaminen,* jota samoin kuin infinitivi-siaa käytetään sekä verbinä *(substantivus IV)* että verbi-johtoisena substantivina. Lapinnoksen *doarredallamest* jakaupi aineksiin: *doarr (dor)* + *ed* + *alla* + *m* + *e* + *st,* joista vartalo *doarr (dor)* on sukua suomen *torua* ja unkarin *torzsalgani* sanoille, *d (ed)* ja *alla* ovat tavallisia verbien johtopäätteitä, [6]) *m substantivus (actio)* modin ja *st* lokativin pääte sekä sen-edellinen *e* sidevokaali.

kinzotviatwl, lue *kínzotvjátúl,* nyk. *kínzatjától.*

Tässä sanassa kohtaa meitä luultavasti sama sanan-

---

[1]) Unkarin kielen sanoissa vaihettelee paljon *ü* ja *i* puustavi. Niinpä kirjoittavat muutamat: *ünnep, üng,* toiset: *innep, ing.*

[2]) Ks. ylemp. sivv. 125—126.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 97—98.

[4]) Ks. ylemp. siv. 140.

[5]) Ks. ylemp. sivv. 62—63, 120—121 ja 145 seurr.

[6]) Vrt. Friis, Lp. Gr., sivv. 122—123.

juuri kuin suomen verbissä: *kinnata* ja *kinata*. Itseä juurta *kín (kin)* käytetään unkarin kielessä substantivina, joka merkitsee *kidutusta, tuskaa*. Tästä saadaan johtopäätteellä *z* [1]) verbi-vartalo *kínz* tai sidevokaalin kanssa *kínoz*, inf. *kínzani* tai *kínozni*, johon suomen *kinnata* merkitykseltään sangen hyvin soveltuu. Kun tähän *kínz* vartaloon liitetään *substantivum verbale*:n pääte *t* sidevokaalineen, [2]) on meillä selitettävän sanan vartalo *kínzot (kínzat)*, johon 3:nnen persoonan possessivi-suffixi ja ablativin pääte on tullut lisäksi. Possessivi-suffixissa olisi jompi-kumpi, joko *v* tai *j*, ollut kylliksi, ja vaikea on sanoa, mistä se liika tähän on tullut. Révai sanoo tästä: [3]) "*In voce kinzotvjatwl utrumqve* (j ja v) *concurrit, nescio, studione an errore.*" — "*Suspicor id factum esse* (*j*:tä ja *v*:tä yhtenä käytetyn) *ad exprimendum sonum densiorem euphonici* v, *qvasi geminatum valore, inter vocales præsertim duras*, a *et* o."

Suomennoksen *tuskasta* (nom. *tuska)* ja lapinnoksen *duskest* (nom. *duske)* ovat kenties samaa juurta kuin unkarin kielen *tusa*, taistelu. [4])

vezesse, lue *vezesse*, nyk. *vezesse*.

Tämän sanan ainekset ovat: *vez* + *et* + *j* + *e*. Sanan juuri *vez* vastaa *vet* juurta suomen *vetää* sanassa, ja siinä siis *t* on pehmennyt *z*:ksi kuten monessa muussakin unkarin kielen sanassa. [5]) Tätä juurta ei unkarissa käytetä vartalona, vaan sen siasta tuolla tunnetulla transitivi-verbien *t (et)* päätteellä johdettua *vezet*. Miten *t* konjunktivin *j*:n kanssa muuttuu *ss*:ksi, on edellä jo sanottu. [6]) Sa-

---

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 143.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 125—126.

[3]) Ks. Ant. liter. hung., sivv. 110 ja 195.

[4]) Ks. Lindström'in monasti viitattu sanakokous, Suomi 1852, siv. 97.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 89.

[6]) Ks. ylemp. siv. 169.

moin on myös ylempänä puhuttu 3:nnen persoonan *e* päätteestä. [1])

Tämä sananjuuri tavataan jokseenkin yleisesti suomalais-unkarilaisten kielten alalta, ei kuitenkaan tieteni lapin kielestä. [2]) — Suomennoksen *johdattakoon* (optat.) sanan sukusuhteet tulemme alempana *iochtotnia* sanan selityksessä oppimaan. Lapinnoksessa käytetty *dolvoŝi* (optat., infinit. *doalvot)* lienee samaa juurta kuin suomen *talua (taluttaa)*.

paradisū, lue *paradisum,* [3]) nyk. *Paradicsom.*

Tämä sananvartalo on meillä jo ylempänä ollut parissa kohden. [4])

nugulmabeli, lue *nugulmábelé,* nyk. *nyugalmába.*

Tämä sana jakaupi aineksiin: *nug* + *ul* + *m* + *a* + *belé*. Juuri *nug* (*nyug*) on nykyisessä unkarin kielessä sananvartalona, ja muissakin suomalais-unkarilaisissa kielissä tavataan tämä sanaheimo sangen lavealta. [5]) Toinen aines *ul (al)* ja kolmas *m* ovat meille ennestään tutut; ja tiedämmepä myös, miten niistä nykyisessä kielessä syntyy yhdistetty pääte *alom,* [6]) niin että esm. selitettävänä olevan sanan nominativi on *nyugalom.* Neljäs aines on tunnettu persoonallinen possessivi-suffixi, joka samoin ikään tunnetun illativin *belé* [7]) päätteen edessä on pidentynyt.

---

[1]) Ks. siv. 172.

[2]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 97.

[3]) Vrt. ylemp. selitetty *nu* sana, siv. 109.

[4]) Ks. sivv. 88 ja 96.

[5]) Ks. Budenz, A magyar és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 69.

[6]) Ks. ylemp. sivv. 166 ja 184.

[7]) Ks. ylemp. siv. 150.

Suomennoksen *rauhaan* (nom. *rauha*) näyttää olevan johdettava germanilaisista: *ruhe*, *ro*. Kuitenkin on huomattava, että turkin kielestä *rahet* mahdollisesti myös kuuluu tähän sukuun.[1]) Lapinnoksen *muössai* (allat.-sia; nom. *muösse*) on luultavasti saksan *musse* sanan kanssa yhteyteen asetettava.

oggun, lue *odjun*, nyk. *adjon*.

Tämän sanan ainekset: *od* (*ad*) + *j* + *un* ovat kaikki meille ennestään tutut.[2]) Että *dj*:ääni muinoiskielessä merkittiin *gg*:llä, sen myös jo ylempänä olemme tulleet tietämään.[3])

munhí, lue *mönnyi*, nyk. *mennyei*.

Sanan ainekset ovat: *mönny* + *i*, joista edellinen nykyisessä kielessä on saanut muodon *menny*. Révai'n mukaan löytyy lapissa tähän juureen kuuluuva *muenje*,[4]) ja mordvassa niin-ikään on siihen kuuluvat: *menil*, *menel*, *mänel'*,[5]) jotka kaikki merkitsevät *taivasta*. Laveampaa sukua ei ole tälle sanalle tietyissä. Toinen aines *i* on tavallinen adjektivi-pääte unkarissa[6]). Luultavasti on nykyisessä muodossa *mennyei e i*:n eteen pantu, ett'ei sekaannusta syntyisi tämän ja *mennyi*[7]) sanan välillä. Oikeimmittain ei tarvitsekkaan sanoa, että tämä vokaali on siihen *pantu*, vaan että se on siinä *säilytetty*, sillä sen voipi pitää *menny* vartalon ulkovokaalina.

Suomennoksen *taivahan* (vart. *taivaha*, nom. *taivas*) lienee niitä sanoja, jotka ovat yhteisiä altailaisille ja arja-

---

1) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 78.

2) Ks. ylemp. sivv. 85 ja 169.

3) Ks. siv. 165.

4) Ks. Ant. liter. hung., siv. 286.

5) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 106.

6) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 89.

7) Tästä sanasta ks. ylemp. sivv. 58—59.

laisille kielille. Sana näyttää nimittäin olevan sukua latinaiselle *deus* ja *divus (sub divo, diu)*, kreikkalaiselle *ζεύς*, sanskritilaiselle *div* j. n. e. Viimeisen sanan alku-merkitys on *kiiltävä*. Tässä merkityksessä myös on *daivá* vartalosta johdettu *muoto dêvá*, joita sanoja, semminkin edellistä, *taivas* muodoltaan nähtävästi käypi hyvin lähelle [1]). Kun altailais-kielillä paitsi puheena olevaa on'niin monta *taivasta* merkitsevää sanaa, [2]) olisi syytä heittää tämä sana kokonaan arjalais-kielten yksityiseksi omaisuudeksi; mutta sitä vastaan sotivat samojedin *teiga*, turkin *tangri, tenri*, mongolin *tegri, tengri* sanat y. m. [3]) Paitsi sitä panee Budenz *taivas* sanan kanssa yhteyteen unkarin *táj* ja lapin *taiv* sanat, jotka molemmat merkitsevät *paikkaa* [4]). Kuinka lieneekin; jokseenkin varmalta näyttää ainakin se, ett'ei sana yksin-omaisesti kuulu länsi-suomalaisille kielille, eikä johdu *taipua* verbistä, kuten Schott arvelee, eikä myöskään *takoa* verbistä, jota Lindström pitää mahdollisena. [5])

Lapin *albme* (genit. *alme*) sanan tunnemme ennestään [6]). Lapinnoksessa on samoin kuin suomennoksessakin *genitivus possessivus* käytetty possessivi-adjektivin siasta.

uruzagbele, lue *uruszágbelé*, nyk. *országba*.

Tämän sanan ainekset ovat: *uruszág* + *belé*. Näistä edellinen on johdettava muinois-slavilaisesta *rusag*, [7]) johon *uruszag* ääniltään on piammittain samassa suhteessa kuin esm. *öröm* suomen *riemu* sanaan. Révai arvelee tämän vartalon olevan sukua lapin *or* sanalle, joka muka merkit-

---

[1]) Ks. Bopp, Vergl. Grammat., I. B., sivv. 252—253.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 112, 122—123 ja 158—160.

[3]) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 93.

[4]) Ks. A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezes., siv. 37.

[5]) Ks. Lindström'in usein mainittu sanakokous, vasta-viitattu paikka.

[6]) Ks. ylemp. sivv. 158—160 ja 163.

[7]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 99.

see asuinpaikkaa, ja johdetun siitä abstrakti-substantivien pätteellä *ság*. Tässä kuitenkin hänen ajatuksensa mukaan *s* olisi *sz*:ksi muuttunut siksi, että sana voitaisiin eroittaa toisesta *varkautta* merkitsevästä *orság* [1]). Kun unkariin slavilaisista kielistä on lainattu paljon muitakin viljelys-sanoja, ei liene syytä luopua tämän Révai'n arvelun puoleen. — Toinen aines *belé* on meille ennestään tuttu [2]).

Suomennoksen *valta-kuntaan* (nom. *valta-kunta*) ja lapinnoksen *valdde-goddai* (illat.-sia; mom. *valdde-godde*) ovat nähtävästi samat aineksiltaan. Edellisistä liitoksen osista: *valta* ja *valdde* on ylempänä jo puhuttu; [3]) jälkimäiset *kunta* ja *godde* ovat samaa juurta kuin unkarin *had* [4]) ja vogulin *kant* sanat y. m. Lindström sanakokouksessaan panee ne yhteyteen myöskin turkin *kent*, kurdin *kund* ja muinois-indian *kanda* sanain kanssa, jotka merkitsevät *kylää* tai *kaupunkia* [5]).

utot, lue *utot*, nyk. *utat.*

Tämä sana on akkusativi sia nominativista *út*, jonka vokaali nykyisessä kielessä tunnetusta syystä on pidennyt. Hunfalvy'n ajatuksen mukaan on *út* samaa juurta kuin suomen *tie* [6]), ja tässä olisi siis samanmoinen puustavien vaihetus sattunut kuin esm. sanassa *öv* = *vyö*. Tämän arvelun näyttää Budenz hylkäävän usein viitatussa teoksessaan: *A magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezések*, pannen kysymyksessä olevan *út* sanan yhteyteen lapin *vuottat, vuottatak, vogulin vuot, vuont* ynnä muiden sanain kanssa. Minun nähdäkseni ei ole tässä mitään estettä *út* ja *tie* sanain sukulaisuudelle, jonka vuoksi hyväksynkin Hunfalvy'n vasta-mainitun

---

1) Ks. Ant. liter. hung., siv. 288.

2) Ks. ylemp. siv. 150. ja 195.

3) Ks. siv. 184.

4) Vrt. ylemp. sivv. 85 ja 105, muist. 2.

5) Ks. Suomi 1852, siv. 47.

6) Ks. Finn és magyar szók egybehasonlítása, siv. 42.

arvelun, kunnes osoitetaan *tie* johonkiin muuhun sanasukuun kuuluvaksi.

Lapinnoksen *gæjno* (nom. *gæjdno)* on samaa heimoa kuin suomen *keino;* ja näiden juuri tavataan myös mordvasta *ki* sanassa [1]).

iovben, lue *jovben,* nyk. *jóban.*

Sanan ainekset ovat: *jov* + *ben,* joista edellinen on samaa juurta kuin suomen *hyvä* ja lapin *javalaŝ,* rikas. Tämä samainen juuri on myös liivin kielen *juva,* viron *hea,* vogulin *jomas* sanoissa ynnä muissa [2]). Nykyisessä kielessä on sanan vartalo *jav* ja sen nominativi *jó.*

Lapinnoksen *buörest* (nom. *buörre)* on samaa sukua kuin suomen komparativi *parempi* ja superlativi *paras (parahin);* [3]) ja tämä sananjuuri tavataan lavealta muissakin suomiheimoisissa kielissä [4]).

rezet, lue *részet,* nyk. *részt.*

Tämä sana on akkusativi-sia *rész* vartalosta, jolle en tiedä mitään heimolaisia suomalais-unkarilaisista kielistä.

Suomennoksen *osan* (nom. *osa)* ja lapinnoksen *oase* (nom. *oasse)* ovat nähtävästi samaa sukua. Näiden sanain juuri on unkarin kielessäkin, nimittäin sanoissa: *osztani* jakaa *(osittaa)* ja *oszlani,* jakautua, jota paitsi se tavataan viron ja liivin kielistä [5]).

---

[1]) Ahlqvist panee tämän *ki* vartalon yhteyteen suomen *tie* sanan kanssa. Ks. Vers. einer Mokscha-mordv. Grammat., siv. 157.

[2]) Ks. Budenz, A magyar és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 35.

[3]) Vrt. ylemp. siv. 115, muist. 1.

[4]) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 70.

[5]) Ks. Budenz, A finn-ugor nyelvekb. szóegyesések, siv. 134.

keassatuc, luc *kéássatuk*, nyk. *kiáltsatok*.

Tästä sanasta sanoo Révai[1]: ”*Verbum clamat cultiores Hungari hodie kiált dicunt. Vulgus omittit consonam* l, *dicitqve kiát. Freqventes sunt, qvi etiam* i *vocalem in aliam mutant: et alii qvidem in* e, *proferuntqve keát, qvemadmodum et hoc manuscriptum habet keássatok, clamate: alii vero in* a, *sed interserunt facilioris pronunciationis caussa* j *euphonicum, kaját*.” Näyttääpä, kuin sana olisi sukua suomen verbille: *kajaa, kajahtaa, kajahuttaa, kaikua* j. n. e., joiden sanain juuri tavataan myös viron *kaema*, mordvan *gainen* ja tscheremissin *kajam* sanoista, vaikk'ei huutamisen merkityksessä[2]. Myöskin on unkarin kielessä toinen tähän juureen luultavasti kuuluva sana, nimittäin *kejge* = suomen *peninkulma* l. *peninkuorma*. Sanaa ei enää käytetä puhe-kielessä, vaan se on säilynyt raamatun käännöksessä[3].

Kéássatuk on imperativin (konjunktivi) 2:nen persoona monikossa ja sen ainekset ovat siis: *kéát* + *j* + *a* + *tuk*, jotka kaikki ovat meille ennestään tutut[4]. Tunnemmepa niinikään myös *t*:n ja *j*:n muutoksen *ss*:ksi[5].

Suomennoksen *huutakaatte* (= *huutakahatte* = *huuta* + *ka* + *hatte*) on myöskin imperativin 2:nen persoona monikossa. Kuten näkyy eroaa imperativin modi-lisä *ka (kä)* optativin tunnetusta *ko (kö)* vain vokaalilla. Sanan vartalo *huuta* on samaa juurta kuin unkarin *híni* (vart. *hív*). Lapissa tätä sananjuurta tieteni ei ole. *Huutamista* siinä kielessä merkitsee suomen *karjua* sanalle sukua oleva *čuor-*

---

1) Ks. Ant. liter. hung., sivv. 290—291.

2) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, sivv. 31—32.

3) Hunfalvy'lta suullisesti saatu tieto.

4) Ks. ylemp. siv. 18 seurr. Huomattava on vain, että sana tässä kuuluu määräämättömään konjugationiin, joten kolmas aines *a* on sidevokaali.

5) Ks. ylemp. siv. 169.

vot [1]) (inf.), jolla imperativin 2:sen persoonan monikossa on sama muoto kuin infinitivissä [2]).

uromchuz, lue *uromkhuz*, nyk. *urunkhoz*.

Tämän sanan ainekset: *ur* + *omk* + *huz* tunnemme edellisestä [3]).

charmul, lue *chármúl*, nyk. *hármúl*.

Sanan ainekset ovat: *chárm* + *úl*. Näistä edellinen on samaa juurta kuin suomen *kolme*, lapin *golm*, viron *kolm*, mordvan *kolma* j. n. e. [4]) Kuten näkyy, oli sanan alkuääni *Halotti beszéd*'in aikoina vielä *k*:n ja *h*:n välinen. [5]) Nykyinen kieli ei käytä enää *hármúl* muotoa merkityksessä: *kolmasti* l. *kolmesti*, vaan sen siasta sanaa *háromszor*, jonka edellinen aines *három* on selitettävänä olevan sanan nykyinen nominativi, [6]) ja jälkimäinen *szor* johtuu substantivista *szer*, järjestys, rivi [7]). Näin ollen *háromszor* siis sangen tarkkaan vastaa suomessa *kolmasti* sanan ohella käytettävää: *kolme kertaa* ja lapissa samoin tavallisemmin kuin *golbmi* sanaa käytettävää: *golma gærde*. Nykyisessä unkarissa *hármúl* merkitykseltään vastaa suomen *kolmin* (mon. instr.) muotoa. — Essivi-pääte *úl* l. *ul (ül)*, jota käytetään myös adverbi-suffixina, [8]) on meille ennestään tuttu [9]).

kirl = kyrie eleison.

---

1) Lapin *č* vastaa suomen *k*:ta myös sanassa *čoagget* = *ko'ota* (vart. *kokoa* l. *kokota)*, ja ylemp. (siv. 46, muist. 3) olemme nähneet *uo* ja *a* äänien vastaavaisuuden mainituissa kielissä.

2) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 92.

3) Ks. ylemp. sivv. 162 ja 165—166.

4) Ks. Budenz, A magyar és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 24.

5) Vrt. ylemp. sivv. 119—120.

6) Tämän muodostuksesta vrt. ylemp. *torok*, sivv. 134—135.

7) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 121.

8) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 173.

9) Ks. ylemp. siv. 98

Scerelmes, lue *szerelmes*, nyk. *szerelmes.*

Sana jakautuu aineksiin: *szer* + *el* + *m* + *es*. Juurta *szer* ei käytetä nykyisessä kielessä vartalona; mutta tunnetulla transitivi-verbien *t*:llä johtuu siitä paljon käytetty verbi *szeretni*, rakastaa. Heimokielistä ei tätä sananjuurta tieteni löydy. Toinen ja kolmas aines ovat ennestään tutut. [1]) Näiden juureen liittymällä on tekeytynyt *szerelm* (nom. *szerelem*, rakkaus) [2]), ja siitä sitten *s* (*es*) päätteellä [3]) adjektivi *szerelmes.* Sanaa ei nykyisessä kielessä tavallisesti käytetä passivi-merkityksessä *rakastettu*, vaan on sen käytäntä rajoittunut aktiviseen merkitykseen: *lemmekäs*, *rakastunut.* Kuitenkin tavataan nykyään vielä käytettävässä Károli'n raamatun-käännöksessä sana passivi-merkityksessä, esm. lauseessa: *Te vagy amaz én szerelmes Fiam*, Sinä olet tuo rakastettu Poikani. [4])

Unkarinnoksessa on käytetty edellä mainitun *szeretni* verbin participi. Suomennoksen *rakkaat* (= *rakkahat*, mon. nom.) on nähtävästi samaa sukua kuin lapinnoksen *rakkës.*

bratým, lue *brátim*, nyk. *barátomai.*

Tämän sanan ainekset ovat: *brát* + *i* + *m*, joista kaksi jälkimäistä ovat meille ennestään tutut. [5]) Vartalo *brát* taasen on slavilais-kielistä lainattu, ja *Halotti beszéd*:in aikoina se, kuten näkyy, vielä ei ollut perehtynyt unkariin; nykyään on se oikein Unkarilaisen mieli-sanoja. Tuosta kielen luontoa vastaan sotivasta konsonantti-yhdistyksestä

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 166 ja 184.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 134—135.

[3]) Ks. ylemp. siv. 145 seurr

[4]) Ks. Lukáts Evangyélioma, III. 22.

[5]) Ks. ylemp. siv. 34.

sanan alussa on päästy siten, että on pantu vokaali *b*:n ja *r*:n väliin. [1]) Näin on sanan nykyinen vartalo *barát* syntynyt.

Suomennoksen *ystäväni* (yks. nom. *ystävä)* ja lapinnoksen *ustebidam* [2]) (yks. nom. *usteb*) ovat nähtävästi samaa sukuperää, ja niissä näyttää suffixi *vä* (*b*) olevan participi-pääte; mutta sanan vartalo *ystä* (*uste*) on hämärä-peräinen. Mahdollista on, että se on lainattu germanilaisilta kansoilta, koska esm. anglosaksin kielessä on *esd,* iislannin kielessä *ast,* jotka molemmat sanat merkitsevät rakkautta. [3]) Tämä laina on sitä mahdollisempi, kun suomen kielessä on muita sanoja, niinkuin esm. *veikko*, jotka osoittavat melkein samaa käsitettä. Vertaa kuitenkin sanoja *yskä* ja *ystävä* Eurén'in sanakirjassa.

uimaggomuc, lue *vimádjomuk*, nyk. *imádjunk.*

Tämä sana on konjunktivin (imperativin) 1:nen persoona monikossa ennen tunnetusta verbistä *vimádni.* [4]) Nykyinen *imádjunk* muoto on muodostunut muinoisesta *vimádjomuk* samaan tapaan kuin *vagyunk* alkuperäisemmästä *vogymuk.* [5])

scegin, lue *szegín,* nyk. *szegény.*

Budenz päättää tämän sanan olevan samaa juurta kuin suomen *heikko* ja lapin *segge.* [6]) Tämä sukulaisuus onkin hy-

[1]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 60.

[2]) Tämän sanan siasta ks. ylemp. siv. 39, muist. 3.

[3]) Ks. Lindström'in sanakokous, Suomi 1852, siv. 109.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 163—164.

[5]) Ks. ylemp. siv. 48 seurr.

[6]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyezések, siv. 55.

vin mahdollinen, kun muistamme, miten tavallista se on, että unkarin ja lapin kielissä *s*:ääni vastaa suomen *h*:ta. [1]) Suffixi *in* (*ény*) on tietysti tuo suomen kielen *inen* päätettä vastaava, josta *achscin* sanan selityksessä puhuttiin. [2]) — Suomennoksen *vaivaisen* (= *vaiva* + *ise* + *n*) ja lapinnoksen *vajvaŝ* (= *vajva* + ŝ) sanat ovat sekä vartaloiltaan että päätteiltään meille ennestänsä tutut. [3])

lilki ert, lue *lilkiért*, nyk. *lelkéért*.

Tämän sanan ainekset ovat meille ennestään tutut. [4]) Tässä olkoon lisäksi vain huomautettuna, että ensi tavun vokaali *Halotti beszéd*'in aikoina näyttää huojuneen *i* ja *e* äänien välillä. Kuten näkyy, on sanan muinoisessa muodossa 3:nnen persoonan tunnetusta syystä pidennyt possessivi-suffixi *i*:llä merkitty. [5])

vr, lue *úr*, nyk. *úr*.

Tässä on meillä edellä selitetyn *uromk* [6]) sanan yksikön nominativi-muoto.

homus, lue *homus*, nyk. *hamis*.

Tämä on taasenkin niitä sanoja, joiden sukuperä on hämärässä. Tapansa mukaan etsii Révai sille perus-sanaa heprean kielestä. [7]) Minun täytyy jättää kaikki arvelut, kun ei ole mitään varmaa osviittaa tarjona. — Suomennok-

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 42, muist. 2, ja 173—174.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 175—176.

[3]) Ks. ylemp. siv. 148.

[4]) Ks. ylemp. sivv. 108—109 ja 167.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 126, muist. 3.

[6]) Ks. ylemp. sivv. 165—166.

[7]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., siv. 293.

sen *viekkaan* (genit., vart. *viekkaha*) ja lapinnoksen *viekkës* ovat nähtävästi yhtä heimoa. [1])

timnucebelevl, lue *timnöczébelöl,* nyk. *tömlöczéből.*

Tämän sanan vartalo *timnöcz* johtuu slavilaisesta *temnicza;* toinen aines *é* on tunnetusta syystä pidennyt 3:nnen persoonan possessivi-suffixi ja kolmas *belől* elativin pääte alku-peräisemmässä muodossaan, jossa se vielä tavataan myöskin persoonallisten possessivi-suffixien kanssa yhdistettynä, esm. *belőlem,* minusta, *belőled,* sinusta. [2]) Tämä sia-pääte on yhdistys kahdesta aineksesta, nimittäin: *bele* + *el,* jotka molemmat ovat meille ennestään tutut. [3]) Sanan nykyisessä muodossa *tömlöcz* on *l* muodostunut *n*:stä [4]) ja edellisen tavun *ö* *i*:stä samaten kuin edellä selitetyssä *gyümölcs* sanassa toisen tavun *ö*.

Suomennoksen *vankeudesta* jakautuu aineksiin: *vanke(i)* + *ute* + *sta,* ja lapinnoksen *fangavuodast* on samoin ikään = *fanga* + *vuotta* + *st.* Ensimäinen aines näissä on germanilaista suku-perää, toinen on lapissa nähtävästi täydellisemmässä muodossa. Tällä *ute* (*vuotta*) päätteellä johdetaan, kuten tunnettu, omaisuutta osoittavia *substantiva abstracta,* ja suomessa saapi *ute* nominativissa tavallisten sääntöjen mukaan muodon *us.* [5]) Unkarissa näitä päätteitä vastaa merkitykseltään *ság (ség).* [6]) Kolmas pääte *sta* (*st*) on meille edellisestä kyllin tuttu.

---

[1]) Vrt. ylemp. siv. 48, muist. 4.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 169.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 62, 97—98 ja 150.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 69.

[5]) Ks. Collan, Finsk språklära, sivv. 140—141, ja Friis, Lp. Gr., siv. 115.

[6]) Ks. ylemp. siv. 189.

mente, lue *mente,* nyk. *mente.*

Tämän sanan ainekset ovat: *ment* + *e,* joista jälkimäinen on tunnettu historiallisen perfektin tempori-lisä. Vartalon sukuperää eivät ole tutkiat tietääkseni saaneet selville.

testet, lue *testét,* nyk. *testét.*

Tämän sanan vartalo *test* on yhtä hämärä-peräinen kuin edellisen sanankin. Toinen ja kolmas aines *é* ja *t* ovat hyvin tunnetut 3:nnen pers. possessivi-suffixi ja akkusativin pääte. — Suomennoksen *ruumiin* (vart. *ruumihi,* nom. *ruumis)* ja lapinnoksen *rumaŝ* (nom. *rubmaŝ*) ovat nähtävästi hyvin lähisiä sukulaisia.

tumetivc, lue *tömetjük,* nyk. *temetjük.*

Tämänkin sanan vartalon on samoin kuin kahden edellisen. Toinen aines *jük* on indik. præsens'in monikon 1:sen persoonan pääte objektivisessa konjugationissa. [1]) — Suomennoksen *hautaamme* (vrt. *hautaja* l. *hautaa)* ja lapinnoksen *havdadœp* ovat yhtä sana-sukua. [2])

uvt = wt. [3])

kegilmehel, lue *kegyilméhel,* nyk. *kegyelmével.*

Tämän sanan ainekset: *kegy* + *il(el)* + *m* + *é* + *hel (vel)* ovat kaikki meille ennestään tutut. [4])

abraam, lue *abraam,* nyk. *Ábrahám.*

Tämä nimi on suomeksi juhlallisessa kielessä *Aaprahami* l. *Aaprami;* jokapäiväisessä kielessä se lyhennetään

---

1) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 183.

2) Vrt. ylemp. siv. 162.

3) Ks. ylemp. siv. 104.

4) Ks. ylemp. sivv. 44 ja 166.

monella tavalla, esm. *Aapo, Aapi.* Unkarissa ja Lapissa lienee tämä nimi vähemmin käytetty, kun en ole kirjoissa nähnyt enkä puheessa kuullut siitä mitään jokapäiväisempiä muodostuksia.

ysaac, lue *isák,* nyk. *Iszák.*

Tämäkään nimi ei näytä olevan tavallinen Unkarissa. Miten Lapissa lienee, en ota varmaan sanoakseni; mutta ainakin sitä Ruijassa käytetään muodossa *Issak.* [1]) Suomessa on tämä nimi paikoittain tavallisimpia, jonka vuoksi siitä onkin monta muodostusta kielessä. *Iisakki* on sekä juhlallisessa että jokapäiväisessä puheessa enimmin käytetty, mutta jälkimäisessä käytetään sitä paitsi paljon muotoja: *Iisu* ja *Iiska.*

iacob, lue *Jakob,* nyk. *Jakob.*

Unkarissa ja Lapissa näyttää tämän nimen käytännän olevan niinkuin kahden edellisenkin. Suomessa on se vielä tavallisempi, jonka vuoksi sillä myöskin juhlallisempain *Jaakoppi* ja *Jaakko* muotojen ohella on jokapäiväisemmät: *Jaska* ja *Kauppi.*

kebeleben, lue *kebelében,* nyk. *kebelében.*

Tämän sanan vartalo *kebel* on taasenkin niitä, joiden sukuperä on hämärä. Sen muut selvästi silmään pistävät ainekset ovat meille ennestään hyvin tutut. Nykyinen kieli vaatii tässä asemassa illativi-siaa *kebelébe,* samaten kuin suomikin illativia *syliin* (nom. *syli*) ja lappi allativia *salli* (nom. *salla*). Kuten näkyy, ovat molemmat viimeksi mainitut sanat lähistä sukua toisilleen, ja puustavi-äänien vastaavaisuus niissä on varsin tavallinen. [2]) Se sanan-juuri, johon ne kuuluvat, löytyy unkarin kielessäkin *öl* sanassa, [3])

---

[1]) Ks. Friis, Lp. G., siv. 21.

[2]) Ks. ylemp. siv. 26, muist. 4.

[3]) Ks. ylemp. siv. 109.

ja muutenkin se käypi piammittain läpi koko suomalais-unkarilaisen kielikunnan. [1])

helhezie, luc *helhezje*, nyk. *helyezze.*

Tämän sanan vartaloa *helh* vastaa nykyisessä kielessä *hely*, joka on substantivi ja merkitsee paikkaa. Kun tähän liitetään transitivi-verbien pääte *z* (pehmennys *t*:stä, [2]) saadaan verbi *hely-ez-ni*, saattaa paikalle, asettaa, panna, ja kun *helyez* vartaloon lisäksi tulee konjunktivin omakirjain *j*, [3]) sekä yksikön 3:nnen persoonan pääte *e*, [4]) on meillä *helhezje*, josta *j*:n assimilationin kautta tekeytyy *helyezze.* [5]) *Helyezni* verbin ohella tavataan nykyisessä kielessä *hely-hezni*, joten siis siltä näyttää, kuin *helyh* (*helh*) olisi pidettävä sanan juurena, eikä *hely* (*hel*), vaikka konsonantti-yhdistys *lyh* (*lh*) sanan lopussa ei ole mieluinen Unkarilaiselle. Miten lieneekin, ei ole tietääkseni tutkimus vielä varsin selville saattanut tämän sanan sukuperää. Ahlqvist panee yhteyteen mainitun *hely* ja suomen *kylä* sanan, vaan muistuttaa sen ohella, että jälkimäinen myös voipi olla samaa juurta kuin unkarin kielen *falu*, [6]) joka juuri merkitsee *kylää.* Mutta nyt on Budenz usein viitatussa teoksessa: *A magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezések* [7]) osoittanut todenmukaiseksi, että unkarin *falu* ja suomen *paljo* ovat yhtä juurta samoin kuin kreikan kielen πολύς ja πόλις sanat, jonka vuoksi meidän on sukulaisuutta rakentaminen *hely* ja *kylä*

---

[1]) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., sivv. 148—149.

[2]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 143.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 164—165.

[4]) Ks. ylemp. siv. 172.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 60.

[6]) Ks. Suomi 1863, siv. 8.

[7]) Ks. siv. 78.

sanojen välillä. Tämä onkin helppo tehtävä. Ajatelkaammepa vain suomen *paikka-kunta*, ruotsin *ort*, saksan *ortschaft* y. m. sanoja, niin havaitsemme, ett'ei *hely* ja *kylä* sanojen merkityksessä mitään estettä ole. Vielä vähemmin, jos mahdollista, on sitä sanain äänissä. H:n ja *k*:n vastaavaisuus on meille edellisestä hyvin tunnettu;[1]) ja että *e* ja *y* unkarin ja suomen kielissä vastaavat toisiaan, näkyy sanoista: *redő* = *rytty*, *egy* = *yksi*, *dermedni* = *tyrmistyä*, *elég* = *kyllä*,[2]) *legény* = *ylkä* ynnä muista.

Suomennoksen *asettakoon* (vart. *asetta)* ja lapinnoksen *bijaši* (inf. *bïgjat)* sanain sukuperä ei ole tietääkseni varmaan tunnettu, jos ei jälkimäinen liene samaa juurta kuin suomen *panna* (ind. praes. *panen* l. *paan*). Näiden sanain muodot ovat edellisestä tunnetut.

birsagnop, lue *bírság nop*, nyk. *bírság nap*.

Tässä on meillä liittosana, yhdistetty sanoista *bírság (birság)* ja *nop*, joista jälkimäinen on ennestään hyvin tunnettu [3]). Edellisen sanan aineksista *bír* + *ság* on meille myös jälkimäinen tuttu;[4]) *bír* (*bir*) taasen on *bírni* (*birni*) verbin vartalo, joka merkitsee *omistaa, pitää hallussaan, voida*, j. n. e. Että sana ennen muinoin myös on merkinnyt *tuomita*, osoittaa sana *biró, tuomari*, joka silminnähtävästi alkuaan on mainitun verbin participi [5]). Nykyisessä kielessä *birság* merkitsee *rahasakkoa* tai *sakkorahaa;* ja *tuomion* merkityksessä siinä käytetään *itélet* sanaa.

Suomennoksen *tuomio* ja lapinnoksen *duobmo* ovat Skandinavilaisilta lainatuita sanoja.

---

[1]) Ks. ylemp. siv. 89.

[2]) Vrt. ylemp. siv. 155.

[3]) Ks. ylemp. siv. 112.

[4]) Ks. ylemp. siv. 189.

[5]) Vrt. ylemp. siv. 66. muist. 4.

iv́tva, lue *jutva*, nyk *jutó*.

Tämän sanan ainekset: *jut* + *va* ovat meille edellisestä hyvin tunnetut. *Jut* on samaa juurta kuin suomen *joutua* ja lapin *joavdet* [1]). Tästä vähän eroava ajatus on Budenz'illa *jutni* sanan suvusta. Hän asettaa näet sen yhteyteen suomen *johtua* sanan kanssa, pitäen edellisestä johdettua kausativi-verbiä *jutatni* (*juttatni*) samana kuin *iktatni* [2]). Minä puolestani en voi tämän ajatuksen puoleen luopua. Kun suomessa on sana *joutua*, joka alku-merkitykseltään tarkoin sopii yhteen unkarin *jutni* sanan kanssa, ja toinen sana *johtaa* (*johdattaa*), jonka merkitys aivan hyvin käypi toisen unkarin sanan *iktatni* kanssa yhteen sovitettavaksi, niin minusta ei ole mitään syytä hämmentä näitä sananjuuria toisiinsa. Tuon *iktatni* sanan vanhempi muoto onkin, kuten jälempänä tulemme näkemään, *iochtotni* (*jochtotni*), joka saattaa sen vielä lähemmäs suomen *johdattaa* sanaa. Näin meillä siis on juuret: *jocht* = *joht*, *jut* = *jout*. — Toinen aines on tunnettu participi-pääte *va* [3]); ja *birsagnop iv́tva* on lause-rakennus, joka vastaa latinan *ablativus absolutus* järjestystä: *judicii die adveniente* ja suomen lausetapaa: *tuomiopäivän joutuessa*. Nykyäänkin käytetään tätä konstruktionia kielessä, mutta siten, että participiin liitetään 3:nnen persoonan possessivi-suffixi ja superessivin pääte *n*, joten tämä lauserakennus nykyisen kielen mukaan olisi: *birság nap jutván* = *tuomiopäivän joutuvalla l. joutuvilla (joutuessa)* [4]). Tavallisemmin nykyinen kieli tässä kuitenkin käyttää participin perfektiä 3:nnen persoonan possessivi-suffixin kanssa komitativi-siassa, kuten näkyy *elérkeztével* sanasta (inf. *elérkezni*) [5]).

---

[1]) Ks. ylemp. sivv. 183—184.*

[2]) Ks. A magyar és finn-ugor nyelvekbeli szóegyezés., siv. 35.

[3]) Ks. ylemp. siv. 66, muist. 4.

[4]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 271.

[5]) Ks. Riedl, Mgy. Gr., sivv. 268—269.

Suomennoksen *joutuessa* jakautuu aineksiin: *joutu* + *te* + *ssa*, ja näistä on keskimäinen *substantivus II:n*, *ssa* inessivin pääte. Lapinnoksen *joavdamest* taas sisältää ainekset: *joavd* + *a* + *m* + *e* + *st*, joista *a* ja *e* ovat sidevokaalia, *m substantivus* modin (*actio*)[1]) ja *st* lokativi sian pääte.

scentü, lue *szentii*, nyk. *szentjei*.

Sanan ainekset ovat: *szent* + *i* + *i*, joista ensimäinen on tunnettu vartalo[2]), edellinen *i* (= *je*) 3:nnen persoonan possessivi-suffixi ja jälkimäinen *i* monikon pääte[3]). — Lapinnoksen *basi* (yks. nom. *basse*) on mon. genitivi samoin kuin suomennoksen *pyhiensä*.

unuttei, lue *önöttei*.

Révai päättää tämän sanan olevan participin perfektin, joten se siis jakautuu aineksiin: *un* + *utt* + *e* + *i*. Näistä kolme jälkimäistä ovat meille kyllin tunnetut; ja vartalon *ön* panee Révai yhteyteen viron kielen *ön* sanan kanssa, joten se olisi sukua myös suomalaiselle *onni*. Participi *önött* olisi tässä passivi-merkityksessä, samoin kuin ylempänä *tilovt* ja *odut*[4]), ja merkitsisi siis: *onnelliseksi tehty*, latinaksi: *beatus*[5]). Minä en näe mitään syytä, joka estäisi kaiken tämän näin olemasta. — Nykyisestä kielestä on tämä sana hävinnyt.

cuzicun, lue *közikön*, nyk. *közökön*.

Tämän sanan ainekset ovat: *köz* + *ik* + *ön*. Vartalo

---

[1]) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 84.

[2]) Ks. ylemp. siv. 173.

[3]) Ks. ylemp. siv. 34 seurr.

[4]) Ks. ylemp. siv.v 127—128 ja 181—184.

[5]) Ks. Révai, Ant. liter. hung., sivv. 315—317.

köz on samaa juurta kuin suomen *keski* sekä lapin *gaska;* ja tämä sanasuku tavataan laveammaltakin koko suomalais-unkarilaisen kielikunnan alalla[1]. Toinen aines *ik* (nyk. *ök*) on 3:nnen persoonan possessivi-suffixi monikossa, joka tässä on tavattomasti, mutta säännöllisesti käytetty. Nykyiseen kieleen on näet se säännöttömyys juurtunut, että possessivigenitivin suhdetta osoitettaissa 3:nnen persoonan suffixia käytetään yksikössä, vaikka omistaja on monta[2]. Kolmas aines *ön* on tunnettu superessivin pääte sidevokaalineen. — Nykyinen kieli käyttää tässä muotoa *között*, joka on lokativi sia ja tekee postpositionin virkaa[3].

iov, lue *jov*, nyk. *jó*.

Tässä on meillä ylempänä selitetyn *iovben* sanan nominativi merkityksessä: *oikea.* Nykyinen kieli käyttää tässä tapauksessa aina sanan komparativia *jobb.* — Muuten on ylipäänsä huomattava, että muutamissa suomiheimoisissa kielissä se katsanto-tapa on tavallinen, että käsitteet *hyvä* ja *oikea* (käsi) sekä *paha* ja *vasen* ovat lähisessä yhteydessä toistensa kanssa[4].

Suomennoksen *oikealta* (nom. *oikea*, alkup. vart. *oiketa*) vastaa aineksiltaan unkarin *igaz* ja *vuoiggad* sanoihin[5]. Sitä vastoin on lapinnoksen *olgiŝ* sanan suku hämärä-peräinen.

felevl, lue *felől*, nyk. *felől.*

Tämän sanan ainekset ovat: *fel* + *ől.* Näistä edelli-

---

1) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 19.

2) Ks. ylemp. siv. 189 ja Riedl, Mgy. Gr., sivv. 108—109.

3) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 165.

4) Ks. Budenz, A magy. és finn-ugor nyelvekb. szóegyez., siv. 35

5) Ks. viimeksi-viitattu teos, siv. 132.

nen *fel (fél)* vastaa suomen *puoli* sanaa [1]). Sekä *f*:n ja *p*:n että myöskin *e (é)*:n ja *uo*:n vastaavaisuus on meille edellisestä tuttu [2]). Toisen aineksen *ől* tunnemme samoin ennestään. [3]) — Tähän sanasukuun, joka tavataan piammittain koko suomalais-unkarilaisen kieli-kunnan alalta, kuuluu tietysti myöskin lapinnoksen *bællest* (vart. *bæle*).

iochtotnia, lue *jochtotnia*, nyk. *iktatnia*.

Sana jakautuu aineksiin: *jocht* + *ot* + *ni* + *a*. Kaksi ensimäistä ainesta tunnemme *ivtva* sanan selityksestä; [4]) ja infinitivin pääte *ni* sekä persoonallinen possessivi-suffixi *a* ovat meille niin-ikään edellisestä tutut. — Tekstin lauserakennus käypi suomen kielessäkin käytettäväksi, vaikka sen kautta lause tulee hyvin kankeaksi, kuten suomennoksesta näkyy. Lapinnoksessa lause ylipäänsä on rakentunut samaan tapaan, vaikka siinä *substantivus (actio)* on käytetty *varas* (= suom. *varten)* postpositionin kanssa. Unkarinnoksessa on käytetty *verbum finitum* lauseen kevennystä varten.

ilezie, lue *ileszje*, nyk. *éleszsze*.

Ylempänä jo olemme nähneet [5]), että muinoisessa kielessä *i* vastaa nykyisen kielen *é*:tä, joten vartalo *il* siis on sama kuin nykyinen *él* (inf. *élni* = *elää)*. Johtopäätteellä *ed* saadaan siitä verbi *eledni*, elähtyä, josta taasen faktitivipäätteellä *t* syntyy *éleszt-eni*, elähyttää, eläväksi tehdä, koska *d* *t*:n edessä muuttun *sz*:ksi [6]). Tästä *éleszt* vartalosta sitten tekeytyy, kun siihen lisätään konjunktivin oma-

---

[1]) Vrt. ylemp. siv. 32, muist. 4.

[2]) Ks. ylemp. sivv. 33 ja 86 muist. 8.

[3]) Ks. ylemp. sivv. 97—98 ja 205.

[4]) Ks. ylemp. siv. 210.

[5]) Ks. sivv. 126, muist. 3, ja 155.

[6]) Ks. ylemp. siv. 139; ja Riedl, Mgy. Gr., siv. 143.

kirjain *j* ja 3:nnen persoonan pääte *e*[1]), *éleszsze*[2]). Muinoisessa muodossa: *ileszje* on *j* assimileeraamattomana, ja *t* on hävinnyt sen edestä.

Lapinnoksen *ællativči* (= *ælla* + *t* + *ivči*) on samaa juurta kuin vastaavaiset unkarin ja suomen sanat. Toinen aines on tässäkin tuo faktitivi-*t*[3]), ja kolmas *ivči* on meille tuttu optativin pääte.[4])

vvt = *wt* ja *uvt*[5]).

bennetuc, lue *bennetök*, nyk. *benneteket.*

Tässä on meillä 2:sen persoonan pronomini monikon akkusativissa. Se on tavallisemmin *titeket*, jossa ainekset ovat: *ti* + *tek* + *et*, siis 2:sen persoonan pronominin monikkovartalo *ti*[6]) ja siihen liitetyt 2:sen persoonan possessivisuffixi sekä akkusativin pääte. Mutta sen ohella käytetään monikon akkusativi-muotona *benneteket.* Tämän vartalo on *ben* l. *benn*, johon vastamainitut ainekset sidevokaalilla ovat liittyneet (*benn-e-tek-et*). Muinoisesta muodosta *bennetök* on akkusativin pääte pois jäännyt[7]). Sen edessä seisova sana *tiv* on käytetty vain vahvistuksena persoonalliselle possessivi-suffixille, ja niinpä *benneteket* vastaa oikeimmittain kahta sanaa suomennoksessa, nimittäin: *teidät itsenne.* Mutta tuo *itse* merkitys on siinä kuitenkin heikompi, kuin jos olisi käytetty *magatokat* sanaa[8]).

Tämän sanan vartalosta *ben* on unkarin kieliniekoilla ollut moninaisia mietteittä, mutta en tahdo niitä esittele-

1) Ks. ylemp. siv. 164 ja 172.

2) Ks. Riedl, Mgy. Gr., siv. 60.

3) Ks. Friis, Lp. Gr., siv. 121.

4) Ks. ylemp. siv. 170.

5) Ks. ylemp. siv. 104 ja 206.

6) Ks. ylemp. sivv. 71—72 ja 157.

7) Vrt. ylemp. siv. 84.

8) Ks. ylemp. siv. 141.

mällä enää venyttää tämän kirjan pituutta, semminkin kun eivät tarjoo mitään erinomaisia, nykyiseen tarkoitukseeni käypiä teko-asioita, jonka vuoksi vain osoitan suosiollista lukiaa seuraaviin jo usein viitattuihin teoksiin, nimittäin: *Révai*, *Antiqvitates literaturae hungaricae*, siv. 235 seurr.; *Riedl*, *Magyarische Grammatik*, siv. 169; ja *Hunfalvy Magyar nyelvészet*, II évfoly., siv. 232 seurr.

